

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM
DALI

TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI VE YÖNETİŞİM:
FIRAT KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Bahadır BUDAK

Çorum 2019

**TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARI VE YÖNETİŞİM:
FIRAT KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

Bahadır BUDAK

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğretim Üyesi Nur ŞAT**

Çorum 2019

KABUL VE ONAY

Bahadır BUDAK tarafından hazırlanan Türkiye'de Kalkınma Ajansları ve Yönetişim: Fırat Kalkınma Ajansı Örneği başlıklı bu çalışma, 24/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak yüksek lisans / ~~doktora / sanatta yeterlilik~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Başkan)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Nur SAT

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Danışman)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi. Servet Soyocak

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

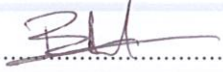
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza
Doç. Dr. İlker SAKIŇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdür Vekili

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış, ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları anladığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (24/06/2019)

İmzası

Bahadır BUDAK

ÖZET

BUDAK, Bahadır. *Türkiye’de Kalkınma Ajansları ve Yönetişim: Fırat Kalkınma Ajansı Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Kalkınma Ajansları, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek, özel sektörün ve STK’ların desteğiyle kaynakların hem demokrasiye katkıda bulunmaya uygun hem de verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacındaki kamu kurumlarıdır. Türkiye’de 26 kalkınma ajansı bulunmaktadır. Kalkınma Ajansları, faaliyette buldukları bölgede kalkınmayı etkileyen temel fonksiyonlara sahiptir. Bu bağlamda, Kalkınma Ajansları bölgenin ihtiyaç ve önceliklerini belirlemek için planlar yapar. Bunu yerine getirebilmesinin yolu ise yönetim mekanizmasının kullanılmasıdır.

Bunlardan biri de Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)dır. 2009’da kurulan ajansın faaliyet alanı Elazığ, Bingöl, Malatya ve Tunceli illeridir.

Bu çalışmada, bölgesel kalkınma politikasının kurumsal bir aracı olarak yönetim mekanizmaları, Türkiye’deki kalkınma ajanslarında, özellikle de Fırat Kalkınma Ajansı örneğinde nasıl kullanıldığı incelenmiştir.

Araştırmanın yöntemi, uzman görüşlerini toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme ile söylem analizi kesişimindedir.

Bu çalışmanın kapsamı, sınırlığı kalkınmada yönetişimin öneminin, kalkınma ajanslarındaki izdüşümünün Fırat Kalkınma Ajansı örneğinde incelenmesidir. Bu çalışmanın amaç ve kapsamı da dikkate alınarak literatürün, ilgili mevzuatın, kalkınma ajanslarının kamuoyuna açık faaliyet tanıtımları, düzenlediği konferanslar vb. farklı belgelerinin incelemesi ve bunlara bir ek olarak tezin “*sadece bir masa başı çalışması*” olmaktan çıkıp kurumun uzman personelinin görüşlerinin toplandığı bir anketle varsayımların desteklenip desteklenmediğinin ortaya konulması öngörülmüştür.

Tezde ilk olarak yönetişim kavramı ve tarihi üzerinde durulmaktadır. Daha sonra yerinden yöneticiliğin Türkiye’deki yeri tarihsel olarak irdelenmektedir. Bunun devamında kalkınma kavramı ve Türkiye’de kalkınma politikaları birlikte ele alınmıştır. Tezin dördüncü bölümünde bölgesel kalkınma kavramı ve kalkınma ajanslarının özellikleri, ilkeleri, araçları, faaliyetleri dünyada ortaya çıkışları, gibi konular hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Yanı sıra bu bölümde Türkiye’de Bölgesel kalkınma

ajanslarının idari yapıya nasıl katıldığı, ajanslara ilişkin bilgiler (teşkilatı, hukuki yapısı, organları, finansmanı, gibi) konulara yer verilmiştir. Son bölümde ise araştırmanın kapsamında Fırat Kalkınma Ajansı örnek alan olarak incelenmiştir. Sonrasında da Ajansın uzmanlarıyla nicel ve nitel bulgular aracılığıyla tezin varsayımların desteklenip desteklenmediği değerlendirilmektedir. Ajansın yönetişimin bir uygulama aracı olduğu ve bulguların varsayımlarla örtüştüğü görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Yönetişim, Yerinden Yönetimcilik (Adem-i Merkeziyet), Türkiye’de Kalkınma Ajansları, Fırat Kalkınma Ajansı

ABSTRACT

BUDAK, Bahadır. *Governance and Development Agencies in Turkey: Fırat Development Agency Case Study* (Master's Thesis), Çorum, 2019.

Development Agencies in Turkey are public, authoritative bodies established in order to develop cooperation between local governments and central management. These agencies provide a mechanism for appropriating resources in a contributive, democratic and efficient way. There are 26 development agencies in Turkey. These agencies have fundamental functions in the development of the region where they conduct an activity. Within this context, the development agencies make plans in order to determine the needs and priorities of the region. The way to do this is to use the governance mechanism.

One of the development agencies is the Fırat Development Agency (FKA). Established in 2009, the agency operates in the four provinces.

In this study, governance mechanisms as a corporate tool of regional development policy how and the use in of development agencies in Turkey were examined with a specific focus on the Fırat Development Agency case study.

The scope of this study was limited to the examination of the importance of governance in development with the projection of the development agencies in the case study of Fırat Development Agency.

Different documents such as lectures, conferences organized by the government, the relevant legislation and public announcements and activities were examined for the purpose and scope of this study. In addition to these, a survey study was conducted. Although the survey was not in the centre of the thesis, the opinions of the experts of at the Agency revealed whether the hypotheses was supported.

Firstly, in this thesis, the concept and history of governance are emphasized. Then the place of decentralization in our country is examined historically. At the continuation of this topic, the concept of development and development policy in Turkey are dealt with together. In the fourth part of the thesis, the concept of regional development and the characteristics, principles, tools and activities of development agencies around the world are discussed. In this section, and specifically relating to Turkey, how the regional development agencies participate in the administrative structure and information about agencies are included. In the last part of the study, Fırat Development Agency is examined

as a sample area. Then, it was evaluated whether the hypotheses of the thesis are supported by the experts of the Agency through quantitative and qualitative findings. Consequently, it was observed that the agency is an application tool of governance and the findings overlap with the hypotheses.

Keywords: Development, Regional Development, Governance, Decentralisation, Development Agencies, Fırat Development Agency

TEŞEKKÜR

Bu alıŐmanın ortaya ıkmasında benden desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Dr. Öğretim Üyesi Nur ŞAT'a, Fırat Kalkınma Ajansı'nın idaresine, tüm çalışanlarına, bunun yanında DİKA uzmanı değerli dostum Murat KATI'ya ve her zaman bana destek olan aileme teşekkür ederim.

Bahadır BUDAK

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
HARİTALAR DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM YÖNETİŞİM KAVRAMI VE TARİHİ	
1.1. YÖNETİŞİM KAVRAMI	6
1.2. YÖNETİŞİM KAVRAMININ TARİHSEL OLARAK İNCELENMESİ	9
1.2.1. Bretton Woods Sistemi	10
1.2.2. Uluslararası Para Fonu ve Yönetişim	11
1.2.3. Dünya Bankası ve Yönetişim	12
1.2.4. Dünya Ticaret Örgütü ve Yönetişim.....	13
1.3. YÖNETİMDEN YÖNETİŞİM EVRESİNE GEÇİŞ	15
1.4. YÖNETİŞİM KAVRAMININ İLKELERİ	19
1.4.1. Saydamlık	19
1.4.2. Hesap Verebilirlik.....	20
1.4.3. Hukukun Üstünlüğü.....	21
1.4.4. Katılımcılık	21
1.4.5. Etkililik	24
1.5. YÖNETİŞİM TÜRLERİ	25
1.5.1. Küresel Yönetişim	25
1.5.2. İyi Yönetişim	26

1.5.3. Kamu Yönetişimi.....	27
1.5.4. Özerk Yönetişim.....	29
1.5.5. Kurumsal Yönetişim.....	29
1.5.6. Ağ Yönetişimi.....	30
1.6. YÖNETİŞİM MODELİ VE TÜRKİYE.....	31

İKİNCİ BÖLÜM YERİNDEN YÖNETİM ANLAYIŞININ OSMANLI İMPARATORLUĞU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDEKİ YERİ

2.1. KLASİK OSMANLI İMPARATORLUĞU SOSYO-EKONOMİK POLİTİĞİ.....	34
---	-----------

2.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YERİNDEN YÖNETİMCİLİK DÜŞÜNCESİ.....	37
--	-----------

2.2.1. Klasik Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	39
---	----

2.2.2. Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı Dönemi.....	40
--	----

2.2.3. Birinci Meşrutiyet Dönemi (1876-1878).....	42
---	----

2.2.4. İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908–1920).....	43
--	----

2.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE YERİNDEN YÖNETİM DÜŞÜNCESİ.....	45
---	-----------

2.3.1. 1921 Anayasası Dönemi.....	46
-----------------------------------	----

2.3.2. 1924 Anayasası Dönemi.....	48
-----------------------------------	----

2.3.3. 1961 Anayasası Dönemi.....	49
-----------------------------------	----

2.3.4. 1982 Anayasası Dönemi.....	50
-----------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KALKINMA VE TÜRKİYE'DE KALKINMA POLİTİKALARI

3.1. KALKINMA KAVRAMI.....	54
-----------------------------------	-----------

3.2. KALKINMANIN TÜRLERİ.....	56
--------------------------------------	-----------

3.2.1. İktisadi Kalkınma.....	56
-------------------------------	----

3.2.2. Sosyal Kalkınma.....	57
-----------------------------	----

3.2.3. İnsani Kalkınma.....	58
-----------------------------	----

3.3. KALKINMANIN ÖLÇÜTÜ HAKKINDA KAVRAMLAR.....	59
--	-----------

3.3.1. Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyi.....	60
--	----

3.3.2. İktisadi Krizler.....	61
------------------------------	----

3.3.3 Nüfus Değişimleri.....	62
------------------------------	----

3.3.3.1. Milli Gelirdeki Artışlar	62
3.3.3.2. Yapısal Reformlar	63
3.3.3.3. Teknolojik Gelişmeler	63
3.3.3.4. İşgücündeki ve Üretim Girdilerindeki Artışlar	64
3.3.3.5. Satın Alma Gücü Paritesine Göre Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla	64
3.3.3.6. İnsani Gelişme Endeksi	66
3.4. TÜRKİYE’DE KALKINMA POLİTİKALARI VE PLANLARI.....	67
3.4.1. Planlı Kalkınma Öncesi Dönem (1923-1960)	68
3.4.2. Planlı Kalkınma Dönemi (1960-2018 Yılları Arası)	72
3.4.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	73
3.4.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	74
3.4.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	75
3.4.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	76
3.4.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	78
3.4.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	79
3.4.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	80
3.4.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	86
3.4.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	87
3.4.2.10. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018).....	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

4.1. BÖLGESEL KALKINMA KAVRAMI	90
4.2. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ	93
4.2.1. Sosyal Fayda İlkesi	93
4.2.2. Kalkınma Kutbu İlkesi.....	93
4.2.3. Halkın Katılımı İlkesi	94
4.3. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ KURUMSAL ARAÇLARI..	94
4.3.1. Tek Köy-Tek Ürün.....	94
4.3.2. Girişimciler için Tek Durak Ofisi	95
4.3.3. Bölgesel Teknolojik Transferler	95
4.3.4. Bölgesel Sektörel Ağlar	96
4.3.5. Bilim Parkları.....	96

4.3.6. Organize Sanayi Bölgeleri	97
4.3.7. Küçük Sanayi Siteleri	97
4.3.8. İş Merkezleri	98
4.3.9. Girişimcilik Alanları	98
4.4. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI	99
4.4.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı ve Ortaya Çıkışı	99
4.4.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri	105
4.4.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Faaliyetleri	107
4.4.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hedefleri	109
4.4.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Dayanağı Yönetişim	110
4.4.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları	112
4.4.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uluslararası Örgütlenmesi	113
4.5. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI	114
4.5.1. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarının Gelişimi	114
4.5.2. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarına İlişkin Bilgiler	122
4.5.3. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarının Organları	124
4.5.3.1. Kalkınma Kurulu	124
4.5.3.2. Yönetim Kurulu	125
4.5.3.3. Genel Sekreterlik	125
4.5.3.4. Yatırım Destek Ofisleri	125
4.5.3.5. Hukuk Müşaviri	126
4.5.3.6. İzleme ve Değerlendirme Birimi	126
4.5.3.7. Proje Geliştirme ve Uygulama Birimi	126
4.5.3.8. Kurumsal Yönetim Birimi	127

BEŞİNCİ BÖLÜM

FIRAT KALKINMA AJANSI VE YÖNETİŞİM

5.1. FIRAT KALKINMA AJANSININ KURULUŞ AŞAMASI	128
5.2. FIRAT KALKINMA AJANSININ MİSYONU VE VİZYONU	129
5.3. FIRAT KALKINMA AJANSININ HEDEFLERİ	129
5.4. FIRAT KALKINMA AJANSI’NIN G. Z. F. T. (S. W. O. T.) ANALİZİ	130
5.4.1. Güçlü Yönleri	130
5.4.2. Zayıf Yönleri	131

5.4.3. Olası Fırsatlar.....	132
5.4.4. Bekleyen Tehditler.....	132
5.5. TRB1 BÖLGESİNDEKİ İLLERİN G. Z. F.T. (S.W.O.T.) ANALİZİ	132
5.5.1. Bingöl.....	133
5.5.2. Elazığ	134
5.5.3. Malatya	135
5.5.4. Tunceli	135
5.6. FIRAT KALKINMA AJANSININ ORGANİZASYON YAPISI.....	136
5.6.1. Yönetim Kurulu	137
5.6.2. Kalkınma Kurulu	137
5.6.3. Genel Sekreterlik	138
5.6.4. Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi	138
5.6.5. Program Yönetim Birimi	138
5.6.6. İzleme ve Değerlendirme Birimi	138
5.6.7. Yatırım Destek Ofisleri.....	138
5.6.8. İdari ve Mali İşler Birimi	139
5.6.9. İç Denetim.....	139
5.6.10. Dış Denetim	141
5.7. FIRAT KALKINMA AJANSI'NDA “YÖNETİŞİMİN KALKINMA AJANSLARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ” HAKKINDA ALAN ARAŞTIRMASI	144
5.7.1. Alan Araştırmasının Tanıtılması.....	144
5.7.2. Alan Araştırmasının Yapılış Hedefi ve Önemi.....	144
5.7.3. Alan Araştırmasının Yönetimi.....	145
5.7.4. Alan Araştırması: Türü ve Hipotezleri	146
5.7.5. Alan Araştırmasının Evreni ve Örneklemi	146
5.7.6. Alan Araştırmasındaki Veri Toplama Kuralları	147
5.7.7. Alan Araştırmasındaki Veri Toplama Araçları ve Değerlendirme.....	147
5.7.8. Bulgular	148
5.7.8.1. Nicel Bulgular	148
5.7.8.2. Nitel Bulgular	159
5.8.1. Bulguların Çözümlemesi	171
5.8.1.1. Bulguların Genel Olarak Analizi	171

5.8.1.2. Bulguların Varsayımlarla Tutarlılığının Çözümlemesi	175
SONUÇ VE ÖNERİLERİ.....	178
KAYNAKÇA.....	184
EKLER	203
EK-1 ANKET FORMU	204
EK-2 ÇAPRAZ TABLO (CROSS TABULATION) ANALİZİ.....	211

TABLolar DİZİNİ

Tablo	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Yeni Yönetim Modeli ve Yönetişim	17
Tablo 1.2: Katılım Merdiveninin Sekiz Basamağı	22
Tablo 1.3: Geleneksel Kamu Yönetimi ile Yeni Kamu Yönetimi Arasındaki Farklar... 28	
Tablo 3.1: Ülkelerin Cari Kişi Başına GSYH ile Satın Alma Gücü Paritesi Kişi Başına GSYH Karşılaştırılması	65
Tablo 3.2: Türkiye’de NUTS sistemine Göre Sınıflandırılmış Bölgeler	85
Tablo 4.1: Kalkınma Ajansları için Yönetişim Çerçevesi	111
Tablo 4.2: Kalkınma Ajansları Hakkında Bilgiler	122
Tablo 5.1: 2010-2018 FKA Mali Desteklerinin Bölge İllerine Göre Dağılımı	131
Tablo 5.2: Ajansların 2013-2017 Yılları Arasındaki İç Denetçi Sayıları	140
Tablo 5.3: 2017 Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarınca Yapılan Denetim Sonuçları ..	142
Tablo 5.4: Katılımcıların Kişisel Özellikler (n=27).....	148
Tablo 5.5: Fırat Kalkınma Ajansı’nın Kurumsal ve Fonksiyonel Yönleriyle İlgili Görüşler (I)	150
Tablo 5.6: Fırat Kalkınma Ajansı’nın Kurumsal ve Fonksiyonel Yönleriyle İlgili Görüşler (II)	151

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1: Drucker'e göre Yönetimin Sistemi	16
Şekil 1.2: Organizasyondaki Başlıca Paydaşlar (Menfaat Sahipleri).....	30
Şekil 3.1: Türkiye'de Kişi Başına Düşen Yıllık GSYH	61
Şekil 4.1: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Organizasyon Şeması	118
Şekil 5.1: Fırat Kalkınma Ajansının Organizasyon Şeması.....	137

HARİTALAR DİZİNİ

Harita	<u>Sayfa</u>
Harita 3.1: Türkiye'de İstatistikî Bölgelelin Üç Yarı Düzeydeki Haritaları	84
Harita 4.1: Türkiye'de Kalkınma Ajansları	116
Harita 5.1: TRB1 Bölgesi Vurgulu İstatistikî Bölge Haritaları.....	129
Harita 5.2: TRB1 Bölgesi İl ve İlçeleri	133

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	:Araştırma-Geliştirme
BKA	:Bölge Kalkınma Ajansları
BM	:Birleşmiş Milletler
BURA	:British Urban Regeneration Association
CBS	:Coğrafi Bilgi Sistemi
ÇED	:Çevresel Etki Değerlendirmesi
DAP	:Doğu Anadolu Projesi
DB	:Dünya Bankası
DİKA	:Dicle Kalkınma Ajansı
DP	:Demokrat Parti
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
EDAC	:Economic Developers Association of Canada
EURADA	:Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
FKA	:Fırat Kalkınma Ajansı
G7	:Yedi Büyük Gelişmiş Ekonomi
GATT	:Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	:Gayrisafi Milli Hâsıla
GSYH	:Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
IMF	:Uluslararası Para Fonu
İSTKA	:İstanbul Kalkınma Ajansı
İŞGEM	:İş Geliştirme Merkezi
İZKA	:İzmir Kalkınma Ajansı
KHGB	:Köylere Hizmet Götürme Birliği
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdare Başkanlığı

MMO:	:Makina Mühendisleri Odası
NUTS:	:the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması)
OECD	:Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB	:Organize Sanayi Bölgeleri
SAGP	:Satın Alma Gücü Paritesi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
t. y.	:Tarihi yok
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK	:Türk Dil Kurumu
TEPAV	:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TGB	:Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TKDK	:Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOKİ	:Toplu Konut İdaresi
TRB1	:Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli İllerini Kapsayan İstatistikî Bölge
TTO	:Teknoloji Transfer Ofisi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	:Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YKY	:Yeni Kamu Yönetimi

GİRİŞ

Kalkınma, bir toplumun iktisâdî gelişmişlik düzeyini nicel ve nitel düzeyde başkalaştıran bir olgudur. Bu olgu etrafında şekillenen devlet ve sermaye ilişkisi, toplumların uluslararası ve ulusal çapta kalkınma düzeyini etkilemektedir. Küreselleşmenin ivme kazanmasıyla bölgecilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte küreselleşme olgusunun ulus devleti düzenlemesi sonucunda kalkınmada da önemli değişimler gözlenmiştir. Bölgesel kalkınma kavramı yerinden yöneticilik çatısı altında yer almıştır. Bölgesel kalkınma/gelişme, sermaye oligarşisinin idari mekanizmaları devşirmesiyle yönetim zihniyetini doğurmuştur.

Bölgesel kalkınma ajansları, yerinden yöneticiliğin retoriğidir, ürünüdür. Sermayenin doğası yerinden yönetimin uluslararası alanda yayılması sürecini hızlandırmıştır. Bölgesel kalkınma ajanslarını yerel ölçeğe indirgemek yönetim modelini önemli bir konuma getirmiştir. Ajansların amacı kalkınmadaki olumsuzlukları en aza indirgemek ve bölgesel gelişmişlik düzeyini artırmaktır. Avrupa Birliği'nin planlama aracı olarak kurulan ajanslar, yeniden yapılanma ve reform paketleriyle desteklenmektedir.

Küreselleşme; siyasi, sosyal, iktisâdî ve kültürel konjoktüre uygun gelişmelerle birlikte bilgi çağını oluşturmuştur. Bu doğrultuda teknolojik enformasyon düzeyini değiştirmiştir. Bununla birlikte idare aygıtının da yeniden biçimlendirilmesine eşlik etmiştir. Bu bağlamda, klasik yönetimin dizgesel boyutlarının evrilip yönetim zihniyetini oluşturmasıyla birlikte, yeni aktörlerin yeni oluşan siyasal ve iktisâdî sisteme bütünleştirme çabaları uluslararası aktörler tarafından yerel ölçeğe indirgenerek sağlanmak istenmiştir.

Yönetişim, yönetim anlayışından evrilerek küreselleşme süreciyle ortaya çıkmış çok farklı, çok boyutlu ve çok aktörlü süreçlerin birliğidir. Yönetişim yaklaşımı; yerel, ulusal ve küresel organizasyonların heterarşik¹ birleşimidir. Bu yaklaşım, sermaye

¹ Heterarşi, birbiriyle bağlı eylemlerin eşgüdümünü ve sistem öğelerinin kendi kendilerine örgütlenme etkinliklerini belirtir bir ifadedir. Heterarşi, kendi kendini örgütleyebilen birbirine bağıllık içindeki kişilerarası ağları, örgütler arası eşgüdümünü ve merkezi olmayan sistemler arası bir döngüyü anlatmaktadır. Heterarşik yapı karşılıklı bağıllık ilişkisinde olsalar da işlevsel olarak özerk olan sistemlerin, kurumların her zaman kendi kendilerini örgütleme çabalarını içerir. (Jessop, 1998, s.29)

egemen sınıfın çıkarlarıyla paralel olmakla birlikte, bu sınıfın ulus devletin bütünlüğünü bozmaya çalıştığı da görülmektedir.

Sermayenin küreselleştiği bir evrende yönetim; açıklık, saydamlık, katılımcılık gibi demokratik sayılacak öğeleri ortaya koyarak demokrasi ile endekslemeye çalışmaktadır. Bunun yanında Avrupa Birliği (AB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşlar bu süreci güçlü bir şekilde desteklemekte, iktidarların ve devletlerin oydaşmasına imkân vermektedir. Yönetişimle sermayenin bütünlüşmesi bu sürecin adeta payitahtıdır. Yönetişimle birlikte “küçük devlet”, “piyasa dostu devlet” anlayışı ortaya çıkmıştır. Buradan anlaşılan devletin piyasadaki oyuncu rolünü düzenleyen ve hakemlik eden kalıbıyla kullanılması, el çektirilmesi ve özelleştirmeler yoluyla sermaye girişinin kolaylaştırılmasıdır. Yeniden yapılanma ve reform programlarıyla devleti dar bir alanda tutan üst kurullar aracılığı ile denetleyen mekanizmalar bu sürecin en önemli aktörleridir.

Küreselleşmenin türettiği kavramlardan biri olan yönetişimi anlamak kamusal yapının yapısal dönüşümünü kavramakla mümkün olmaktadır. Asıl önemli sorun, yurttaş devlet ilişkisi içinde mi, yoksa müşteri odaklı devlet yurttaş ilişkisinde mi yönetişimin etkili olacağıdır. Burada da kamusal yönetim ön plana çıkmakta, bireyin yurttaş olmaktan ziyade müşteri olarak yeni odaklı bir kamu yönetimi anlayışına uygun olabileceği düşünülmektedir.

Yöneten ve yönetilen sistemi dünya var olduğundan beri değişen bir olgudur. 1990’ların başında beliren yönetim, kamu bürokrasisi ile burjuvazi arasında eklektik bir mekanizma öngörüp; açık ve yasal standartlarla süreci saydam hale getirmeye çalışmıştır. Yönetişimin kalkınma ajanslarıyla yerinden yönetimi bir konumda olduğu sorunsal önemlidir.

Cumhuriyetten günümüze yerinden yönetim olgusu her zaman tartışmalı bir konudur. Yerel ölçekteki birimlerin konumu, vatandaşa karşı duyarlılığı ve devlet içerisindeki durumu küreselleşen bir siyasi, idari ve iktisâdî düzlemde önem arz etmektedir. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile çalışmaya başlayan ajansların kalkınmayı ne ölçüde sağlayacağı, kalkınmanın ne tür nitelikler arz edeceği ve vatandaşın yaşamına ne kadar etki edeceği önemlidir. Yönetişim yaklaşımı ile kalkınma ajansları arasında kurulan bağı, günümüzde

idari gereklerin ve paydaş sisteminin belirmesiyle birlikte oluşturulan demokratik kurulların deviniminde görmek mümkündür.

Küreselleşme içerisinde gelişen yönetim, klasik idari çerçeveden uzak çok düzeyli ve çok aktörlü yerel veya genel olgular içeren bir eklektik yapıdır. Bu kavram, iki kutuplu dünyanın dağılmasıyla kendini göstermiştir. Bunun bir göstergesi olarak da kavram ilk kez Dünya Bankası'nın bir raporunda kullanılmıştır. Kavram, teoride, Afrika'nın kalkınması için gerekecek kurumları ve politikaları belirlemek için öğretici bir amaçla kullanılmıştır ve "iyi yönetim" adıyla tanıtılmıştır. Bu görüş aynı zamanda OECD'nin 1992 yılında oluşturduğu Küresel Yönetişim Komisyonu çalışmalarına da yol göstermiştir (Senarclens 1998, s.92). Küreselleşen dünyada kalkınma ve gelişmenin ülkelere ne yönde etki ettiği önem arz etmektedir. Kalkınma ajansları, hükümetlerin yerel ve ulusal düzeyde toplumu iyi ve kötü yönde etki edebilecek bir araç olduğunu görmekteyiz.

Bu çalışmanın amacı, Fırat Kalkınma Ajansı örneği ile Türkiye'de, yönetim kavramı perspektifinden kalkınma ajanslarının topluma ve ekonomiye nasıl ne tür ve ne kadar etki ettiğinin bir değerlendirmesini yapmaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu politik atmosfer, 1990'larda Sovyet Bloğunun çökmesiyle dağılmış, yerini küresel yeni aktörlere bırakmıştır. Bunlar idarede ve siyasette yerel, bölgesel ve küresel alanla etkileşim içinde yeni güç merkezleri haline gelen yapılara kavuşmuşlardır. Bu çoğunlukla küreselleşme olgusunun ortaya çıkması ve bununla birlikte uluslararası aktörlerin uluslar üstü konuma gelmeleri söz konusunu getirmiştir. Küreselleşmeyle birlikte klasik idare anlayışı evrilerek çok boyutlu, çok aktörlü yatay bir oluşumu ortaya çıkaran yönetim kavramı; çalışmanın temel kavramıdır. Çalışmanın önemi kalkınma alanında yerel ve ulusal düzeyde etki eden kalkınma ajanslarının siyasi, idari ve iktisâdî düzlemde yönetim için ne ifade ettiğini ortaya koymaktır.

Yönetim evrilerek yönetime dönüşmekte, bu yeni yapı siyasi, idari ve iktisâdî kararları etkilemektedir. Çalışmada, küreselleşme ve yönetim birlikteliğinde yönetimin ilkeleri ile Kalkınma Ajansları arasındaki etkileşimin ne düzeyde ne olduğu üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda "kalkınma ajanslarının yönetimin bir uygulama aracı" olduğu ana fikrini uygulamada araştırabilmek üzere "Fırat Kalkınma Ajansı yapısında ve faaliyetlerinde iyi yönetim ilkelerine uymaktadır." varsayımı incelenmiştir.

Bu çalışmanın kapsamı, kalkınma açısından yönetim kavramının kalkınma ajansları ile şekillenmesinin Fırat Kalkınma Ajansı örneğinde incelenmesi ile sınırlı tutulmuştur.

Bu çalışmanın amaç ve kapsamı da dikkate alınarak literatürün, ilgili mevzuatın, kalkınma ajanslarının kamuoyuna açık faaliyet tanımları, düzenlediği konferanslar vb. farklı belgelerinin incelemesi ve bunlara bir ek olarak tezin “*sadece bir masa başı çalışması*” olmaktan çıkıp kurumun uzman personelinin görüşlerinin toplandığı bir anketle varsayımların desteklenip desteklenmediğinin ortaya konulması öngörülmüştür. Bu nedenle, çalışmanın bu temel kısıtlar dikkate alınarak okunması gerekmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde yönetim kavramı üzerinde durularak, bu kavramın ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı, bu noktada birlikte yönetimden yönetim evresine geçişin nasıl gerçekleştiği, yönetim türlerine yer verilmiş ve yönetim modeli üzerinde Türkiye konusu açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde yerinden yöneticilik üzerinde durulmuş, öncelikle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki durumu, daha sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti’ndeki önemi üzerinde çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kalkınma kavramı ele alınmış, kalkınmanın ne olduğu ve bu doğrultuda ne tür etkiler bıraktığı, ayrıca kalkınmanın ölçütleri doğrultusunda çalışılmış, Türkiye’de süregelen kalkınma politikalarına ve kalkınma planlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde bölgesel kalkınma kavramından yola çıkılarak bölgesel kalkınma politikasının temel ilkelerine yer verilmiş ve bölgesel kalkınmanın diğer araçlarına değinilmiştir. Bununla birlikte bölge kalkınma ajanslarına yer verilmiş, ajansların kuruluşu, işleyişi ve ne tür etkiler bıraktığı, uluslararası örgütlenmesi hakkında ve bu doğrultuda ajansların Türkiye’deki varlığı hakkında yapılmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünde Fırat Kalkınma Ajansı örneğinde yönetim boyutu incelenmiştir. Bu bölümde Fırat Kalkınma Ajansı’nın kuruluş aşaması, misyonu ve vizyonu, hedefleri, organizasyon yapısı ve ajansın kendisiyle beraber sorumlu olduğu illerin güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri ele alınmıştır. Beşinci bölümün son aşamasında ise, Fırat Kalkınma Ajansı’nda alan araştırması üzerinde yapılarak elde edilen nicel ve nitel bulgularla araştırmanın varsayımlar bağlamında ve genel anlamda analizi yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmış, daha önceki bölümlerde belirlenen varsayımların sonuçlandırılması işlenmiş ve bu bağlamda yapılan alan araştırması özelinde yönetim ve ajanslar ilişkisine yönelik öneriler yer almaktadır.

Ek bölümlerde ise araştırmacılar için gerekebilecek eski ve yeni mevzuat metinleri ve anket soru formunun tamamı bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM YÖNETİŞİM KAVRAMI VE TARİHİ

1.1. YÖNETİŞİM KAVRAMI

Yönetişim, yönetim kavramından hem kapsamı hem içeriğiyle ayrılan bir kavramdır.

Yönetişimi tanımlamak çok çeşitli disiplinlerde ve çok farklı ölçeklerde kullanılan bir kavram olduğu için oldukça güçtür.

Kooiman “yönetim” ve “yönetişim” arasındaki fark konusunda şunları söyler: “Yönetim hem kamu hem de özel sektör öğelerinin dâhil olduğu, sosyal sorunları çözmeyi veya sosyal fırsatlar yaratmayı amaçlayan bir etkileşim zinciri olarak addedilebilir. Yönetişim ise yönetimin kuramsal bir kavramlarının bütünü olarak varsayılabilir” (2003, s.4).

Yönetişim, 1980 sonrası kapitalizmin küresel boyutta etkin hale gelmesiyle siyasi, sosyal, kültürel vb. alanlarda yasal veya yasal olmayan yapılar arasında görülen çok aktörlü bir yönetim biçimidir. Kamu yönetiminin yeniden yapılanmasına neden olan bu süreç, farklı bir örgütlenme modeliyle devletin, özel sektörün, sivil toplumun ve yerel yönetimlerin birlikte politika üretmesini esas alan bölgesel rekabet edilebilirlik olgusunu öne çıkarmıştır (Gürel, 2011, s.327-328).

Yönetişim kavramı, farklı üç boyutuyla ele alınabilir. Sistemsel olarak, siyasal iktidarın klasik yapısı olarak hükümetten daha geniş bir kavramdır; Siyasi olarak, iktidarın meşruiyeti ve demokratik yönetimi kadar yurttaşların seçimler arasındaki sürede de yönetime katılımını; İdari olaraksa kamu hizmetlerinde nitelik ve hesap verilebilirliğin müspet yöndeki değişim potansiyelini anlatmaktadır (Göymen, 2000, s.6-7).

Yönetişim, yönetimin kural koyucu unsurlarını kapsayan kurum ve süreçler arasındaki karmaşık ilişkileri de içerdiğinden yönetim kavramında daha kapsayıcıdır (Demirel, 2010, s.2). Türk Dil Kurumu’na göre ise yönetişim “resmi ve özel kuruluşlarda idari, iktisâdî, siyasi otoritenin ortak kullanımı” (TDK, 2019) olarak tanımlanmaktadır.

Yönetişim, idari araçların değişik aktörlerle gayri resmî biçimde hiyerarşik bir bütünleşmeden daha çok heterarşik bir kalıp içinde ifade edilen yapıdadır. Bu yapı bazen yasal, bazen de yasal olmayan bir biçimde örgütlenebilmektedir. Uluslararası bir kuruluş yerel kurumlarla yönetişim ağının içerisinde yer alabilirken, herhangi bir bireyin ulus aşırı bir kurumla doğrudan doğruya eşgüdüm içinde olabildiği görülmektedir.

Yönetişim, devletin yeniden yapılanma süreci olarak değişen mekanizmayı oluşturan değerlere işaret eden bir kavramdır. Bu doğrultuda devletin kamu politikası kurallarının işleyişini etkilemekte ve bu sistem çarkını âdeta bir mühendis edasıyla çalıştırmaktadır. Kamu hizmetlerinin piyasa mantığında yürütülmesi, özelleştirme uygulamaları, yerelleşme eğilimindeki artış ve bunları kolaylaştıran düzenlemeler bu mekanizmayı etkilemektedir. Yönetişim mekanizması devlet politikalarını tasfiye veya reform biçiminde yapısal dönüşümlerle etkilemektedir (Bayramoğlu, 2014, s.33).

Yönetişimin altyapısını oluşturmak için merkezi yönetimin yetersizliği üzerinde durularak çoğulcu ve etkileşimli bir siyasa modeli sunulmaktadır. Bu model, mevcut siyasal iktidar modelinin yeni bir siyasal iktidar modeline kayması sonucunu hazırlamaktadır. Heterarşik ve etkileşimli bir yapının içinde hem hükümet kuruluşları hem de sivil toplum kuruluşları mevcut olacağından bir ölçüde iktidarın özelleştirilmesi söz konusudur. (Yüksel, 2000, s.158).

Devletlerin gittikçe karmaşıklaşan sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesinin yetersiz olması, kaynak ve kapasitesinin eksik ve öngörülemez durumu ve toplumun katılıma ilişkin isteklerinin artması yönetim yaklaşımının benimsenmesini sağlamıştır. Sürdürülebilir bir kalkınmanın aracı olan yönetim, devlet, özel sektör ve sivil toplum paydaşlığının birlikteliği olarak adlandırılmaktadır. Bu etkileşimi ise, BKA'lar üzerinden sağlamaktadır (Köksel ve Yöntem, 2011, s.320).

1980'lerden sonra neo-liberalizmin devleti her alanda küçültme projesi olarak ortaya çıkan yönetim modeli; devleti dönüştürerek tahrip ve tasfiye araçları ile yeni bir karmaşık yapı üretmekte, bu model sosyal devleti tüm örüntülerini değersiz kılmakta ve özelleştirme uygulamaları ile piyasa mantığına açık kılmaktadır (Güzelsarı, 2003, s.17-18). Bu piyasa söylemleri etkililik, karlılık ve büyüme gibi piyasa mekanizmasına uygun temel gereksinimler içermektedir. Bununla birlikte Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü tüm kurum ve kuruluşları ile yönetim modeline uyum sağlamıştır.

Rhodes yönetim anlayışının altı farklı kullanımını belirlemiştir (1996, s.652-659):

1. Minimal devlet: Rhodes, asgari düzeyde tutulan devlet yönetimi ile kamu sektörünü küçültmek için ideolojik ve politik bir çağrıda bulunduğunu savunmaktadır.
2. Şirket yönetimi (corporate governance): Kurumsal yönetim; kuruluşların iyi bir şekilde yönlendirildiği ve denetlendiği yöntemdir. Ayrıca bu kullanım, özel sektör

yönetim uygulamalarının kamu sektörü üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Bu yönetim dikkatimizi, hükümetin politika belirleme rolüne odaklar ve şeffaflık ve kamu hesap verebilirliğin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3. Yeni Kamu İşletmeciliği (New Public Management): Rhodes bunun diğerlerine benzediğini ve asıl hizmet sunumunu veya iş görmeyi devralacak piyasayı yapılandırarak devleti yönlendirme fikrini geliştirdiğini savunmaktadır.
4. İyi yönetim (Good Governance): İyi yönetim; bir ulusun işlerini yönlendirme için politik gücünü kullanılması olarak görülmüştür. Dünya Bankası'nın ileri sürdüğü gibi, liberal demokrasinin savunuculuğu ve yeni kamu yönetimi ile eşleştirilmiş olur.
5. Sosyo-sibernetik sistemler: Bir sosyo-sibernetik sistem olarak yönetim ise hiçbir aktörün bilgi ya da uzmanlık üzerinde tek elde bulunmadığı devletin sosyal, politik ve ekonomik aktörler arasındaki etkileşimlerin etkilerini kullanması olarak kavramsallaştırılabilir. Başka bir deyişle, halk geniş hedefler koyabilir ve düzenleyici bir çerçeve oluşturabilir, ancak aktörler bu kurumsal ortamda etkileşime girdiklerinde sorunları çözmek için ilişkiler ağında çalışırlar ve yeniden şekillendirirler. Tek bir paydaşın, bir yönetim modelinde tek başına hâkim olması için yeterli eylem gücü yoktur. Bundan dolayı tüm aktörlerin sosyal, siyasal ve idari etkileşim içinde olması gerekmektedir. Bu kullanım hem ulusal hem uluslararası yönetimi kapsamaktadır.
6. Kendi kendine organize olan ağ bağlar (Self-Organised Networks): Özel, kâr amacı gütmeyen kuruluşların ve kamu tüzel kişilerinin ve kuruluşlarının kamu hizmeti sağlamak için etkileşime girdiği ağlara atıfta bulunmak üzere yönetime odaklanması ile ilgilidir. Bununla birlikte, buradaki odak, kurallı azaltma ve hükümetin alternatif hizmet sağlama mekanizmalarındaki yönlendirme yeteneğini giderek daha da zayıflattığı için bu ağların özerk olma niteliği üzerinedir.

Küresel ölçekteki ve belli kalıplarla donatılmış yönetimi, yerinden yönetimci kimliklere boyayan ve çok kültürlülüğü demokrasi doğrultusunda bağlayan anlayış sermayenin doğasını yerine getirmektedir.

Yönetişime göre, devlet bir firma örgütlenmesini esas almaktadır. Devlet, “piyasanın önünü açan ve ona destek olan bir aygıt olarak piyasadaki aktörlerle eşit ilişki kuran ve piyasanın kurallarıyla davranan bir aygıt dönüşmesi gerektiği istenmektedir” (Bayramoğlu, 2014, s.155). Buna ilişkin negatif devlet, devletin piyasa ve aktörler karşısında ne olmaması gereğini ilgilendirmektedir. Devlet, düzenleyici ve denetleyici

programlarını yönetim ekseninde sunarak devletin küresel alandaki değişimine ayak uydurma talebini göstermektedir.

Küreselleşmeyi zorunlu kılan yeni bir siyasal biçim olan yönetim; devlet, toplum ve ekonomi arasında denge unsuru olarak sunulmuştur. Bu dengede devlet ve toplum birbirinin karşıtı değil tamamlayıcısıdır.

Yönetişim 1980'lerden sonraki iktisâdî krizlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Refah devleti krizini kendisine meşru bir dayanak yapan bu kavram, içeriğini daha sonraki dönemlerde geliştirilen plan ve programlarla desteklenmiştir (Bayramoğlu, 2002, s.112-113). Bu noktadan hareketle, bürokratik örgütlenmeden birlikte yönetime kayan olgu, yerelleşme politikalarıyla küreselleşme sürecinde sosyal ve iktisadi düzeni vazgeçilmez unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Yönetişim kavramı, bunu yaparken de devleti tepeden inmece karar mercii olmaktan ziyade, yerel unsurlarla işbirliğine girecek kurum olarak görmektedir. (Köksel ve Yöntem, 2011, s.321).

1.2. YÖNETİŞİM KAVRAMININ TARİHSEL OLARAK İNCELENMESİ

1648 Westphalia Barışı'ndan bu yana kurulan dünya sistemiyle beraber yazına çeşitli kavramlar girmiştir. Küreselleşme olgusu ile birlikte bu doğrultuda yönetim kavramı ilk kez Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Daha sonra bütün dünyaya yayılma evresine girmiştir. Yönetişim kelimesinin kökeni Antik Yunancadaki "Kybernan", Latincedeki "Gubernāre", eski Fransızcadaki "Governer"den İngilizceye geçmiştir. Etimolojik temelde bir gemi veya bir aracın yönlendirilmesi anlamına gelen yönetim kelimesi, ilk kez Platon tarafından mecazi olarak insan yönetimini tasvir etmek için kullanılmıştır. Platon'un bu kullanımda insan yönetiminin karşılıklı iletişime dayanmasını vurgulamak istediği, maddi kaynakların yönetiminden farklı bir şey olduğunu vurgulamak istediği düşünülebilir. Eski Fransızcada 13. yüzyılın sonlarına doğru "otorite kurmak, hâkimiyet kurmak" anlamında da kullanılmıştır. İngilizcedeki "governance" kelimesinin kurumsal yapılarla bağlantılı ilk kullanımı ise Sör John Fortescue'nun 15. yüzyılda Latince yazdığı "De Laudibus Legum Angliae" adlı eserinin Charles Plummer tarafından 1885'teki İngilizceye "The Governance of England: Otherwise Called the Difference Between an Absolute and a Limited Monarchy" olarak çevrilmesiyle görülmüştür.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan "Yeni Dünya Düzeni" farklı etkileşimleri beraberinde getirmiş, bunun sonucunda da birtakım iç gruplaşmaları

doğurmuştur. Bu anlayışla iki kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmış, devletler de bu perspektifte konumunu belirlemiştir. 1945 sonrası oluşan yeni düzenin örgütleri yönetim anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda ABD merkezli BM, GATT, IMF, Dünya Bankası gibi ulus üstü kuruluşlar yönetim zihniyetinin belli başlı unsurları olarak kendine yer bulmuştur.

Yönetişim, Dünya Bankası tarafından Afrika'da ortaya çıkan bir neticenin yönetim krizi şeklinde görmesinden itibaren gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta tanınan ve gelişen bir kavram olmuştur. Bu doğrultuda, yönetim kavramı devletlerin, finans kuruluşlarının, ulusal ve OECD, BM ve IMF gibi uluslararası örgütlerin demokratik süreçlerin ortaya koyulduğu bir siyasal mekanizma haline gelmiştir. Yönetişim, içerisinde barındırdığı saydamlık, hesap verebilirlik, katılımcılık, hukukun üstünlüğü ve etkililik gibi öğelerle birlikte küresel dinamikleri tetikleyecek kavramların yeniden biçimlendirilmesinin önünü açacak politikalar oluşturmuştur (Çulha Zabcı, 2002, s.151). Günümüzde küreselleşme akımıyla birlikte yönetim, yönetim anlayışından çok farklı olarak küresel, bölgesel ve yerel dinamiklerle birlikte etkileşim içerisinde yer almakta ve bu perspektifte etkin karar alma süreçleriyle kendini göstermektedir.

Yönetişimin en yoğun görüldüğü alan iktisat politikalarıdır. Bu anlayışı sağlayan temel değer 1944 Bretton Woods Antlaşması'dır. Bu bağlamda Bretton Wood sistemini kavramak ve onun ortaya çıkardığı önemli kazanımları aktarmak gereklidir.

1.2.1. Bretton Woods Sistemi

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulacak uluslararası finans ve para düzenini belirlemek için ABD'nin New Hampshire eyaletinin küçük bir kasabası olan Bretton Woods'ta toplanan 44 devlet BM Para ve Finans Konferansı'nda bir araya gelmiştir. Bu antlaşmaya imza atan devletler ülke paraları için sabit döviz kuru sistemini kabul etmiş, her ülkenin parasının da dolar üzerinden esas alınarak saptanması kabul edilmiştir (Heywood, 2013, s.543-544). Uluslararası sistemin belirleyici kurumları olan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün temelleri o zaman atılmıştır.

Bretton Woods Sistemi, liberal iktisâdî argümanlara ve açık piyasa işlemlerine izin verecek uluslararası kurumların oluşması ihtiyacını gündeme getirmek için ortaya atılmıştır. Bunun arkasında, ABD'nin serbest piyasa temelli bir uluslararası iktisâdî sistemin kurulmasını arzu etmesi yatmaktadır. Sistemin içeriğinde klasik liberal anlayışa yer verilmesi ciddi kaygılara neden olmuştur. Bretton Woods Konferansı'nda İngiliz

heyetinin başkanı olan Keynes'in uluslararası finans ve para konularındaki radikal değişimlerinin gündeme alınmaması, Konferans'ın ABD'nin kaygılarının temel alındığını göstermektedir. 1960 sonrasında itibaren görülen mali krizler, döviz şokları ABD ekonomisinin ciddi anlamda krize girmesine neden olacak ve Bretton Woods sistemini 1971 yılında tarihe gömecektir. Görülen stagflasyon² ve yüksek enflasyon krizi ile birlikte ABD ekonomisi borç ve cari açıkla karşı kaşıya kalmıştır. Bu olaydan sonra sabit döviz kuru terk edilerek dalgalı döviz kuruna geçilmiştir (Heywood, 2013, s.545-547). Böylece gelişmiş ülke ekonomileri kararlarını neo-liberal bir ekseninde verebileceklerdir.

1.2.2. Uluslararası Para Fonu ve Yönetişim

IMF, Bretton Woods Antlaşması sonrası kurulmuş olup, şu anda 189 üyeye sahip küresel iktisâdî örgüttür. Ödemeler noktasında kriz yaşayan devletler için, John Keynes ve ABD Maliye Bakan Yardımcısı Harry White'in işbirliği ile son şeklini alan kurumsal yönetim aygıtı bir fon oluşturulması ile beraber 1970'lere kadar devam eden süreçte uluslararası finans mekanizmasının başat aktörlerinden biri olmuştur. IMF en başta, ödemeler dengesi noktasında kısa süreli açıklarla karşılaşan ülkelere kredi veren bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonra sabit döviz kurundan dalgalı döviz kuruna geçilmesi IMF'yi farklı bir konuma getirmiştir (Ünay, 2009, s.4-5).

1970'li yıllardan itibaren IMF, gittikçe artan oranda gelişmekte olan ülkelere borç verme amacına yönelmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra komünist rejimi terk eden devletlere borç para vermeye başlamıştır. Bundan sonra IMF'nin gündeminde 1982'de Meksika'da, 1987'de Brezilya'da, 1997-1998 döneminde Doğu Asya'da ve 1998'de Rusya'da yaşanan iktisâdî krizlerin yaygınlaşmasını önlemek yer alacaktır. Bunun için de yapısal uyum ve yeniden yapılanma programlarını ortaya çıkaracaktır. Önceleri kısmen bazı faydalar elde edildiyse de IMF'nin yapmış olduğu bu atılımlar daha sonra çeşitli zarar doğuracak ve devletleri dışsal iktisâdî bağımlılığa itecektir. 2007-2009 küresel mali kriz karşısında da yetersiz kalan IMF, günümüzde fonksiyonel manada değişmiştir. Artık borç veya kredi vermektense çok krizleri önleme amacı gütmektedir (Heywood, 2013, s.551-552).

² Piyasada durgunluk hâkimken satın alma gücü düştüğünde yaşanan enflasyonist hal

IMF, ülkelere politik tavsiyeler ve teknik destek sağlamakla beraber; onlara belli bir kota üzerinden krediler sağlayıp ödemeler dengesi sorununu çözmek için alternatif yollar göstermişlerdir. IMF Dünya Bankası ile ortak hareket etmekte Konkordato³ Sözleşmesi ile işbirliği ve uzmanlaşmayı sağlamaktadır. Düşük gelirli ülkelerde kalkınmanın nasıl sağlanacağı hakkında projeler hazırlanmakta ve ülkeler fon yöneticileri tarafından ziyaret edilmektedir. Ayrıca, üye ülkelerin borç yükünü azaltacak ve mali dengeleri koruyacak yapısal reformları hep gündeminde tutmaktadır. Mali istikrarı değerlendirme ve yoksulluğu azaltma programları IMF'nin güncel amaçlarındandır (IMF, 2009, s.1-3).

1.2.3. Dünya Bankası ve Yönetişim

Dünya Bankası 1945'te ABD'de IMF ile birlikte kurulmuştur⁴. Şu anda 189 üyeyi içinde barındıran iktisâdî bir örgüttür. Ülkeler küresel ekonomideki güçleri oranında oy potansiyeline sahiptirler. Dünya Bankası'nın temel işlevi temel yatırım projelerini dikkate alarak düşük faizli krediler vermektir. Bunun yanı sıra, kişi başına düşen gelir açısından yoksulluk sınırı altındaki devletlere kredi açmaktır. Gelişmekte olan ülkelerde özel sektöre kredi açarak sektörün gelişmesini sağlamakla da görevlidir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde yapılacak yabancı yatırımlara, ticari olmayan riskleri karşılamaya dönük güvenceler sunmak da amaçları arasındadır (Dünya Bankası, 2017, s.1).

Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere dünyadaki finansal ve teknik yardımlar için hayati bir kaynak olarak gösterilmektedir. DB'nin amacı belli oranlarda tarif edilmektedir. Amaç, Dünya genelinde aşırı yoksulluk sınırı altında kalan ve günde 1,90 ABD doların altında yaşayan insanların oranını en çok %3 oranına kadar azaltmak her ülkede en az %40 oranına kadar bir gelir büyümesini teşvik ederek ortak refahı arttırmaktır. Böylece yoksulluğu azaltmak ve kalkınmayı desteklemektedir. Yine gelişmekte olan ülkelere düşük faizli veya sıfır altı faizli (zero lower bound) krediler veyahut hibeler sağlamaktadır. Bunlar, eğitim, sağlık, kamu yönetimi, altyapı, mali sektör ve özel sektörü geliştirme, tarım, çevre ve doğal kaynak yönetimi gibi alanlarda geniş bir yatırım yelpazesini desteklemektedir. Projelerin bazıları hükümetler, diğer çok taraflı kuruluşlar, ticari bankalar, ihracat kredi kuruluşları ve özel sektör yatırımcıları ile birlikte finanse edilmektedir. Aynı zamanda, bağışçılarla birlikte güven fonu ortaklıklar

³ Anlaşmalı iflas

⁴ Bu nedenle iki kuruluşu "Bretton Woods İkizleri" adı da verilmektedir.

finansmanı sağlanmakta veya kolaylaştırılmaktadır. Birçok ortak, Banka'dan geniş bir sektör ve gelişmekte olan bölge genelinde ihtiyaçları karşılayan girişimlerin yönetilmesine yardımcı olmasını istemiştir. (Dünya Bankası, 2017, s.1).

Dünya Bankası'nın asıl hedefi, devletlerin otokratik ya da demokratik olup olmamasına uygun eğilim göstermemekle birlikte, bu devletlerin ekonomilerini liberal mekanizmalarla nasıl biçimlendirdiği cevabına uygun bir kurumsal çerçeve oluşmasına etki etmektir. Bu bağlamda yönetişimin en önemli unsurları olarak yasal ve yapısal reformlar ile devlet dışı örgütlerin varlığı öne çıkmaktadır. Dünya Bankası, evrensel bir hukuk temelinde makro iktisâdî istikrarı içeren uygun bir siyasal ortamı desteklemekte, bunun yanında topluma ve altyapıya yönelik yatırımların yapılmasını istemekte, savunmasız ve doğal çevrenin korunmasını da desteklemektedir (Çulha Zabcı, 2002, s. 161).

1.2.4. Dünya Ticaret Örgütü ve Yönetişim

Dünya Ticaret Örgütü 1995'te kurulmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan GATT'ın yerine geçmiştir. Şu an için üye devlet sayısı 164 konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü, çok taraflı ve çok aktörlü ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organlarından birisidir. Yönetimlerin ticaret anlayışlarını nasıl ve hangi düzeyde belirleyeceklerini yasal bir çerçeveye dayandırılan toplugörüşmeler ve müzakereler yoluyla ortaya çıkaran bir kuruluştur. GATT'ın faaliyetleri sadece mal ticaretini kapsarken, Dünya Ticaret Örgütü bundan çok daha farklı olarak mal, hizmetler ve ticari, sınai ve fikri mülkiyet ticaretini de kapsamaktadır. Esas olarak büyük çaplı ticaret görüşmelerini yönetmek ve uygulamakla yükümlü uluslararası bir oyuncu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, küresel iktisâdî programların etütlerini yapmak, tarım ve tekstil ticareti başta olmak üzere çeşitli alanlarda anlaşmalar yapmaktır. Dünya Ticaret Örgütü'nü IMF ve Dünya Bankası'ndan ayıran en önemli özellik bir ülke için bir oy ilkesinin geçerli olmasıdır. Teorik olarak gelişmekte olan ülkelerin fazlalığı örgütü daha demokratik kılmaktadır. Örgüt, serbest ticareti destekleyen neo-liberal politikaları küresel ölçekte uygulamaya çalışmaktadır. Fakat bu durum yerine göre başarılı olsa da yapısal eşitsizliklere ve refah kaybına yol açmaktadır (Heywood, 2013, s.555-557).

Dünya Ticaret Örgütü, birincil amacı ticaretin herkese fayda sağlamak olan uluslararası bir organizasyondur. Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticarete engelleri azaltmak, herkes için eşit bir ticaret imkânı sağlamak böylece iktisâdî büyümeye,

kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla anlaşmalar yapmak üzere bir forum hazırlanmaktadır. Ayrıca, bu sözleşmelerin uygulanması, izlenmesi ile bunların yorumlanmasından ve uygulanmasından doğan uyuşmazlıkların çözülmesi için yasal ve kurumsal bir çerçeve sunmaktadır. DTÖ'yü kapsayan ticaret anlaşmalarının mevcut yapısı, içeriği itibarı ile 16 farklı çok taraflı anlaşmayı (tüm üyelerinin taraf olduğu) ve 2 farklı çok taraflı anlaşmayı (sadece bazı üyelerinin taraf olduğu) kapsamaktadır. Güçlü ve müreffeh bir uluslararası ticaret sistemi yaratarak, benzeri görülmemiş bir küresel iktisâdî büyümeye katkıda bulunmuştur.

Daha dar çerçevede Dünya Ticaret Örgütü 'nün başlıca faaliyetleri şunlardır (DTÖ, 2017, s.1):

- Ticaretle ilgili engelleri azaltmak ya da ortadan kaldırmak (ithalat tarifeleri, ticarete yönelik diğer engeller) ve uluslararası ticaretin düzenlenmesine ilişkin kurallar üzerinde anlaşmak (örneğin, anti-damping, sübvansiyonlar, ürün standartları, vb.),
- Malların ticareti, hizmet ticareti ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet hakları için DTÖ'nün kabul görmüş kurallarının uygulanmasını yönetmek ve izlemek,
- Üyelerin ticaret politikalarını izlemek ve gözden geçirmekle beraber, ayrıca bölgesel ve ikili ticaret anlaşmalarının saydamlığını sağlamak,
- Anlaşmaların yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin üyeler arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesini sağlamak,
- Gelişmekte olan ülkelerde hükümet yetkililerinin uluslararası ticarete konu olan kapasitesini oluşturma ölçümünü yapmak,
- Henüz örgütün üyesi olmayan yaklaşık 30 ülkenin örgüte katılım sürecine yardımcı olmak,
- DTÖ'nün diğer ana faaliyetlerini desteklemek için iktisâdî araştırma yapmak ve ticaret bilgilerini toplamak ve yaymak,
- Kamuyu DTÖ'nün, görev ve faaliyetlerini açıklayıp eğitmek

DTÖ'nün kurucu ve yönlendirici ilkeleri, açık sınırların takibi, en çok tercih edilen ulus ilkesinin ve üyeler arasında ayrımcı olmayan muamelenin garanti edilmesi ve faaliyetlerin yürütülmesinde saydamlık taahhüdü olarak kalmaktadır. Ulusal pazarların uluslararası ticarete, haklı gerekçelerle veya yeterli esneklikler ile açılması, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek ve katkıda bulunacak, insanların refahını artıracak, yoksulluğu azaltacak ve barış ve istikrarı destekleyecektir. Aynı zamanda,

böyle bir pazar açılımına, her üyenin ihtiyaç ve isteklerine göre iktisâdî büyüme ve gelişmeye katkıda bulunan sağlam iç ve uluslararası politikalar eşlik etmelidir (DTÖ, 2017, s.1).

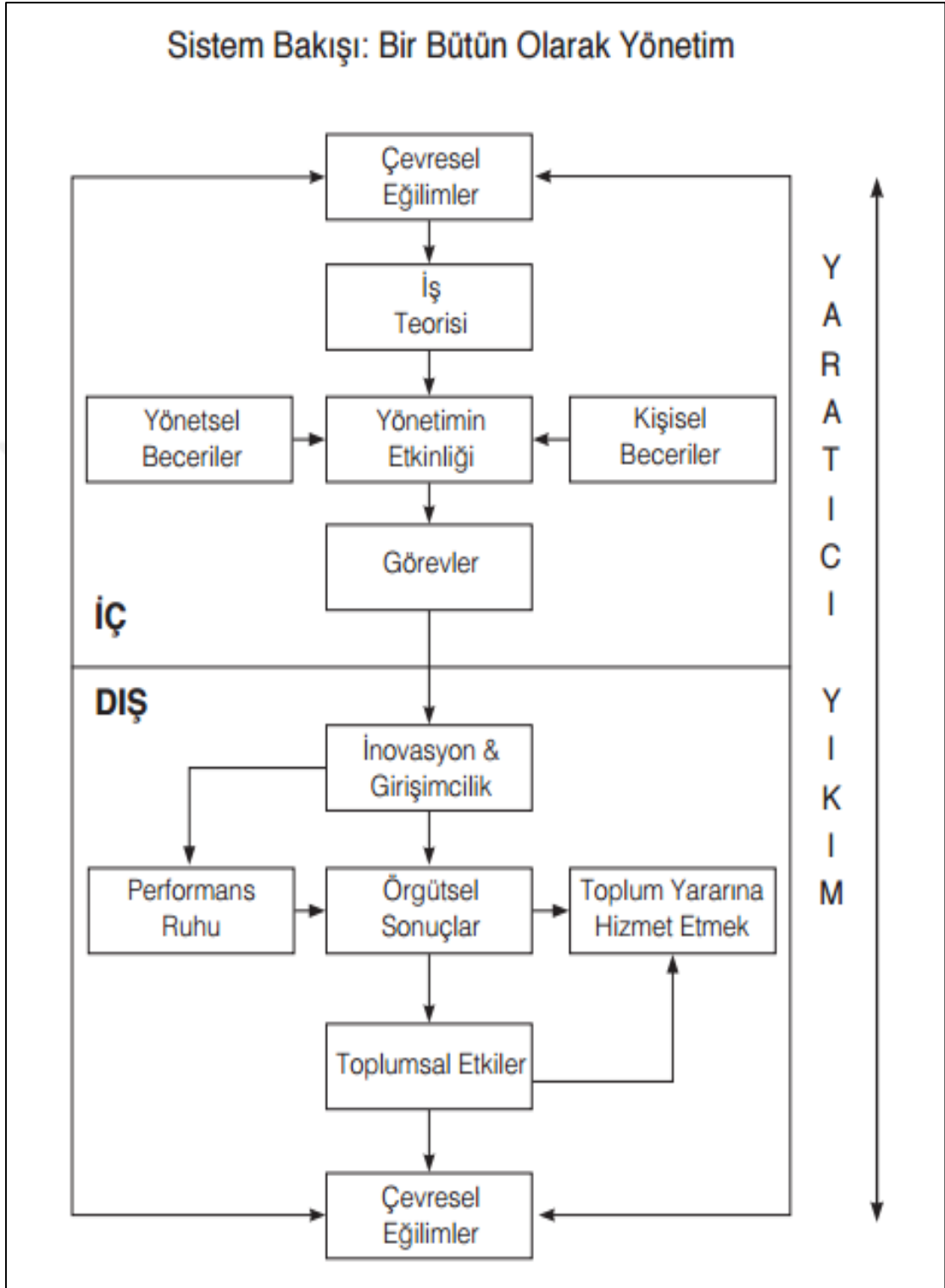
1.3. YÖNETİMDEN YÖNETİŞİM EVRESİNE GEÇİŞ

Yönetim ve yönetilme olgusu çağların gerektirdiği siyasi, iktisâdî, sosyal ve kültürel birikimlerin görüntüsü olarak ortaya çıkmıştır.

Yönetim, önceden belirlenen amaçları gerçekleştirmek için bireylerin bir araya gelerek örgütlendiği, maddi ve beşerî kaynakları ve koordineli bir şekilde izlenecek yol ve yöntemlerle kullanma faaliyetlerini ifade etmektedir. Yönetim; bazen örgüt, bazen idari faaliyetler ve bazen de sevk ve idare anlamında kullanılmaktadır. Genel anlamı itibarıyla yönetim, kamu yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Bu anlayış; yönetimi, kamu kesimi ve özel kesimi ayırmak için belirtilmektedir (Gözübüyük, 2009, s.3).

Yönetim yerine göre hem devletin görev ve amaçlarını hem de bunları yürüten bir araç olarak da tanımlanmaktadır. Amaç noktasında ise yönetim, toplumsal ilişkileri düzenleyen ve bu katmanların yönetsel kuruluşlardaki plan yapma örgütlenme, personel temini, yönlendirme, koordinasyon ve denetleme öğelerinden oluşan bir ağ olarak tanımlanmaktadır. Yönetim Bilimi ise, ekonomiden eğitime, kültürden savunmaya açılan geniş bir çerçevede, toplumsal katmanların aklın ve bilimin ışığında yönetilmesini en uygun şartlarda araştıran ve idari işlemlerle uygulanan evrensel düzeyde disiplinler arası bir bilimdir (Fişek, 1979, s.1-2).

Geleneksel kamu yönetimi anlayışı; 1980’li yıllardan sonra katı, bürokratik, kırtasiyeci düzeninden evrilmiş; küreselleşme, değişen iktisâdî ve sosyal şartlar ile birlikte devlet, piyasalar ve toplum arasında bağ kuran etkin olacak bir konuma gelmiştir. Bu bağlamda Fordist üretimden esnek üretim modeline, modernizmden postmodernizme geçiş kolaylaşmış ve bunun ötesinde küreselleşme ile ulus devletlerin yapısal ve işlevsel anlamda değişime uğramasıyla Yeni Kamu Yönetimi’nin doğması noktasına gelinmiştir. Bu değişim, yönetimi ortadan kaldıran bir olgu olarak çıkmayıp; yönetimi yeni biçimlere uyarlayan bir etki göstermiştir. Toplumdaki tüm aktörleri etkin duruma getiren bu değişim, yönetişim kavramının siyasi, iktisâdî ve sosyal düzlemde belirginleşmesine zemin hazırlamıştır (Eroğlu, 2010, s.203).

Kaynak: Drucker, 2012, s.20

Yönetişimi daha etraflıca değerlendirebilmek için aşağıdaki tablo rehber olabilir:

Tablo 1.1: Yeni Yönetim Modeli ve Yönetişim

	Piyasa	Katılımcılık	Esneklik	Deregülasyon
Esas Bulgular	Monopol	Hiyerarşi	Süreklilik	İç düzenleme
Yapı	Desentralizasyon	Dalkavuk örgütler	Sanal örgütler	Genel tavsiye
Yönetim	Performansa göre ücret; diğer özel sektör teknikleri	Toplam kalite yönetimi; takımlar	Geçici personel yönetimi	Daha çok idari özgürlük
Karar Verme	İç pazarlar; Pazar teşvikleri, düşük maliyet	Müzakere, görüşme	Tecrübe	Girişimci yönetim
Kamu Yararı	Düşük maliyet	Bağlılık; görüşme	Düşük maliyet, koordinasyon	Yaratıcılık; aktiflik

Kaynak: Eroğlu, 2010, s.205

Yukarıda belirtilen tabloda değişim yapısal ve işlevsel farklılıklarla gösterilmiştir. Bun göre, piyasalar ölçeğinde ve özel sektör arasında performansa göre ücret, düşük maliyet ve teşvikler gibi özellikler öne çıkmaktadır. Katılımcılık ölçeğinde ise, birlikte takım yönetimi, müzakereci ve birbirine bağlı örgütlerin etkileşimi etrafı üzerinde durulmaktadır. Esneklik ölçeğinde, yapısal ve eşgüdümlü programlar ile süreklilik ve etkililik kazanılmak istenmektedir. Son olarak deregülasyon ölçeğinde ise, serbestiyet sağlanmak istenmektedir. Burada daha çok idari özgürlük, aktif katılımlı ve girişimci bir anlayışın benimsenmesi vurgulanmıştır (Eroğlu, 2010, s.205).

1929 İktisâdî Buhranından sonra uygulanan müdahaleci devlet anlayışı terkedilerek 1970'lerden sonra düzenleyici devlet anlayışına doğru evrilmiştir. Özellikle krizden sonra ortaya çıkan yaklaşımda, karar verici mekanizma olarak devletin güttüğü politikalarda makro iktisâdî dengelere, vergilendirmelere ve harçlara önem verilmiştir. Bu noktada, sadece devlet kurtarıcı bir mekanizma olarak görülmüştür. Devletler o dönemde devletleştirme politikaları uygulamışlardır. Milli ve yerli kaynaklara yönelme, takas ekonomisi yoluyla ihracat ve ithalat yapma o dönemin iktisâdî politikaları olmuştur (Kayıkcı, 2014, s.105-106).

Yönetişimin oluşmasına etki eden olguları “Yeni Kamu Yönetimi” ve “Kuramsal İktisat Yaklaşımı” açısından değerlendirebiliriz. Buna rağmen her ikisinin de zaman zaman yönetim ile aynı, zaman zaman da ondan ayrılan politikalar ürettiği gözlemlenmektedir.

Ekonomi-politik açıdan oluşan YKY anlayışı; piyasa merkezli, müşteri odaklı, vatandaş katılımlı ve kamu yönetimini bilgi toplumuna uyarlayıcı bir şekilde ortaya

çıkıştır. Bu yeni kamu yönetimi anlayışında, mevcut kamu hizmetlerinin yapılması ve uygulanması süreçleri birbirinden ayrılmaktadır. Devletin sadece her şeyi yaparak dümeni tutmadığı değil, aynı zamanda bu süreci paylaşan ve aktaran rolüne de dikkat çekilmektedir (Nacak, 2015, s.43). Oluşan bu anlayış, devletin bir işletme gibi hareket etmesi gerektiği, devlet faaliyetlerinin kapsamı ile kalkınma arasında önemli bir bağ olduğu ve iktisâdın siyasetten ayrılması gerektiği düşüncesini doğurmuştur.

Yeni Kamu Yönetimi, demokrasi ve kalkınma arasındaki iyi yönetişimin neo-liberal gösterimini topluma uyarlayan bir görüntü olarak yansıtmaktadır. Bu bağlamda bu anlayış, faaliyet alanı sınırlı bir devlete, kendi kendine işleyen piyasa ekonomisine ve kendi kendine örgütlenebilen bir sivil topluma ve işaret etmektedir. Neo-liberal politikaların meyvesi olarak görülen yönetişim, daha çok gelişmekte olan ülkelerde uygulanmak istenmiştir. Ancak, tüm bu özellikleri etkin şekilde ortaya koyan ve ortak kabul görür bir yönetişim anlayışı bulunamamıştır.

Yönetimin yönetişim evresine geçmesinde etki eden önemli yaklaşımlardan birisi, Yeni Kuramsal İktisat ilkesi olmuştur. Bu ilke neo-klasik iktisadi yaklaşımın öğeleriyle uzlaşan veya farklılıklar gösteren özellikler göstermiştir. Bu noktada, birey yerine kurumların düzenlenmesi ortaya çıkmıştır. Kurumlar, idari birimlerin önündeki engeller veya değişim ve dönüşümün başat birer aktörü olacaktır. İşbirliği ve eşgüdümün sağlandığı, teknoloji ve bilginin işlem maliyetlerini ortadan kaldırması gerektiği, resmi veya gayri resmi ilişkilerin içerdiği toplumsal bir ağı var olduğu; devlet, özel sektör ve sivil toplumun paydaş olmasıyla rasyonel bütünlüğün sağlandığı, dinamik unsurların devleti daha güçlü kıldığı ve böylece rekabet duygusunu etkin bir biçimde içine alan geniş mülkiyet hakkının da yer aldığı serbestiyet çerçevesinde sınıfsız ve çıkarısız bir düzen inşa etmek amaçlanmıştır (Bayramoğlu, 2014, s.117-126). Bu bağlamda; BM Rio Konferansı (1992), BM Küresel Yönetişim Komisyonu Raporu (1995), OECD Düzenleyici Reform Programı (1998), Milenyum Deklarasyonu (2000), Dünya İktisâdî Forumu, Küresel İlkeler Sözleşmesi, 7'ler Grubu, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Uluslararası Ticaret Örgütü yayınları ve Avrupa Birliği Beyaz Kitap yönetişime dair kararlar almış; ekonomiyi ve siyaseti belirginleştiren, devletleri ve sivil toplum kuruluşlarını düzenleyen yetkileri tarif etmiştir. Devletin saydamlaşmasını öneren, vatandaşı yönetime dâhil eden ve halkı devlete yakınlaştıran, onların yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlayan ve demokratik toplumun gereklerini sunan politikalar üretilmiştir.

Yönetimden yönetişime geçiş aşamasında izlenen yol ve yöntemler arasında görülen birey için uygulanan unsurlar da önemli pay sahibidir. Özellikle örgütlerdeki bireylerin daha fazla başarılı olabilmeleri için geliştirilen araçlar vardır. Bunlar arasında;

- İletişim ve bilgi paylaşım odaklı çok yönlü etkileşim,
- Yöneticilerin ve liderlerin duygudaşlığı ile oluşan sosyal zekâyı ile müşterek kararların alınabildiği ortak akıl;
- Yapıcı fikirlerin, sinerjinin ve işbirliğinin, bireyselliğin ön plana çıkardığı güçlü politikalar,

Saydam ve her paydaşı mutlu kılarak uyumu sağlayan araçlar bulunmaktadır (Fidan, 2011, s.7-9).

1.4. YÖNETİŞİM KAVRAMININ İLKELERİ

Yönetişim kavramı içerisinde birtakım öğeler bulunmaktadır. Bu öğelerin belli başlı olanları saydamlık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, katılımcılık ve etkililik şeklinde belirtilebilir.

1.4.1. Saydamlık

Yönetim ağının bütün yönleriyle herkese açık olması, idari hususların demokratik ilkelere bağlı şekilde yerine getirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda atılacak adımlar siyasi, idari ve iktisâdî yönden saydamlık ilkesi doğrultusunda atılmalıdır.

Saydamlığı oluşturmak amacıyla hem genel hem kurumsal düzeyde birçok etkin yöntem belirlenmiştir. Mali saydamlığın, bilgiye erişimin kolaylaşması ve halk katılımının etkin demokratik siyaset düzeyine geçilmesiyle birlikte faydalı olacaktır. Ayrıca, saydamlığı harekete geçirecek yol ve yöntemler kalkınma programlarının da sarsılmaz bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Kuzey, 2003, s.14). Bu perspektifte kişilerin bilgi hakkının korunması, basın özgürlüğünün sağlanması, bilgi teknolojisi ve e-yönetişim uygulamalarına geçilmesi, yasal uygulamaların sağlanması, yargı güvenliğinin ve tarafsızlığının yerine getirilmesi, yolsuzluklarla mücadele konusunda önemli önlemler alınması ve sivil toplum katılımının sağlanması gerekmektedir.

Türkiye’de ve dünyamızda son yıllarda görülen e-devlet uygulamaları saydamlığın etkin kılınması açısından önemlidir. Vatandaş yönetimde etkin kılma, devletle kaynaştırma, vatandaşın sosyal ve iktisâdî refah düzeyini yükseltme ve

demokratik toplumun gereklerini yerine getirme açısından önemlidir. Bunun yanında kurumlar arasında veri akışının sağlanarak iş yükünün hafifletilmesi, kurumlarda karar verici mekanizmaların işlerliğini kolaylaştıracak yapısal ve idari süreçlerin hızlandırılması sağlanmak istenmiştir (Şat, 2008, s.121-122).

Saydamlığın sağlanması, bilgi toplumunun gereklerindedir. Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla beraber kamu politikalarının daha güvenilir ve bürokrasiden arındırılmış şekilde açık yapılması vatandaşın demokratik değerlere olan bağlılığını arttıracaktır. Buna binaen siyasi, idari ve iktisâdî olarak atılacak her adım kurumların güvenilirliğini ve saygınlığını artırmanın yanında, devlet- yurttaş birlikteliğindeki yönetim boyutunu da kuvvetlendirecektir.

1.4.2. Hesap Verebilirlik

Hesap verebilirlik, kurumlardaki yetkili ve görevlilerin kurum içi veya kurum dışı etki alanına giren konular hakkında idari sorumluluk alma yetisidir. Bu noktada oluşabilecek yetersizlik veya yanlışların neticeleri sorumlulara ait olduğu bilinci, hesap verebilirlik düzeyini göstermektedir. Siyasi, idari ve hukuki düzlemde hesap verilebilir bir mekanizma oluşturmak; performans iyileştirmeleri ve teknolojik donanımın sağlanmasıyla birlikte, bilginin kaynağına erişmenin kolaylaştırılmasıyla mümkün kılınmıştır (Karakuş, 2010, s.25-26).

Yönetişim sisteminin önemli ilkelerinden biri olan hesap verebilirlik, kamu yönetiminin yeniden yapılandırma ve yapısal reform süreçlerinden sonra daha çok önem kazanmıştır. Hesap verilebilir bir idari anlayış kurumların işlerliğini daha da kolaylaştıracak, bu doğrultuda idare-yurttaş ilişkisinin gelişmesiyle birlikte demokrasinin güçlenmesi ve yerelleşmesi açısından önem kazanacaktır.

Kamu gücüne sahip olan mekanizmaların; siyasi, idari ve hukuki hesap verilebilirlik temelinde yurttaş odaklı bir anlayışa sahip olmaları kamu yönetimi ve yönetim arasında güçlü bağ kurulmasına sebep olmaktadır. Yönetimin yerinden denetimi ve hesap verilebilir bir yönetim, güçlü bir demokrasi ve yönetim ağının doğmasıyla mümkün olmaktadır. Demokrasilerde siyasi olarak parlamentonun, idari olarak bürokratların ve son olarak da hukuki zeminde yöneticilerin hukuka riayet etmesi bu bağlamda önem arz etmektedir.

1.4.3. Hukukun Üstünlüğü

Bu ilke ulusal ve uluslararası düzeyde önemli bir değerdir. Yöneticilerin mevzuata uygun bir idari bakış sergilemeleri gerekirken; uluslararası düzeyde de evrensel normlara uymaları zorunludur. İdari, siyasi, kültürel, sosyal ve iktisâdî mecralarda bu ilkeye dayalı şekilde, hukukta bütün vatandaşlara eşit bir zemin yaratılması fikri yönetişimin ve demokrasinin gereğidir.

Hukukun üstünlüğü ilkesi; hesap verebilir, saydam, etkili, kararlı ve katılımcı demokrasinin uygulanabildiği yönetim altyapısını oluşturmaktadır. Gerek idarede gerek siyasette gerekse de toplumda uluslararası ve ulusal hukuk kuralları, toplum, siyaset ve iktisat üçgenini çevreleyici bir roldedir. Yönetişimde; hukuku egemen kılan anlayış, hukuk mekanizmasının üzerinde hiçbir kişi, grup veya kurumun olmamasını ifade etmektedir. Tarafsız ve bağımsız işleyen bir yargı, hakkaniyete ve adalete olan güveni sağlamakta, demokratik ve çağdaş bir görünüm sergileyecektir. Saydam ve her türlü ideolojik saiklerden uzak görünen düzenleyici ve denetleyici kurumların bulunması yönetim aygıtının önemli anahtarıdır. Demokratik açılımların ve piyasa hareketliliğinin gereği hukuk kuralları yerinde uygulanabilecektir. Hukukun üstünlüğü, iktisâdî başarının tesis edilmesinin de şartlarından birisidir. İktisâdî gelişme ile hukuksal birliktelik aynı ekseninde değer buldukça siyasal, sosyal ve iktisâdî belirsizlikler önlenmektedir. Bunun yanında; yolsuzluğun önlenmesi etkin hukuksal denetim ve demokratik bilinç ile mümkün olmaktadır (Karabacak, 2003, s.74). Böylece yönetici kesimin kendi menfaatlerine olan duyarlılıkları hukuksal zeminde engellenebilecektir.

1.4.4. Katılımcılık

Katılımcılık ilkesi, yönetişimin önemli unsurlarından biridir, çünkü çok düzeyli bir yönetişimi sağlayabilmektedir. Katılımla yönetici kesimle birlikte farklı toplum kesimlerinin temsil edildiği kapsayıcı bir düzleme dönüştürebilecek, bazı kesimlerin dışlanmasına müsaade etmeyecektir. Bu bağlamda günümüzde var olan Kent Konseyleri ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) toplantılarında halkın katılımı önemli örnek teşkil etmektedir.

Yönetişimin, en temel ilkesi sayılan “katılımcılık”, paydaşların kendilerini etkileyen kalkınma plan ve programları ile ilgili ortaya çıkan kararları ve kaynakları kontrol edebildiği süreçtir. Bu noktada, kalkınma doğrultusunda yapılması düşünülen

faaliyetlerde etkilenenlerin karar mekanizmasında yer almasını ifade etmektedir (Bingöl, 2015, s.31). Katılımcılık ilkesi, yönetici konumundaki idarenin kamu gücünü kendi istek ve çıkarlarına doğru evrilmesine imkân vermeyecek, idarenin saydam bir şekilde hesap verilebilir, etkin ve katılımcı perspektifte olmasına ortam hazırlayacaktır. Bununla birlikte, daha sağlıklı ve daha doğru kararların alınması sağlanacaktır. Bu da çok aktörlü yönetimin olumlu taraflarını ortaya çıkaracaktır.

Katılımcılığın sınıflandırılmasında en temel düzeyde araştırmalar yapan Arnstein'e göre (1969, s.217.), vatandaş gücünün belirlenmesinde üç anlam grubu içinde sekiz farklı katılım düzeyi bulunmaktadır.

Tablo 1.2: Katılım Merdiveninin Sekiz Basamağı

Katılım Aşamaları (Kümeleri)
1-Yönlendirme (Katılımın Olmaması)
2-Tedavi (Katılımın Olmaması)
3-Bilgilendirme (Katılımın Olmaması)
4-Danışma (Göstermelik Katılım)
5-Teskin etme (Göstermelik Katılım)
6-Ortaklık (Göstermelik Katılım)
7-Yetkilendirilmiş Güç (İktidarın Yurttaşa Olması)
8-Vatandaş Denetimi (İktidarın Yurttaşa Olması)

Kaynak: Arnstein, 1969, s.217

Katılım merdiveni (A Ladder of Citizen Participation) adlı makalesinde Merdivenin alt basamakları “Yönlendirme” ve “Tedavi”dir. Bu iki basamak, katılımın olmadığı” düzeylerdir. Bu düzeyi tanımlayan güç sahiplerinin amacı, vatandaşların plan ya da programların gerçekleştirilmesine katılmalarını sağlamak değil onları “eğitme” ve “iyileştirme” imkânı bulmaktır. Üç ve dört numaralı basamaklar, Bilgilendirme” ve “Danışmanlık”, ihtiyaç sahiplerinin haber alması ve seslerini duyurması için göstermelik katılım seviyeleridir. Ancak bu seviyede katılım sınırlıdır. Mevcut güçler tarafından aslında yeterince dikkate alınmazlar. Beşinci basamaktaki “teskin etme” ise, göstermelik katılımın etkisinin biraz daha fazla olduğu bir aşamadır, çünkü temel kurallar ihtiyaç sahiplerine izin verildiğini gösterir ancak güç sahipleri karar vermeye devam eder. Altıncı basamakta, vatandaşlar geleneksel iktidar sahipleri ile müzakerelerde bulunmalarını ve bunlara katılmalarını sağlayan bir “ortaklığa” girebilmektedir. En üst basamakta, “Yetkilendirilmiş Güç” ve “Vatandaş Kontrolü” bulunmakta olup, vatandaşların karar

alma çoğunluğunu sağlamalarını veya tam yönetim gücünü almaları sağlanmıştır (Arnstein, 1969, s.217). Demokratik toplumun gereklerini ortaya çıkaran bu anlayış, katılımın siyasal ve toplumsal özerkliğine vurgu yapmakta, yargı bağımsızlığını ve açık toplum öngörüsünün gereklerini yerine getirmektedir.

Kamu politikalarının uygulanmasındaki temel amaç, vatandaşı devlete yakın hâle getirmektir. Bunun olması da bireylerin, sivil toplumun ve özel sektörün temsilcilerinin bir araya gelmesiyle mümkün olmaktadır. Açık ve denetlenebilen bir devlet mekanizması, devleti ve vatandaşı birbirine yakın kılacak verimli bilgi aktarımı ve vatandaşın bilgilendirilmesi konusunda etkin yöntemlerin izlenmesi yönetim aygıtının temel hedeflerindedir. Hükümetin kararlarını protesto etmek, grev yapmak, bir sendikaya üye olmak ve siyasal parti seçimlerinde oy kullanmak katılımın göstergelerindedir (Kösekahya, 2003, s.35-36).

Katılım, vatandaş ile devlet arasında politika geliştirme sürecine etki etmektedir. İdareyi etkileyen katılım, sadece seçim dönemlerinde değil daha sıklıkla sağlanmalıdır. İdare tarafından mevcut politikaların revize edilmesinin önünü açacak olan katılımcılık faaliyeti, vatandaşların görüş ve önerileri üzerinden değer bulmaktadır. İdarenin eylem ve işlemlerine katılması durumunda sorunların iyileştiği görülecektir. Bu durumda daha iyi hizmet sunulacak, aktif vatandaş ilkesi ortaya çıkacaktır. Katılım, demokrasiye ve idareye olan güven ve bağlılığa katkı yapmaktadır.

Katılımcılığın daha iyi sağlanması için yapılması gerekenler ise şunlardır (Bingöl, 2015, s.40):

- “Bölgesel Gelişme Komitesi ve Yüksek Kurulu’nun etkinliğinin arttırılması”
- “Bölgesel gelişme ve farklı sektörler arasındaki politikaların uyumlu hale getirilmesi”
- “Demokratik kültürün derinleşmesi için sivil toplum kültürünün yaygınlaşması”
- “Demokratik kültürün derinleştirilmesi”
- “İdareler tarafından işbirliğine ve katılıma daha çok önem verilmesi”
- “Kalkınma ajanslarının paydaşlarla olan ilişkisinin geliştirilmesi”
- “Kalkınma Kurulu’nun etkinliğinin arttırılması”
- “Karar verme sürecinin ve sonuçlarının etkinliğinin arttırılması”
- “Katılım imkânlarının oluşturulması”

- “Merkezi ve yerel düzeyde koordinasyon ve yönetim düzeyinin güçlendirilmesi”
- “Yeni nesil araçların katılımcılık süreçlerinde kullanılması (elektronik oylama, sosyal medya)” gerekir.

1.4.5. Etkililik

Bu ilke politikaların doğru amaçlar için doğru bir şekilde yapılmasını ifade etmektedir. Bu ilke, çözüm odaklılığı kaldırmayı amaçlamaktadır. Etkililik ilkesi, etkin bir şekilde gereksiz kaynak ve zaman tüketimini en uygun değer seviyelere indirgemeyi rehber edinmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) göre bu çerçevede kamu yönetimindeki süreçler ve kurumlar kaynakları en iyi şekilde kullanarak istenen sonuçlara ulaşmalıdır (DPT, 2007, s.15).

Etkililik ilkesine göre, bazı kamu hizmetlerinin sunumu etkili ve verimli sonuçlar doğurabileceği gibi; bazı hizmetlerin sunumu kimi vatandaşlar açısından maddi olarak pahalı ve ulaşılması imkânsız sonuçlara neden olmaktadır. Bu bağlamda, serbest piyasa ekonomisine özgü geliştirilen iktisâdî ve sosyal politikalar çoğunluk itibarı ile her ne kadar da kamu yararı amacıyla yapılsa da vatandaşlar arasında sosyal adalet ve hakkaniyet duygusuna zarar vermesi olasılığı bulunmaktadır. Bundan dolayı, kamu politikalarını etkililik, verimlilik ve kârlılık gibi serbest piyasa metotlarını içselleştiren öğelerin, kamu yararına ve vatandaş odaklı devlet anlayışına ters düştüğü noktasında eleştirilmektedir (Ökmen, vd., 2004, s.39-40).

Yönetimde katı merkeziyetçiliğin görülmesi, vatandaş-devlet ağının kopmasına sebep olabilmektedir. Bu durum, toplam kalite ve verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Yönetişim aygıtında, etkili ve verimli sonuçlar alabilmek için, sivil toplum alanının yaygınlaştırılması ve örgütlenmenin katılımcı rolünün sağlanması gerekmektedir. Bu noktada gerek Türkiye’de gerekse başka ülkelerde yönetimde performansa etki edecek verimli ve uygulanabilir politikalar ortaya atılmaktadır (Karakuş, 2010, s.33).

1.5. YÖNETİŞİM TÜRLERİ

Yönetişim kendi altyapısını oluştururken birtakım araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçların doğmasıyla da çeşitli konularda farklı çalışmalar oluşturabilecek türler ortaya çıkmıştır.

1.5.1. Küresel Yönetişim

Küresel yönetim, heterarşik ve hiyerarşik şekilde örgütlenen resmî ve resmî olmayan oluşumları da beraberinde kapsayan çok kapsamlı ve çok aktörlü dinamik ve karmaşık küresel bir mekanizmadır. (Heywood, 2013, s.538). Bu küresel hegemonya ve dünya hükümeti anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerdeki artan kurumsallaşmanın ve bunun getirdiği devletlerarası karşılıklı dayanışma mecburiyeti küresel yönetişimin önemini arttırmaktadır. Çevresel sorunlar, mülteciler, terörizm, su paylaşımı, enerji kaynakları, kalkınma gibi etkileri siyasi sınırları tanımayan sorunları bu perspektifte küresel boyutta irdelenmektedir.

Hans Morgenthau, Edward Hallet Carr, Kenneth Waltz gibi Realist düşünürler küresel yönetişimi, hâkimiyetçi bir yaklaşımla devletlerin kendi refahını ve buna bağlı sosyal ve siyasal güçlerini yükseltmeye çalıştığı bir alan olarak görmektedirler. Bu doğrultuda realistler, örneğin 1970'lerden sonra görülen Amerikan iktisâdî sisteminin çöküşünü Amerikan hegemonyasının zayıflaması olarak kabul etmekteydi. Liberaller ise; küresel yönetişimi, kısıtlanmamış ve serbest piyasa içerisinde verimli olacağına inanılan iktisâdî bir rekabet yolu olarak düşünmektedir. Özellikle, küresel iktisâdî yönetişimin temeli olan 1944 Bretton Woods Sistemi'nin 1970'lerden sonra, sabit döviz kur sisteminden dalgalı döviz kuru sistemine geçmesi bu anlayışta liberallerin sistemin yapısından kaynaklı temel sorunlarına vurgu yapmalarını sağlamıştır. Bir başka taraftan ise daha sonraları G7'yi oluşturacak olan devletlerin Washington Uzlaşısı⁵ ile beraber, neo-liberalizmin etkisini göstermesi liberallerin eleştirilerini bertaraf etmiştir (Heywood, 2013, s. 547).

⁵ “Washington Uzlaşısı” ABD Hazine Bakanlığı, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi Washington'daki en büyük politika üretme merkezleri tarafından Latin Ülkeleri savunulan bir yaklaşımdır. Ancak daha sonra tüm geç kapitalistleşmiş ülkelere de uygulanan politikalarda da bu yaklaşım kendini hissettirmiştir. (Williamson, 1990, s.1) Daha sonraları yeni boyutlarla ifade edildiği için iki uzlaşından bahsedilir. 1. Washington Uzlaşısı 1980'lerin sonunda, 2. Washington Uzlaşısı ise 1990'lar sonunda dillendirilmiştir. Uzlaşının temel düşüncesi, piyasanın kendi haline bırakıldığında daha iyi çalışacağını ve geniş piyasa deregölasyonu, özelleştirme ve liberalleşmeye dayanan bir serbest piyasa kapitalizmini tarif etmektedir.

Bunların yanında Marksistler küresel yönetişimi; ABD kapitalist devletinin, ulus ötesi şirketlerin ve bankacılık şirketlerinin çıkarlarının birleşimi olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre çevre iktisâdî bölgelerinden merkez iktisâdî bölgelerine refah yönlü kaymalar olduğudur.

Post yapısalcılar ise, küresel yönetişimi piyasaların etkinliğini sosyal toplum değerleriyle örtüşen bir anlayışa indirgeme anlayışı olarak görmektedir (Heywood, 2013, s.547). Kısacası küresel yönetişim; çok merkezli, hükümetler arası ilişkilerde gözlemlenen farklı aktörlerin dâhil olduğu resmiyetten arınmış çok düzeyli küresel süreçlerdir. Çok düzeylilik, yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerin ayrı ayrı ve birlikte ortak bir hedef doğrultusunda tutarlı faaliyetleridir (Bingöl, 2015, s.30).

Bu noktada çok düzeyli yönetişim, ulus ötesi, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde yer alan kurumların yatay bir düzlem içerisinde müzakere ve işbirliği yaptığı süreçleri kapsamaktadır. Yeni yönetim anlayışında devlet kurumları ile devlet dışı mekanizmalar arasında etkileşim daha fazladır ve devletin temel görevi kamusal kaynakların dağıtmaktan çok kamusal faaliyetleri düzenlemek olarak değişmiştir (Okçu, 2005, s.22-23).

Yönetişim mekanizmalarının değişmesiyle ortaya çıkan küresel yönetişimde, kaynaklar, sorumluluklar ve karar verme mekanizmaları merkezi otoritenin tekliliğinden ayrılmaktadır. Yönetişim düzeyinin değişmesiyle birlikte daha katılımcı politikalarla karar alma sürecinin etkinleştirilmesi esas alınmaktadır. Bütün ilişkilerin yatay şekilde gerçekleştirileceği anlayışıyla, kamu hizmetlerinin yerinden ve etkin bir şekilde tasarlanacağı düşünce si egemen olmuştur (Dedeoğlu ve Sertesin, 2011, s. 3).

1.5.2. İyi Yönetişim

1990'lerden sonra ortaya çıkan bu kavram; herkesin üzerinde tam uyuluğu standart bir tanımı olmamakla birlikte DB, IMF, BM ve OECD gibi uluslararası kuruluşların kullandığı ve üzerinde ciddi araştırmalar yaptığı görölmektedir. İyi yönetişim, temsilde adalet, hukukun üstünlüğü, açık ve hesap verilebilir bir mekanizma, etkin kuralların ve rekabetin piyasa alanıyla uyumlu, teknolojik yenileşmeleri takip eden bir yenilikçilik sistemini de içeren politik ve iktisâdî yapıdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na göre iyi yönetişim, siyasal, iktisâdî ve idari yönetimin birleşimi olarak görülür. Bunun yanında bu sistemi oluşturacak yapıların da vatandaşlara ve toplumsal yapılara yakın politikalar üretmesi gerektiği söylenmektedir. OECD ise iyi

yönetişim hakkında, bir ülkedeki mevcut sosyal ve iktisâdî birikimlerin güç ve yetkilerin nasıl ve ne şekilde kullanılması gerektiği ile ilgilenmiştir (Aktan, 2017a).

1989 yılında Dünya Bankası'nın Güney Sahra Afrika'sında ortaya çıkan iktisâdî sorunların bir yönetim krizi olduğu belirtilerek ortaya atılan yönetim kavramı, bu rapor içerisinde "iyi yönetim" (good governance) olarak yer almıştır. İyi yönetim kavramı, kalkınma sorunlarına yapısal bir çözüm olarak gösterilmiş, bu sorun ile ilgili etkin mücadele ve yapısal çözümler üretilmeye başlanmıştır. Yargı bağımsızlığı, kamu denetçiliği, bilgi edinme, stratejik kalkınma programları, saydam ve hesap verilebilir siyasi, sosyal ve iktisâdî süreçlerin bir arada kullanımı bu noktadan itibaren önemli hale gelmiştir (Fedai, 2011, s.101-102)

İyi yönetim saydam, hesap verilebilir, hukukun üstünlüğüne dayalı, katılımcı ve etki süreçler bütünüdür. Yönetişimin iyi değerlendirilmesi için bu ilkelerin nasıl ve ne ölçüde siyasi, iktisâdî ve toplumsal süreçle bütünleştiği sorusunun sorulmasıyla ile gerçekleşmektedir (Maliye Bakanlığı, 2017). Kısacası iyi yönetişimin esas rolü, kalkınma ve yönetme ile ilgili sınırları belirlemek ve bu sınırları belirlerken de toplumun ve devletin katmanlarını öznel hale getiren perspektifler ortaya koymaktır. Bu doğrultuda atılacak adımlar devlet, toplum ve piyasanın birleşimi ekseninde olmaktadır. Bu birleşim, sınırlı devlet, yapısal reform ve düzenlemelerle toplumsal ve iktisâdî yapıda etki gösteren serbest piyasa kuralları işleyişinde görülmektedir. İyi yönetim, siyasi rejim dışında kalan sosyal ve iktisâdî değerlendirme sonucu ortaya çıkmıştır.

1.5.3. Kamu Yönetişimi

Kamu Yönetişimi, Weberci bürokratik örgütlenmesine karşı çıkan, devletin mevcut faaliyet alanını küçülten, toplumu etken hâle getiren ve YKY anlayışının piyasa ve toplum merkezli rasyonalitesine dayanan çok aktörlü yönetimdir (Eryılmaz, 2009, s. 23-25).

Yeni Kamu Yönetimi sistemi sadece geleneksel yönetimin kuralları ve yöntemleri anlayışından çıkarak özellikle Anglosakson hukukunun uygulandığı ülkelerde mevcut siyasi ve idari uygulamaları etkilemiştir. Bununla birlikte Refah Devleti anlayışının çökmesiyle birlikte, küreselleşme rüzgârını arkasına alan yeni yönetim anlayışı devlet yapılarını, hükümetleri ve sivil toplum kuruluşlarını etkilemiştir.

Yeni Kurumsal İktisat Okulu'nun⁶ 1980'lerle birlikte kamu yönetimine etki etmeye başlamasından sonra ülkelerdeki kamu sektöründeki verimlilik ve performans tartışılmaya başlanmış, bu yönde siyasi ve iktisâdî faaliyetler de etkilenmiştir. Yeni Kamu Yönetimi ile Yeni Kurumsal İktisat Okulu'nun anlayışına binaen girişimci hükümet modeli ortaya çıkmıştır. Bu model, özelleştirmeler yoluyla kamu kaynaklarının özel sektörle olan ilişkisini rekabet ölçüsünde geliştirmeyi amaçlamış, daha az devlet idaresi – daha fazla yönetim perspektifini ortaya çıkarmıştır. Buna göre devlet, hizmet araçlarını üçüncü şahıslara veya özel teşebbüs iştiraklerine bırakmalıdır (Bayramoğlu, 2014, s.133-134).

“Geleneksel Kamu Yönetimi” anlayışı ile “Yeni Kamu Yönetimi” anlayışı incelendiğinde, Yeni Kamu Yönetimi anlayışının yönetişimin ilke ve değerleriyle örtüştüğü şöyle gösterilmektedir:

Tablo 1.3: Geleneksel Kamu Yönetimi ile Yeni Kamu Yönetimi Arasındaki Farklar

Geleneksel Kamu Yönetimi	Yeni Kamu Yönetimi
Hiyerarşik kademe ve farklılıklar	Düz, Yatay ve Ağ Bağ Tipi Örgütlenme
Merkeziyetçi anlayış	Yerinden Yönetim ve Yetki Devri
Gizlilik ve Kapalılık	Saydamlık ve Açıklık
Süregelen Durumu Korumak	Dinamik Yönetim
Kural Odaklılık	Vatandaş Odaklılık
Doğrudan, Tek Kanaldan Kamu Hizmeti Sunumu	Kamu Hizmetinde Seçenekli Mekanizmalar
Sorgulanmazlık ve Dokunulmazlık	Hesap Verebilirlik

Kaynak: Kurt ve Yaşar Uğurlu, 2007, s.87

Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışına göre serbest piyasa ekonomisi Geleneksel Kamu Yönetimi'ni kökten bir şekilde değiştirmek istiyorsa; bu ancak, devlet ile sivil toplumu oluşturan değerlerin de dönüşmesine imkân sağlayacaktır. Bu bağlamda KYK anlayışı, örgüt personeli ve idari yapısında etkin rekabete dayanan ve verimli sonuç almaya odaklı önemli değişiklikler içermektedir. Kamu otoritesi içindeki örgütlenmeyi iç örgütlenmenin yanında, dış örgütlenmeyi de dönüştüren siyasi ve sosyal biçimde dizgesel boyutlara varan yöntemsel süreçler yeni bir ilişki ağının kurulmasına yol açmıştır. Kamu Yönetişimi bu ağın en önemli aracı haline gelmiştir. Kamu Yönetişimi anlayışı KYK'yi kapsam ve içeriğine daha fazla katkı sunan alternatif bir model olarak türemiştir. Etkililik,

⁶ Yeni Kurumsal İktisat Okulu, metodolojik bireyciliği temellendiren iktisadi yaklaşım olup; iktisadın siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji ve antropoloji gibi diğer disiplinleri de içine alan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Kama, 2011, s.189).

verimlilik ve azami hale getirme gibi iktisâdî ölçütlerle kamu politikalarının toplumsal tabana etki etmesi amaçlanmıştır (Güzelsarı, 2004, s.11-12).

1.5.4. Özerk Yönetişim

Özerk yönetim anlayışı, yerel toplulukların veya toplumsal ağların devlet dışı yardımların desteği ile hiyerarşik yapılarla özerk yönetimlerin karşılıklı dayanışma mecburiyeti ve sosyal yapıyı oluşturma fikrine dayanarak ortaya çıkmış yönetim modelidir. Bu modelin, ortak idari aygıtlarla genişletilerek siyasal ve sosyal etkileşimle biçimlendirilmesi önemli bulunmaktadır. Gerek sosyal yapıların gerekse özel yapıların kendi kimliklerini ve kültürlerini devam ettirme yöntemi olarak görülmektedir. Bu noktada idarenin müzakereciliği, katılımcılığı ve toplumsal eşgüdümü etkinleştirilmesiyle sürecin bir anlam kazanacağı öngörülmektedir.

Yönetişim veya özerk yönetim, daha çok sivil toplumda görülürken devlet ve piyasa mekanizmalarında daha az görülmektedir. Buradaki en önemli sorun, yerinden yönetimi benimsemenin sınıflar arasında bir güç farkının ortaya çıkmasına sebep olduğudur. Farklı bir sorun ise, belli bir sektör yüksek düzeyde bilgi, beceriye ve bunu kullanacak kamusal imkânlarla sahipken mevcut yönetimin kullanacağı araçların özerk yönetim anlayışını sektöre uğratmasıdır. Bunun çözümü de özel sektör yöneticileri, idarecilerin ve siyasilerin birleşerek sorunları bertaraf etmeleriyle mümkün kılınmaktadır (Bayramoğlu, 2014, s.136-141).

1.5.5. Kurumsal Yönetişim

1980'lerden sonra küreselleşme rüzgârı, beraberinde çeşitli kavramlar getirmiştir. Bu kavramlardan birisi de kurumsal yönetiştir. Siyasi ve iktisâdî gelişmelerle birlikte daha çok görülen özelleştirme, sermaye merkezli yapıların birleşmesi, şirketlerin büyüyüp gelişmesi ve bazı ülkelerde görülen iktisâdî krizler kurumsal yönetim ağını belirginleştirmiştir. Kurumsal yönetim; sermayedar ve paydaşların saydam, hesap verilebilir, sorumluluk ve eşitlik gibi değerleriyle bütünleşmesiyle oluşmuştur (Arıkboğa ve Menteş, 2010, s.86).

Kurumsal yönetimi oluşturan adillik (veya eşitlik) diyebileceğimiz ilke, şirket politikalarının sermayedarlara ve paydaşlara eşit uzaklıkta uygulanmasını ve hissedarların haklarının korunmasını ifade etmektedir. Saydam olarak ifade edilen saydamlık anlayışı, bir şirketteki bilanço değerlerini daha ayrıntılı şekilde görmek için ortaya çıkmıştır. Bu anlayış oluşan ve oluşabilecek krizleri önlemek için ortaya atılmıştır. Bunun yanında hesap verilebilirlik durumu, şirket içindeki kişilerin yaptıkları faaliyetlerin etkisini paydaşlara aktarma zorunluluğu neticesinde baş göstermiştir. Sorumluluk anlayışı, şirketin hisse sahiplerine, yasalara ve topluma karşı sorumluluğunu ifade etmektedir (Sönmez ve Toksoy, 2011, s.64-66).

Şekil 1.2: Organizasyondaki Başlıca Paydaşlar (Menfaat Sahipleri)

Kaynak: Aktan, 2017b, s.3

1.5.6. Ağ Yönetimi

Ağ yönetimi anlayışı, siyasal politikaları uygulama noktasında oluşturulan büyük siyasi ve idari politikaların kurumsal anlamda işteşliğidir. Yönetişim yatay, kendi içinde gelişen ve değişiklikler gösteren bir örgütlenmedir. Ağ yönetimi, farklı disiplinlerin uygulama alanına etki yapmakta ve küreselleşme ile birlikte önem kazanmaktadır. Ağ yönetimi, kamu siyasaları oluşturulurken sistemin içerisindeki aktörleri yönlendirmekte ve hükümetin bu aktörlerle birlikte eşgüdüm sağlayarak çalışmasını sağlamak

amacındadır. Bu sistem, kendini hem üreten ve hem de mevcut siyasalara alternatif sunabilecek yönetim aygıtına dönüştürmektedir (Üstüner, 2003, s.49-50).

1.6. YÖNETİŞİM MODELİ VE TÜRKİYE

Yönetişim kavramı Türkiye’de ilk kez 1996’da İstanbul’da toplanan Habitat II Konferansı’yla kullanılmıştır. Bu konferansta “İnsan yerleşmeleri hakça, sürdürülebilir, yaşanabilir kılınmalıdır. Bu üç amaç, üç araçla gerçekleştirilebilir: Yurttaş bilinci, yapabilir kılma stratejisi, çok aktörlü yönetim.” (Tekeli, 1998, s.221). Buradan yönetimde devlete ek olarak sivil toplumun ve özel sektör anlayışının da içinde barındırıldığı çok aktörlü bir yönetim zihniyeti üzerinde durulmaktadır.

Yönetişim ağının Türkiye üzerindeki etkisi tarihsel olarak hem eski hem de güçlüdür. Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Yeni Dünya Düzeninde Batı bloğu ülkelerin içerisinde yer almak için IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olmuş, bu küresel örgütlerle karşılıklı bağlanmışlık anlayışı içerisinde şu ana kadar etkileşim içerisinde kalmıştır. Yönetişim kavramı, Türkiye’de İstanbul’da 2000’de yapılan “Avrupa Birliği’ne, İyi Yönetişime Doğru” adlı konferanstan sonra daha çok gündem oluşturmuştur. Konferansta TÜSİAD, OECD, DB ve AB katılımcılarının birlikte olduğu görülmüştür. Yönetişim kavramı, mevzuatta ilk kez 2001’de “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı içerisinde yer almıştır. Bu programda piyasa ekonomisine dayalı, etkin ve sürdürülebilir devlet, özel sektör ve sivil toplum birlikteliğine vurgu yapılmıştır (Ayman Güler, 2003, s.114).

Yönetişimin, Türkiye ile olan birlikteliğinden bahsetmek için öncelikle Türkiye’nin küresel iktisâdî kurumlarla olan ilişkisini irdelemek mümkün olmaktadır. Bu noktada IMF, DB ve DTÖ küresel yönetim ağıyla sarmalanmış neo-liberal düzende Türkiye’nin konumunu en iyi anlatan kavram yönetim olmaktadır.

Türkiye IMF’ye 1947’de üye olmuştur. 1956’da ilk istikrar programını 1961’de ise ilk “stand-by” anlaşmasını yapmıştır. Türkiye’nin “1950’li yılların tarıma dayalı dışa açık kalkınma modelinden, 1960’lar sonrasının kalkınma planlaması ve ithal ikameci sanayileşme stratejisine; 1980’lerin başında ise iktisâdî liberalizasyon ve ihracata dayalı büyüme rejimlerine geçişleri hep IMF’nin nezdinde gerçekleşti” (Ünay, 2009, s.13-14). Daha sonra, 2013’e değin Türkiye ile IMF arasında 19 “stand-by” antlaşması yapılmıştır. Türkiye – IMF ilişkileri hep çetrefilli süreçler olarak değerlendirilmiş her kesimden tepkiler günümüze kadar sürmüştür.

Türkiye, Dünya Bankası Grubu'nun (WBG) en büyük orta gelirli üyelerindedir. Gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYH) 851,1 milyar ABD doları civarında olan Türkiye dünyanın 17. büyük ekonomisidir. Ülkede kişi başına düşen gelir 10.540 ABD dolarıdır. Bunun altında makroekonomik ve mali istikrarın yattığı; 2002 ile 2015 yılları arasında yoksulluk oranı düştüğü, şehirleşmenin arttığı, piyasanın dış ticarete ve finansa daha çok açıldığı, Avrupa Birliği (AB) standartları ile uyum sağlandığı gözlemlenmektedir. Yine de yurtiçinde yaşanan zorluklar ve kötüleşen jeopolitik ortam, ihracatı, yatırımları ve büyümeyi olumsuz etkilemiş, üç milyondan fazla sığınmacının ülkeye girmesiyle yeni sosyal, ekonomik ve siyasi talepler doğurduğuna dikkat çekilmiştir (Dünya Bankası, 2018b, s.1).

Türkiye DTÖ'nün altyapısını oluşturan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'na (GATT)1953'te üye olmuştur. GATT'ın DTÖ'ye dönüşmesi 1986 Uruguay Turu (Uruguay Round) Anlaşmasıyla olmuştur. Bu bağlantı dolayısıyla ülke Dünya Ticaret Örgütü'ne de 1995 yılında üye olmuştur. Bu anlaşma, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını öngörmektedir. Bu anlayış Avrupa Birliği aday ülkeler arasında görülen müzakerelere benzerlik göstermektedir. Türkiye, DTÖ ile Tarım Anlaşmaları yaparak kotalar ve koruma kuralları getirmiştir. Bu durum, her ne kadar gümrük tarifelerinde beklenen indirimler sağlasa da günümüzde iç piyasayı şekillendirici altyapıyı önemsiz hale getirmektedir, Yeniden yapılanma ve reform paketleri bu doğrultuda küresel yönetim ağıyla dengelenmektedir.

Küresel iktisâdî yönetim ağı küreselleşme olgusunun bir gerçeğidir. Her ne kadar da ulus devlet yapılanmalarını aşsa da yönetişimin gelişmesi neo-liberal eksenli bir devlet yapılanmasının ekseriyetinde mümkün olacaktır. Kamu, özel ve sivil toplum işbirliğinin neticesi olarak demokrasinin panzehiri olacaktır.

Yönetişim kapitalizmin ulusal sınırların kalkmasını sağlayan küresel bir kavramdır. Bu bağlamda uluslararası, bölgesel ve yerel nitelikli unsurlar sürekli bir etkileşim içerisinde olacaktır. Küresel yönetim mekanizması yeni bir kavram olup bu bağlamda yerine göre taraflı veya tarafsız bir bakış açısıyla yararlı bulunmakta veya olumsuz olarak nitelendirilmektedir.

Küresel yönetim ağı, sermaye kapitalizminin dünya hegemonyasının üzerinde oluşturduğu bir kavram olduğu kadar daha demokratik neo-liberal nitelendirmelere de yol açmaktadır. Siyasetin ve ekonominin dünyada ve Türkiye'de baş başa koştığı bir

yönelim olduğu münasebetiyle küreselleşme ve onun getirdiği yönetim zihniyeti toplumsal anlamda da önemli bir yerde durmaktadır.

Siyasetin ve ekonominin yerleştiği bir durumda yönetim ağını sermaye kapitalizmine teslim etmek demokratik ilerlemelere aykırı ve hukukun zaafa uğratılmasını söz konusu hale getirecektir. Sonuç olarak diyebiliriz ki günümüzde küreselleşme sonrası makro ve mikro ölçekli değişen yapılanmalar yönetim ağıyla birbirlerine tutunmaktadırlar. Yönetim dünyada ve Türkiye’de yeni yeni beliren bir sistemden öte, mevcut durumun yeniden biçimlendirilmesi gerektiğini gösteren bir kavramdır.

İKİNCİ BÖLÜM YERİNDEN YÖNETİM ANLAYIŞININ OSMANLI İMPARATORLUĞU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDEKİ YERİ

2.1. KLASİK OSMANLI İMPARATORLUĞU SOSYO-EKONOMİK POLİTİĞİ

Klasik Osmanlı İmparatorluğu toplumsal ve ideolojik düzeni, patrimonyal bir merkezi bürokrasiyi en tepede konumlamıştır. Bu kesim iktisadi ve siyasi denetimi elinde tutar. Toplumu oluşturan unsurlar bir denge anlayışı içinde kozmopolit bir imparatorluk coğrafyası içinde yaşamaktadır. Bu biçimlendirmenin temelini geniş toprakları kullanan köylülerin oluşturduğu parasal iktisâdî düzen oluşturmaktadır. Bununla beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut konumu ve İslam fikriyatını çoğunlukla siyasal ve iktisâdî düzlemde yaşatmasıyla kendini konumlandıran Fetih ve Kul Sistemi üzerine eklemleştirmektedir. Bu sistemde yöneticilerin, denge unsur olarak etkin konumda olmaları ve vakıf medeniyeti üzerine bina edilen iktisâdî birlikteliğin bulunması bir zorunluluk olarak görülmüştür. Gerek Anadolu gerekse Balkanların İslamlaşma sürecine girmesi siyasal ve iktisâdî etkenlere bağlı olması Anadolu ve Balkan coğrafyasında bir baskı niteliği neticesinde olmamıştır. Bunun neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda bir millet sistemi oluşmuştur ve bu yapı hem yatay hem dikey olarak dengeli olsa da kuramsal olmayan, faydacı bir eklektik yapıdır (Özkan, 2015, s.14).

Her devletin kendine has örgütlenme yapısı vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, Patrimonyalizm hâkim görüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nu patrimonyal kılan kul ve tımar sistemi varlığını başarıyla sürdürmüş, Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun bir müddet tarih sahnesinde kalmasını sağlamıştır. Bu patrimonyal yapı, Osmanlı İmparatorluğu reayasını ayrıksı bir halde orta ve altsınıfları çeşitli etnik ve dini unsurları kaynaştırmayı başarmıştır. Bu bağlamda, tüm toplumsal katmanlar kontrol ve denge unsuru içerisinde yaşatılmaya çalışılmıştır. Yarım asır boyunca zaman zaman uygulanmakta zorlanan bu sistem, devleti ayakta tutmada başarılı olmuştur. Ayrıca, yöneten ve yönetilen ilişkisinde İslam Hukuku temelindeki Osmanlı İmparatorluğu Hukuku etkili olmuştur. Ancak, demokrasinin bürokraside ve toplumda içselleştirilmesi sorunu günümüze kadar hâlâ etkilidir (Aslan, 2003, s.251-252).

Klasik dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun ideolojik altyapısını oluşturan söylem “Nizam-ı Âlem” ve “İ'lâ-yi Kelimetullah”⁷ düşüncesi olmuştur. Bunun neticesinde günümüzde de var olan “Devlet-i Ebed Müddet” fikrinin temeli atılmıştır. Bu düşünce; Osmanlı İmparatorluğu'nun hem kendi reayasına hem de diğer devletlere yönelik bir var olma sebebi olarak ortaya çıkmıştır. Bu olgular hem geleneksel otoriteden hem de reayanın etnik ve dinsel birlikteliğini oluşturan yapılardan gelmiştir (Yurtseven, 2007, s.1279-1280).

Osmanlı İmparatorluğu rejiminin geleneksel otorite anlayışı olan İ'lâ-yi Kelimetullah ideali devlet idaresi için önemli bir noktadadır. Bu ülkü, padişahın yeryüzünde düzeni belirleyen ve dengeleyen kararlara sahip olduğu şer'i düzenin yanında, gelenek ve görenek hukukunun da var olması, reayanın içerisinde devlete karşı oluşabilecek güç odaklarını bertaraf edecek bir sistemin patrimonyal işleyişine işaret etmektedir. (Aslan, 2003, s.250). Devleti yönetme hakkının padişahın elinde olduğu merkezi ve patrimonyal sistem, toplumu kul statüsünde tutarken, bürokrasi ve askeriye gazâ ve cihat düşüncesinin perçinlendiği güç ve otoriteye dayalı niteliklere sahip olmuştur. Bunun neticesinde hanedan üyeleri patrimonyalizmin en önemli unsuru olarak görülmüştür (Günay, 2003, s.30-31).

Padişahın mutlak hâkim olduğu bürokratik patromonyalizmde en önemli sınıf askeriyedir. Bunların içerisinde askeri bürokrasi ve ulema sınıfı yer almıştır. Askeri bürokrasi içerisinde en önemli kuvvet devşirme yöntemiyle oluşturulan Yeniçeriler olup, bunun dışında sistemin yerel düzeyini denetleyen görevliler merkezi otoritenin emir ve talimatlarını yerine getirmiştir. Bu görevlilerin kul ve tımar sistemi üzerindeki değişken yapısı sistemin başat aktörü olmuştur (Aslan, 2003, s.245-246). Bundan ötürü geleneksel otorite yapısı içinde Osmanlı İmparatorluğu padişahlarının karar alma yapısı özgündür. Elbette Padişah son söz sahibi olsa da Divan'ın ve Ulemanın görüşlerini de almaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun idari sınıflandırmasında ulema sınıfı haricinde yer alan ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıfları kul kökenli olup padişaha bağlıdır. Bununla birlikte bu grupların oluşturduğu bürokratik yapının toplumsal sınıflarla ortak bir bağı bulunmamaktadır (Aslan ve Yılmaz, 2001, s.289). Padişahın mutlak otoritesine bağlı sınıflar, tımar sistemi ve vergilendirme politikası ile başka bir gücün etkisinde kalmamışlardır (İnalçık, 2000, s.461).

⁷ Tevhit inancını yüceltip hâkim kılma anlamında bir tabir. (İslam Ansiklopedisi, 2000, 62-63)

Toplumunu denetim ve gözetim anlayışıyla Osmanlı İmparatorluğu toplum yapısının temel taşı olan reaya, iktidarın yapısına ve kurduğu toplumsal düzene uyumlu olmaya yönlendirilmektedir. Bu uyum devlet ve toplum kurallarını belirleyen ve gözetleyen patrimonyal bürokrasi içerisinde topluma indirgenmiştir. Bu panoptikon⁸ yapı, Osmanlı İmparatorluğu klasik düzeninin gözetim kulesidir. Müslüman, Hristiyan ve Musevi tebaalar bu sistemin geleneksel bir parçası olmuştur. Sistemik olarak bu yapı sosyal, kültürel, finansal, dinsel, mezhepsel vb. olarak reayayı aynı çizgi üzerinde tutarak onları tek tipleştirilen bir yapıdır. Bunun adı Osmanlılaşma ya da “Osmanlı Barışı” (Pax Ottomana)’dır. Diğer bir deyişle Osmanlı İmparatorluğu klasik ideolojik ve toplumsal düzeninin özü, patrimonyal bürokrasi içerisinde tebaayı “Osmanlı Milleti” olarak görmek ve bu anlayışla İ'lây-ı Kelimetullah idealine bağlı kılmaktır. Osmanlı Millet Sistemi, beraberinde Hristiyan unsurlara geniş yetkiler vermekte ve bu yetkileri siyasal ve toplumsal düzenin dengelenmesi üzerinde etkili olmuştur. Ancak, Tanzimat sonrasında ise bu anlayışın bozulduğu görülmüştür. 19. Yüzyılda meydana gelen balkan isyanları Helen ve Ortodoks Kiliselerinin durumlarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bunun yanında laik unsurların toplumda daha belirgin bir hale gelip güçlenmesiyle padişahın otoritesini, yani Millet Sistemi'nin başını zayıflatmıştır (Ortaylı, 2004, s.6-7).

Osmanlı İmparatorluğu ekonomi-politiğinde diğer bir ayrı nokta iktisâdî değerlemeler arasına girecek çeşitli ilkelerdir. Bunlar; ikmal ve iaşe, fiskalizm ve gelenekçilik anlayışlarıdır. İaşeci (Provizyonist) etki gösteren ilkelerden biri olan ikmal ve iaşecilik, devletin saray mensuplarının, bürokratların ve ordunun ile önemli şehirlerde yaşayan vatandaşların refahını ve mutluluğunu sağlamak isteyen bir ilkedir. Bu anlayış, iç piyasayı canlandırıp yerli üretimciyi teşvik eden ya da ithal ikameci ticaret politikalarını getirmemiştir. Sadece devletin istikrar vurgusunu öne çıkarmıştır. Avrupa'da görülen iktisâdî değişimlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyo- iktisâdî düşüncesinin evriminin geç oluşmasına zemin hazırlamıştır. İktisâdî düzen içerisinde sayılabilecek fiskalizm yaklaşımı, kamu gücünü koruyan ve özel teşebbüs hürriyetini sınırlayan maliyecilik ilkesine ilişkin tarımsal politikaların devletin karını maksimize etmesini amaçlanmayı düşünmektedir. Bu bağlamda, devletin daha etkin olduğu maliye

⁸ “Bütünü Gözetlemek” anlamına gelen bir ifade... “Büyük karışıklar içerisinde kalan imparatorluklar, 18. yüzyılda kendi halklarını kontrol altına alabilmek adına, otoriter kontrol sistemleri oluşturmak istiyorlardı. İşte tam bu dönemde 1785'te Samuel Bentham'dan yepyeni bir yapı tasarlanması istenir. Bentham bir mimardır ve kardeşi İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham ile ortak bir çalışma içerisinde girer.” Bu yapı için de *panoptikon* ifadesi kullanılır (Özdel, 2012, s.23).

politikalarında yerli üreticilerden daha fazla vergi alınması ve düşük fiyatlandırma özelliği benimsenmiştir. 18. yüzyıla kadar görülen bu politika, artan savaşlardan ve mali disiplinlerin yetersiz kalmasından dolayı devletin gelir-gider dengesini bozmuştur. Üçüncü ve son ilke olan gelenekçilik ilkesi ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun otoriteci düşüncesine vurgu yapan gelenekçilik anlayışına hâkimdir. Gelenekçilik, Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden ayağa kalkması için eski özüne dönmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkaran bir olgudur. Ancak; Sanayi Devrimi, Coğrafi Keşifler ve kapitalist sermaye birikiminin tüm kural ve kurumlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nu yarıçevresel devlet haline getirmesi bu ilkeyi 19. yüzyıl şartlarında etkisiz hale getirmiştir (Ünay, 2013, s.128-130).

2.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YERİNDEN YÖNETİMCİLİK DÜŞÜNCESİ

Osmanlı İmparatorluğu sosyal ve idari yapısı sürekli tartışılmalı bir konudur. Bu konunun önemli meselelerinden birisi de yerinden yöneticilik düşüncesidir. Milliyetçilik akımı, Sanayi Devrimi ve uzun süren savaşların yarattığı iktisâdî sıkıntılarla birlikte halk nezdinde merkezi otoriteye karşı bir hoşnutsuzluğa yol açmış, bu yönde değişim ve dönüşüm yapılabilecek ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Gerek azınlıklar sorunu gerekse dış borçların fazlalığı hem yerel hem de genel politika itibarı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bir çıkış yolu aramasını gerektirmiştir. Bu bağlamda yerinden yöneticilik düşüncesi hem yerelin hem de genel iktisadi meselelerin çözülmesi için yerinden yönetim unsurlarını da içerecek bir dizi tartışmaların sorunsalı olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Prens Sabahattin'in teşebbüsü şahsi, yerinden yöneticilik ve iktisâdî serbestiyet düşünceleri yetki genişliğini ve görev bölüşümünü destekler nitelikte ortaya çıkmıştır (Ayman Güler, 2000, s.15).

Yerinden yöneticilik düşüncesi, merkezin soyutlanıp taşra teşkilatlarının merkez birimlerden ayrı bir hukuki kişilik şekilde konumlandığı bir yapıyı işaret etmektedir. Bu anlayış, merkezin yetkilerinin taşra unsurlarına aktarımına dayanan yerinden yönetim uygulaması ile karıştırılmaktadır. İfade edilen asıl olgu, çok merkezli olma düşüncesinin yerel unsurları kapsayacak yarı hükümet biçimlendirilmesine olanak sağlayan bağımsız kurum ve yasalara bağlanmaktadır (Reyhan, 2007, s.65).

Osmanlı İmparatorluğu düşünce yapısı içinde ortaya çıkan yerinden yöneticilik anlayış, özünde ilerde federasyon sistemini getirecek süreçlerin altyapısını işaret

etmektedir. Koyu merkeziyetçi bir sosyal ve siyasal sistemin yerine esnek yönetim modeli ve eyaletlerin hukuksal durumunu değiştirecek üniter yapıdan vazgeçilmesine evrilmesi olgusuna dönüşmüştür. Ancak, son dönemdeki Osmanlı İmparatorluğunda yerel unsurların önce özerklik ve sonra da bağımsızlığına kavuşması bu düşüncenin pragmatik açıdan filizlenmesine imkân tanımamıştır (Reyhan, 2007, s.83) Yerel yönetime önem verme düşüncesi bağlamında, toplumu ve devleti Osmanlılaştırma projesi olarak gündeme gelse de netice itibarı ile bu görüş uygulama noktasında olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Özellikle, 1878 Berlin Antlaşması'yla Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun işlerine birtakım maddelerle birlikte özerklik adı altında bağımsız otonom bölgelere izin vermesi ve liberal aydın ve bürokratların kurtuluş reçetesi olarak muhtariyeti güçlendirme düşüncesinde olması devletin birlikte yaşama düşüncesi noktasında etkinliğini azaltmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu vatandaşlığı ilkesi hayali bir duruma gelmiştir (Reyhan, 2007, s.83-85).

19. yüzyıldan itibaren savunmacı bir modernleşme modeli benimseyen Osmanlı İmparatorluğu, Batıcı politikalar benimsemiştir. Modernleşme süreçlerine uyum sağlamak ve merkezi yönetimi güçlendirmek arzusuyla yerinden yönetim birimlerini ortaya çıkaracak kurumsallaşma ve demokratikleşmeye zemin hazırlayan plan ve projeler geliştirmiştir (Göymen, 2010, s.71). Bu noktada, bunları yaparken de etnik unsurlara ve farklı dinlere sahip insanları aynı reaya mensupluğu perspektifinde değerlendirmiştir.

Batı tarzındaki yerel yönetim birimleriyle geç tanışan ve kurumlarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni etkileyen Osmanlı İmparatorluğu, bürokratik ve idari sistemini daha çok merkeziyetçi bir anlayışla yapılandırdığı için yerinden yönetimi etkin olamamıştır. Batılı anlamda yerel yönetim birimlerinin kurulmasından önce vakıflar, lonca teşkilatları ve yerel iktisâdî unsurların yerel hizmetleri yaptığı görülmektedir. Örneğin, vakıflar belediyelerin yapabileceği görevleri yerine getirmiştir (Keleş, 1994, s.110).

Yerinden yönetim, mahal ve hizmet ölçeğinde olmak üzere iki ölçekte ele alınır. Mahalli ölçekte, belli bir coğrafi ölçekte ve diğer kanunlarla diğer kamu tüzel kişiliklerine bırakılmamış hizmetleri yapmak üzere karar organları halk tarafından seçilen ve yasal çerçevede hareket etmek durumundaki yargı denetimine tabi, yapılardan söz etmekteyiz. Bunlar, il özel idaresi, belediye ve köydür. Hizmet ölçeğinde ise belli bir ya da birkaç hizmete mahsus bir tüzel kişilikle kazandırılarak organları atanmışlardan ya da kurum içindeki kişiler arasından oluşturulan ve yasal çerçevede hareket etmek durumundaki,

yargı denetimine tabi yapılardan söz etmekteyiz. Bunları, üniversiteler, kamu iktisadi teşekkülleri ve ticaret odaları şeklinde örneklendirebiliriz. Bu yapılar üzerinde halkın herhangi bir etkisi olmamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda son dönemlerde tevs-i mezuniyet (yetki genişliği) ve yerinden yöneticilik birbirlerini dengeleyen karşıtlıklardır. Yetki genişliği merkezi idarenin yetkilerinin taşra teşkilatlarınca da kullanılabilmesini ifade ederken; yerinden yöneticilik ise çok merkezli bir yapılanmayı işaret etmektedir. Bu anlayışlar bütünü, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine kadar ki kendine has bir tutum olarak görülmüştür. Bu bağlamda devleti yeniden güçlendirmek ve merkezi teşkilatlanmayı düzenlemek açısından yerinden yönetimci düşünce, genel anlamı itibarı ile hayalî ve seçkinci kalmıştır (Ekinci, 2008, s.83-84). Kökeni Sened-i İttifak'a (1808) dayanan yerinden yöneticilik, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde sıkça tartışılmış ve Türk modernleşmesi sürecinde hâlâ ifade edilen bir kavramdır.

2.2.1. Klasik Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Ortaçağ'dan itibaren yükselen imparatorluklar idari ve siyasi yönden benzerlikler göstermiştir. Klasik Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde de koyu merkezîyetçi ve mutlakîyetçi bir yönetim dizgesi görülmüştür. Bu genellikle Osmanlı İmparatorluğu Devleti'ni de etkilemiş, merkezi siyasetin asker ve saray bürokrasisi tarafından devlet aygıtını koruma içgüdüğü ile icra edilmesine yol açmıştır. Bununla beraber yerel yönetim birimlerinin varlığı ve sivil toplumun etkisinin düşüncesi bu sebepten dolayı görülmemiştir. Batı merkezli liberal siyasetin güç kazanması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal ve iktisâdî varlığı gerileme ve çöküntü durumuna gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda batılı örneklerindeki benzer yerel yönetimlerin 19. yüzyıla kadar görülmemesinin en önemli sebeplerinden biri güçlü merkezi yapıya ve bunun saray tarafından sıkı denetlenmesine bağlıdır (Çukurçayır, 2013, s.136-137). Klasik Dönem Osmanlı toplumsal düzeni yerel yönetim anlayışından uzak, kapalı hayat süren, belirli hukuki, idari, mali imtiyazları ve görevleri olan eğitim ve sosyal yardımlar üzerinde faaliyet gösteren komün biçimindeki cemaat yapılarından oluşmuştur. Bu döneme kadar varlığını devam ettiren cemaat yapıları gerçek anlamda yerelleşmenin, siyasal katılımın ve bireyselleşmenin önünü engellemiştir (Ortaylı, 1985, s.206).

Şehirlerin idari denetimi ve yönetimi kadılar tarafından yapılmıştır. Kadılar, merkezi idarenin bir parçası olarak görev yapsalar da taşradaki yerel sosyal yapılardan da

sorumlu olmakla birlikte; güvenlik, maliye ve yargı işlerinden sorumlulardır. Şehirlerdeki vakıfların da yönetiminden sorumlu olan kadıların, yanlarına halktan kendilerine yardımcı olacak kişiler olmuştur. Bu kişiler, modern ve demokratik anlamda seçimle değil, kadıların öncelik vermeleri doğrultusunda seçilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu ve benzeri oluşumlar belediye idarelerinin kurulacağı ana kadar devam etmiştir. Daha sonra 1827 yılında İhtisap Nezareti'nin⁹ oluşturulmasıyla birlikte şehirlerin idaresinin temelleri atılmıştır (Ortaylı, 1996, s.445-446). Klasik Dönem Osmanlı İmparatorluğu döneminde merkeziyetçi idari ve iktisâdî yapı içinde kadılık kurumu, loncalar ve vakıflar dar bir yorumla da olsa içinde âdem-i merkeziyetçi öğeler barındırmıştır (Çiçek, 2014, s.56-57).

2.2.2. Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı Dönemi

Tanzimat ve Islahat Fermanı Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda; Batıcı, reformist ve merkeziyetçi aydın ve bürokratların etkisi görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu toplum yapısına etki eden olgular, İngiltere örneğinde olduğu gibi sanayi toplumunun oluşmasındaki doğal çekim alanına özgü nitelikleri içerisinde barındırmadığından yüzeysel ve tepeden inme hareketler olarak gözlemlenmiştir. Çeşitli alanlarda teknolojinin ve özellikle ulaşım ağının genişlemesiyle beraber yerel unsurların da önünün açıldığı görülmüştür. Bu süreçte ayanların ve gayrimüslimlerin etkisi oldukça büyüktür. Merkeziyetçiliği arttırmak isterken Osmanlı İmparatorluğu yönetimi, bir noktadan sonra yerinden yönetimciliğe uygun yerel yönetim birimlerinin sunulmasına imkân tanımıştır. Bunun ilk örneğini teşkil eden kuruluş Muhassıllık Meclisleri¹⁰ olarak görülmüştür. Bu meclislerin işlevi, Osmanlı İmparatorluğu vilayetlerindeki vergilendirme tespitini, düzenlenmesini ve tahsil edilmesini sağlamaktır. Meclislerin işlevi merkezi idarenin yetkilerinin bazılarının yerel odaklara kaydırılması biçiminde olduğu görülse de esas itibarı ile özerk ve farklı hukuki kişilik bir özelliği bulunmamaktadır. Kuruluşlarında üyelerin varlığı seçimle ve atama usulü ile mümkün olması yerinden yönetimcilik açısından önem arz etmektedir. Ancak bu düzenlemeler; yerinden yönetimciliğin yerleşmesi bakımından değil, mevcut siyasi ve iktisâdî şartların zorlamasıyla ve saltanat düzenine aykırı olmayacak bir şekilde ortaya çıkmıştır. (Ökmen

⁹ Bugünkü anlamda belediye zabıta işlerinin yürütüldüğü Osmanlı Devleti'ndeki bakanlık birimi (İslam Ansiklopedisi, 1992, s.399).

¹⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nda 1940'da kurulan vergilerin denetlenmesi ve bölge halkının sıkıntılarını sağlamak yönünde kurulmuş meclislerdir (Acar, 2015, s.2).

ve Parlak, 2010, s.116-118). Bunun yanında 1847’de yerinden yöneticilik açısından önem taşıyan arz-ı hal (dilekçe), modern metotlara yakın halkın yönetime katılmasına dair kayda geçebilecek ilk örnek olarak sayılmıştır (Ökmen ve Parlak, 2010, s.343).

Geleneksel yaklaşımların ve bürokrasinin bilinçsizliği doğrultusunda Batı tarzı merkezîyetçiliğin ışığında yerinden yöneticiliğin yeteri kadar ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Mahalli idarelerin varlıkları bu dönemden itibaren görülmesine rağmen demokratik, özerk ve katılımcı bir yapı oluşmamış gerek Tanzimat Dönemi’nde gerekse Meşrutiyet Dönemi’nde yeterince uygulanamamıştır. Daha çok otoriter ve merkezîyetçi yönetimden taviz vermeyen Osmanlı İmparatorluğu bürokratları, yenileşmeyi zamanın gereklerine uygun olarak yapmak istemiş ve bu doğrultuda kent yönetiminin yeniden düzenlenmesi ve gayrimüslim unsurların yönetime katılımının sağlanması bakımından yerel yönetim birimlerinin oluşturulması noktasına gelmiştir. Buradan itibaren, 1854 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk belediye birimi örneğini teşkil edecek Şehremaneti İdaresi İstanbul’da kurulmuştur. Kurumun amaçları, şehrin temel hizmet istekleri doğrultusunda çalışmak ve bununla beraber güvenlik, imar ve bayındırlık işlerini sağlayacak düsturlar ortaya koymaktır (Ortaylı, 1985, s.119-120). Özerklik noktasında ayrıcalıklı olmayan belediyenin başkanı Cemiyet-i Umumiye-i Belediye" isimli bir danışma meclis içinden seçilen üyeler arasından hükümetçe uygun görülen kişinin ataması ile yapılırken İstanbul şehremini bizzat Padişah iradesiyle belirlenecek ve bu kişi de kendisine esnafın muteber ve mutemedinden tayin edilecek kişilerden oluşan bir de Şehremaneti Meclisi kuracaktı (Özkan, 2014, s.246).

Şehremaneti idaresinin başarısız kalmasından sonra o dönem gayrimüslim tebaanın yaşadığı Galata ve Beyoğlu’nda bulunan çağdaş ve beledi (şehirle ilgili) hizmetler için örnek bir belediye olarak Altıncı Daire-i Belediye’yi (1858) kurulmuştur (Ortaylı, 1985, s.129). Daha sonra 1877’de Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesiyle birlikte İstanbul Belediye dairelerine gelirler, yetkiler ve organlar yönünden ayrı bir statü verilmiştir. Bu kanun, Beledi hizmetlerin yanı sıra, şehrin güvenlik işlerini de İstanbul Şehremini’ne verilmesini sağlamıştır. Bu dönemde bazı yetkiler uzmanlaşma yönünden merkezi idareden aktarılmasına karşın, belediye başkanının atama yoluyla gerçekleşmesi ve merkezi hükümetin bir birimi olarak faaliyet göstermesi belediyenin merkezi idareden ayrı bir yapı biçiminde görülmesine izin vermemiştir. (Ortaylı, 1985, s.149-154). 1864’te çıkarılan Vilayet Nizamnamesi devletin hizmet birimlerinin taşra teşkilatlarında modern anlamda ilk kez görülmesini sağlamıştır. Bununla birlikte, vilayet, kaza ve sancaklarda

bulunmak üzere belediye teşkilatlanması kurulması 1871 yılında İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi öngörülmüş; kaza merkezleri noktasında belediye birimleri kurulamamıştır. Nizamnamelerin bir diğer önemli hususu ise, belediye reislerinin merkezden atanma yolu ile gelmesi, belediye üyelerinin ise seçim yoluyla görev yapmaları olmuştur (Ünal, 2011, s.244).

Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşma yolunda attığı bu adımlar merkezi yönetimin yetkilerini yerel düzeye aktarma şeklinde oluşmuş ve temsil sistemine dayalı birimlerin varlığının ilk örneklerini demokratik gelişmelerin temeli sayılmıştır. Müslüman olan ve olmayan halkların Millet Sistemi çerçevesinde görüldüğü anlaşılmıştır. Devletin savunma mekanizması olarak attığı bu adımlar ilerde meşrutiyetin temeli olmuş, meşrutî düzenin ise cumhuriyet rejimine doğru evrildiği görülmüştür. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının içerdeki ve dışardaki etkisine binaen halkın yönetimden beklediği istekler kendiliğinden bir süreçle değil, daha çok dışardan veya tepeden inmeci politikalar ekseninde olmuştur. Bireylerin kendi topluluklarının ötesinde bir varlık olarak belirginleştiği bir katman ortaya çıkmıştır. Bu dönemin yeni yönetilen sınıfının, Batı medeniyetinin siyasi, iktisâdî ve sosyal hareketlerindeki dalgalanmaların etkisinde olduğu görülmüştür. Tam anlamı ile halk meclislerinin oluşmadığı bu dönemde, yurttaş kimliğinden öte, ırk temelli bir idari anlayış hâkim olmuştur. (Çukurçayır, 2013, s.143-145). Bu sonuç, ilerleyen dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu Devleti'nin içişlerine daha fazla müdahale edilmesine ve kalkınma da dışa bağımlılığının ve borçlanmanın artmasının görülmesine yol açmıştır.

2.2.3. Birinci Meşrutiyet Dönemi (1876-1878)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yenileşme ve reform hareketleri görülmüştür. Bunların önemli gelişmelerinden birisi de meşrutiyet rejimine geçiş olmuştur. Bu dönemden itibaren geçmiş dönemlere nazaran daha fazla siyasi, idari ve iktisâdî ilerlemelerin yaşandığı gözlemlenmiştir. 1877'de çıkarılan ve daha sonra da uygulanan Dersaadet ve Vilayet Belediye Kanunları, İstanbul ve taşra vilayetleri açısından hukuki kişiliğe sahip nitelendirilebilecek yerel yönetim birimlerinin ilk nüvelerinin kurulmasına imkân tanınmıştır. Belediyelere günümüzde de merkezi idare tarafından sunulan emlak tahriri ve nüfus sayımı gibi hizmetlerle beraber birçok görev tanımlanması yapılmıştır. Fakat bu görevleri bazen belediyelerin, bazen de merkezi idarenin tarafından yapılmasına olanak sağlanmıştır. Belediye hizmetleri merkezi idarenin

vesayeti ile koordinasyon ve eşgüdüm sorunlarıyla beraber mali disiplinsizliklerle karşı karşıya kalmıştır. (Ortaylı, 1996, s.460). Bu idare biriminin demokratik katılımı ve kalkınmayı sağlayacak bir altyapıya sahip olduğu görülmemiştir. Kentlerin iktisâdî anlamda azgelişmiş özellikler taşımasıyla kent yönetimini etkileyecek plan ve programların yararcılık anlamında uygulayıcısı konumundaki belediyeler yeteri kadar ilgi görmemiştir (Demirel, 2011, s.103).

1876 Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesiyle modernleşme ve reform çabaları bir kat daha artmıştır. Anayasada, yerel yönetim birimleri, merkezi idarenin vesayeti altında gösterilmiştir. Bu vesayetin, belediye kurumunun anayasada belirtilen yasal statüsünden kaynaklandığı görülmüştür. Bunun dışında, belediye meclis üyelerinin konumu da önem arz etmektedir. Meclis başkanlığı ise, merkezi idarenin doğrudan atadığı kişi tarafından icra edilmiştir. Mevcut anayasanın içeriği ve uygulanışı itibarı ile yerel yönetim birimlerinin idari ve mali açıdan herhangi bir özerk alana dönüşmemesi 1876 Anayasasının bir noksanlığı olarak görülmüştür (Kırışık ve Sezer, 2006, s.11).

Toplumda ve sosyal hayatta devletin mali ve idari sisteminden bağımsız hareket edemeyen belediyeler, merkezin vesayet aracı olarak kullanılmıştır. Yine de Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetimler 1880'lerden sonra kentin yönetiminde daha etkin ve faydalı hale gelmişlerdir. Belediyeler, halk nezdinde daha bilinen bir idare kademesi olarak ortaya çıkmış, belediye başkanlarının protokolde ön saflarda yer aldığı görülmüştür. Bunun yanında, yazılı ve görsel basında belediyelerin yapmış oldukları hizmetler yer almış, o dönemde basında övgü veya eleştiri mahiyetinde yazı ve karikatürler çıkmıştır. Belediyelerin merkezle ve halkla olan ilişkisi ilerde demokratik gelişmelere ön ayak olacak birtakım gelişmelere işaret etmiştir (Doru, 2015, s.79-80).

2.2.4. İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908–1920)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden biri olan II. Meşrutiyet Dönemi gerek içerde gerekse dışarda siyasal ve iktisâdî çalkantıların zirve yaptığı dönem olmuştur. Bu dönemde de yerel eğilimlerin düşünsel birikimi hızlanmasına rağmen merkeziyetçi ve muhafazakâr devlet yapısından asla taviz verilmediği görülmüş, devletin korumacı siyaset anlayışı tüm alanlarda hâkim kılınmıştır. Bu düşüncenin ışığında İttihat ve Terakki Partisi'nin döneminde geçici kanunlar (kanun-ı muvakkat) çıkarılarak,

devletin bürokrasisinde mutasarrıflar¹¹ dışında geçmiş dönemde oluşturulan yapı aynen devam etmiştir. Bugünkü anlamda Kanun Hükmündeki Kararnamelere benzeyen bu kanun, hükümetin idarede daha güçlü bir konuma gelmesini sağlamıştır. Bunun yanında, nüfusu ve iktisâdî statüsü gelişmiş olan şehirlerde yerinden yönetimci anlayışa yer verilmediği gibi, merkezin kontrol ve denetiminin sıklaştığı araçların varlığı önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda, yerel özerkliğin ve mahalli katılımcılığın önü kapatılmıştır (Ortaylı, 1996, s.463).

İttihat ve Terakki Dönemi, her türlü siyasal görüş ve akımın görüldüğü kozmopolit bir düzendir. Bu düzende ortaya çıkan görüşlerden birisi de Prens Sabahattin'in yerinden yöneticilik ve liberalizm savunuculuğudur. Ancak, dönemin mevcut iktidarı hür teşebbüsü ve yerel yönetimi savunan bu anlayışın karşısına otokrat ve tepeden inmece bir sosyo-politik anlayışla çıkmıştır. Bu anlayış, devleti her türlü tehlike ve tehlike unsurlarından korumak zorunda olduğu için yerinden yönetimci bir bakış açısının da oluşmasına o dönemde izin verilmemiştir (Eryılmaz, 1996, s.348).

1912'de geçici bir kanunla "Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-u Muvakkat" adıyla yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu yasa, geçmişte Şehremaneti ile birlikte düzenlenen belediye dairelerinin sayısını 25'ten 9'a indirmiştir. Daha önce, belediye daireleri merkeziyetçi anlayış nedeniyle kapatılmıştır. Birtakım demokratik yerel yönetimlerin gelişmelerinde kısmi başarılar gözlemlense de mali yapının kısıtlayıcı olması ve bürokrasinin yetersizliğinden dolayı gerekli kodlarının oluşması engellenmiştir (Eryılmaz, 1996, s.349).

Dönemin koşullarında bir yenileşme düşüncesi olarak ortaya çıkan yerinden yöneticiliğin uygulamaya geçirilmesi için gerekli destek verilmemiştir. Kurumsallaşmanın ve bürokratikleşmenin temellendirildiği bu dönemde belediyelerin sayısı arttırılmış, hukuki düzenlemelerle teşkilatlandırılması hızlandırılmıştır. Merkezileşmenin etkisiyle beledi kuruluşlar yerinden yönetimci bir tutumdan ziyade, merkez teşkilatların güçlendirilmesine destek olmuşlardır (Oktay, 2005, s.258). Merkezi hükümetin içerisinde yer alan yerinden yönetim kuruluşlarının varlığının bir nebze olsa görülmesi teorik açıdan önemlidir. Anayasal gelişmeler ve Batıcılık açısından ciddi öneme sahip olan bu dönemde liberalist veya devletçi taraftarı görüşler yaygın olmakla birlikte genel kabul gören anlayış milli kalkınma olmuştur. Özellikle, İttihat ve Terakki

¹¹ Tanzimat'tan sonra, Osmanlı yönetim örgütünde sancakların yöneticisine verilen ad (TDK, 2018, s.1).

Partisi'nin iktidara gelmesiyle Milli Burjuva Demokratik Devrimi gerekleŒmiŒ; merkezietçi ve rasyonel korumacı bir idari anlayıŒ ortaya ıkmıŒtır. Yerinden yönetimcilik anlayıŒı devlet açısından bir tehdit olarak grlmüŒtr. Bunun en önemli örneklerinden birisi, 1913'te köy ve mahalle idareleri 1864 ve 1871 de yapılan düzenlemelerin kaldırılmasıyla hukuki dayanaktan yoksun bırakılmıŒtır (kmen ve Parlak, 2010, s.136).

Yerinden yönetimci dŒnce, gerekleŒtirilme noktasında İttihat ve Terakki hükümeti tarafından benimsenmemiŒ olsa da bu dŒnceyi besleyen birtakım olguların ortaya çıktığı gzlemlenmiŒtir. 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu hükümeti Almanya ve Rusya'nın etkisiyle altı vilayette (Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Elazığ, Sivas, Van) yaŒayan vatandaŒlar ile ilgili düzenleme içeren bir paket hazırlanmasını istemiŒtir. Bu doğrultuda, Osmanlı İmparatorluğu-Rus Doğu Vilayetleri Reform Planı içerisinde yerinden yönetim esasına dayanan özerk bir yapıyı barındıran maddeler mevcuttur. Bu maddelere göre, o bölgede yaŒayan insanların sorunları ile ilgili çıkarılacak kanunların ve kanun benzeri ögelerin yöre halkının anadiline uygun yapılacak, idarede ve yargıda reaya isterse kendi anadilini kullanabilecektir. Ayrıca devletin, vatandaŒların okulları ile ilgili yardımı noktasındaki engelleri kaldıracaktır (Aktar, 2014, s.31-32). Ancak bu maddelerin hiçbirisi uygulanmamıŒtır. Kısacası, İkinci MeŒrutiyet Dönemi'nde daha koyu merkezi yönetim olmasına rağmen, liberal dŒncenin de etkisiyle yerinden yönetim denemeleri de grlmüŒtr.

2.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE YERİNDEN YÖNETİM DŒNCESİ

Türkçe literatürde yerinden yönetimci bakıŒın anayasal hareketler çerçevesinde deęerlendirilmiŒtir. GemiŒ dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda da yine bu yönde geliŒen fikriyatın yerel ve merkezi birtakım nitelendirilmeler içerisinde değerlendirildiği konusunun varlığı önem arz etmektedir. Nitekim Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları, meŒrutiyete geiŒle birlikte uzunca bir dönemde hükümet anayasası olan Kanun-i Esasi, modernleŒme ve yenileŒme konusunda adım atılan yasal metinler olarak ortaya ıkmıŒtır.

Türkiye'de demokratik hayatı etkileyecek olan bu kavram, erken cumhuriyet döneminde etkisi olmayan bir seviyede kalmıŒ anlayıŒta devam etmiŒ ve özellikle devlet mekanizmasının Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana gelen toprak kayıpları bölünme

orkusunu kendisinde hissettirmiştir. Bu eksende yapılan politikalar devletin varlığı ve bağımsızlığı hakkında korumacı ve esnek olmayan yöntemlere başvurulmuştur. Bu bağlamda, Cumhuriyet Dönemi'nde mevcut idari sistem, daha çok merkezileşmeyi gerektirecek bir dizi önlemler almakla meşgul olmuş ve devleti yeniden tasarlama arzusu içerisine girmiştir (Aktar, 2014, s.35).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Dünyada ve Türkiye'de birtakım gelişmeler ile birlikte siyasi, iktisâdî ve sosyal politikalar hem içteki hem de dıştaki etkilere açık hale gelmiştir. Türkiye'deki yerinden yönetim anlayışının anayasal gelişmeler ile irdelenmesi bu noktada önemli hale gelmiştir. 1921, 1924, 1960 ve küreselleşme olgusu ile beraber görülen 1982 anayasal gelişmeleri dönemi yerinden yönetimi benimseme açısından giderek artan farkındalık dönemleri olarak görülmüştür.

2.3.1. 1921 Anayasası Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu Devleti'nin resmi olarak 1920'de son bulmasıyla birlikte ortaya çıkan anayasal boşluk Yeni Türk Devleti'nin Büyük Millet Meclisi'ni kurmasıyla farklı bir evreye yönelmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'nin son dönemlerde uygulanmaması ve işlevini yitirmesiyle beraber ihtiyaç haline gelen anayasa 1921 yılında yapılmıştır. 1921 Anayasası, içerdiği unsurlarla yerinden yönetime ilişkin kuralları barındırmıştır.

Yerinden yönetim ve taşra teşkilatları ile ilgili daha sonraki dönemlere örnek teşkil eden yirmi üç maddelik anayasal metnin yerelleşme anlayışına katkı sağladığı görülmüştür. 1921 Anayasası'nın içerdiği yirmi üç maddeden on dört maddesi (10. – ilâ 23.) idari ve yapısal mekanizmaların yerinden yönetimi bakış açısıyla düzenleneceği şeklinde belirtilmiştir (Gözler, 2000, s.42). Cumhuriyet Dönemi'nin diğer anayasalarında görülmeyen bir unsura, madde 11'de yer verilmiştir. Bu maddeye göre illerin yönetimine tüzel kişilik ve muhtariyet verilmiştir. Bu bağlamda illerin yönetimi valilerce verilecek olan madde 12'de il halkının yönetime katılması izninin düzenlenmesi mevcuttur. İl yönetimi il ile ilgili olabilecek iç ve dış politika, şeri, adli ve askeri işler ile uluslararası ticari ilişkiler konuları istisna edilmiştir. Ayrıca, 13. ve 14. maddelerde il meclisleri ve vali ile ilgili düzenlemelerin yer aldığı maddelerin olduğu görülmektedir. İstisna edilen maddeler ile ilgili düzenlemeleri TBMM yaparken; evkaf, maarif, sağlık, iktisat, ziraat, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım konuları da il vilayet şuralarına (meclislerine) bırakılmıştır (TBMM, 1921).

Madde 15, kaza (ilçe) başlığı içerisinde verilmiş olup, valinin emirleri doğrultusunda TBMM tarafından atanan kaymakamdan söz edilmektedir. 16. madde ile 21. madde arasındaki bölüm nahiye (bucak) olarak belirlenmiş olup, bu maddelerde nahiyelerin muhtariyetinden söz etmektedir. Bu doğrultuda nahiyelerin meclisleri nasıl oluştuğu ve halk tarafından seçildiğinden bahsedilmektedir (TBMM, 1921).

Nahiyelerin komün idaresine benzer şekilde işlevsel hale getirildiği görülmektedir. Özellikle yirminci madde de yer alan “*Nahiye şûrası ve idare heyeti kazai, iktisadi ve mali salahiyeti haiz olup bunların derecatı kavanini mahsusa ile tayin olunur*” ifadesi bu noktaya dikkat çekmektedir. Bu ifadeden devlet işlerin merkez dışında hareket ederek merkez idareden yerel idarelere aktarıldığı düşünülebilir Nahiyelerin bu niteliği devletin kuruluş amaçlarından biri olan Halkçılık ilkesi ile de paralel olduğu görülmektedir. O dönemde il yönetimlerin başını çekecek olan memurların bile seçimle gelmesi tartışmaları bulunmaktadır. Dönemsel olarak zor süreçten geçen ülkenin idari yapısı konusundaki tartışmalar milletvekilleri tarafından da eleştirilmiştir (Tanör, 2016, s.264-265).

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 22. ve 23. maddeleri Umumi Müfettişlik 'ten söz etmektedir. Bu maddelerde vilayetlerin sosyal ve iktisâdî ilişkileri birleştirilerek daha fazla katılımcı ve etkileşime yer veren Umumi Müfettişlik makamı kurulması öngörülmüştür. Buna göre Umumi Müfettişlik alanlarının genel anlamda güvenliğinin temini ve Umumi Müfettişlik kısımlarının koordineli bir şekilde uyumlu çalışarak devletin işleyişini canlı tutması amaçlanmıştır. Umumi Müfettişler, devletin genel görevlerini ve yerele ait olan hizmetleri denetlemekle yükümlü tutulmuştur (TBMM, 1921). Fransız yönetim modelinin etkisiyle güvenlik endişesiyle ortaya çıkmakla birlikte, bölgesel nitelikte iktisadi nitelik taşımayan bir kamu birimi şeklinde faaliyetlerini gerçekleştirmiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s.172). Bu sayede Umumi Müfettişlikler, Cumhuriyet Rejiminin toplumu gözetlemede kullandığı altyapı odaklı kurumsal bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Halkın sosyal ve iktisadi yaşayışı hakkında bilgiler edinmek ile birlikte yeni devletin yönetsel ağının genişlemesine katkı sağlamıştır (Yılmaz, 2013, s.49).

1921 Anayasası, içerdiği hükümleriyle yerinden yönetime ve yerel özerkliğe imkân veren bir anayasa şeklinde yer almıştır. Özellikle il düzenlemeleri ve nahiye ile ilgili maddelerde merkeziyetçilikten çok uzak bir tutum görülmektedir. Yerel demokrasiyi güçlendiren ve Subsidiarite ilkesi doğrultusunda kamu yararını gözeten bu

anlayış, yer yer etkisini gösterse bile; daha sonra uygulanma fırsatı bulamamış ve sonraki dönemde yerini katı bir merkeziyetçiliğe bırakmıştır. Millet iradesinin tek temsilcisi olarak görülen meclisin etkisi ve dönemin siyasi iradesinin de gücünü merkeziyetçilikten yana kullanması bu noktada etkili olmuştur (Tanör, 2016, s.265-267).

2.3.2. 1924 Anayasası Dönemi

1924 Anayasası, içerdiği maddeler ve getirdiği yenilikler açısından 1921 Anayasası'ndan farklılık arz etmektedir. Cumhuriyetin ilk anayasası olan bu anayasanın ulusal birlik açısından katı merkeziyetçi tutumda olduğu düşüncesiyle, bir önceki anayasanın varlığını hukuken yürürlükten kaldırmıştır. 1921-1924 arasında kabul edilen yerinden yöneticilik anlayışını içeren maddelerin devletin varlığı ve bağımsızlığı için bir tehdit olarak algılanması yeni bir anayasa düzenlemesini zorunlu kılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra, yerinden yönetimci anlayış yerini milli iradenin tek elde toplandığı meclisin eliyle bürokrasinin kanalların etkisinin artırılmasına yol açan birtakım görüşler merkezi devlet yapısının uygulanmasına etki yapmıştır. Ulus devletin inşası sürecinde “Güçlü Devlet” değer dizgesinin siyasette ve idarede işlerlik kazanmıştır. Güçlü devletin ancak merkeziyetçilikle var olacağı hâkim görüş olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet kurulmadan önceki heterojen bakış açısı, yerini homojen bir sosyolojik yapıya dönüşmüştür. Yerinden yönetim esaslarını terk eden 1924 Anayasası, milli egemenlik doğrultusunda devleti tek bir merkez olarak kabul etmiş ve bürokratik merkeziyetçiliği esas almıştır. Kamusal alanın inşası ve denetiminin tek elden yapılması fikri, özerk yapıların oluşmasını engellemiştir. Bu bağlamda farklı etnik ve dinsel yapıların uluslaşma sürecine dâhil olmaları, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasına katkı yapmıştır. Devletin yapısal, toplumsal ve iktisâdî dönüşümü, bu somut politikaların başarılı sonucu oluşmuştur. Merkeziyetçi politikalarla arzu edilen bu anlayış, ilerde 1961 Anayasası'na da yansıtılacak olan yetki genişliği ve görevler ayrımı hukuki normuna katkısı ile temellendirilmiştir (Heper, 2015, s.455-458).

1924 Anayasası; çoğulcu anlayıştan uzak, çoğunlukçu bir rejimin örgütlenmesini demokratik açıdan faydalı bulmuştur. Bu bağlamda genel irade veya milli iradenin asla yanılmayacağı düşüncesiyle azınlığın da korunarak kamusal alanın iyiliğinin sağlanması mümkün görülmüştür. Cumhuriyet devrimlerinin başarıya ulaşması fikri bu noktada merkezileşmeyle ve hükümetin bürokraside egemen kılınmasıyla oluşmuştur. Mevcut siyasi iradenin güçlerini farklı yapılara devretmesi dönemin şartları gereğince kabul

görülmemiştir (Özbudun, 1989, s.13-15). Yerinden yönetim gerekli görülmemiş, sadece birkaç maddede idari yerinden yönetim ile ilgili maddeler yer almıştır (TBMM, 1924).

Anayasanın 89. 90. ve 91. maddeleri il idare birimiyle ilgili olup “tevs-i mezuniyet” (yetki genişliği/deconcentration) ve “tefrik-ı vezâif” (görevlerin ayrılığı/segregation of duties) kavramlarını içermiştir. Bu kavramlar, merkezin görevlerinin ve yetkilerinin paylaşımına dayanan âdem-i merkeziyetin (yerinden yönetimin/decentralization) içindeki kavramlar olarak kullanılmaktadır. Yerinden yönetim bu bağlamda, bu yetkiler sınırlı bir anlayışla katı merkeziyetçi bürokratik tasavvurun hukuki altyapısını oluşturmuştur (Aktar, 2014, s.38). Tek parti rejiminin ve devletin millet yaratma olgusu yerinden yöneticiliği uluslararası konjonktürün de etkisiyle sekteye uğratmış, sert politikaların yaşandığı bir dönem olmuştur.

2.3.3. 1961 Anayasası Dönemi

Türk anayasal gelişmeleri açısından önemli bir dönem İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlamıştır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi’nde çok partili hayata geçiş döneminin başarısız olması ve bu karmaşık dönemde yenedünya düzeninin gereksinimlerini karşılayacak birtakım hukuksal ve iktisâdî reformların sağlanması bakımından 1961 Anayasası’na giden süreç önem arz etmektedir (Tanör, 2016, s.364). Tek parti iktidarının yirmi yedi yılı aşkın bir süreyle varlığını sürdürmesi ve demokratik rejimlerin dünya genelinde genel kabul görmesi uluslararası boyut açısından da değişim ve dönüşüm dönemi olmuştur.

Tanzimat’tan bu yana görülen batılılaşma ve yenileşme hareketleri neticesinde anayasalar, devlet ve toplum düzeninin yaratılmasının bir aracı olarak kullanılmıştır. 1946 yılından itibaren başlayan çok partili süreç demokratik zeminde kendini göstermiştir. 1950 yılında Demokrat Parti’nin (DP) iktidara gelmesiyle tek parti yönetiminin yerini çok partili sistem almıştır. Demokrat Partili yıllarda Türkiye’de birçok atılımlar gerçekleşse de sistemin özü olan merkezileşmeden taviz verilmemiştir (Koçak, 2012, s.9). Dönemsel olarak, daha fazla gelenekçi zihniyeti esas alan ve iktisâdî ve sosyal kalkınmayı imar düzeyleriyle destekleyen DP, eski dönemin aktörleri tarafından eleştiriye tutulmuştur. Burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla bürokratik düzeyde bir çatışma noktasına geldiğini, bürokraside meydana gelen bu karmaşıklığın, kendisini 1960 askeri darbesiyle gösterdiğini iddia edilmektedirler (Tunç ve vd., 2009, s.34-35). Merkez – çevre senteziyle sonuçlanan bu darbe sonucunda 1961’de Milli Birlik Komitesi tarafından yeni bir anayasa

yapılması kanaatinin doğmasına yol açmıştır (Tunç vd., 2009, s.34-35). Merkez – çevre senteziyle sonuçlanan bu darbe sonucunda 1961’de Milli Birlik Komitesi tarafından yeni bir anayasa yapılması kanaatinin doğmasına yol açmıştır (Öztekin, 2007, s.411).

1961 Anayasası, içerdiği yeniliklerle devletin idari teşkilatında ve siyasal ve toplumsal yaşamda çoğulcu yapıya izin veren bir anlayışı getirmiştir. Bu anlayışla, bünyesinde özerk kamu kuruluşlarına, çift meclisli yapıya yer veren; siyasal, sosyal ve iktisâdî anlamda devlete birtakım ödevler yükleyen eklektik bir mekanizmayı çoğulcu bir toplum yapısı oluşturmak amacıyla benimsemiştir (Atar, 2000, s.26-27). İdarenin kuruluş ve görevleriyle ilgili bütünlüğü esas alan bu anayasa, merkezi ve yerinden yönetim yönünden 112. maddede açıkça belirtmiştir. Kamu tüzel kişiliğini oluşturan merkez ve taşra teşkilatlarının, devletin idari, sosyal ve mali yönden nasıl belirleneceğini kanun ve yönetmeliklerle uygulanmasına imkân vermiştir. İdarenin kuruluşuyla ilgili olarak 115. maddede yer alan merkezi idarenin kuruluşu coğrafi, iktisadi ve kamu hizmetlerinin gerektirdiği durumlara göre illere bölünmüş, iller de kademeli bölümlere ayrılmıştır. Burada illerin idaresi yetki genişliği ilkesine uygun olarak düzenlenmiştir. Belirli kamu hizmetlerinin görülmesi açısından iller aralarında yetki genişliğini esas alarak birliktelik kurabilir. 116. Madde de ise mahalli idareler ile ilgili kısım yer almıştır. Bu kısımda; il, belediye ve köyler ile ilgili düzenlemeler yer almıştır. Mahalli idarelerin seçimleri, denetimi ve kendi aralarında birlik kurlmaları merkezi idarenin esası itibarıyla derinlik kazanmıştır (TBMM, 1961).

Bu dönem içerisinde gerçekleşen siyasal ve toplumsal olayların etkisi zaman zaman anayasal değişiklikler ile sonuçlansa da genel anlamda yerinden yönetime yer veren bir durumun görülmesini engellemiştir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan beri devam eden merkeziyetçilik anlayışı bu idari tasavvurun bir gereksinimi olarak görülmüştür. İdarenin bütünlüğünü korumak ve anayasal düzlemde de katı merkeziyetçilik anlayışı, yerinden yönetime set çekmiştir. 1961 Anayasası dönemi gereğince bazı temel taşların oturtulmak istendiği anlaşılıyorsa da siyasal, toplumsal ve iktisâdî sorunlar, devletin yapısı ve işleyişi üzerinde daha buna engel olan önemli etkiler bırakmıştır.

2.3.4. 1982 Anayasası Dönemi

Türkiye’de anayasalar, olağanüstü dönemler sonucunda yapılmıştır. Bunlardan birisi ve sonuncusu 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucu oluşan 1982 anayasasıdır. Bu anayasa neticesinde önceki anayasalara göre daha merkeziyetçi, baskın ve otoriter bir

anlayışla metinler hazırlanmıştır. Darbe öncesi ülkede var olan yaygın şiddet hareketleri ve terör eylemleriyle beraber görülen iktisâdî bunalımlar ve siyasal istikrarsızlıklar yeni dönemin habercisi olmuştur. Bu noktadan itibaren merkeziyetçilik eğilimi, diğer dönemleri de tatbik eden bir anlayıştan öteye gitmeyen ve zaman zaman farklılaşan bir olgu olmuştur.

1961 Anayasası'nda olduğu gibi, 1982 Anayasası'nın 123. maddesinde idarenin kuruluş ve görevleriyle bütünlüğünün esas olduğu ve bunun yanında merkezi ve yerinden yönetim biçimlerinin kamu yönetimindeki varlığından söz etmektedir. Aslında, merkezi ve yerinden yönetim ayrılığı idarenin bir bütün olarak değerlendirilemeyeceği sonucunu doğurmuştur (Heper, 2015, s.461). Bu noktadan hareketle merkezi yönetim ve yerinden yönetimden anlaşılanın ne olduğu sorunu önemlidir.

Merkezi yönetim, idarenin birlik ve bütünlüğünün esas alınarak kamu hizmetlerini tarafsızca, hükümetin ve ona bağlı hiyerarşik kurumların belirleyip sunduğu siyasi, toplumsal ve iktisâdî politikaların bütünüdür. Merkezi yönetimin iki alt çerçevesi siyasi ve idari yönden indirgenerek bilinmektedir. Siyasi yönden merkezi yönetim, geniş anlamda ulus devlet ilkesiyle donanmış tek meclisli üniter bir yapıyı işaret etmektedir. Bu tekçi yapı, hükümetin siyasal karar alma mekanizmalarını tek elden yönettiği ve yasama, yürütme ve yargı erklerinin de birbirinin tamamlayıcısı olduğu idari yapıdır. Bunun yanında idari yönden merkezi yönetim ise, daha dar kapsamı ifade etmektedir. Kamu politikalarının hiyerarşik bütünlüğünün ele alınarak belirlendiği ve bölgesel nitelikli kurumlara siyasi ayrıcalık tanınmayan vesayet ilişkilerini yansıtan hizmetlerin yönetimini ifade etmektedir (Çevik vd., 2013, s.33).

Yerinden yönetim veya yerel yönetim, yetki genişliğine dayanan ve anayasanın da 126. maddesinde de açıkça belirtilen bir biçimde merkezi idarenin yumuşatılmış şekli düşüncesinden anlaşılmaktadır. Bu maddede yetki genişliği sadece iller düzeyinde verilmiş, bölgeselleşmeye yer verilmemiştir. Yetki genişliğiyle ilgili olarak sadece valiler yetkilendirilmiş ve devletin kamu politikalarının verimli ve etkin olmasının yetki genişliğinin bir aracı şeklinde düşünülmektedir. Vali tarafından merkeze danışmadan ve merkez adına üretilen politikalar hiyerarşik bütünlüğün ve denetimin bir etkisi olarak görülmektedir (Nohutçu, 2016, s.16). Yerinden yönetimlerde ise; merkezi idarenin hiyerarşik altyapısı içerisinde değil, halkın oyuyla seçim sonucu işbaşına gelen yöneticiler tarafından politikalar üretilmektedir (Çevik vd., 2013, s.35). Yereldeki idareciler, merkezi idare birimlerine göre halka daha yakın olma sorumluluğundadır.

Yerinden yönetim, bir ülkenin idari ve siyasi yapısı üzerinde birtakım politikalar üreten ve bu politikaları merkezi idarenin dışında belli bir ölçekte veya belli hizmetlere özgü şekilde uygulayabilen idari yapılara işaret eden bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Yerinden yönetim olgusu iki yönden ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi, siyasi yönden yerinden yönetimlerdir. Buna göre, yerinden yönetim politikaları bölgesel politikalara yer vermekte ve merkez yönetimle görev bölüşümü ve işbirliğine girmektedir. Bu tarz politikalar ayrı ayrı devletçikleri birleştirebileceği gibi, içerisinde bağımsız özerk yapılara da yer vermektedir. Federal yapılarda görülen bu özellik, yasama ve yürütme konularında yetkiler tanınmasına yol açmıştır. Federalizm çok merkezli ve çok kültürlü dinsel, mezhepsel ve etnik yapıların birleşimi olarak ortaya çıkmıştır (Çevik vd., 2013, s.36-37).

Yerinden yönetimin bir diğer uygulama noktası idari yönden yerinden yönetim politikaları olmaktadır. Merkezi yönetimin etki alanı dışında kalan yerel düzeydeki birimlerin iktisadi, ticari, kültürel ve teknik alanlardaki etkinliğini özerk alanlarda sürdürmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu özerklik, yerel yönetim birimlerine idari ve mali boyutta bir fonksiyon katmaktadır. Burada sağlanmak istenen fayda, halka yakın olmak ve halkın ihtiyaçlarını yerel düzeyde daha iyi karşılamak maksadıyla çeşitli projeler üretmektir. Merkezi yönetimin yapmadığı veya etkisiz kalacağı plan ve programların daha alt düzeyde faaliyetlere izin veren bir eklektik düzenin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. İdari vesayetle kanunun öngördüğü bir biçimde isteklerini yerine getirmek isteyen yerel yönetimlerin kendilerine has tüzel kişilikleri ve mali özerklikleri vardır. Merkezi idarenin yapabileceği hizmetleri bu doğrultuda halka sunan yerel birimler, demokratik katılıma ve halka etkili hizmet götürme noktasında önemli kazançlar sağlamaktadır. Fakat bunun yanında yerel yönetim birimleriyle ilgili en önemli sorun, siyasal birliği koruma noktasında ve kamu hizmet birimlerinin siyasal tutumlarına göre değişebileceği hükmü noktasında eleştirilmektedir (Çevik vd., 2013, s.37-38). Anayasamızın 127. maddesi idarenin ve devletin bütünlüğü noktasında idari vesayet yetkisine binaen mahalli idarelere söz hakkı tanımıştır. Fakat bu söz hakkı, yerel birimlerin yasa ve kanun yapma yetkisine izin vermemekte ve üniter devlet ilkesini 1961 Anayasası'nda olduğu gibi korumaktadır. (Heper, 2016, s.464-465). Yerel yönetimlere siyasal anlamda bir özerklik tanımayan anayasa tam anlamıyla yerinden yönetim noktasında bir engel teşkil etmektedir (Aktar, 2014, s.42).

Günümüze doğru gelmeden 2000'ler öncesi görülen katı merkezîyetçi anlayış, çeşitli kurum ve kuruluşlar ile canlılık kazanmıştır. Birtakım bölgesel yapıli projeler devlet tarafından desteklenmiş ve piyasa ekonomisi doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında siyasal ve toplumsal açıdan çözümleri planlanan sorunları dönemin hükümetleri gereğince kurulmasına öncelik verilmiştir. Bu yapıların bazıları, siyasal ve sosyal problemlerden çıktığı gibi, bazıları da bölgeleri iktisâdî açıdan işlevsel hale getirmek amacıyla ortaya çıkarılmıştır. Bu olağan ve olağandışı dönemlerde umumi müfettişlikler, bölge valilikleri, olağanüstü bölge valilikleri, serbest bölgeler, Güneydoğu Anadolu Projesi gibi çeşitli iktisâdî projeler dönemin gereği olarak düşünülmüştür. Bölgesel kalkınma açısından Bölge Kalkınma Planları, Beş Yıllık Kalkınma Planları, Kırsal Kalkınma Projeleri, yatırım ve teşvik amaçlı projeler, Organize ve Küçük Sanayi Siteleri bu amaçlar doğrultusunda bölgesel ve merkezi nitelikli yapılar varlığını sürdürmüştür (Aktar, 2014, s.44). Bu noktada 2000'ler sonrası, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması sürecinde AB'ye uyum çalışmalarına binaen, merkezîyet ve yerinden yönetim üzerine çeşitli tasarılar, kanunlar ve politikalar üretilmiştir. Bunların arasında Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediye Kanunu ile Kalkınma Ajansları Kanunu konumuz açısından önemli bir noktada bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KALKINMA VE TÜRKİYE'DE KALKINMA POLİTİKALARI

3.1. KALKINMA KAVRAMI

Kalkınma kavramı, genel olarak farklı düzeylerde incelenen iktisâdî, sosyal ve toplumsal bileşimin toplam izdüşümüdür. Bu düzeyler incelenirken bir ülkenin sahip olduğu tüm nicel ve nitel katmanlar, bir araya getirilerek değerlendirilebilmektedir. Kalkınmanın kendisi, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla, yaşam beklentisi, eğitim, istihdam vb. açısından toplumların refaha ulaşmalarını sağlayan iktisadi, içtimai ve siyasi süreçleri ifade etmek için kullanılır (Yörük, 2017, s.310). Klasik anlamda kalkınma, bir ülkedeki kişi başına düşen milli geliri ve bununla birlikte ekonomide üretilen girdilerin ekonomiyi nasıl etkilediği boyutunun farkındalığıyla ilgilenmektedir. (Karakılçık, 2014, s.60). Günümüz koşullarında ise kalkınma, doğrudan ve dolaylı bir şekilde siyasal, kültürel ve toplumsal değişimlerin bir aracı olarak iktisâdî bileşenlerin özünü oluşturan insan ögesinin aktif olduğu demokrasi ve katılımcılığı esas alan yönetim değerleri kümesidir (Soyocak Özalp, 2017, s.1219).

Kalkınma süreci çağdaş dünyada iki yönden ele alınmaktadır. Zenginlerin servetlerinden fakirlerin servetlerine, yoksullardan varlıklı bireylerin olduğu her toplum için sınıflandırılan gruplar bulunmaktadır. Bu bakış açısına göre, fakirler her toplumun şartlarına uygun bir şekilde geçinebilmektedir (Cankorkmaz, 2011, s.116). Zaman, mekân ve insan etkileşiminin birlikteliği ile şekillenen kalkınma süreci devletlerin ve toplumların yeniden inşa edilmesinde önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, kalkınmanın bir değişim ve dönüşüm aracı olarak görülmesi, teknolojik ilerlemelerle beraber toplumsal ihtiyaçların yoğunlaşp belirginleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Yeniden şekillenmekte olan kalkınma anlayışı, zenginleşme anlamında sermaye birikimlerinin etkisiyle toplumsal refahı artırmak için gerekli müdahalelere izin veren hareketli bir yapı şeklinde belirginleşmiştir. Bu yapının etkisiyle siyasal, toplumsal ve iktisâdî anlamda değişimler meydana gelmekte; toplumların ve milletlerin geleceği gelişmiş, gelişmekte veya az gelişmiş nitelendirmelere yol açan kalkınma düzeyine göre şekillenmektedir (Akyol ve Tolunay, 2006, s.118).

Aydınlanma Çağı'ndan itibaren sanayileşmenin hız kazanarak modernleşme birikimine olan etkisi büyük olmuştur. Kapitalizme göre şekillenen büyüme, ilerleme,

gelişme kavramları da ortaya çıkmış; bunun paralelinde bu kavramların kalkınma kavramıyla benzeştirilmesine sebep olmuştur. Ancak, birtakım yazarlar kalkınma kavramını çeşitli yorumlamalar altında sunmuştur (Soyocak Özalp, 2017, s.1211-1212). Bu nitelendirmelerin sahiplerinden biri olan Karl Marx'a göre kalkınma, tarihsel şartlarda ortaya çıkan bir değişimdir. Aslında bu değişimi ortaya çıkaran etmenleri analiz etmek, kalkınma olgusunu ortaya çıkaran parçaları birleştirmekle mümkün olmaktadır. Birtakım deneyimlerle ortaya çıkan kalkınma, 1950'li yıllardan itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin iktisadi politikalarını etkileyen yapısal değişimlerin görülmesine yol açmıştır. Belli bir dönem başarılı politikalar yapılsa da bu durum daha sonraki dönemlerde az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemiş, devletlerin iktisâdî programlarını yeniden düzenlemesine sebep olmuştur (Karakılıçık, 2014, s.60-61). Kalkınma bu noktada, kamu kesimi, özel kesim ve bölgesel/yerel aktörlerin ortak bir hedefi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hedefe ulaşmak ise ülkelerin küreselleşmenin getirdiği iktisadi ve politik değişimlere ayak uydurmasından geçmektedir (Gürel, 2011, s.334).

Kalkınma anlayışı, az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomilerin gelişmiş ekonomilere doğru evrilmesine yol açan süreçler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreç içerisinde milli gelirle ilgili iyileştirmeler, sosyal ve iktisâdî anlamda yapılan düzenlemeler, sanayi ve imalat sektöründeki atılımlarla birlikte vatandaş odaklı çalışmalar, kalkınma düzeyini etkileyen temel değerlere katkıda bulunmaktadır. Bunun yanında iktisâdî büyüme kavramı da kalkınmanın matematiksel mantığını ortaya koyarken, kalkınma daha geniş bir yelpazeyi içerisinde barındıran insan endeksli bir yönelimdir. Büyüme, gelişmiş ülkeler hakkında geçerli bir anlayış iken, kalkınma terimi az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler için kullanılmaktadır (Kaypak, 2011, s.22). Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınmanın sanayileşmenin altyapısı olarak görülmesi, gelişmekte olan ülkelerde çeşitli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle tarımda, sanayide ve bununla birlikte sosyal ve kültürel alandaki değişiklikleri bir bütün olarak tanımlamak; kalkınmış ülke görüntüsünü ortaya çıkarmaktadır (Tıraş, 2012, s.59). Kalkınma olgusu zaman içerisinde deneyimler sonucunda yerini sürdürülebilir kalkınma anlayışına bırakmıştır.

Geleceğin daha iyi olması bakımından ortaya atılan sürdürülebilir kalkınma düşüncesi, toplumun refah düzeyini koruyan ve onun azalmasını engelleyen bir dizi önlemlerin alınmasını gerekli kılan modern kalkınma anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Bu

anlayış ortaya çıkarken kalkınmanın iktisadi, sosyal ve çevresel etkilerinin dikkate alınarak toplumsal yaşama uyarlanması amaçlanmıştır. Buradan hareketle, yeni bir iktisadi disiplin biçimi şeklinde belirginleşen sürdürülebilir kalkınma; iktisadi anlamda iktisâdî büyüme, iktisadi etkinlik ve bunun yanında istikrar unsurunu öne çıkarmıştır. Sosyal anlamda, toplumsal işbirliği ve dayanışma kültürüne dayanan katılıma önem veren yönetim ilkesini ortaya atmıştır. Çevresel anlamda ise, biyo-çeşitliliği ve doğal kaynakları koruma ilkesini ortaya atmıştır. Bunun yanında yoksulluk, eşitlik, sürdürülebilirlik ve iklim değişikliklerini tarafsız bir şekilde ele almak için bu kavramların sürdürülebilir kalkınmanın ana merkezinde olması anlayışı değer kazanır. Bu noktadan hareketle sürdürülebilir kalkınmanın, çok boyutlu etkileşimi gerektiren açık ve dengeli bir üçgen yapıyı oluşturmaktadır (Yeni, 2014, s.185-187).

3.2. KALKINMANIN TÜRLERİ

Kalkınmanın ana eksenini oluşturan değerler içerisinde iktisadi, sosyal ve beşerî faktörler bulunmaktadır (Akyol ve Tolunay, 2006, s.119). Bu faktörler, kalkınma olgusunun ülkelere hangi alanlarda etki bırakacağı ve bu düzlemin üzerinde yaratacağı olumlu ve olumsuz kalkınma süreçlerini irdelemektedir. Toplumun ve doğal çevrenin odak noktası haline gelen kalkınma olgusunda iktisadi, sosyal ve beşerî bütünleşmenin altyapısının incelenmelidir.

3.2.1. İktisadi Kalkınma

İktisadi kalkınma, bir ülkenin nitel ve nicel tüm özelliklerini kapsayan ve üzerinde tam anlamıyla net bir çözümü bulunmayan bir araçtır. İktisadi kalkınmanın ölçütü, iktisâdî ve sosyal değerleri kapsayan hedefler sonucunda tüm insanlığa mal olabilecek sürdürülebilir ve öngörülebilir kalkınma programları sunup sunmadığıdır. İktisâdî kalkınmanın maddi ve beşerî yollardan etkilenmesi, sermaye ve insan kaynağını finansal yapının başat aktörü konumuna getirmiştir (Açıkgöz ve Karagül, 2009, s.472-473).

İktisadi kalkınma sosyal ve beşerî faktörlerle birleşerek modern anlamda bir toplum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bundan ötürü iktisadi kalkınma, toplumsal etkileşimlerle güç kazanan ve iktisâdî, sosyal ve insani anlamda makro düzeyde bütünleşmeyi sağlayan bir dengeye işaret etmektedir. Bireyin iktisâdî ihtiyaçlarını karşılama gücü ve geleceğe yönelik plan ve programlar yapması iktisadi kalkınma

ölçütleridir (Erol, 2012, s.50-51). Bu perspektifte mal ve hizmet düzeyinde kıt kaynaklarla yönetilen ekonomiyi iç ve dış tehditlerden korumak ve sektörel bozulmaları önlemek amacıyla sürdürülebilir kalkınmayı devamlılığını sağlamak en önemli etken olmaktadır (Tıraş, 2012, s.61).

İktisadi kalkınma bazen iktisadi büyüme kavramı ile karıştırılmaktadır. İktisadi büyüme, nicel olarak ölçülebilen değerleri kapsayan ve yine nicel iktisâdî faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetler içerisinde bir yıldaki mevcut üretim kapasitesi ve gayrisafi milli hâsıla (GSMH) yer almaktadır. Kişi başına düşen milli gelir, satın alma gücü paritesi ve İnsani Gelişme Endeksi iktisadi büyümenin ölçütleri arasında olmaktadır. Bu noktadan hareketle iktisadi büyüme, reel gelirdeki artışların hızı olarak nitelendirilmektedir (Taban, 2016, s.1-17). Bunun aksine kalkınma sadece niceliksel değil, aynı zamanda nitel anlamda siyasi, beşerî ve sosyal sorunlara da çözüm arayan bir etkileşim içermektedir. Az gelişmiş ülkelerin iktisâdî yetersizliklerinden doğan iktisâdî kalkınma, bu noktada uluslararası boyutta önem kazanan çevrebilimiyle de bağlantılı hale gelmektedir (Yüksel, 2015, s.39-40).

Kalkınmanın temel insani ihtiyaçlar, gelir adaletsizliği, yoksulluk, siyasi istikrarsızlıklar ve işsizlik gibi çeşitli konularla ilgilenmesi iktisadi kalkınmanın temel hedefleri arasında olmuştur. Bu hedeflerin önemi, küreselleşme sonrasında post modern kapitalizmin hükümet ve piyasa işlevlerini değiştirip ortaklık boyutunda piyasa mekanizmasına sunmasında değer kazanmasına sebep olmuştur. Kalkınmanın sürdürülebilir, ülke ve gelir grupları açısından adaletli ve çevresel değerlere de önem veren bir eklektik düzen içerisinde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Kaynak, 2014, s.56-67).

3.2.2. Sosyal Kalkınma

Sosyal kalkınma, kalkınma süreçlerinde öncelikle insanı esas alma ihtiyacına odaklanmaktadır. Bununla birlikte yoksulluk, düşük gelirlili insanlar, denetlenemeyen kurumlar, güvenlik açıkları, dışlanma, güçsüzlük ve şiddete maruz kalma ile ilgilenmektedir. Bireyleri güçlendirerek, birbirlerine uyumlu ve esnek toplumsal yapılar kurarak, kurumları da vatandaşlar için erişilebilir ve hesap verebilir hale getirerek sosyal kalkınma yoksulların ve savunmasız kişilerin sosyal hayata dâhil olmalarını teşvik etmektedir. Hükümetler, topluluklar, sivil toplum, özel sektör, engelliler ve yörenin yerlileri de dâhil olmak üzere sıra dışı tüm yapılarla birlikte işleyen sosyal kalkınma,

toplumlar ve devletlerarasındaki karmaşık ilişkiyi hayata uyarlamaktadır. . Gözleme dayalı kanıtlar ve hayattaki deneyimler, sosyal kalkınmanın iktisâdî büyüme teşvik ettiğini, daha iyi müdahalelere ve daha yüksek yaşam kalitesine yol açtığını göstermektedir (Dünya Bankası, 2018a, s.1).

Sosyal kalkınma, toplumlarda ulusal ve bölgesel temelde insan etkinliklerini artırmaya yönelik bir süreçtir. Bu süreç bireyi kurumlar için faydalı birer öge haline getirmektedir. Bu da bireyi, salt iktisadi bir unsur olmaktan çıkarıp yerel düzeyde de işbirliği ve dayanışmayla sorunları çözmek isteyen toplumsal boyuta geçmesine olanak sağlamaktadır. Toplumsal işbirliği ve eşgüdümün sağlanması dolayısıyla uluslararası boyutta önem kazanan sosyal gelişmeler, ulusal bütünlüğe ve sosyal, iktisâdî ve kültürel birlikteliğe zemin hazırlamaktadır (Miser, 1999, s.102-103). Bununla birlikte sağlık, eğitim, altyapı ve çevre sorunları gibi sosyal meseleler, kurumların en önemli ödevleri arasında görülmektedir (Akyol ve Tolunay, 2006, s.119).

Sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için toplumun tüm bireylerini kapsayacak plan ve programların uygun bir şekilde yapılması gerekmektedir. Kadınlar, yoksullar, engelliler ve yaşlılar gibi toplumun dezavantajlı grupları da diğer kesimler gibi eşit ve dengeli bir şekilde çeşitli haklardan yararlanmaları ve sosyal süreçlerle desteklenmeleriyle sosyal kalkınmanın bir parçası olmaktadır. Özellikle, küresel ve ulusal düzeyde yoksulluk ciddi boyutta tehlikeli hale geldiğinden sosyal anlamda kadınların toplum içinde neler yapabilecekleri konusunda çalışmalar önem kazanmaktadır. Siyasal yaşama katılma, cinsiyet eşitliği, eğitimde ve yaşam kalitesinde eşitlik konuları bu noktada kadınlar açısından önemli hale gelmektedir (Yörük, 2016, s.3-4). Sosyal kalkınma, toplum hayatında insanın yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan ve maddi gelir elde edebilmesini destekleyen kalkınma biçimi olarak uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenen ve sosyal refah esaslı yapısal süreçler arasında yer almaktadır.

3.2.3. İnsani Kalkınma

Kalkınma, her şeyden önce tüm insanların haklarının korunması ve sağlanmasıyla yoksulluktan kurtulup haysiyetli bir yaşam sürebilmesidir. İnsani kalkınma yaklaşımı insanlara, fırsatlarına ve tercihlerine odaklanan bir yaklaşımdır. Bir milyardan fazla insanın aşırı yoksulluktan kurtulduğu ve yaşam standartlarının her zamankinden daha yüksek olduğu dünya son 25 yılda eş benzeri görülmemiş bir ilerleme kaydetmiştir. Fakat

özellikle sağlığa ve eğitime, sosyal korumaya erişimdeki uç eşitsizlikler, dünyadaki birçok kişi için hala önemli zorluklar olmaya devam etmektedir (AB, 2018, s.1).

1990 yılında, BM tarafından ortaya atılan beşerî kalkınma, insan refahına yönelik yeni bir yaklaşım getirmiştir. İnsani gelişme veya insani kalkınma yaklaşımının amacı, sadece insanoğlunun yaşadığı ekonominin zenginliğini değil, insan yaşamının zenginliğini de arttırmaktır. Bu kalkınma yaklaşımı, insanlara, onların sahip oldukları fırsatlara ve tercihlerine odaklanan bir yaklaşım olmuştur. Beşerî kalkınma ekonomik büyümenin otomatik olarak herkes için daha iyiyi getireceğini varsaymaktan ziyade, insanların yaşadığı hayatları iyileştirmeye odaklanmaktadır. Gelir artışı, bir sonuçtan ziyade, kalkınmanın için bir araçtır. İnsani kalkınma, insanlara daha fazla yaşama özgürlüğü sunma fırsatıyla ilgilenmektedir. Bu, insanların yeteneklerini geliştirme ve kullanma şansı vermek anlamındadır. Örneğin, bir kızı eğitmek onun yeteneklerinin oluşturmasını sağlar. Fakat mevcut iş olanaklarına erişememesi veya yerel işgücü piyasası için doğru becerilere sahip olmaması bu yeteneklerinin etkin hale gelmesini önünde bir engeldir (UNDP, 2018a, s.1).

Beşerî kalkınma için üç temel özellik ortaya çıkmaktadır. Bunlar uzun, sağlıklı bir yaşam sürmek, eğitim hakkını kullanmak ve iyi bir yaşam standardı için gereken kaynaklara erişim sağlamaktır. Eğer beşerî kalkınma için temel özellikler yerine getirilebilirse, insanlar hayatlarının diğer yönlerini geliştirme fırsatını yakalayabileceklerdir. Beşerî kalkınma esas olarak daha çok ortaya çıkan seçeneklerle ilgilidir. İnsanlara fırsatlar sunma ve insanların onları kullanmaya zorlamamakla da ilgilenmektedir. Çünkü hiç kimse, insanların mutluluğunu onların planlayamaz veya kesin olarak sağlayamaz ve insanlar kendi seçimlerini yaparlar. Beşerî kalkınmanın gelişim süreci, insanların hem birey ve hem toplum olarak tüm potansiyellerini geliştirmeleri, değer verdikleri üretken ve yaratıcı hayatları için makul bir şansa sahip oldukları bir ortamı yaratmalıdır (UNDP, 2018a, s.1).

3.3. KALKINMANIN ÖLÇÜTÜ HAKKINDA KAVRAMLAR

İnsanların daha iyi bir yaşam sürdürmeleri için ortaya konulan plan ve programlar kalkınma aşamalarından biridir.

Ülkelerin ve toplumların kalkınmalarının ölçülmesi için birtakım iktisadî, sosyal ve beşerî ölçütler kullanılmaktadır. Bu ölçütlerin kullanılmasında çeşitli yollardan faydalanılmakta, ekonomilerin ve bireylerin özgül ağırlığı üzerine plan ve programlar

hayata geçirilmektedir. Kalkınma konusunda, “Kişi Başına Düşen Milli Gelir”, “Satın Alma Gücü Paritesine göre Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla” ve “İnsani Kalkınma İndeksi” bu doğrultuda ulusal ve uluslararası boyutta önemli hale gelmektedir.

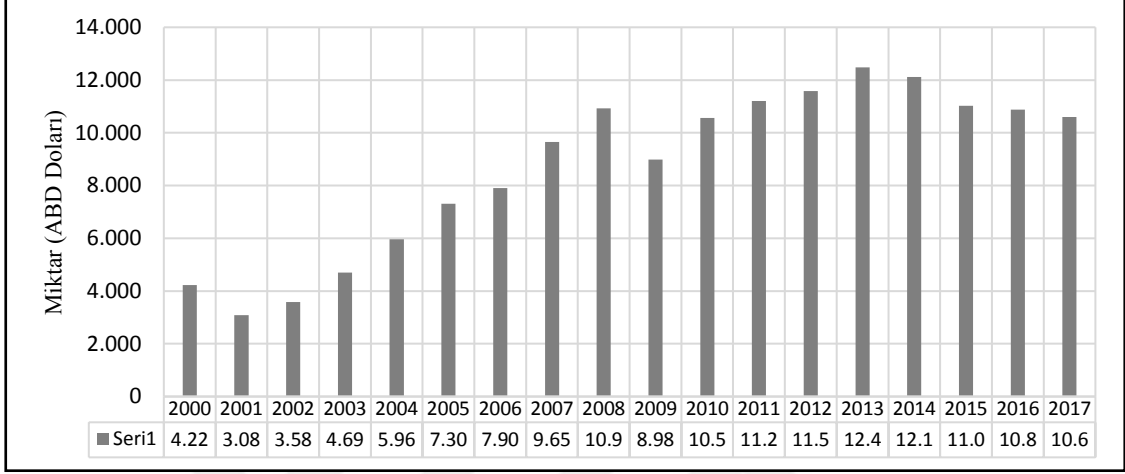
3.3.1. Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyi

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın nüfusa bölünmesiyle ortaya çıkan kişi başına gelir bir ülke kalkınmasında önemli yere sahip olmaktadır. Bir ekonomide kalkınmanın istikrarlı bir şekilde sürmesi için, büyüme istatistikleri içerisinde yer alan gelir düzeyi gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde farklılık arz etmektedir. Kişi başına düşen gelir düzeyi, yıllara göre değişen ülke nüfusu ve Gayrisafi Milli Hâsıla büyüme hızı nispetinde çeşitli rakamlar ortaya koyarak bir ülkenin ulusal ve uluslararası boyutta kalkınmışlık düzeyini belirten önemli göstergelerdendir. Nitekim bu değerlendirmeler ülkeden ülkeye, toplumdan topluma ve ekonomik gelir gruplardan yoksul gruplara göre değişeceği için genel itibarı ile kişi başına düşen milli gelir, bazı zamanlarda sağlıklı ölçülememektedir. Dolayısıyla, toplumda gelir dağılımında dengesizlikler ve aşırılıklar olabileceği gibi, göreceli bir eşitlik de söz konusu olabilmektedir. (Taban, 2016, s.11-12).

Ülkelerin iktisâdî kalkınmışlık düzeyleri hakkında birtakım hususlar bulunmaktadır. Bunlardan önemli bir noktada bulunan ve kalkınmanın ölçütü olan, kişi başına düşen gelirdir. Bunun yanında insanların yaşam düzeylerinin iyileştirilmesi eksikliği ve bir ekonomide üretimin hangi araç ve imkânlarla gerçekleştirileceği ve bu noktada teknolojik ihtiyaçların boyutunun ne olacağı sorunsalı önemli konumda yer almaktadır. Yani, sadece kişi başına düşen milli geliri hesaplamak diğer ölçütleri geride bırakabileceğinden bu durum bir ülkenin kalkınma düzeyinin belirlenmesinde sorun olabilmektedir. Ayrıca, kişi başına düşen gelirin hesaplanmasında milli paranın dolar cinsinden çevrilmesinden kaynaklanan sorunlar kalkınma anlayışında önemli yer tutmaktadır. Azgelişmiş ülkelerin gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere nazaran daha kötü şartlarda bir ekonomiye sahip olduğundan gelir düzeyleri daha düşük gösterilmektedir. Bunun yanında, kalkınma ölçülmesi açısından sektör tabandan alınan istatistiki bilgiler de kalkınmanın ölçülmesi boyutunda etki etmektedir (Kaynak, 2014, s.86-87).

Türkiye açısından da kişi başına düşen milli gelir yıllara göre değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenliklerin görülmesinde iktisâdî krizler, nüfus değişimleri, milli gelirdeki artışlar, yapısal reformlar, teknolojik gelişmeler, işgücündeki ve üretim

girdilerindeki artışlar gibi sebeplerden dolayı yıllara göre değişimler yaşanmış, hükümet ve kurumların ekonomi üzerindeki denetimi bu yönde olmuştur. İllere, bölgelere ve ilçelere göre de sınıflandırılan istatistiki bilgiler kişi başına düşen geliri genel itibarıyla resmi bir şekilde sunmaktadır. Bu hesaplamalar yapılırken ABD doları dikkate alınmaktadır.

Şekil 3.1: Türkiye'de Kişi Başına Düşen Yıllık GSYH

Kaynak: TÜİK, 2018

3.3.2. İktisadi Krizler

İktisadi krizler, GSYH'yi önemli bir şekilde etkileyen etmenlerin başında gelmektedir. Yaşanan krizler devlet, piyasa ve halk nezdinde etkisinin hissedilmesiyle oluşan kötü sonuçlarını görmeye başlanmıştır. İşsizliğin artması, ekonomide ekonomik daralmanın ve durgunluğun görülmesi yaşanan iktisadi krizin en önemli belirtileridir. Özellikle 1929 Ekonomik Buhranı bunun ilk örneğini teşkil etmektedir (Turan, 2011, s.56-58).

Mali ve parasal disiplini yeterince sağlayamamanın, savaş ekonomisinin dış ödemeleri olumsuz etkilemesi, bankacılık sektörünün kurumsal disiplinle istikrarlı bir biçimde varlığını sürdürememesi döviz krizlerine yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomide görülen kur ayarlamaları ve dalgalanmaları 1980 yılına kadar devam etmiştir. Bu zamandan sonra başa gelen her hükümet ekonomik programlar uygulamış, yaşanan krizleri bertaraf etmeyi ve ekonomiyi büyütmeyi hedeflemiştir. Ancak değişen ekonomik koşullar, dış konjonktürdeki gelişmeler ve iç siyasi sorunlar ekonomiyi piyasa koşullarına uyum sağlamaya yetmemiştir. Bundan dolayıdır ki Türkiye'de 1994, 2001 ve

2009’da ekonomik krizler yaşanmıştır. Bu bağlamda, kişi başına düşen GSYH yıllara göre değişkenlik göstermiştir (Turan, 2011, s.78).

3.3.3 Nüfus Değişimleri

Kişi başına düşen GSYH’nin hesaplanmasında nüfusun etkisi önemlidir. GSYH’nin bir ülkedeki genel nüfusa oranı kişi başına düşen milli geliri ortaya çıkarmaktadır. Bu değişiklerin gözlemlenmesinde ülkelerin nüfuslarının zamana ve şartlara göre değiştiği görülebilmektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin GSYH değişkeniyle birlikte savaş koşullarının oluşmasından dolayı kişi başına düşen GSMH’sinde dalgalanmalar olmuştur (Ünal, 2009, s.98).

Nüfusun ve GSYH’nin yıllara göre artmasıyla kişi başına düşen GSMH de yıllara göre artmıştır. Buradaki esas etken GSYH’nin nüfusla ne kadar orantılı olduğudur. Savaşlar, göçler, doğal afetler ve seller bu oranı etkileyecek demografik sebeplerden olmaktadır.

3.3.3.1. Milli Gelirdeki Artışlar

Büyük Buhan’da ve İkinci Dünya Savaşı koşullarından doğan gayri safi yurtiçi hâsıla veya milli gelirdeki artış ve Dünya Bankası ve IMF tarafından küresel ekonomik gelişmelerin ölçütü olarak kullanılmaktadır. Kavramın kurucusu olan Kuznets’in, ölçümün sadece niceliksel olduğunu, nitelik açısından ise yetersiz olduğunu belirtmesi eleştirel açıdan önemlidir. Salt refahın milli gelirle ölçülemeyeceği, bunun yanında diğer etkenlerin de varlığının bilinmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle GSYH, bir ülkede belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplamını ifade eden niceliksel ölçüttür. (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017, s.287-288).

Günümüze kadar küresel ekonominin ve devletlerin GSYH’si büyümüştür. Kişi başına düşen milli geliri etkileyen GSYH, zengin ile yoksul arasındaki fark, işgücü maliyetlerindeki ve işsizlikteki artışlar, doğal ve biyolojik çevrenin bozulmasıyla birlikte iktisadi gelişmenin yetersiz bir aracı olarak görülmektedir. Ancak, Bretton Woods Konferansı’ndan bu yana halen geçerliliğini sürdürmektedir (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017, s.298-299).

3.3.3.2. Yapısal Reformlar

Yapısal reformlar kişi başına düşen GSYH'yi etkileyen ölçütlerden biridir. Yapısal reformlar mevcut sistemin daha verimli çalışmasını tetikleyen önemli bir yeniden yapılandırma"dır. Bu yapısal reformlar siyasal, sosyal ve ekonomik alanda çeşitlilik göstermektedir. Siyasal reformlar arasında anayasa değişiklikleri, seçim sistemi ve seçilme yaşının düşürülmesi gibi örnekler ortaya çıkmaktadır. Sosyal reformlar arasında, eğitim reformu, adalet hizmetlerinin hızlandırılması ve sosyal güvenlik reformu diyebileceğimiz örnekler bu kategoriye girmektedir. Ekonomik reformlar ise, cari açığın düşürülmesi, bütçenin konjonktüre uygun dalgalanmalardan arındırılması, bankacılık sektörü ile ilgili reformlar, ekonomik büyümenin üretimi arttırıcı teşviklerle ithalatı azaltma yönündeki ve kurumsal reformları örnek olarak gösterebilmekteyiz (Eğilmez, 2015, s.1).

Yeniden yapılandırma süreçleriyle yapısal reformlar, siyasal, sosyal ve iktisadi anlamda devlet, piyasa ve toplum üzerinde GSYH'yi etkilemiştir. Küresel ekonomik düzlemde ortaya sürülen plan ve programlar potansiyel ekonomik büyümeyi etkileyecektir. Enflasyonda artışa sebep olmadan olumlu etkileyecek potansiyel GSYH olarak ekonominin işleyiş ve etkinliğini ölçen bir uzun vadede faydalı olarak görülen bir araç olarak değerlendirilmektedir (TCMB, 2016, s. 3).

3.3.3.3. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojik gelişmeler açısından kişi başına düşen GSYH, araştırma-geliştirme faaliyetlerinden yenilikçiliğe ve bunun da ötesinde teknolojik transferlere ayrılan politikaları kapsamaktadır. Türkiye'de 1960'larda ithal ikameci sanayi modeli benimsenirken, sanayi ve kalkınma politikalarında da orta teknolojiye geçiş öngörülmüştür. Özellikle, Dördüncü Kalkınma Planı'ndan itibaren teknoloji politikalarına yer verilmiştir. Emek yoğun teknolojiden, ihracata dayalı düşük yoğun teknoloji ürünlerin imalatına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Yedinci Kalkınma Planı'nda AR-GE faaliyetlerine ve bilgi yoğun teknolojiyi kullanmanın önemi ortaya çıkmıştır. Sekizinci ve Dokuzuncu Kalkınma Planı'ndan itibaren ise, üniversite sanayi işbirliğine önem verilmiş, kamu-özel sektör arasındaki işbirliğine vurgu yapılmıştır. Bu noktada orta ve yüksek teknoloji çalışmaları desteklenmesi amaçlanmıştır (TEPAV, 2010, s.3).

Teknolojik gelişmelerin hızlanmasıyla şirketlerin makine yoğun teknolojiye daha çok önem vermesiyle birlikte sınai üretim artmıştır. Üniversiteler bünyesinde Teknokentlerin kurulması inovasyon çalışmalarının hızlandırılmasına etki etmektedir. Yenilikçi ve verimli inovasyon düzeyinde yapılan çalışmalar GSYH'ye etki edecek ve bu doğrultuda kişi başına düşen GSYH'yi arttıracaktır. Teknolojik ve bilimsel bilgiye sahip olmanın ayrıcalık taşıdığı günümüzde kişi başı GSYH'ye önemli etkilerin bırakılacağı kuşkusuzdur.

3.3.3.4. İşgücündeki ve Üretim Girdilerindeki Artışlar

İşgücü piyasasına aktif bir şekilde katılmak, piyasa dinamiğine etki etmektedir. Piyasa şartlarına göre işgücünün artırılması iktisadi büyümeyi gerçekleştireceğinden çalışma çağındaki kadın ve erkeklerin aktif bir şekilde katılması gerekmektedir. İşgücüne katılımın yüksek olduğu ülkelerde kişi başına düşen GSMH'de daha fazla artış gösterecektir. Bu aktif piyasayı belirleyen şartlar oluşmasında ekonomik konjonktür, küreselleşme ve teknolojik ilerlemenin katkıları olmaktadır (Kılıç ve Yenilmez, 2018, s.55-57).

Üretim girdilerindeki artışların da kişi başına düşen GSMH'ye etkisi büyüktür. Emek, sermaye, doğal kaynak ve girişimci olarak dört temel girdi faktörü bulunmaktadır. Bu faktörlerin üretim sürecinin çıktılarının da GSMH'ye bir katkısı vardır. Bunların sonucunda emeğin karşılığında ücret, sermayenin karşılığında faiz, doğal kaynağın karşılığında rant ve girişimcinin karşılığında kar elde edilmektedir. GSMH'nin elde edilmesinde ve kişi başına yansımada başat çıktılar olmaktadır.

Onuncu Kalkınma Planı'nda da belirtilen yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünleri çoğaltmak ve buna dayalı olarak sektör payların durumunu genişletmek girdilerin önemini arttırmıştır. Dışa bağımlılığı azaltmak, sanayinin planlı ve sürdürülebilir büyümeye endeksli görünümü sağlanmak istenmiştir. Bu doğrultuda tarımsal ve teknolojik girdilerin etkisi piyasa ekonomisine orta veya uzun vadede verimli olması GSMH'ye katkılar sunacaktır (Küçükkiremitçi, 2014, s.1).

3.3.3.5. Satın Alma Gücü Paritesine Göre Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla

Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP), bir piyasadaki mal ve hizmetlerin ülkelerarasındaki döviz kurunu dolar üzerinden dengeleyen oranı yansıtan istatistiki bilgi sistemidir. Buna göre iki farklı ülkedeki bir mal veya hizmetin dolar eksenli satın alma

fiyatı ülkelerin refahını ortaya koymakta ve yaşam standardını göstermektedir. Örneğin, 1 kilogram lahananın fiyatı Türkiye’de 2 TL, ABD’de 0,5 dolar ise lahana için 1 ABD dolarının SAGP, Türkiye fiyatının ABD fiyatına bölünmesiyle ortaya çıkan veridir. Sonuç 4 çıkacağından iki farklı ülke vatandaşlarının satın alma miktarı bulunmakta ve ürünlerin karşılaştırması gerçekleşmektedir (TÜİK, 2008, s.1).

Satın Alma Gücü Paritesi, farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitleyen döviz kuru oranıdır. En basit biçimde bu ölçüt, farklı ülkelerdeki aynı mal veya hizmetin ulusal para birimlerindeki fiyat oranını göstermektedir. Ayrıca, ürün grupları için ve GSYH’ye kadar da dâhil olmak üzere çeşitli toplama düzeyleri için hesaplanmaktadır. Fiyatlandırılan mal ve hizmet sepeti, nihai giderlerin bir parçası olanların tümü olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar, hane halkı tüketimi, hükümet hizmetleri, sermaye oluşumu ve net ihracat olarak hesaplanmaktadır. Bu gösterge, ABD doları cinsinden ölçülmektedir (OECD, 2018a, s.1).

Her yıl OECD tarafından belirlenen SAGP oranları üye ülkelere bildirilmekte, bu bildirim tarihinden önceki iki yıl içerisinde başlayarak temel alınan yılın verileriyle araştırmalar sonuca ulaştırılmaktadır. Bu SAGP değerlemeleri OECD tarafından duyurulmaktadır. Bir ülkenin kişi başına düşen SAGP değerlendirme fiyatını bulmak için, o ülkenin GSYH’sini SAGP’ye bölmekle GSYH değerlemesine ulaşırız. GSYH değerini mevcut ülkenin nüfusuna böldüğümüzde çıkan sonuç, SAGP açısından kişi başına düşen GSYH olmaktadır (Taban, 2016, s.15-16).

Tablo 3.1: Ülkelerin Cari Kişi Başına GSYH ile Satın Alma Gücü Paritesi Kişi Başına GSYH Karşılaştırılması

Ülke	Cari F. KB GSYH (2011)	SAGP KB GSYH (2011)
ABD	48.386	48.386
Arjantin	10.944	17.516
Azerbaycan	6.832	10.201
Çin	5.413	8.382
Almanya	43.741	37.896
Hindistan	1.389	3.693
Türkiye	10.521	14.517
İngiltere	38.592	36.090
Zambiya	1.418	1.610

Kaynak: Eğilmez, 2012

Yukarıda verilen değerlemelerde SAGP hesaplamalarında kullanılan ölçütte ABD dolarının temel alınması hem cari fiyatlara göre kişi başına gelir, hem de SAGP’ye göre kişi başına ABD için aynı olmakta, diğer ülkeler için farklılık arz etmektedir. Buna göre gelişmiş ülkelerde hayat pahalılığı yüksekken gelişmekte olan ülkelerde yaşamak daha

kolay hale gelmektedir. SAGP'ye göre GSYH'nin, kalkınmanın önemli ölçütleri arasında yer aldığını söylemek mümkündür.

3.3.3.6. İnsani Gelişme Endeksi

İnsani Gelişme Endeksi, insanların ve onların yeteneklerinin yalnızca bir iktisadî büyüme olarak değil, bir ülkenin gelişimini değerlendirmek için kesin ölçütler olması gerektiğini vurgulamak için oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na göre hazırlanan endeks, ulusal politika seçimlerini sorgulamak için, kişi başı GSMH'nin aynı seviyede olan iki ülkenin farklı insan gelişimi sonuçlarına nasıl ulaşabildiğini yanıtlamak için de kullanılmaktadır. Bu farklılıklar hükümetin politika öncelikleriyle ilgili tartışmaları tetikleyebilmektedir. İnsani gelişimde kilit bileşenler, uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgili olmak ve iyi bir yaşam standardına sahip olmak şeklinde ifade edilir. İnsani Gelişme Endeksi ise bu üç bileşenin her biri için normleştirilmiş endekslerinin geometrik bir ortalamasının alınmasıyla oluşmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi, bu nedenle insani gelişimin kilit bileşenlerinde ulaşılan ortalama başarıyı özetleyen bir ölçü addedilmektedir. (UNDP, 2018b, s.1).

Bu noktada insani kalkınmanın ölçütü olarak İnsani Gelişme Endeksi önemli yer tutmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi eğitim, sağlık ve eğitim düzeyinde insanların özelliklerini istatistiksel olarak inceleyen ölçüt birimi olmaktadır. Bunun yanında, insanların ortalama yaşam beklentisi ve satın alma gücü paritesi (değer eşitliği) insani kalkınmanın ölçülmesi açısından önemli yer tutmaktadır (Çetin, 2005, s.145).

Sosyal refahın geliştirilmesi için endeks, ülkelerarasındaki gelişmişlik düzeyinin ölçülmesinde sadece nicel özelliklerin değil, nitel sosyal değişimlerin de incelenmesini uygun bulmaktadır. Kişi başına düşen milli gelirden ziyade; sağlık, eğitim ve yaşam standardının da dâhil edildiği analitik bir sistem geliştirilmiştir. Buna göre sağlık alanında inceleme yapılırken yaşam süresi kullanılmaktadır. Eğitim alanında, 25 yaş ve üstündeki bireylerin öğrenim ortalaması ve okula yeni başlaması gereken çocukların okullaşma oranı önemle dikkate alınmaktadır. Yaşam standardı alanında ise, insanın yaşayabileceği en iyi yaşam boyutuna ulaşmak amacıyla SAGP'ye göre kişi başına düşen GSMH'den faydalanılmaktadır. Bu noktadan itibaren, sağlık, eğitim ve yaşam standardı gibi ölçütlerin dönüşümü 0 ve 1 arasındaki değerlere bakılarak verilmektedir. Geometrik şekilde yapılan bu oran 1'e ne kadar yaklaşırsa insani gelişme o kadar iyi, 1'den 0'a ne kadar yaklaşırsa insani gelişme o kadar kötü olmaktadır (Taban, 2016, s.17-18).

Türkiye, 2015 İnsani Gelişme Endeksi'ne göre 188 ülke ve bölge arasında 64. sırada yer alarak yüksek insani gelişme düzeyinde yer alan ülkeler arasına girmiştir (UNDP, 2018c, s.2). 1990 yılından beri her yıl düzenli olarak yayınlanan bu raporlar, ülkelerin sağlık, yaşam ve eğitim konularındaki seviyelerini ölçmek için önemli bir araç olmuştur. Burada teyit edilen insani gelişme, çok boyutlu bir süreç olup uluslararası bilgi toplumunu düzenleyen başat aktörlerin yerel ve bölgesel birlikteliklerin idrak edilmesiyle mümkün hâle gelmektedir. İnsani gelişme içerisinde insanı özgür kılma düşüncesi, insan yaşam kalitelerini arttırma, gelecek nesillere daha iyi bir hayat sunma, aşırı yoksulluğun sona erdirilip sürdürülebilir insani gelişmeyi sağlama, kadınlara fırsat eşitliği yaratma, insanların birbirlerine saygı duymasını sağlama, çoğulculuğa dayalı ifade hürriyetini gerçekleştirme, özerklik fikrine uygun yollar geliştirme, doğayı koruma, bilgiyi fırsata dönüştürme, yeni yetenekler keşfetme ve bunları en iyi şekilde kullanma yer almaktadır (Kaynak, 2014, s.96-98). Bu sebeple insani gelişme, küresel ve toplumsal anlamda her türlü etki ve tepkiyi içerisinde barındıran bağlantılar ağıdır. İnsani Gelişme Endeksi bu açıdan insani öğeleri nitel ve nicel şekilde gözlemleyen sistemsal bir boyuttur.

3.4. TÜRKİYE'DE KALKINMA POLİTİKALARI VE PLANLARI

Türkiye'de kalkınma politikaları incelenirken en önemli tespit bu politikaların hangi dönemler arasında olduğudur. Bu çalışmada politikalar dönemlere göre farklılık gösterdiğinden planlı kalkınma öncesi ve sonrası kıstasıyla işlenmiştir. Türkiye'de uygulanan kalkınma politikalarını ve planlarını iktisadi kökenleri ve yaklaşımları açısından incelediğimizde, 1960 öncesi planlar devletçi ve kısmi, 1960-1980 planları karma ekonomi ve bütüncül, 1980 ve sonrası planlar ise liberal ve stratejik olarak belirtilmektedir (Köksel ve Yöntem, 2011, s.322).

Türkiye'de kalkınma planlamaları Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla kendini göstermiştir. Planlama ve kalkınma noktasında önemli görevler üstlenen DPT, toplumun iktisadî, sosyal ve beşerî kalkınma sürecinde kendisine verilen planları uygulamak için hükümetlerce ortak çalışmıştır. Bu noktada dokuz tane kalkınma planı devreye sokulmuştur. Bu beş yıllık planlarda, milli gelirin artırılması, toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi, büyüme ve gelişmede dengeli bir anlayışın sağlanması, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, eğitim, istihdam ve işgücü olanaklarının artırılması, kamu yatırımlarının yanında özel girişimciliğin desteklenmesi ve sürdürülebilir bir büyüme anlayışı hedeflenmek istenmiştir.

3.4.1. Planlı Kalkınma Öncesi Dönem (1923-1960)

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından başlayan bu dönem, önce devletçi ve sonra yeni liberal dönem olarak nitelendirilmiş, planlı kalkınmaya kadar süregelen dönemlere burada yer verilmiştir. Bu dönemler sırasıyla 1923-1930 arası dönem, 1930-1950 arası dönem ve 1950-1960 arası dönem olarak incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma politikası serüveni, bu dönemde diğer yıllara ve dönemlere temel olacak şekilde şekillenmiştir.

Son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirdiği savaşlar, borç yüküyle oluşan ekonomik sıkıntılar Yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla beraber farklı bir evreye girmiştir. Yeni düzenden beklenen, sıkıntılarla baş etme yolları farklılaşmıştır. Uygulamalar ve yöntemler açısından değişiklik gözlenmiştir. Ulusal bağımsızlık fikri ile esas alınarak yapılan bu dönüşümler bir bütün olarak bir ulusun yeniden var olmasının ve inşasının süreci olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti ekonomisini ve kalkınmasını yeniden canlandırmak için ilk öncelikle 17 Şubat 1923'te, daha Cumhuriyet bile ilan edilmeden, Birinci İktisat Kongresi'nde birtakım kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre, özel girişimcilerin devlet tarafından desteklenmesi, yabancılara tekel izninin verilmemesi, özel girişimciye devlet desteğini sağlamak için bir devlet bankası kurulması, lojistik ihtiyaçlar için demiryollarının yapılması vb. politikalar karara bağlanarak yeni hükümetin ekonomi ve kalkınma programı açıklanmıştır (Çoban, 2017, s.34). Alınan kararlar milli iktisat ilkesine bağlı, serbest ticarete dayalı yerli özel girişimciyi koruyan ve teşvik eden yeniden yapılanma programları olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi, uluslaşma süreci içerisinde kalkınma stratejisi güderken bu doğrultuda birtakım araçlar uygulamıştır. Bunlar içerisinde ulaşım ve haberleşme açısından demiryollarının yapımı önemli stratejik araçlardan olmuştur. Anadolu'da birçok şehre ulaşım demiryolları ile sağlanması iktisâdî kalkınma açısından önemli olarak görülmüştür. Yeni kurulacak fabrikaların yöre halkına daha yakın olmasıyla sosyal kalkınmanın da temelini oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanında Merkez Bankası, Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası ve Şeker Şirketi gibi kurumsal yapıların kurulması sanayileşme alanında önemli atılımların görülmesini sağlamıştır. Kalkınmanın merkeze alınmasına ve Anadolu'ya yayılmasını sağlayacak gelişmelerden biri de Ankara'nın başkent yapılmasıdır. Hükümetin, devletin başkent idaresini taşıyarak

sanayinin gelişmesine katkıda bulunmasına yol açmış, yerli ve devletçi kalkınma konusunda etkin politikaların yapılmasına vesile olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen kısmi liberal dönem sermaye yetersizliği nedeniyle devam edilememiş, 1929 Büyük İktisâdî Buhranı'ndan sonra devletçi ve korumacı politikaların uygulanmasına sebep olmuştur (Karakılçık, 2014, s.313-314).

1923 ile 1930 arası dönemde izlenen politikalar milli ekonomi ve ulus yaratma hedefindedir. Kalkınma hedeflerini sanayi üzerinden gerçekleştirmek isteyen devlet bu yönde çalışmalar yapmıştır. Devletin kamusal yatırımları, nihai olarak gerçekleştirmek istenmişse de bu istek belli ölçüler doğrultusunda sonuçlanmıştır. Bunun yanında, insani ve toplumsal kaynaklı bazı sorunlar da kalkınma hedeflerinin aksamasına sebep olmuştur (Göymen, 2010, s.110).

1929'da iktisâdî Buhran, dünya iktisâdî sistemini büyük ölçüde değiştirmiş, Türkiye'yi de olumsuz yönde etkilemiştir. 1908 Milli Burjuva Demokratik Devrimi'nden 1929'a kadar geçen süreçte, serbest ticarete dayalı liberal iktisâdî sistem uygulanırken, 1930'dan itibaren korumacı-devletçi sanayileşme modeli esas alınarak iktisâdî ve sosyal atılımlar gerçekleştirilmiştir. Tüketim ve gelir düzeyinin gerilemesi iç piyasalara da yansımış, bununla birlikte hammadde ithalatı noktasında ve siyasi alanda Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıyla beraber oluşan sıkıntıların çoğalmasıyla devletçi kalkınma zorunlu hale gelmiştir (Boratav, 2003, s.59-64).

Devletçiliğin zorunlu hale gelmesinden sonra 1930'lu yıllardan itibaren devletin tüm iktisâdî olaylara müdahil olmasıyla birlikte temel tüketim mallarının hammaddelerini kendisinin üretmeye başlamasına sebep olmuştur. Özellikle un, şeker ve dokuma gibi vatandaşların temel ihtiyacını karşılayacak tüketim maddelerini devlet fabrikalar aracılığıyla üretir duruma gelmiştir. Bu dönemden sonra 1934 ile 1938 yılları arasında uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı sanayileşme ve milli ekonomi yaratmada önemli bir gelişme olarak kaydedilmektedir. Özellikle temel hammaddeler, kimya, kâğıt, toprak, demir sanayisi Sümerbank ve İş Bankası aracılığıyla gerçekleştirilmek istenmiştir. Sovyetler Birliği modelinden etkilenen devlet, kalkınma ve iktisâdî gelişme konusunda kumandada bizzat yer almış ve büyük ölçüde başarılı olmuştur (Sezen, 1999, s.149-156). Birinci plandan sonra uygulamaya İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı devreye sokulmuştur. Bu doğrultuda elektrik, madencilik, limanlar ve gıda üretimi için çeşitli fabrikaların açılması hedeflense de İkinci Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle bu plan uygulanamamıştır (Karakılçık, 2014, s.314-315).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma politikaları üzerinde yeni çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri İvedi Sanayi Planı iken, diğeri ise Türkiye İktisadi Kalkınma Planı olmuştur. Bu doğrultuda, İvedi Kalkınma Planı'nın uygulama amacı Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda hedeflenen plan ve programları aynı şekilde korumak ve geliştirmek olmuştur. Ancak belli bir süre sonra gerçekleştirilmesinden vazgeçilen program, uluslararası konjonktürün etkisiyle devletçi çizgiden liberal çizgiye dönecek olan Truman Doktrini çerçevesinde oluşan Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'na dönüşmüştür. Bu plan içerde Demokrat Parti'nin etkisi, dışarda da ABD ve SSCB arasında tercihe zorlanılan iki kutuplu dünya düzeni etkisiyle yaratılmıştır. Planın gerçekleştirilmesi gereken faaliyet alanları arasında birinci öncelik ziraat ve hizmet alanlarına verilmiş, sanayileşme ikinci plana itilmiştir (Sezen, 1999, s.159-163). Sonuç olarak bu anlayış, Türkiye'de batılı tarzda sanayileşmenin önünü tıkamıştır.

Savaş ekonomisinin uygulandığı dönemlerde fiyat saptaması, özel işletmelere el koyma, angarya yasağı gibi devlete yetkiler veren Milli Korunma Kanunu (1940) ile savaş dönemi içerisinde devlet gelirlerini artırmak için Varlık Vergisi Kanunu (1942) ve zirai alanda kazanç elde etmek amacıyla düzenlenen Toprak Mahsulleri Vergisi (1944) dönemin önemli yasal düzenlemelerindendir (Çoban, 2017, s.59). Kalkınma alanında ortaya çıkan en önemli politikalardan biri de Köy Enstitüleri'nin kurulmasıdır. Burada köylünün yeni bilgilerin öğrenilmesi, toplumsal dayanışma ve kaynaşmanın sağlanmak istenmesi, ekonomide faaliyet alanlarında meslek edinmeye ve uzmanlaşmaya gidilmesi ve memleketin iktisâdî gelişmişlik düzeyini artırmak düşüncesi etkili olmuştur (Kirby, 1962, s.248-249). Toplumun sosyal, iktisâdî ve kültürel kalkınmasına etki eden Köy Enstitüleri, önce Cumhuriyet Halk Partisi döneminde sarsılmaya başlamış ve sonra Demokrat Parti döneminde de ortadan kaldırılmıştır.

1950 ile 1960 arası dönem kalkınma politikaları içerisinde önemli yer tutmaktadır. Bu döneme gelmeden önce de 1929 İktisâdî Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde Türkiye'de devletçilik açık bir şekilde uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra oluşan iki kutuplu dünya düzeni Türkiye'nin savaş sırasındaki tarafsızlığının bozulmasına yol açmış, iç ve dış pek çok sebepten ötürü Türkiye yönünü Batı eksenli demokrasi tarafına çevirmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı'ndan sonra ABD'den dış yardımlar almaya başlayan Türkiye, liberal iktisâdî düzeni arzulayan hedeflere ulaşmak

için ithalatını artırmıştır. Bu doğrultuda demokratik rejimi güçlendirmek adına yeniden çok partili hayata geçilmiştir (Kazgan, 2005, s.93-98).

1950’de Demokrat Parti siyasal anlamda özgürlükçü, iktisâdî ve sosyal anlamda dışa açık ve halka daha yakın olma vaatleriyle iktidara gelmiştir. Parti programlarına devletçiliğe karşı fakat devletçiliği tamamen dışlamayan, sosyal adaleti ve dayanışmayı esas alan, toplumun alt kesimlerini birleştiren, iktisâdî ve sosyal anlamda daha iyi bir yaşam standardına ulaşmayı amaç edinen ilkeler koymuştur. Bu doğrultuda zorla çalıştırma yasağını takiben işçi haklarını koruyan bir dizi düzenlemeler getirilmiştir. Sanayi yatırımlarını destekleme ve iktisâdî gelişmeyi artırmak için işçi sınıfına sağlanan pozitif ayrıcalıklar bu dönemde gelir dağılımını düzenlemede önemli kazançlar sağlamıştır. Bu dönemde özellikle sosyal kalkınma alanında Hastalık ve Analık Sigortası Yasası (1951), İş Mahkemeleri Yasası (1950), Öğlen Dinlencesi Yasası (1954) önemli kalkınma politikalarını yansıtmaktadır. (Kanca, 2012, s.50-53).

İktisâdî alanda görülen gelişmeler ve bu doğrultuda alınan politikalar genel itibariyle önem taşımaktadır. Tarıma dayalı dışa açık kalkınma modelini esas alan hükümet, tarımda makineleşmeye önem vermiş, girişimciyi desteklemek adına sanayici kesimi ve sivil bürokrasi arasındaki uyumu sağlamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda tarım politikası, madencilik, altyapı ve inşaat çalışmaları önemli sonuçlar vermiştir. Tarımda makineleşme ekonomide önemli başarı sağlasa da ithalat konusunda yaşanan sorunlar dış açıkların artmasına sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı öncesi izlenen politikalarda iktisâdî durgunluk görülmesine karşın, bu dönemde izlenen politikalar ticaretin genişlemesine olumlu katkılar yapmıştır. 1950’de girişimciyi desteklemek için kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, düşük faizli şekilde döviz kredisi sağlamakla yükümlü kılınmıştır. 1954’te çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu ticaret, tarım ve sanayi teşvikleri konusunda önemli engellerin kaldırılması sağlanmış, yabancı sermayenin ülkeye girişi kolaylaştırılmıştır (Dikkaya ve Özyakışır, 2008, s.113-115).

Demokrat Parti Dönemi Türkiye’inde piyasa ekonomisine geçiş sürecinde iki kutuplu dünya düzenine uyum sağlamak amacıyla siyasi ve iktisâdî örgütlere üye olunmuştur. Bu anlayış doğrultusunda uygulanması düşünülen mali programlar özel girişimciliği esas alacak şekilde düzenlenmiştir. Özel girişimciliği teşvik eden uygulamalar hedeflenmesine rağmen devletin ekonomiye müdahalesinde herhangi bir değişiklik görülmemiştir. Bu dönemde Kamu İktisadi Teşebbüsleri varlığını korumuş ve

yeni kurumların da oluşturulması sağlanmıştır. KİT'ler devletin girişimcilik konusundaki desteğinin devamı olarak Denizcilik Bankası, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Et Balık Kurumu, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri kurulmuştur (Takım, 2012, s.165-166). Bunun yanında, 1957'de Bölge Planlama Müdürlüğü'nün kurulması, bölgesel planlama ve kalkınma yolunda ilk devlet kurumunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Planlı dönem öncesi bu çalışmalar ileri safhalara geçirilemeden uygulanamamıştır (Karakılçık, 2014, s.317).

3.4.2. Planlı Kalkınma Dönemi (1960-2018 Yılları Arası)

Cumhuriyet Dönemi'nden başlayarak 1960 Askeri Darbesi'ne kadar geçen süre zarfında oluşturulan kalkınma politikaları devletin ve toplumun yeniden oluşturulması sürecinde önemli rol oynamıştır. 1960'tan sonra ise, ithal ikameci sanayileşme politikasına bağlı olarak beş yıllık kalkınma planları hükümetlerin temel araçlarından biri haline gelmiştir. Kalkınma politikaları, devletin ve hükümetlerin işleyişinde önemli görevler üstlenecek olan kamusal politikaların sunulmasında yardımlar üstlenmiştir. Bu bağlamda Planlı Kalkınma Dönemi; liberalleşmeye, küreselleşmeye ve Avrupa Birliği ile yapılan bütünleşme çabalarına bağlı olarak 1960-1980 arası dönem, 1980-2000 arası dönem ve 2000 sonrası dönem şeklinde ayrılarak incelenmiştir.

İthal ikameci sanayileşme modelinin etkisiyle 1960'tan sonra gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi düşünülen politikalar hükümetlerce 1961 Anayasası'nın içerdiği anayasal normların da etkisiyle yapılmak istenmiştir. "Sosyal ve Ekonomik Haklar" başlığı altında, planlama ve kalkınma noktasında devlete önemli görevler yükleyen Anayasa, Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasına öncülük etmiştir (Takım, 2011, s.156).

DPT'nin görevi, devletin faaliyet alanını ilgilendiren konularda fikir beyan etmek ve yardımcı olmak maksadıyla piyasa mekanizmasına uygun planlı politikalar üretmektir (Dilek ve Erdal, 2008, s.132). Bu sebeple 1963'ten başlayan kalkınma planları hem bu doğrultuda amaçlanan planlı politikaların başlangıcı olmuş, hem de kalkınma odaklı politikaların temelini oluşturan ve geleceğe yön veren siyasi, sosyal ve iktisadi değişimlerin habercisi olmuştur. Bugüne kadar 10'u beş yıllık, 1'i 7 yıllık olmak üzere 11 farklı kalkınma planı hazırlanmıştır (Yeşilbaş, 2012, s.211).

Hazırlanmak istenen kalkınma politikalarının temel amacı, ithal ikameci sanayileşmeye bağlı olarak ara malı üretmek ve sanayileşmek, milli gelirin artırılmasını

sağlamak ve istikrarlı hale getirmek, sosyal adaletin sağlanması noktasında gelirin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak, bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermek, istihdamın artırılması yönünde çalışmalar gerçekleştirmek ve verimli bir iktisâdî düzleme bağlı kalarak doğal çevrenin korunmasını sağlamaktır. Bu plan ve programlar demokratik değerler doğrultusunda açık, saydam ve denetlenebilir bir yöntemin geliştirilmesini sağlamıştır (Dilek ve Erdal, 2008, s.133-134).

Bölge planlamasında, bu dönemde “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” uygulamasına gidilmiştir. Kalkınma planlarının bölgesel dengesizlikleri giderme ve ilin gelişmesine yönelik her türlü eylemin amacı önemli kılınmıştır. Fakat bölgesel dengesizlikleri giderme amacı taşıyan bu planlar sorunları yeterince azaltmamıştır. Çünkü DPT’nin önerdiği politikalar, bölgesel nitelikli yerel aktörlere kalkınma planları içerisinde yer vermemiştir. AB ile olan müzakereler dönemine kadar devam eden kalkınma ile ilgili planlar, bölgesel nitelikli sorunları çözmeden daha çok, genel kalkınma amacı taşıyan değerlendirmelere göre hükümetler tarafından sosyal ve iktisâdî altyapı çalışmalarının geliştirilmesi ve yerel değerlerin kalkınma potansiyelinin sağlanmasına katkıda bulunmuştur (Çatalbaş, 2013, s.22).

3.4.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

İl plan on beş yıllık bir perspektif planına göre sosyal ve iktisâdî hedeflere yönelik tasarlanmıştır. Bu hedefler, Türkiye’nin kalkınmasında nihai sonuçlara ulaşmak için nitelikli ilim adamlarının ve uzmanların yetiştirilmesi, %7 oranında bir büyümenin gerçekleştirilmesi, istihdam noktasındaki sorunların giderilmesi, dış ödemeler dengesine ulaşılması ve bu planların sosyal adalet ölçülerine göre gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1963, s.33).

İktisâdî hedefler için milli gelirin artırılmasıyla beraber, üretim ve sektör programlarının düzenlenmesinde piyasa mekanizmasına izin veren planlı bir iktisâdî düzen öngörülmüş, bunun yanında sosyal sermaye yatırımlarının bölgelerarası denge içerisinde yapı kurulması, tüketim malları üretiminde arz ve talep dengesine uyulması arzulanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1963, s.43-46). Kalkınmanın sosyal boyutunda ise sosyal adalet ilkesi gözetilmesi temel hedef olarak belirtilmiştir. Geniş halk kitlelerini refaha ulaştırmak ve adil bir gelir dağılımı sağlayıp sosyal güvenliğe önem verilmektedir. Bu açıdan vergi indirimleri, iş fırsatları, sosyal imkânlar ve sosyal sigortaları kullanan plan ve programların hem iktisadi hem de sosyal kalkınmaya katkı

yapacağı düşünülmüştür. Buna binaen, memur, tarım ve sanayi işçilerinin genel refah düzeyini diğer kesimlere oranla artırmak ve adaletsizliği gidermek bu noktada önemli hale gelmiştir. Sosyal kalkınmadaki amaç, enflasyonist baskıları önlemek, vergi yükünü adil olarak dağıtmak, kıymetli ve gelir getiren mülke sahip kişilerin gerçeğe uygun vergi vermesini sağlamak, kişilerin kendi yeteneklerini ortaya çıkaracak fırsatlar ve bölgelerarası sosyal ve iktisâdî farklılıkları gidermektir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1963, s.47-54).

Karma iktisâdî ve ithal ikameci sanayileşme politikasına göre sanayileşme alanında iç pazarın korunması, aşırı değerli kur politikası uygulanması, bazı ürünlerde gümrük vergisi ve kota uygulaması ve özel girişimciyi teşvik edici sanayi yatırımlarının devlet eliyle desteklenmesi hedeflenmiştir (Çoban, 2017, s.83). Dış ticaret politikaları noktasında ise, dış rekabetten ekonomiyi korumak, iç sanayii korumak ve özendirmek, bununla birlikte lüks ithalat mallarından kaçınmak amaçlanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1963, s.521-522). Son olarak bölge kalkınmasında ise, nüfus, kaynaklar ve iktisadi etkilere göre daha dengeli bir gelir dağılımı sağlamak ve bunu bölgelerarası bir düzeyde gerçekleştirmek, bölgelerarasında verimlilik derecesine göre büyümeyi sağlamak ve yaygınlaştırmak ve geri kalmış bölgelerin daha hızlı kalkınmasını sağlamak istenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1963, s.471).

3.4.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Plan, kişi başına olan geliri hızlı ve sürdürülebilir bir biçimde artırmak, birçok vatandaşa iş imkânı sağlamak, kalkınmada dengeli bir paylaşım yapmayı sosyal adalet ilkesine uygun şekilde gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. GSMH'yi 1968 ile 1972 yılları arasında %40,3 artırmak, yüksek kalkınma hızına ulaşmak, yılda %7 oranında iktisâdî büyüme gerçekleştirmek, tarım dışı sektörlerin payını artırmak, yetişmiş insan gücünü faydalı şekilde kullanmak, dış ödemeler dengesindeki bozuklukları gidermek, teknolojik faaliyetlerin yaygınlaştırılması, ekonomideki tarımsal üretim oranının azaltılıp sanayii faaliyetlerine daha çok ağırlık verilmesi, toplumun hayat standartlarının artırılması ve toplumun kalkınmasını dışardan yardım almadan sağlanması İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının genel kalkınma hedefleri olmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1967, s.2-3).

Kalkınma planlarında bölge kalkınmasına önemle vurgu yapılmıştır. Öncelikli yöreler tanımına uygun hareketle kalkınmada illerin gelişmişlik düzeyinin önemine

uygun yatırım yapılması ve kalkınma ihtiyacı duyan yörelere öncelik verilmesi hedeflenmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın devamı olarak yapılan bu plan, kentleşme ve kent olgusunu ortaya çıkarmış ve sektör anlamdaki faaliyetlere destek verilmesi hususunda bölgesel planlar uygulanmasına önem verilmiştir (Çarkçı, 2008, s.53). Özel teşebbüs yatırımları, dış ticaret, kredi ve vergi politikaları uygulamalarına rağmen az gelişmiş bölgelerde yeterli kalkınma sağlanamamıştır (Gündüz, 2006, s.117).

3.4.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik hedeflerine ulaşmak için temel alınan kalkınma planları Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da kendini göstermiştir. 22 yıllık perspektifle alınan bu planın amaçlarında insanların yaşam standardını yükseltmek, sanayileşerek kalkınmak, dış kaynaklara olan bağımlılığı azaltıp iç piyasayı canlı tutmak, istihdam sorununa çözümler getirmek ve gelir dağılımının dengeli bir şekilde yayılmasını sağlamak bulunmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1972, s.119).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde gerçekleştirilmesi düşünülen iktisâdî hedefler arasında yıllık ortalama büyüme hızının %8,9, GSMH'nin yıllık ortalama hızının %7,9, sanayi sektöründe ortalama büyüme oranı %11,2 ve tarım sektöründe yıllık ortalama büyüme oranının %3,7 olması, ara ve yatırım malları ağırlıklı sanayi stratejisiyle, sanayinin milli gelirdeki payının %25 artırılıp, tarım kesiminin oranının %20 azaltılması, istihdam ve yatırımlarda sanayi kesiminin daha fazla ekonomide yer alması ve bununla birlikte tarımın büyümedeki yerinin azaltılması hedeflenmiştir (Çoban, 2017, s.89).

Kalkınmanın sosyal hedefleri arasında nüfus yapısındaki gelişmeler ve şehirleşme, istihdam ve işgücü verimliliği, eğitim olanaklarının yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi, sağlık şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal güvenlik bulunmaktadır. Nüfus alanında yapılan araştırmada nüfusun 1995'te 64,9 milyon kişi olacağı tahmin edilmiştir. Bunun nüfusun istihdam düzeyini önemli ölçüde etkileyeceği düşünülmüştür. Şehirleşme yönündeki beklentiler içinde şehir nüfusunun %75 ve kır nüfusunun %25 olması beklenmiştir. 1995'te işgücü arzının 6,2 milyonu tarım, 5,6 milyonu sanayi ve 13,4 milyonu hizmet sektörü olacağı hedeflenmiştir. Eğitimde ise fırsat eşitliğine göre bir eğitim sistemi ve eğitim kurumlarının işlevsel bir şekilde faaliyet gösterecek bir noktaya gelmesi düşünülmüştür. İlkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretimde okullaşma oranı artırılıp, mesleki-teknik, sağlık, tarım ve sanat alanlarındaki eğitim yerlerinin yurt

geneline dengeli bir biçimde dağıtılmasıyla eğitim seviyesinin ve mesleki bilgi ve becerinin yükseltilmesi düşünülmüştür. Sağlık alanında ise yapılacak sağlık ocağı, sağlık evi ve hasta yatağı sayısının artırılmasıyla sağlık şartlarının ve yaşam düzeyinin artırılması beklenmiştir. Sosyal güvenlik alanında ise, etkin bir sosyal güvenlik sisteminin uygulanmasıyla çalışanların hakları korunmak istenmiştir. Bununla birlikte işsizlik sigortasının uygulanması düşünülmüştür (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1972, s.143-150).

Bölgesel kalkınmaya paralel olarak daha önceki kalkınma planlarında olduğu gibi Kalkınmada Öncelikli Yörelere yaygınlaştırılarak ele alınmıştır. Buna göre, bölgelerin doğal ve beşerî özellikleri dikkate alınarak sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesiyle kalkınmada öncelikli yöre tanımına uyacak biçimler belirlenmiştir (Çarkçı, 2008, s.53).

3.4.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı artan şiddet hareketleri, siyasal istikrarsızlıklar ve iktisâdî bunalımlar yüzünden bir yıl geç düzenlenmiştir. 1979 yılında uygulamaya konulan planda sosyal ve iktisâdî hedefler ortaya konulmuştur. Bu plana göre GSMH'nin yıllık ortalama %8 oranında artırılması düşünülmüştür. Bunun yanında sanayi sektörü yıllık ortalama %9,9, hizmetler sektörünün yıllık %8,5 ve tarım sektörünün ise yıllık ortalama %5,3 oranında büyüyeceği öngörülmüştür. Bu varsayımına göre, sanayi ve hizmet sektörlerinin ekonomi içerisindeki payı artırılıp tarım sektörü kesiminin payının azalacağı düşünülmüştür (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1979, s.205). Bununla birlikte ara ve yatırım mallarının genel oranının artırılması, dış iktisâdî ilişkilerin çok yönlü olarak geliştirilmesi, ihracatın çeşitlendirilmesine önem verilmesi ve enerji krizine çözümler üretilmesiyle birlikte madencilik ve enerji alanlarında daha fazla yatırım yapılması hedeflenen belli başlı konular olmuştur (Çoban, 2017, s.93).

İktisâdî, siyasi ve toplumsal sorunların çözümü sağlıklı, dengeli ve adaletli bir gelişme ile mümkün kılınabileceği öngörülmüştür. Bu sorunları çözmek için, kamu yönetiminde demokrasiyi ve verimliliği artırıcı düzenlemeler yapılması, halkın girişimciliğinin ve kooperatifçiliğinin artırılması, nüfus eğilimlerinin sağlıklı ve düzenli olması, işsizliğin yeni çözümler ve önlemlerle azaltılması, köylünün korunması, iç pazarın üretici ve tüketiciyi koruyacak bir şekilde gelişmesi, kentleşmenin ve beslenmenin sağlıklı bir şekilde yapılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte demokratik çoğulcu bir toplum ve eğitimin planlı gelişiminin gereksinimi olmasından dolayı planlı

ve bölgelere dengeli yayılan eğitim sistemi arzulanmıştır. (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1979, s.3-4).

Bölgesel gelişme bağlamında ekonomide sektörler ve bölgelerarası işbirliğinin güçlenmesiyle mal, hizmet ve insan üçgeninin oluşturacağı kuvvetli bağlarla bir mekânsal örgütlenme amaçlanmıştır. Ülkenin belli bölgelerinin geri kalmasının önlenmesi bu mekânların bütünleşmesiyle mümkün kılınacağı saptanmıştır. Hizmetlerin, altyapı ve sanayinin ülke kalkınmasındaki dağılımı DPT'nin katkılarıyla çözümlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ülke bütünlüğünü koruyarak kamu ve özel kesim arasındaki işbirliğinin sağlanmasıyla bölgesel çalışmaların yürütülmesi planlanmıştır. Bunun yanında yerel sermayeye bölge kalkınmasında destek verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bölgesel kalkınma sorunsalında özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin yıllık programlar arayıcılığıyla belirlenerek uygulamaya geçilmesiyle sağlanması planlanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1979, s.292-293).

24 Ocak 1980 kararlarından sonra başlayan bu süreç idari ve iktisâdî anlamda Türkiye'nin geleceğini etkileyen düzenlemeler içermiştir. Liberalleşmeye ve küreselleşmeye bağlı olarak atılan iktisâdî açılımlar, devleti daha az etkin kılmayı ve özel sektörün ekonominin başat aktörlerinden biri olmasını sağlamıştır. 1980'lere doğru sosyal devlet ilkesinin azalmasından ötürü bölgelerarası kalkınmışlık düzeyinin daha da dengesiz hale gelmesi ve yaşanan siyasi ve iktisâdî sorunların etkisiyle beraber 1980 Darbesi'nin yapılması yeni koşulları ortaya çıkarmıştır. Bu noktadan itibaren kalkınma alanındaki sorunların tekrar düzeltilmesine başlanması 1985 yılını bulmuştur (Arslan ve Demirel, 2010, s.54-55).

Turgut Özal'ın 24 Ocak kararlarını kendi hükümetiyle uygulamaya çalışması Türkiye'nin siyasi ve iktisâdî yönünü değiştirmiştir. İhracata yönelik ikameye dayanan serbestleşme ve KİT'lerin özelleştirilmelerine olanak tanıyan iktisâdî politikalar bu dönemin en temel politika araçlarından olmuştur (Dikkaya ve Özyakışır, 2008, s.162). İktisâdî kararlar kalkınma konusunda da kendisini göstereceğinden 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kalkınmada öncelikli yöreler saptamasından sonra 16 bölge benimsenmiştir. Bu doğrultuda hem bölgesel planlamaya önem verilmiş, bu yörelerin gelişme ve büyümesine yönelik eylemler belirlenmiştir (Arslan ve Demirel, 2010, s.55).

Sürdürülebilir kalkınmaya dayalı olarak ortaya çıkan Güneydoğu Anadolu Projesi hem bölgesel hem de ulusal çapta üretim ve kalkınmaya yönelik hedeflere ulaşmada bu dönemde ortaya çıkan en önemli projelerden olmuştur. Bu proje, enerji, tarım, kentsel

altyapı, eğitim, sağlık ve istihdam konularında kalkınmaya aracılık etmiştir. Aslında insani kalkınmaya hizmet eden bu proje, ileriye yönelik geliştirilebilir ve sürdürülebilir mekânsal ölçeği ortaya koymakta ve yönetim ekseninde varlığını devam ettirmektedir (Göymen, 2005, s.3-4).

1992’de Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nı onaylayan Türkiye, kalkınma ve katılım alanında önemli adımlar atmıştır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerinden yönetim konusunda mesafe kat edilmiştir. 1996’da Gümrük Birliği’nin kabul edilmesi AB ile yapılan müzakereler sonucunda kalkınma politikaları noktasında bir başka önemli gelişmedir. Altıncı ve Yedinci Kalkınma Planları bu gelişmeleri destekleyen planlar arasında yer almıştır. Bunlar, iktisâdî, sosyal, toplumsal, siyasal ve kültürel gelişmeleri etkileyen dengeli bir kalkınma modeli hedeflemiştir. Bu dönemde hedeflenen projeler, ulusal, bölgesel ve kırsal kalkınmayı destekler nitelikte ortaya çıkmış projelerdir (Göymen, 2005, s.4-5).

1999 yılında Helsinki zirvesinde AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayan Türkiye, kalkınma sorunsalına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu tarihten itibaren yapılan plan ve programlar AB ile yapılan anlaşmalar neticesine göre şekillenmiştir. Ulusal kalkınma anlayışını aşındıran bu politikalar, neo-liberal ekseninde yerel kalkınma anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Bu dönemden itibaren, AB ile yerel ve bölgesel kalkınma hedefleri ortaklığı hükümetlerin programlarında yer almıştır (Arslan ve Demirel, 2010, s.55-56).

3.4.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı bir yıllık gecikmeyle 1985-1989 dönemini kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu beş yıllık plan çerçevesinde hedeflenen amaçlar iktisâdî ve sosyal anlamda önem taşımaktadır. Buna göre toplumsal refahın artırılması, ihracatın teşvik edilmesi, tarımsal üretimin ve sanayi üretiminin desteklenip artırılması, istihdamda artış sağlanması, gençlerde işsizlik oranının aşağı çekilmesi, gelir dağılımında dar gelir grubunda gelirin iyileştirilmesi ve kalkınma hususunda öncelikli yörelerin önemi belirtilmiştir. Planın içerisinde büyümenin istikrarlı bir şekilde artırılması, ekonominin makro araçlarla düzenlenmesi, üretimin yapısında yerli ve yabancı girişimcilerin desteklenmesi ve ihracatı artırıcı projeler ile iktisâdî ve sosyal kalkınmayı destekleyecek atılımların yapılması istenmiştir. Bu noktada yıllık ortalama büyüme hızı %6,3 şeklinde olacağı düşünülmüştür. Ayrıca ödemeler dengesinin önemine

binaen, ihracatın ve tüketicinin teşvikinin gerekli olduğu belirtilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1984, s.1).

Kalkınmanın diğer boyutlarında amaçlanan hedeflerden bazıları önemle belirtilmiştir. Serbest döviz kuruna geçişin hızlandırılması kalkınma anlayışını rasyonel bir şekilde etkileyeceği düşünülmüştür. Ödeme gücü noktasında dış kaynaklardan kredi alınmasının mümkün olacağı belirtilmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na uyumlu kalkınma politikalarının geliştirilmesi uygun bulunmuştur. Gelir ve harcama politikası kalkınma ile aynı doğrultuda gerçekleştirilmek istenmiştir. Kamu hizmetlerindeki etkinlik ve bürokratik hantallığın azaltılması toplum kalkınmasında önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Merkezi idarelerin yükünü hafifletmek için mahalli idarelerin işlevlerinin artırılması gerektiği görüşü sunulmuştur. Uygun gelir politikası ile gelir dağılımı iyileştirilecek, kalifiyeli elemanlar ile uygun sektörlerde verimli ücret politikasına uygun çalışma şartları güçlendirileceği belirtilmiştir. İnsan gücünün niteliği için eğitim ve öğretimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hayat boyunca öngörülmüştür. Sağlık alanında ise genel sağlık sigortasına uygun eşit, sürekli ve etkin bir sağlık planlaması düşünülmüştür. Ayrıca, sosyal güvenliğin artırılması, köylünün, çiftçinin, esnafın ve sanatkârın korunması ve öncelikli yörelerin potansiyeline uygun şekilde kalkınması plan dâhilindedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1984, s.2-3).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bölgesel kalkınma konusunda açılımlar yapılmıştır. Bölgeler ve sektörler için uygun gelişme alanlarının belirlenmesi ve idari sınırlar içerisinde yer almayan yerlerin sınıflandırılması bu planda yer almıştır. Bununla birlikte sanayi tesisi kurulacak yerlerde bu tesislerin kurulması için kredi ve hibe verilmesi, tarım alanlarında sanayi tesisleri kurulmaması ve bunlara resim-vergi-harç konusunda ayrıcalıklar tanınması belirtilmiştir (Çarkçı, 2008, s.54).

3.4.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı beş yıllık planda, dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma sürecini sağlamak, gelir dağılımını dengeli bir şekilde sağlamak ve işsizliği, bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak planda yer alan temel hedeflerdir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1989, s.1). Bu plan ve hedefler, iktisâdî ve sosyal kalkınmaya etki edecek küreselleşme görüşüyle ortaya çıkmıştır.

Altıncı planın ana eksenindeki hedeflenen iktisâdî ve sosyal konular beş yıllık süreç içerisinde yayılmıştır. Buna göre bu planda, iktisâdî ve sosyal istikrarın korunması,

yıllık ortalama %7'lik büyüme oranının sağlanması, enflasyonla mücadele için talep kontrolü ve arzın artırılması, küresel dünyaya uyum sağlayacak ekonominin gerçekleştirilmesi, yerli üretim kaynaklarının verimli ve rasyonel kullanımı, yatırım politikasında ise kamu yatırımlarının “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” ile sosyal ve iktisâdî altyapıda olması amaçlanmıştır. Bu noktada özel kesimin daha fazla yatırım yapması desteklenmiştir. Ekonomide kaynakların etkin kullanımının yanında, tüketicinin korunması ve dış ticaretteki serbestlik anlayışı korunmuştur. Bu serbestliğin Avrupa Topluluğuna tam üyelik ve bütünleşme hedefi doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerektiği öngörülmüştür. Bununla birlikte mali sistemde rekabetin sağlanması, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi, tarımda modern yöntemler geliştirilerek ihracatın sağlanması, madencilikte etkin yöntemlerle enerji ve sanayi hammadde ihtiyaçlarını kazandırma, imalat sanayisinde mevcut tesislerin yapısal dönüşümünün sağlanması, enerji, ulaştırma ve turizm sektöründe tüm kesimlere hitap edecek bir ağın geliştirilmesi istenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1989, s.1-3).

Kalkınmanın sosyal boyutlarının incelenmesi bakımından da önemli konular yer almaktadır. Sürdürülebilir büyümenin sağlanması için kalifiye eleman sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Sosyal güvenliğin ve sağlık hizmetlerinin ülke çapında etkili bir şekilde yayılması, toplumun korunmasına binaen kadının ve çocuğun eğitimine önem verilmesi hedeflenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1989, s.3).

Altıncı beş yıllık planda, bölgesel anlamda politikalar bölgelerin gelişmişlik farklarını azaltmak ve bölgelerarasındaki refahın iktisâdî, sosyal ve kültürel yönden geliştirilerek ülke bütünleşmesi sağlanmak istenmiştir. Özellikle “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” uygulaması bu noktada önem arz etmiştir. Bu yörelere kamusal ve özel yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında Organize Sanayi Bölgeleri plan içerisinde önemli bir konudur. Organize Sanayi Bölgeleri'nin yanındaki konut ve yan sanayi gibi yerleşimler planlama ve kamulaştırmada dikkate alınmıştır. Bu bölgelerde yer alan sanayi kuruluşları içinde hizmet içi eğitimin sağlanması, bu yerlerin yakınında küçük sanayi sitelerinin kurulması ve bölgesel gelişme açısından OSB'lerin kurulmasının yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmiştir (Gündüz, 2006, s.122-123).

3.4.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Kalkınma Planı 1994 iktisâdî Krizi sonrası oluşturulan bir yıllık geçiş programından sonra 1996-2000 yıllarını kapsayacak biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu plan

dâhilinde oluşturulan iktisâdî, sosyal ve kültürel politikalar Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna tam üyelik hedefleri doğrultusunda atılmıştır.

Yedinci plan dönemindeki bazı iktisâdî hedefleri bu doğrultuda söylemek gereklidir. Buna göre bu planda, GSYİH yıllık ortalama %5,0-6,6 ve GSMH yıllık ortalama %5,5-7,1 arasında artmasının gerçekleşmesi tahmin edilmiştir. Hizmet, sanayi ve tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payının sırasıyla %60, %27 ve %13 şeklinde gerçekleşmesi öngörülmüştür. Özelleştirmeler desteklenmiş ve özelleştirmelerin yap-işlet ve yap-işlet-devret yoluyla arzının sağlanması konusunda mülkiyet devri getirilmeye çalışılmıştır. Hububat, şekerpancarı ve tütün dışındaki ürünlere devlet tekeli devam etmiş ve bunun dışındaki ürünlerde devlet desteğinin çekilmesi kararlaştırılmıştır. Bu dönemde Merkez Bankası'nın para arzı konusunda dış kaynaklardan da yararlanmasının ve açık piyasa işlemlerini ortaya sürmesinin gerçekleştirilmesi beklenmiştir (Çoban, 2017, s.102-103).

Sosyal hedefler alanında çeşitli öngörüler bu planda yer almıştır. Buna göre temel hedef bilgi toplumuna ulaşmak olarak belirlenmiştir. Bunun için “Yapısal Dönüşüm Projeleri” uygulamak zorunluluk olarak görülmüştür. Sosyal ve iktisâdî dönüşümü sağlamak için toplumun ve bireyin refah gücünün artırılması, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, okullaşma oranının artırılması, eğitimdeki kalite sorununun aşılması AB düzeyinde çağdaş dünyaya uyum sağlanmasıyla temel işgücü potansiyelinin artırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mesleki ve teknik eğitim yaygınlaştırılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Ayrıca kalkınmanın tam manasıyla gerçekleşmesi için milli kültürün korunmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında sağlıklı nüfus ve aile planlaması yapılarak tutarlı bir politika oluşturulmak istenmiştir. Planda aile, kadın ve çocuk başlığı altında sağlık ve sosyal politikalar ile ayrıcalıklar tanınarak desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Sağlık boyutunda ise, daha kaliteli sağlık hizmetlerinin sunumu için sağlıklı bir yönetim ve organizasyonun oluşturulması ve sağlık reformlarıyla yeniden topluma sunulması tüketiciyi tatmin etmek amaçlanmıştır. İşgücünde ise, piyasa şartlarına, AB normlarına ve sosyal devlet ilkesine uyacak istihdamın sağlanması hedeflenmiştir. (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1995, s.22-54).

Planın bölgesel gelişme başlığı altında bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasının daha geniş yer aldığı görülmektedir. Bu planda bölgesel gelişme veya bölgesel kalkınma planlarının sosyal ve iktisâdî gelişme açısından faydalı ve etkin olacağı

belirtilmiştir. Planda daha önceki planlarda uygulanamayan gelişme programları bu plan dâhilinde yeniden uyarlanmaya çalışılmıştır (Okur, 2017, s.48).

2000’li yıllar Avrupa Birliği ile bütünleşme çabaları ekseninde bölgesel ve ulusal çapta gerçekleştirilmesi düşünülen kalkınma politikalarının plan ve projelerine öncülük etmiştir. Bu politikalar teşvik programları ile bölgesel nitelikli programlar çerçevesinde ülkenin büyüme ve gelişmesinin etkisini ölçmede ve bölgelerarası dengesizlikleri ortadan kaldırma yolunda atılan adımlar olmuştur. 2004 yılında “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ve 2009’da Kademeli Teşvik Sistemi bu noktada Türkiye’de sektörel ve bölgesel kalkınmayı destekleyen politikalar olmuştur (Arslan ve Demirel, 2010, s.56-57).

Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi uluslararası mali ve bölgesel kuruluşların etkisiyle Türkiye’de büyüme, gelişme ve kalkınma politikalarında büyük değişiklikler görülmüştür. Özellikle Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” kapsamında mali, sosyal, iktisâdî ve tarımsal konularda reformlar yapılmıştır. Bu düzenlemeler yapılırken etkinlik, saydamlık ve esneklik gibi yönetim ilkelerinin altyapısını oluşturacak şekilde nihai olarak hedeflenmiştir (Çoban, 2017, s.148-151).

AB ile yapılan müzakereler neticesinde ortaya çıkan kalkınma politikalarından biri de “İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması” (NUTS) sistemi olmuştur. Bu birimler buldukları coğrafyaya, yer aldıkları faaliyete göre ve hizmet ettikleri nüfusa göre sınıflandırılmıştır. Bunlar 1. Düzey, 2. Düzey ve 3. Düzey şeklinde bölgesel kalkınmaya uygun şekilde sıralanmıştır. Düzey 1’de (istatistiksel bölge bazında) 12, Düzey 2’de (komşu illerin grupları bazında) 26 ve Düzey 3’te (il bazında) 81 adet NUTS sınıflandırılması belirlenmiştir.¹² Bununla birlikte, Düzey 2 olarak sınıflandırılanlar AB’nin en çok desteklediği birimler olarak belirlenmiştir.

Aşağıdaki haritalar, Türkiye’deki NUTS sistemini belirten illeri göstermektedir. (Eren vd., 2013, s.77). İlk olarak 1970’lerin başında Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından geliştirilen NUTS, 2003 yılında çıkarılan bir tüzükle hukuki mevzuata girmiştir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006, s.83-84). AB ile uyum politikaları

¹²“Düzey 3 kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistiki Bölge Birimini tanımlamaktadır.” İstatistiki Bölge Sınıflandırılması. Resmî Gazete Tarihi: 2002-09-22. Resmî Gazete Sayısı: 24884. Karar Sayısı: 2002/4720

kapsamında atılan bu adımlar kalkınma alanında en önemli göstergelerdendir. NUTS sistemi 2006 yılında kurulan Bölge Kalkınma Ajanslarının temelini oluşturmuştur.

Harita 1. NUTS Bölgeleri Düzey 1 (12 ADET)

Harita 2. NUTS Bölgeleri Düzey 2 (26 ADET)

Harita 3. NUTS Bölgeleri Düzey 3 (81 ADET)

Harita 3.1: Türkiye'de İstatistikî Bölgelerin Üç Yarı Düzeydeki Haritaları

Kaynak: TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2018a

Tablo 3.2: Türkiye’de NUTS sistemine Göre Sınıflandırılmış Bölgeler

Kod	Düzye 1 (12 Bölge)	Kod	Düzye 2 (26 Alt Bölge)	Düzye 3 (81 İl)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul alt bölgesi	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ alt bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir alt bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
		TR31	İzmir alt bölgesi	İzmir
TR3	Ege	TR32	Aydın alt bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa alt bölgesi	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
		TR41	Bursa alt bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
TR4	Doğu Marmara	TR42	Kocaeli alt bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR51	Ankara alt bölgesi	Ankara
TR5	Batı Anadolu	TR52	Konya alt bölgesi	Konya, Karaman
		TR61	Antalya alt bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
TR6	Akdeniz	TR62	Adana alt bölgesi	Adana, Mersin
		TR63	Hatay alt bölgesi	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
		TR71	Kırıkkale alt bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR7	Orta Anadolu	TR72	Kayseri alt bölgesi	Kayseri, Sivas, Yozgat
		TR81	Zonguldak alt bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR8	Batı Karadeniz	TR82	Kastamonu alt bölgesi	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun alt bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon alt bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum alt bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı alt bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya alt bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van alt bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
		TRC1	Gaziantep alt bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC2	Şanlıurfa alt bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin alt bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: Eren vd., 2013, s.78

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kalkınma ajanslarının bölgesel ve yerel noktada işbirliğine değinilmekte ve bu ajansların bölgesel gelişme noktasındaki önemli ihtiyacına vurgu yapılmaktadır. Buna ilişkin özel teşviklerin artırılmasıyla bölge illerine daha fazla yatırım yapılacağı düşünölmüştür (Dinler, 2010, s.58-59). Bunun için yerel kalkınma idaresi merkezi idareden çok yerel idarenin eşdeğeri olarak görölmüştür.

Kalkınma noktasında yapılan çalışmalardan en önemlileri Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Endüstri Bölgeleri ve Bölge Kalkınma Ajansları olmuştur. Teknoloji ve Endüstri Bölgeleri çalışmasıyla teknolojiyi üretmek, girişimciyi bölgelere teşvik etmek, vergilendirmeleri indirmek, ülkenin ekonomisini büyötmek ve istihdamı sağlamak amaçlanmıştır. 2006’da ise 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulması öngörölmüş ve

bu tarihten itibaren Kalkınma Ajansları kurulmuştur (Karakılıç, 2014, s.325). Günümüze değin yapılan kalkınma politikaları AB politikalarına uygun olarak yapılmakta ve ulusal nitelikten çok bölgesel unsurları hedef alan çizgide yer almaktadır.

3.4.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı AB'ye uyum çerçevesi içerisinde ekonomide sürdürülebilirliği sağlamak için hazırlanmış bir plandır. Bu plan içerisinde sosyal ve iktisâdî hedefler belirlenmiş ve toplumsal refah artırıcı politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Planların geçmiş dönem iktisâdî krizlerini önleme ve Türk ekonomisini uluslararası düzeyde kırılğan olmayan bir zemine taşıması amacı da güdülmüştür. Bundan dolayı bazı sosyal ve iktisâdî hedefler amaçlanmıştır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda hedeflenen bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlar arasında; GSMH'nin yıllık ortalama %6,7 büyümesi ve GSYH'nin yıllık ortalama %6,5 büyümesi, tarımda, sanayide ve hizmetlerde sırasıyla yıllık ortalama %2,1, %7 ve %7,5 büyümesi, planın tamamlanmasının sonunda sektörler itibarı ile GSYİH içinde tarım, sanayi ve hizmetlerin yüzdeleri sırasıyla %14, %23,8 ve 62,2 oranında gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanında, Avrupa bütünleşmesi ile toplumun yaşam düzeyinin yükseltilmesi, enflasyonun tek haneye indirgenip toplumda sosyal adaletin sağlanması, devlet-özel sektör birlikteliğinin uyumunun sağlanması, sanayi alanında inovasyon yöntemleri kullanılarak uluslararası rekabet kurallarına göre iktisat politikasının yapılması, bilgi ve iletişim alanında kurumsallaşmanın sağlanıp kamu yönetiminin yeniden yapılanmasına ağırlık verilmesi amaçlanmıştır (Çoban, 2017, s.107).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak, gelir dağılımı dengesizliklerini gidermek, anakentlerin göç politikasını düzenlemek ve bu doğrultuda İl Gelişme Planları ile ilgili çalışmalar yapılması öngörülmüştür. Bununla birlikte sanayi kuruluşlarının kurulması ve mahalli idarelerin daha fazla kurumsallaşması gerektiği belirtilmiştir. Kırsaldan kente gelen şehirleşme hareketleri ile ilgili sorunlar bölge planları içerisinde ele alınması için planlama çalışmaları yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltma, sosyal ve iktisâdî anlamda düzenlemeler yapmak amacıyla GAP ve DOKAP projelerinin güçlendirilmesi gerektiği açıklanmıştır. "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" kapsamında kırsal kalkınmanın geliştirilmesi amaçlanmıştır; bu yörelerde istihdam, tarım ve hayvancılık

konusunda yapılan desteklerin devam etmesi gerektiği belirtilmiştir (Gündüz, 2006, s.130-134).

3.4.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Kalkınma Planı AB mali takvimine göre hazırlanmış olup, AB kıstasları göz önünde bulundurularak planlanan ve 7 yıllık süreyi kapsayan iktisâdî ve sosyal politikaların bütünüdür. Bu planda istikrar, adil paylaşım, küresel rekabet ve bilgi toplumu gibi kavramlar bu politikaların ana hatlarını oluşturmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2006, s.2-3).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın ihtiyaç duyduğu ana hedefler doğrultusunda iktisâdî ve sosyal amaçlar AB stratejisinin uygun kıldığı projelerle aktarılmıştır. Buna göre Türkiye'nin bu kalkınma planının içerisinde önemli unsurlar göz önünde bulundurulmuş ve 2023 hedeflerine doğru atılımlar yapılmak istenmiştir. Bu hedeflenen sosyal ve iktisâdî atılımlar doğrultusunda küresel rekabetin artırılması, istihdamın artırılması, insani ve sosyal gelişmenin sağlanması, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerindeki kalitenin ve verimliliğin artırılması sağlanmak istenmiştir. Rekabet gücünün artırılması noktasında kayıt dışı ekonominin kontrolü, makro iktisâdî istikrar, enerji, ulaşım, çevre, kentsel dönüşüm, inovasyon, bilgi ve iletişim konularında ilerlemenin sağlanması, tarımsal yapının etkin hale getirilmesi, sanayi ve hizmet yapısında yüksek yatırım fonksiyonlarına geçme hedeflenmiştir. İstihdam konusunda ise, işgücünü artırmak, istihdam noktasında eğitimler sağlamak ve aktif işgücüne katılanlar ile ilgili politikaların geliştirilmesi amaçlanmıştır. İnsani ve sosyal gelişmede ise; eğitim ve sağlık sisteminin geliştirilmesi, yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik sisteminin güçlendirilmesi ve toplumsal diyalogla ilgili konular temel hedefler olmuştur. Kamu hizmetlerindeki kalite yönetimi konusunda ise, e-devlet sisteminin uygulanması, kurumlar arası işbirliğini rasyonelleştirme, kamu politikalarının kapasitelerini ve etkinliğini artırma, adalet ve güvenlik hizmetleri noktasında verimliliğin artırılması amaçlardan sayılmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2006, s.4).

Bölgesel gelişme ve kalkınma noktasında ise, bölgesel düzeyde merkezi politikalarla etkin ve verimli hale getirme, iç politikalarla yerel dinamikleri harekete geçirme, yerel kurumların mevcut politika üretme kapasitelerini artırma ve kırsal kalkınmanın gelişmesinin sağlanması amaçlanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2006, s.91). Bölgesel kalkınma noktasında özel ve kamu kesimi işbirliği zorunluluğu gerekli

görülmüştür. 2005'te 5084 sayılı kanun ile bazı illerde teşvik uygulamasına gidilerek yatırımların yapılması sağlanmak istenmiştir. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı ile özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'nden olan göçü engellemek için politikalar üretilmiştir. Bunun yanında Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi¹³ de bölge kalkınmasında önemli kuruluşlar olmuştur (Okur, 2017, s.48-49). Bu yapılar, 2018 yılı itibarı ile Cumhurbaşkanlığına bağlı bölgesel gelişme stratejisi bağlamında, merkezi yönetim bünyesinde bölgesel gelişme politikalarının tasarlanmasında ve uygulamaya koyulmasında bu Kurul ulusal ve sektörel anlamda planlamak ve uygulama yapmak üzere yansımıştır. Bölgesel Gelişme Komitesi'nde görüşülen kararlar Bölgesel Gelişme Komitesi'ne sunulup uygun bulunursa, bölgesel kalkınma programlarının dayanak noktası olan birim haline gelecektir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013, s.5). Bu plan çerçevesinde AB'ye uyum politik neticesinde Ön Ulusal Kalkınma Planı hazırlanmıştır. DPT tarafından hazırlanan plana göre 2006'da uygulanması planlanan kalkınma ajanslarının programı Düzey 2 noktasında belirlenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2006, s.48).

3.4.2.10. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Bu planı, küresel yönü çok ağır basan bir altyapıda hazırlanmıştır. 2023 hedeflerine yönelik yapılan bu atılımlar Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu yükseltmeye ve toplumun refah düzeyin artırmaya yönelik olarak yapılmıştır. 2023 yılında GSYH 2 trilyon dolar ve kişi başına milli gelirin 25 bin dolara çıkarılması ve enflasyonun tek haneli ve kalıcı bir şekilde varlığını sürdürmesi amaçlanmaktadır. Planın 2014-2018 dönemini kapsamaması nedeniyle kişi başına düşen milli gelirin 16 bin, GSYH'nin ise 1,3 trilyon dolara çıkarılması hedeflenmiştir. İstikrarlı büyüme en temel hedef olarak görülmüştür. Yenilikçi ekonomi politikalarıyla ithalata olan bağlılığın azaltılması hedeflenmekte ve üretimin yenileşmeyle birlikte kapasitesinin artırılmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Bunun yanında sağlıklı, özgür ve güvenli bir toplumun var

¹³ “Kurul, mevzuat değişiminden önce Başbakanı ve Kalkınma Bakanı ile Başbakanın belirleyeceği bakanlardan oluşmaktaydı.” “Bölgesel kalkınma konularının teknik düzeyde tartışıldığı ve Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunun karar almasına yönelik önerilerin geliştirildiği Bölgesel Gelişme Komitesi ise Müsteşarın başkanlığında, Maliye Bakanlığı ve Hazine müsteşarları ile Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunda temsil edilen bakanlıkların müsteşarlarından oluşmaktaydı.” Kalkınma Bakanlığı, (t.y.), Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi, Erişim Tarihi: 25.Ekim.2018 <http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFB4A3BAE023E4808D8>, s.1

olması için sosyal yaşamın yükseltilmesi gerektiği belirtilmiştir. İnsan odaklı kalkınma çerçevesinde daha adil bir hukuk sisteminin yaygınlaştırılması hedeflenmekte ve bireyin aktif yaşamının ön plana çıkması yaygınlaştırılmak istenmiştir. Nitelikli bir nüfus, eğitim ve sağlık politikasıyla sürdürülebilirlik amaçlanmıştır.

Kalkınma hedeflerinin tam olarak yerine getirilebilmesi için bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, şehir ve kırsal alanda yapılabilecek politika değişiklikleri ile ülkenin sosyal ve iktisâdî durumunun daha iyi olması hedeflenmiştir. Özellikle küresel ekonomi ile bütünleşmek bu kalkınma planında daha çok öne çıkmıştır. Bunun sonucunda da yönetim ilkelerinin de temel özellikleri içerisine giren insan odakta tutma, kapsayıcılık, katılımcılık, saydamlık ve hesap verebilirlik prensipleri doğrultusunda hedeflerin gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2013, s.27-28).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

4.1. BÖLGESEL KALKINMA KAVRAMI

Bölgesel kalkınma “Ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü” (İldırar, 2004, s.16) olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve bir ülkenin sahip olduğu kaynakların bölgelere veya yörelere eşit ve dengeli dağıtılması en temel bölgesel kalkınma sorunsalı olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgede ve coğrafyada yerel ve merkezi idareler arasındaki işlev farklılıkları bölgesel kalkınma aktörleri arasındaki ilişkiyi belirleyen politikaların ürünüdür (Yeşilbaş, 2012, s.3).

Bölgesel kalkınma kavramı, kalkınma sorunsalının en başat aktörleriyle ilişkilendirilen bölge ve coğrafya üzerinde siyasi, toplumsal ve iktisâdî farkındalıkları ortaya çıkarmak için belirlenen kalkınma politikalarını yerel ve ulusal düzeydeki aktörler aracılığıyla gerçekleştiren hedefler bütünüdür. Bölge kalkınmasının nihai amacı, bu bütünsel politikaların yerel ve ulusal düzeyde olumlu bir şekilde etkin, verimli, sürdürülebilir ve kararlı mekanizmaların odak noktası haline getirilmesiyle bölgelerin sosyo-ekonomik durumunu geliştirmektir. Genel itibarıyla bölgesel kalkınma, bölgesel sürdürülebilirliği ve insani gelişmişliği katılımcılık ekseninde birleştirerek çevre ve dünya ile karşılıklı etkileşim içine girmesini sağlamaktır. (Artekin ve Soydal, 2017, s.47).

Kalkınma paradigmasının değişimi küresel ekonomik sistemin ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Bölgeler arası rekabet üzerinden gelişen küresel ekonomi, başta kamu gücü ile olmakla birlikte, yerel aktörlerin yerel veya bölgesel kalkınmaya ihtiyaç duyduğu bir yaklaşımı ele almaktadır. Bu yaklaşım bölgesel kalkınmanın temelini oluşturan İçsel Büyüme Teorisi’ne göre şekillenmektedir. Bu yaklaşıma göre, yerelin potansiyelini öne çıkaran, yenilikçi, beşerî, sosyal ve iktisadi sermayeyle donanmış ve dış

müdahalelerin az olduğu ilişkiler ağı bölge kalkınmasında ve rekabet edilebilirlik konusunda etkilidir (Dedeoğlu ve Sertesene, 2011, s.2).

1950'li yıllardan itibaren kendisini gösteren bölgesel kalkınma kavramı, en başlarda iktisâdî terimlerin analizi için kullanılırken, 1990'larda küreselleşme ile birlikte siyaset bilimi, kamu yönetimi, sosyoloji gibi konularla etkileşim içerine girerek vizyonunu ve konumunu değiştirmiştir. 2000'lerden sonra ise bölgeselleşmenin öneminin daha da artmasıyla birlikte "ekonomik coğrafya" terimi boyut değiştirmiştir (Artekin ve Soydal, 2016, s.47).

Bölgesel kalkınma, bölgesel gelişmişlik ve kalkınmışlık farklarını azaltmak için az gelişmiş bölgelerin sosyal ve iktisâdî konularda eksikliklerinin giderilmesi adına planlama ve bölgesel çalışmaları yerine getirmek istemektedir (Akpınar vd., 2011, s.9). Elde edilen veriler bölge kalkınmasına ışık tutan niceliksel ve niteliksel boyutların ayırt edilmesine olanak sağlamaktadır. Verilerin sağlıklı sonuçlar doğurması için bölgenin tüm olanaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bölgesel kalkınma bir bölgede bulunan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynaklarla yerel fırsatlardan en iyi şekilde yararlanmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, yerel yönetimler, özel sektör, STK'lar, üniversiteler, yerel siyaset temsilcileri, sosyal gruplar ve finans çevreleri ile etkileşim içerisinde. İktisadi faaliyetlerin coğrafi ve sektörel anlamda birlikte olduğu kümeler, bölge kalkınmasında önemli sinerji yaratmaktadır (Cankorkmaz, 2011, s.119).

Bölgesel kalkınma ile ilişkili olarak bölgesel dengesizlik, bir ülkenin farklı bölgelerindeki çeşitli eşitsizlikleri olarak tanımlanmaktadır. Birçok ülkede gelişme süreci farklı noktalarda olabilir ve üstelik dengesizlik türleri de birbirinden farklı olabilmektedir. Böylece, bir bölgenin veya yörenin coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel yönden farklılıklar göstermesi mümkündür. Gelişmiş ülkelerde bölgelerin arasındaki dengesizlikler azalmaktayken, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerde ise artan seyir izlemektedir (Demiral ve Tutar, 2007, s.66).

İktisat ilmindeki değişimler bölgesel kalkınma kavramını evrimleştirmiştir. Kavram, en başta bölgesel nitelikli iktisâdî nitelendirilmelere yol açarken, zaman içerisinde teknoloji ve özel sektörün ivme kazanmasıyla akışkan bir hal alarak küresel değerlerle etkileşen bir olgu durumuna gelmiştir (Karakaş ve Tüylüoğlu; 2006, s.196). Bundan dolayı, bölgesel kalkınma politikaları, insanın yaşam kalitesini artırmaya ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik yaklaşımlar sergilemeyi amaç

edinen ve bu doğrultuda devleti de dönüştürmeyi araç haline getiren sermaye birikim sürecinin kilit anahtarıdır (Kıratoğlu, 2015, s.4).

AB, IMF ve DB için “yerellik” ilkesi kalkınma stratejilerinde önemli yer tutmaktadır. Bölgesel veya yerel kalkınma noktasında, BKA'lara sağlanan destek birtakım hedefleri gerçekleştirme doğrultusunda mümkün olmaktadır. Bunları ise şöyle sıralayabilmekteyiz:

- Küçük ölçekli işletmelere altyapı desteği sağlamak,
- Yerel ekonomik birimlerin ayrılmaz bütünlüğüne yönelik küçük firmaların kurulmasını ve korunmasını sağlamak,
- Küçük işletmelerde AR-GE faaliyetlerini geliştirmek ve diğer işletmelerle olan bağlantıyı sağlamak,
- Yerel tarihi dokuların olduğu yerleşim alanlarını ve sanayi tesislerinin dönüştürülmesini sağlayarak turizmi kaynaklarını çeşitlendirmek,
- Yöreyle özgü besin ve el yapımı ürünlerin tanıtımıyla birlikte yerel tarım ve balıkçılık kaynaklarını geliştirmek,
- Yerel istihdam geliştirme faaliyetlerini geliştirmek (Demiral ve Tutar, 2007, s.68).

Az gelişmiş ülkelerde borç yükünün fazla olması, uygulanan merkezi politikaların merkezden geri kalmış bölgelere yeterli düzeyde kaynak aktarılamaması, petrol krizi ve hızlı küreselleşme gibi sebeplerden dolayı merkezi kurumlar odaklı kalkınma anlayışı yerini yerel odaklı bölgesel politikalara bırakmıştır. Bu politikalar, bölgesel kalkınmada bölgesel yenilik, yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi, bölgelerin kendi büyümelerine yatırım yapılması ve bölgelerin bilgiye ve bilgi üretimine yönelik yenilikçiliğe yönelmesidir (Köksel ve Yöntem, 2011, s.321-322). Bölgesel kalkınma kavramı kısacası, bölgesel nitelikli konuların siyasal, sosyal ve iktisâdî yönden çevreleyen küresel ölçekli yapılarla etkileşimi sonucu ortaya çıkan politikalar bütünüdür. Bu politikalar üretilirken AB, OECD, DTÖ gibi örgütlerin etkisi yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde uygulanacak kalkınma politikalarını ortaya çıkarmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki bölgesel kalkınma kavramı, Türkiye’de geç de olsa Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Öncelikli planlarda belli bölgelere ve kısıtlı şekilde verilen bölgesel kalkınma kavramı, AB’ye yönelik katılım müzakerelerinin etkisiyle alan yazına girmiştir. Türkiye’nin yakın zamana kadar kapalı ekonomiye sahip olması, bölgesel kalkınmaya yönelik kaynak tahsisinin yetersiz olması

ve kalkınma konusunda bilim yerine tecrübeye önem vermesi bu kavramın anlaşılmasını geciktirmiştir (Demiral ve Tutar, 2007, s.72).

4.2. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ

Bölgesel kalkınma politikaları temel ilkeleri üç türdür. Bunlar sosyal fayda ilkesi, kalkınma kutbu ilkesi ve halkın katılımı ilkesidir.

4.2.1. Sosyal Fayda İlkesi

Sosyal fayda, işletmelerin faydası ile toplumun faydasının çatışmasını önlemek için geri kalmış bölgelerde devletin sosyal karlılığı destekleyip öngördüğü plan ve projelerle bireye odaklı önlemler almasını ifade etmektedir (Perktaş, 2014, s.478). Bu noktada kamu harcamaları sosyal faydayı büyük ölçüde artıran bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. İktisâdî faaliyetler noktasında gerçekleştirilecek yüksek harcamalar sosyal faydayı en üst düzeye çıkartacaktır (Artekin ve Soydal, 2016, s.53).

Geri kalmış veya az gelişmiş ülkelerde, sosyal faydayı artırıcı kamusal yatırımlar, gelir eşitsizliğini ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı bir etki sağlamıştır. Bu nedenle toplumsal faydanın ön plana çıkması klasik devlet anlayışını değiştiren bir mekanizmayı ortaya çıkarmıştır (Artekin ve Soydal, 2016, s.54).

4.2.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Kalkınma Kutbu ilkesi, kalkınma anlayışı belirlenirken sadece bir yöreye veya bir bölgeye uygun bir yer belirlenerek o bölgenin veya yörenin diğer bölgelerden daha önce kalkınmasına olanak sağlayan ilkedir. (Perktaş, 2014, s.478). Bir bölgenin kalkınmasıyla diğer bölgelere de kalkınma olgusu taşınmakla birlikte, bölgelerarası kalkınmışlıktaki dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir eylem içerisine girilmektedir (Kıratoğlu, 2015, s.13).

Kalkınma Kutbu ilkesi ile yatırım yapılan kaynakların merkezden çevreye doğru aktarımı sağlanmak istenmiş, ancak zaman zaman kaynakların farklı yönlere kaydığı da gözlemlenmiştir. (Artekin ve Soydal, 2016, s.55). Buradan hareketle bu ilke, kalkınmanın önce belli bir bölgeden daha sonra ise bu bölgenin kalkınmasına paralel olarak tüm yurda yayılmasına olanak tanıyan bir anlayışı ifade etmektedir (Şahin, 2008, s.19).

4.2.3. Halkın Katılımı İlkesi

Halkın katılımı ilkesi, bir bölgede yaşayan halkın kalkınma noktasındaki görüşlerine başvurarak kalkınma sürecine katılımını sağlama amacındadır. Halkın katılımıyla gerçekleştirilecek plan ve programların, halkla birlikte yapılması halinde daha başarılı olacağı düşünülmektedir (Artekin ve Soydal, 2016, s.55). Demokratik anlamda halk egemenliğinin meşruiyetini de koruyan bu ilke, halkı dikkate almayan ihtiyaçlarına duyarlı olmayan kalkınma politikalarına elbette ters düşmektedir.

Halkın bölgesel kalkınma konusundaki faaliyetlere katılması bazı mesleki ve ticari örgütlere dayalı bir şekilde olabileceği gibi, dolaylı bir şekilde ticari faaliyetleri yürüten kuruluşların yöneticilerini ve karar mekanizmasındaki kişileri seçmekle de mümkün olabilmektedir (Şahin, 2008, s.20). Halkın katılımı çok önemli olmakla birlikte, demokratik yerinden yönetimler açısından da olumlu bir gelişme olmaktadır. İktisadî ve siyasal kuruluşlar arasındaki etkileşimin, halkın katılımı noktasında bölgesel kalkınmaya ve gelişmeye olan katkısı küreselleşmeyle birlikte önemli hale gelmektedir.

4.3. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ KURUMSAL ARAÇLARI

Bölgesel kalkınmada temel araçlar kurumsal, ekonomik, kültürel, sosyal ağ nitelikli olarak dört farklı nitelik grubunda yer almaktadırlar (DPT, 2008, s.16-42). Bu tezin konusu Bölge Kalkınmasında kurumsal nitelikli araçlardan biri olan Kalkınma Ajansları çerçevesindedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgesel kalkınma araçlarından en önemlisidir. Bu kurumsal nitelikteki aracın dışında, Tek Köy-Tek Ürün (One Village One Product (OVOP)), Girişimciler için Tek Durak Ofisi (One- Stop Shop), Bölgesel Teknolojik Transferler (Technology Transfer Agency), Bölgesel Sektörel Ağlar, Bilim Parkları, Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, İş Merkezleri, Girişimcilik Alanları gibi araçlar da bölgesel kalkınma konusunda önemli yer edinmektedir (Artekin ve Soydal, 2016, s.56-62).

4.3.1. Tek Köy-Tek Ürün

Tek Köy-Tek Ürün (One Village One Product (OVOP)) kalkınma modeli uygulamasının ilk örneği 1979'da Japonya'da oluşturulmuş olup, daha sonra Fransa, İngiltere, Amerika ve Uzak Doğu ülkelerinde yaygınlaştırılmıştır. (Long vd., 2018, s.2)

İlk kez 1979 yılında Japonya'nın bir bölgesinde uygulanmaya başlanan "tek köy- tek ürün" uygulamasıyla, bölgenin uzmanlaştığı bir konuda ürün yetiştirilmesi bir yörede en iyi yetişen ürün üzerine uzmanlaşma sağlanmaktadır. Böylece ürün çeşitliliği ile kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır (Ertaş, 2013, s.28) Uygulamanın yerel potansiyeli harekete geçirmeye yönelik olarak yerleşmenin daha çok sağlanmasıyla daha fazla küreselleşmenin sağlanacağı düşünülmektedir. (Elvan, 2002, s.102-103).

4.3.2. Girişimciler için Tek Durak Ofisi

Tek Durak Ofisleri (One- Stop Shop), Avrupa'daki proje merkezleridir. Bu merkezler yatırımcılara hizmet verir ve proje koordinasyonunu sağlarlar (Savaş Yavuzçehre, 2006, s.125). Türkiye'de bunların karşılığı Yatırım Destek Ofisleridir.

Tek Durak Ofisleri (TDO), küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin kendi firmalarıyla ilgili yasal işlemleri ve maddi yardımları da içeren geniş ölçekte bir danışma merkezidir. AB üyesi ülkelerde kamu sektörü tarafından kurulan TDO'lar bürokratik engelleri azaltıp, girişimciler için iş hayatına uygun ortamlar yaratmaktadır. Bu noktada bir yerde sanayi kurulacaksa gereken tüm izinleri sağlayan birim TDO olmaktadır (Elvan, 2002, s.103). TDO'lar, daha çok merkeziyetçiliğin olduğu ülkelerde yatırımcılar için resmi izin ve ruhsatları elde eden birimlerdir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s.179). Türkiye'de ise TDO'lar 2018 yılından itibaren oluşturulmaya başlanmıştır.

TDO'ların genel faaliyetleri ise şunlardır:

- Halka ilişkiler, iletişim ve koordinasyon,
- Ajanslara fon bulmak,
- Girişimcilerin ruhsat ve izin işlemlerini tek elden yürütmek ve girişimcilere bilgi vermek,
- Faaliyet gösteren diğer bölgesel kalkınma oluşumlarıyla irtibatlı olmak,

Küreselleşme doğrultusunda kalkınma ajanslarının uluslararası ağ düzeyini bölgesel ve yerel iktisadi faktörler için aktif düzeyde tutmak (Özen, 2005, s.8).

4.3.3. Bölgesel Teknolojik Transferler

Bölgesel yenileşmeye uygun olarak kurulan teknoloji transferine yönelik kuruluşlardır. Özellikle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde desteklenen Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlükleri, KOSGEB, Kuluçka Merkezleri, Teknoloji Geliştirme

Merkezleri, Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Teknoloji Transfer Ofisleri, Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan Tek Pencere Sistemi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Üniversiteler bu kurumların örnekleri olmaktadır (Resmî Gazete, 2016, s.1).

Bu bölgesel inovasyon politikalarının temel amacı, genel olarak yeni teknolojilerin yayılmasını özellikle yükseköğretim kurumlarından KOBİ'lere yayılmasını teşvik ederek bölgesel iç dinamiklerin potansiyeli desteklemektir. Teknoloji transfer ajanslarının bölgesel ekonomik kalkınmayı desteklemek için önemli bir araç olup olmayacağı, büyük ölçüde bölge firmalarının o bölgedeki ihtiyaçlarına göre uyarlanmasına bağlıdır (Hassink, 1996, s.167 ve 185).

4.3.4. Bölgesel Sektörel Ağlar

Bir sektördeki ağ heterojendir ve bireyler, firmalar ve kamu kuruluşlarını hep birlikte oluşu gibi ilişkiler de o sektörün bilgisi, öğrenme süreçleri, kullandığı temel teknolojiler, bağlantılar ve tamamlayıcılıklar vs. açısından da bir birlik vardır (Schrempf vd., 2013, s.17-18).

Bölgesel sektörel ağlar, bölge içi sektörel sanayi ağlarını kapsayan kalkınma yapısıdır. Yerel iktisadi yapıların iç içe geçerek firmaların endüstri üreten sektörlerinin etkileşim içinde bulunduğu sistemli ağlardır. Bu ağlarda bölgenin içinde bulunduğu sanayi yapısı ve firmalardaki sektörlerin bölgenin konumuna uygunluğu saptanmaktadır.

4.3.5. Bilim Parkları

Bilim ve teknoloji (veya araştırma) parkları bölgesel kalkınma stratejilerinde önemli bir unsur haline gelmiştir.

Bilim ve teknoloji parkları son 40 yılda kamu yönetimleri tarafından inovasyon, teknolojik gelişme ve ekonomik büyümeyi destekleyen kilit araçlar olarak tanıtıldı. Silikon Vadisi gibi yerlerin başarısıyla toplum motive edildi.

Üniversitelerin, Ar-Ge birimlerinde yeniliğe ve verimliliğe yönelik olarak özel sektör ve kamu sektörü arasında işbirliğine dayalı birimler için kullanılmaktadır. Bu birimler Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Teknoloji Transfer Ofisi şeklinde geçmektedir. TGB'ler, bölge kalkınmasına yönelik üniversitelerin Ar-Ge birimlerini, enstitü ve akademik çevrelerin yeni teknolojiye göre ürettikleri bilimsel bilgilerin bulunduğu teknoparklardır. TTO'lar ise, TGB'ler içinde yükseköğretim kurumlarınca kurulan, üretilen bilimsel bilgi

ve fikir haklarının mülkiyetini kontrol altına alan ve bu bilgileri uygulayan Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulan sermaye şirkettir (Resmî Gazete, 2017, s.1).

Parklar her şeyden önce bölgesel kalkınma projelerini ve destekleyicilerini bir dizi hedefe odaklar. Bunlar arasında yerli sanayinin teknolojik ve yenilikçi kapasitesinin güçlendirilmesi, bir girişimcilik kültürünün teşvik edilmesi ve yeni şirketler oluşturulması ve kamu sektörü araştırma faaliyetlerinden daha fazla yararlanılması yer almaktadır (Tsamis, 2009, s.68)

4.3.6. Organize Sanayi Bölgeleri

Bölgesel kalkınma araçlarından birisi olan OSB'ler illerin, yörelerin ve bölgelerin kalkınmasına önemli etki etmektedir. OSB'ler sanayileşmenin ve planlı kalkınmanın unsuru olarak 1900'lü yılların başında çıksa da gerçek manada OSB'ler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş ve 1970'li yıllardan itibaren evrilerek günümüzdeki teknoloji çağında varlığını sürdürmektedir (MMO, 2017, s.49).

OSB'lerin amaçları, “orta ve küçük ölçekli sanayi işletmelerinin gelişimini sağlamak, ekonomik açıdan farklılaşan bölgeler arasında dengeli bir kalkınma gerçekleştirmek ve sanayinin uygun ve planlı gelişmesini sağlamak şeklinde değerlendirilebilir” (Örnek Özden, 2016, s.122).

OSB'ler ağır sanayi ve bütünleşmiş birimler haricinde kalan küçük ve orta ölçekli imalat birimlerinin olduğu, içerisinde çeşitli sektörlerin bulunduğu (makine imalat, otomotiv, gıda, içki, ambalaj, kimya, plastik, kâğıt, tekstil, orman ve inşaat malzemeleri, elektrik, elektronik, bilişim) ve bununla birlikte belli bir alanda tesislerin yer aldığı, kentleşmeye, altyapıya, bölge kalkınmasına uygun gelişime açık yapılardır (MMO, 2017, s.1).

4.3.7. Küçük Sanayi Siteleri

Küçük sanayi, aynı işkolunda hizmet ve üretim yapan, satış düzeyi, istihdam yapısı ve üretim kapasitesi ile atölye ve küçük sanayi fabrikalarına verilen sitelerdir. Sanayi çarşılarını da katabileceğimiz bu siteler bölge kalkınmasında önemli birimlerdendir. Sanayinin farklı ölçeklerindeki ilişkilerinin geliştirilmesi ve yüksek artı değer üretebilen ürünlerin gerçekleştirilmesi ana amaçlarındandır. 1965'ten itibaren Türkiye'de sayısı artan küçük sanayi siteleri, bölgesel kalkınmayı dengeli bir şekilde

gerçekleştirmek, ağır sanayi yapan birimlerin yarattığı çevre kirliliğini ve düzensiz kentleşmeyi önlemek bu sitelerin diğer hedeflerinden olmaktadır (MMO, 2017, s.5).

Bölgesel gelişme, bir bölgenin potansiyelinin, diğer bölgelerin gelişimini ve gelecek nesillerin gelişme şansını engellemeden tüm bölge sakinleri için daha iyi yaşam koşulları sağlamak için kullanıldığı bir süreçtir. Bu minvalde bölgesel kalkınma politikası temel ulusal aktörler olarak görülen büyük işletmelere yönelik büyük yatırımlar üzerinde ve bölgenin kalkınma potansiyeli olarak düşünülen KOBİ'lere insan kaynaklarının, yatırımların aktarılması ve yenilikler yoluyla üretimde artış sağlanmaya çalışır (Ivanisin, 2004, s.44).

4.3.8. İş Merkezleri

İş merkezleri, farklı hizmet alanlarında faaliyet gösteren kendine özgü bina içerisinde ticaret yapan merkezlerdir. Bu merkezlerde eğitim, sağlık, iletişim, medikal, alışveriş merkezleri, otoparklar, dinlenme ve eğlenme yerleri gibi farklı faaliyet alanlarında ofis veya çalışma yeri gibi şirketleri barındıran yerler olmaktadır. Özellikle bu yerler halka daha yakın olduğundan belirli bir ile ve yöreye daha yakın olması bakımından bölge kalkınmasına etki etmektedir.

4.3.9. Girişimcilik Alanları

Girişimcilik alanları, girişimciliği desteklemek ve girişimci kültürünü oluşturmak amacıyla kurulan merkezlerdir. Özellikle AB'de uygulanan plan ve programlar neticesinde yenilikçi finansman stratejileri, bulut bilişim kullanımının yaygınlaşması, girişimcilik yaşının düşmesi, sosyal girişimcilik, kurumsal girişimcilik ve yenilenebilir enerji bu stratejileri etkileyen yenilik doğuran gelişmeler olarak görülmektedir. Bu noktada çevrenin durumu, pazar koşulları, finansal erişim, bilginin oluşturulması ve genişletilmesi ağı, girişimcilik yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve kültür girişimciliğin performansını etkileyen durumlar olarak belirlenmektedir (KOSGEB, 2015, s.23-25).

Türkiye'de ise girişimciliği destekleme merkezleri KOSGEB'ler, Girişimcileri Destekleme Dernekleri, Danışmanlık Merkezleri ve Üniversiteler girişimcilik alanları olarak ortaya çıkmıştır. Bu yerlerdeki amaç güçlü bir girişimci ağı oluşturmak, girişimci ruhuna sahip bireyleri ortaya çıkarmak ve girişimciliği geliştirmektedir (KOSGEB, 2015, s.7). Girişimciliğin artırılması ve mevcut girişimci kapasitesini geliştirmek maksadıyla

BKA'lara koordinasyon, düzenleme, katalizör olma gibi görevler yüklenerek girişimcilğe gerekli desteği vermeleri sağlanmak istenmiştir (Ataay, 2005, s.31-32).

4.4. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bu bölümde Bölge Kalkınma Ajanslarının tanımı ve ortaya çıkışı, hedefleri, genel özellikleri ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) konuları ele alınmıştır.

4.4.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı ve Ortaya Çıkışı

BKA'lar, "hükûmetten bağımsız bir idari yapıda bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirmek amacıyla, yerel paydaşların katılımıyla belirlenmesi ve uygulanmasıdır" (DPT, 2000, s.4). Cumhurbaşkanlığı 4no.lu karnamesi madde 186'da bu kurumlar "tüzel kişiliğe haiz ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidirler" şeklinde tanımlanmaktadır. Ajanslar ilk bakışta özel hukuk hükümlerine tabi sayılsalar da mevzuat düzenlemeleri nedeniyle idari faaliyetler açısından merkezi yönetimle daha yoğun ilişkidirler (Önen ve Kanayran, 2014, s.118).

Bir bölgenin sosyo-ekonomik potansiyelini geliştirmek için dünyada 1930'lu yıllardan itibaren kurulmuşlardır (Apan, 2004, s.48). Bu konudaki ilk örnek 1929 İktisâdî Buhranı sonrası 1933'te Amerika Birleşik Devletleri'nde Tennessee Vadisi İdaresi'nin kurulmasıdır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006, s.87). Bu uygulamanın bölgesel nitelikli olması önemli olmakla birlikte, daha sonra İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BKA'lar, Güney İtalya, Orta Avrupa, Britanya, Hindistan, Brezilya ve Ürdün'de kalkınma kurumları olarak kurulmuştur (Avaner, 2005, s.244). Avrupa'da ise Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) geçmişi 1950'lere kadar uzanmaktadır ve ilk örnekleri Belçika ve İrlanda'da görülmüştür (EURADA, 2018, s.19). Bu BKA'lar kurulurken yasal dayanaklarında birtakım farklılıklar olabilmektedir. BKA'ya sahip ülkelerin sınıflandırılması ise şu şekilde yapılmaktadır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s.169-170):

- "Bakanlık dışı kamu kurumu (İngiltere)"
- "Belediye girişimi (Yunanistan)"
- "Belediyeler arası ajanslar (Belçika, Romanya)"

- “Kamu limited şirketleri (İtalya, İrlanda, Portekiz, Hollanda)”
- “Kamu-özel sektör şirketleri (Polonya, Çekya, Slovakya, Estonya)”
- “Kâr amacı gütmeyen birlikler (Macaristan)”
- “Karma ekonomi şirketleri (Fransa)”
- “Limited şirket (İsveç)”
- “Özel hukuka tabi kamu kuruluşu (İspanya)”
- “Vakıf statüsünde (Danimarka)”
- “Yarı özerk kamu şirketleri (Almanya)”

AB'nin iktisadi bütünleşmenin yanı sıra, siyasi ve kültürel bütünleşme doğrultusunda çabası bölgesel politikalara yönelmesiyle başlamıştır. 1973'te genişleme süreciyle Avrupa Topluluğu'nda bölgesel farklılıklara dayalı sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Ortak pazar ve hedef doğrultusunda AB'nin bölgesel eşitsizliklere yönelik kullandığı araç sınırlıdır. Bunlar Avrupa Sosyal Fonu¹⁴ ve Avrupa Yatırım Bankası¹⁵ olmuştur. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, 1975'te kurulduktan sonra bölgesel politika oluşturma sürecinin en temel aracı olmuştur. ABKF'nin amacı, tarım, sanayi ve işsizlikten kaynaklanan bölgesel dengesizlikleri çözmektir (Şinik, 2010, s.129).

İngiltere, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan faydalanmasıyla beraber (1988) NUTS sistemine dâhil olmuş (1991) ve bölgesel stratejik plan ve bölgesel kalkınma projesi gibi kavramlarla tanışmıştır. 1994'te merkezden atanmış bir bölge müdürü yürütmesindeki bir bölge idaresi kurulmuştur. Bu idare Çalışma, Çevre, Eğitim, Sanayi ve Ticaret, Ulaştırma Bakanlıklarının bölgesel ölçekteki birimlerini toplamaktadır. 1998'de ise bu Bölge İdareleri faaliyet alanlarına göre ayrılarak farklı faaliyet bazlı sekiz “kalkınma ajansı” ve bir “Bölge Kalkınma Kurulu” şeklinde çalışmaya başlamıştır (Özen, 2005, s.10). 1 Ocak 1998'de çıkarılan kanunla İngiltere'de Bölgesel Kalkınma Ajansları resmileştirilmiştir. Daha sonra Birleşik Krallık'ta 9 adet BKA¹⁶ oluşturulmuş olup, bölgesel

¹⁴ Çalışanların istihdam sürecini kolaylaştırmak, AB bünyesindeki toplulukların coğrafi ve bölgesel hareketliliği sağlamak, endüstriyel ve üretim sistemlerindeki değişimlere uyumu kolaylaştırmak amacıyla sağlanan fon kuruluşudur (AB, 2006, s.2).

¹⁵ AB'nin finans kuruluşudur. Bankanın amacı, üye ülkelerin dengeli gelişimine katkıda bulunmak, ulaşım ve telekomünikasyon ağlarını geliştirmek, enerji, çevre, sanayi dallarında ve KOBİ'lere yönelik destekler sağlamaktır (AB, 2016, s.1).

¹⁶ 9 adet BKA'nın isimleri ise şunlardır: Yorkshire Forward; the South West of England Regional Development Agency; the South East England Development Agency, the Northwest Development Agency; the London Development Agency, the East of England Development Agency; the East Midlands Development Agency, One North-East; Advantage West Midlands (Karasu, 2005, s.207).

yönetişimin bir aracı olarak görülmüştür (Karasu, 2005, s.205-206). İngiltere’de BKA’ların birtakım amaçları ise şunlardır (Özen, 2005, s.11):

- “Bölgesel ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanmayı desteklemek”
- “İş alanında yatırımı, verimliliği ve rekabet gücünü arttırmak”
- “İş imkânlarını arttırmak”
- “Bölgelerinin potansiyelini geliştirmek”
- “Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek”

BKA’lar konusunda Fransa’da ise, 1963 yılında kurulan Ülke Düzenleme ve Bölgesel Aksiyon Delegasyonu (DATAR) bölgeselleşmenin kurumsal altyapısını oluşturmakla beraber 1982’ye kadar bir etkisi görülmemiştir. Bu tarihten itibaren Fransa’da bölgesel gelişmeler konusunda değişimler yaşanmıştır. Bölgesel ekonominin desteklenmesi, yönetim planlarında tecrübe sağlanması ve Avrupa programlarının yerine getirilmesi, bölgesel konularda gözlem, değerlendirme ve tahmin yönünde çalışmaların sağlanması gerekli görülmüştür (Apalı ve Yıldız, 2014, s.78-79).

DATAR’ın görevi Paris bölgesi ve diğer bölgelerdeki bölgelerarasındaki dengenin sağlanmasıdır. 2003’te 26 adet bölge birimi olan Fransa’da yerinden yönetimci kalkınma ajansları bulunmaktadır (Saygın ve Urtan, s.81-82). Bunlardan biri olan Alsace Kalkınma Ajansı Fransa’nın ve Avrupa’nın ilk kalkınma ajansıdır. Ajansın 145 üyesi bulunmakla beraber, içerisinde senato, valilikler, belediyeler, sanayi odaları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, medya ve merkezi hükümetler gibi toplumun dinamik kesimleri bulunmaktadır. Ajansın en temel önceliği bölgeye yatırımcıyı çekmektir. Bununla beraber ajansın temel görevlerini ise şu şekilde söyleyebiliriz (Apalı ve Yıldız, 2014, s.79-80):

- “Alsace Bölgesi’ne yönelik yatırım ve kalkınma projelerine yardımcı olmak”
- “Alsace’li firmalara, uluslararası gelişmelerinde yardımcı olmak”
- “Bölgesel aktörlerin uluslararası kamu piyasasına erişimini kolaylaştırmak”
- “Alsace’li firmaların yabancı ortaklarla irtibata girmelerini desteklemek”
- “Teknolojik yenilikleri ve yeni teknolojileri desteklemek”
- “Yukarı Ren bölgesinde sınırlar ötesi işbirliğini geliştirmek”

Avrupa Birliği uygulaması bağlamında bölge kalkınma ajanslarını birliğin güçlendirilmesi amacıyla yönelik olarak “bölgeselleşmiş bir devlet yapısının sağlanmasında bir araç olarak mütalâa edildiğini” ifade edebiliriz (Dura, 2007, s.169).

BKA'ların iktisadi felsefesinde post-fordist akımın etkileri hissedilmektedir. Esnek üretim sistemi ve teknolojilerine dayalı olan bu kuram, BKA sistemi içerisinde esnek-dinamik bir üretim yapısına sahip, rekabetçi güçleri yüksek olan küçük ve orta boy işletmelere (KOBİ) dayalı bir sanayileşme tasarımı, büyük ölçekli entegre sanayilere göre önemli üstünlükleri bulunduğu varsayımıyla gündeme getirilmektedir (Ataay, 2005, s.16). Post-fordizme geçiş süreci içerisinde, küresel ekonomi ve rekabete dayalı hedefler noktasında gelişen değişimler, sektörel anlamda uzmanlaşmayı ve bütünleşmeyi sağlayan KOBİ'ler aracılığıyla küçük ve orta ölçekli kentlerde etkisinin arttığı belirtilmektedir (Göymen, 2010, s.156-157).

BKA'ların dayandığı kuramsal yaklaşımın temelinde yer alan fordizminden post-fordizme ve merkezîyetçilikten yerinden yönetimciliğe geçiş, gelişmekte olan ülkelerdeki kaynakların az gelişmiş ülkelere aktarılmasını sağlayan sanayiler için öngörülmektedir. Bu doğrultuda BKA'ların kuramsal kaynağının "İlkel Taylorizm"e; yapısının ise KOBİ merkezli, ihracata yönelik sanayileşme düşüncesine dayalı olduğu ifade edilmektedir. Ancak KOBİ'lerin üretim yöntemi daha çok emek yoğun bir teknolojiye dayanmaktadır. Yukarıda bahsi geçen anlayış içinde de emeğin ihlali çok olasıdır. Bu nedenle bu anlayış sıkça eleştirilmektedir. Bundan hareketle, BKA'ların KOBİ'lere dayalı sanayileşme amacını gerçekleştiremeyeceği düşünülmektedir. Ajansların ilkel biçimleri günümüz örneklerinden farklı olsa da temel hedefin bölge kalkınması olduğu vurgulanmıştır (Dura, 2007, s.143-144).

KOBİ'lere dayalı kalkınma modelini esas alan BKA'lar yerel düzeyde planlama, proje üretme ve bunları uygulama kapasitesinin artırılması için yerel yönetim kapasitesini geliştirme projesi şeklinde ortaya çıkmıştır (Gürler Hazman, 2011, s.62-63). Bu noktada BKA'lar, kamu veya özel kesim işbirliği neticesinde bir bölge sınırları içerisinde yapılması düşünülen iktisadî faaliyetlerin yer aldığı özerk veya yarı özerk kurumlardır. Bu ajanslar, kanunla kurulan ve bölgesel kalkınma hedeflerine uygun kurumsal bir yapıyı oluşturmaktadır (Avaner, 2005, s.242). 1970'lerin merkezîyetçi hantal yapısından 1990'larda küreselleştirilmiş, esnekleştirilmiş yerel politikalar, bölgesel anlamda ortaya çıkan gelişmelerle ve yerinden yönetim unsurlarını kullanarak bürokrasiden ve siyasi engellerden uzak katılımcı, yarı-özerk ve özel sektör ağlarının içinde yer alabilen birimlerin doğmasına yol açmıştır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s.171). AB'nin sermaye piyasasının politika transferi olarak ortaya çıkan BKA'lar, gerek

kalkınma plan ve programlarına, gerekse ulus aşırı bir üst norm olarak devlet, piyasa ve diğer aktörlere doğrudan etki etmesiyle ortaya çıkmıştır (Övgün, 2007, s.253).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'ne¹⁷ (European Association of Economic Development Agencies EURADA) göre, BKA'lar, sektörel ve genel kalkınma sorunlarını tespit eden, çözüme yönelik imkânları saptayan, bu çözümleri geliştiren projeleri destekleyen kurumlardır. EURADA, bölgesel kalkınma ajanslarını yerel aktörler arasında belirlenmiş bir buluşma yerine benzetmektedir (EURADA 2018, s.1).

Bölgelerindeki büyük ekonomik aktörler olarak BKA misyonları, en iyi girişimleri bir araya getirme, koordine etmeyi ve desteklemeyi içerir. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren Kalkınma Ajansları, tam rekabet koşulları içinde yabancı yatırımcıyı küresel koşullarda destekleyen ve kurumsal kimliğini ön plana çıkaran kuruluşlar olmuşlardır (Demiral, 2013, s.121).

Kalkınma politikalarını tabana yaymaya çalışırken merkez yönetimden ayrılan ajanslar, bölgesel potansiyele, nüfusa, girişimciliğe, işgücüne, rekabet ve yatırım planlamalarına dönük faaliyetleri merkezi ve yerel işbirliği doğrultusunda gerçekleştiren kurumlar olarak ortaya çıkmışlardır (Şahin, 2008, s.53). Bu noktada yerinden yönetimci bir görünüme sahip olan ajanslar, özellikle KOBİ'lere dayalı sanayileşmeye ve yerelleşmeye yönelik bir yönetsel alanı kuvvetle desteklemektedir (Ataay, 2005, s.17-18).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'yı yeniden kalkınma ve gelişme noktasında yeniden düzenlenmesi bu doğrultuda yeni bir güç merkezi haline getirilmeye çalışılmasında kalkınma ajanslarının önemi büyüktür. Özellikle küreselleşme rüzgârıyla birlikte devletçi kalkınmanın yetersiz kalmasıyla ortaya çıkan yerel dinamikleri destekleme anlayışı kalkınma noktasında da kendini göstermiştir. Avrupa ulus devletlerinin kendi aralarında ittifak yapmak için kurdukları AB; gelişen ekonomi, sermaye, işgücü ve finansman gibi unsurlar ile kalkınma boyutunu değiştirmiştir (Sandal ve Urhan, 2016, s.375).

1980'den sonra geleneksel bölge politikalarının değişikliğe uğramasıyla yeni bölge kalkınması olgusu ortaya çıkmıştır. Geleneksel bölge anlayışı, bölgesel dengesizliklerin ve bu sorunlarla ilgili ortaya atılan çözümlerin ulusal sınırlar ve

¹⁷ 1992 yılında kurulan, içerisinde 23 ülke ve 81 üyenin bulunduğu Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği'dir. EURADA ağı, üyelerini BKA'lar, iş ortakları ve Avrupalı otoriteler gibi tüm ekonomik kalkınma yapılarını birbirine bağlamaktadır (EURADA, 2018, s.1).

kaynaklar içerisinde düzeltilmesi gerektiği anlayışını desteklemektedir. Bunun aksine yeni bölge anlayışı ise, ulusal kalkınmanın yerine bölgesel kalkınmanın almasıdır. Bu dönüşüm, üretim mekanizmasının teknoloji ve organizasyon süreçlerinin değişmesinin sonucudur (Cankorkmaz, 2011, s.114).

BKA'lerden bazıları Avrupa Kalkınma Ajansları (1991), İngiltere Kentsel Dönüşüm Birliği¹⁸ (1990), Kanada İktisâdî Kalkınma Birlikleri¹⁹ (1968), Bölgesel İktisâdî ve İş Geliştirme Programı²⁰ (1982) Türkiye ile olan ilişkileri açısından da önem taşımaktadır. Bunlardan biri olan EURADA, bölgesel ve yöresel kalkınmanın sağlanması, bölgesel kalkınma noktasında KOBİ'lerin geliştirilmesi, teknik ve bilgi yönünden işgücünün artırılması ve bu doğrultuda yönetişimin artırılmasını hedeflemektedir (Gürler Hazman, 2011, s.58-59). EURADA, AB politikaları çerçevesinde üye kalkınma birliklerine devlet destekleri, fon sağlama ve işbirliği konularında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca bu bilgileri verirken de Avrupa Komisyonu'nun politika oluşturma sürecinde üye ülkelerin iktisadi kalkınmasına katkı sağlayacak projeleri bir araya getirmekte ve projelerin uygulanmalarını diğer üye ülkelere yaymaktadır (İZKA, 2019, s.1).

BKA'lar asıl önemli işlevini AB'nin kurulmasıyla göstermiştir. AB'nin bölgelere aktardığı yapısal fonlar kalkınma ajanslarının finansmanını oluşturmakta ve yerel aktörlerle olan etkileşimi sağlamaktadır. Bu yapısal fonlar, aracılığıyla üretilen çeşitli programlar, bölgesel ve yerel alandaki faaliyetleri desteklemek, kırsal kalkınmada ihtiyaç duyulan yerlere öncelik tanımak, kentsel dönüşüm ve planlamayı düzenli hale getirmek ve işgücü noktasındaki sıkıntıları azaltmak amacıyla yapısal ve mekânsal dönüşümler hedeflemiştir (Gürler Hazman, 2011, s.59-60).

BKA'ların esas varlık nedenleri, bölgesel stratejileri uygulamayı sağlayacak şekilde yerel, bölgesel ölçekteki girişimciliğin veya özel sektörün geleceğine ilişkin sorunlarına çözümler araştırmak ile bölgesel düzeydeki talepler için yeni ürün ve hizmet üretimine dönük mali garantiler aramak olarak özetlenmektedir (Demirci, 2003, s.16).

¹⁸ Fikir, deneyim ve bilgi alışverişi üzerine hükümet de dâhil olmak üzere tüm sektör gruplarına danışmanlık hizmeti veren örgüttür (British Urban Regeneration Association (BURA), 1995, s.1).

¹⁹ Orijinal adı Economic Developers Association of Canada olan kurum Kanada'nın 1968'den bu yana var olan iktisadi kalkınmanın ulusal organizasyonudur. Kurum, üyelerine profesyonel gelişim, ağ fırsatları ve hem kapsamlı hem de çevrimdışı kaynaklar sunmaktadır (Economic Developers Association of Canada (EDAC), 2018, s.1).

²⁰ OECD bünyesinde yer alan bu program, hükümetleri ve girişimcilik, yenilik ve ortaklık gibi konularda yerel düzeydeki kapasiteleri belirleme ve geliştirme noktasında daha fazla ve daha iyi iş yaratılmasına katkıda bulunmaktadır (OECD, 2018b, s.1).

Bunları yaparken de kaynak kullanımında siyasileşmeyi engelleyerek tasarruflar sağlamıştır. Sürekli yenilenen bölgesel stratejiler ile bölgelerin potansiyel gelişimi üzerinde kalınarak verimsizliğin ve kapalılığın önüne geçilmiştir. Bölgesel sosyal stratejiler ve farklı iktisadi gelişme olanaklarından sağlanan bilgi akışıyla salt ekonomik bir yapılanma olmaktan çıkmaktadır. Bunun yanında, bölgesel strateji ile ilgili bilgi ve dokümanları paylaşarak katılımcılığın ötesinde, paydaşların bölgesel veya yöresel kalkınmadaki bilincine etki etmektedir (Demiral ve Tutar, 2007, s.71)

BKA'ların çıkış noktası genel olarak iki farklı nedene bağlanmaktadır. Bu konuda 1991 ve 1992 yılları arasında araştırma yapan Halkier ve Danson'ın araştırması esas alınarak bunlardan birincisinin "bölgelerarası farklılıkların bölgelerin mevcut sosyo-ekonomik özelliklerinden gelmediği, daha çok ülkelerin yaşadıkları siyasi süreçlerin farklılığından ve liberalleşme düzeyinden kaynaklandığı" belirtilmektedir (Özen, 2005, s.4). İkincisinin de "bölgeler veya yöresel kalkınmanın değişken ve akıcı bir süreç olduğu ve farklı ihtiyaçların farklı kurumları doğurduğu gerekçesiyle ortaya çıktığı" ifade edilmiştir (Yeşilbaş, 2012, s.5).

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla 1990'lı yıllardan sonra araştırma-geliştirme faaliyetlerinin ve teknolojik ivmenin artmasıyla AB'nin de etkisiyle BKA'lar Avrupa ülkelerinde hızla yayılmış, bu ülkelerin iktisâdî ve sosyal kalkınmasına öncülük edilmiştir. Bu yıllardan itibaren dünya genelinde bölgesel ve yerel olmak üzere birçok kalkınma ajansı kurulmuştur. Ajanslar az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınma düzeylerine etkiler bırakmış en önemli kalkınma araçları haline gelmiştir. Günümüzde ise, BKA'lar her ülkenin sosyal, iktisâdî ve beşerî kalkınmasında doğrudan veya dolaylı küresel aktörlerle etkileşimli bir unsuru olmaktadır (Soydal ve Yorgancılar, 2016, s.98-99). Bu unsur BKA'ların AB politikaları doğrultusunda küresel pazar ekonomisiyle bütünleşik yönetişime dayalı karakteristik öğeleri içinde barındırdığının en bariz göstergesidir. İç kaynaklara dayalı kalkınmayı ön planda tutan iktisadi sorunlar kadar, sosyal sorunlara ve işsizliğe de öncelik veren ajanslar, tabandan tavana uzanan bir yapıyı bünyesinde tutmaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006, s.88).

4.4.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri

BKA'lar her ülkede ve yöreye farklılık arz eden yapılar şeklinde görülmektedir. Bu ajanslar, coğrafi farklılıklara, ihtiyaç duyulan gelişmeye ve amaçlanan iktisâdî kalkınmaya göre değişkenlik göstermektedir. Mevcut bölgenin ihtiyaçları ve iktisâdî

kalkınma dışında sosyal ve kültürel kalkınma doğrultusundaki adımları gerçekleştirmek üzere kurulmuşlardır. Bu noktada kalkınma ajansları kuruluş türlerine, faaliyetlerine, işlevlerine ve mali kaynaklarına göre ayrılmaktadır (Soydal ve Yorgancılar, 2016, s.104-105).

Avrupa’da kuruluş biçimlerine göre yapılan sınıflandırmalarda merkezi yönetim tarafından kurulan, bölgesel ve/veya yerel yönetimler tarafından kurulan ve kamu veya özel sektör eliyle oluşturulan ajanslar bulunmaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006, s.95). Faaliyet alanlarına göre yapılan sınıflandırmada, küresel, sektörel, stratejik, bölgesel yatırım amaçlı ve genel ajanslar şeklinde ele alınmaktadır. BKA’ların fonksiyonel anlamda özelliklerinde ise belli bir bölgeye ait kalkınma anlayışı veya o bölgenin stratejik konumuna ve etki alanına binaen sınıflandırılması boyutudur. Bu noktada sınırlı veya çok fonksiyonlu şekilde ajanslar bulunmaktadır (Soydal ve Yorgancılar, 2016, s. 106-107).

BKA’lar kalkınma anlayışını gelenekten yeniliğe doğru değiştirmiştir. BKA’lar ilk kurulduğunda kalkınma üzerine yapılan iktisâdî faaliyetler tavandan tabana doğru iken, günümüzde tabandan tavana sayılan kalkınma faaliyetleri yürütülmektedir (Çelik, 2005, s.116). Bunun dışında bazı kalkınma ajansları sağladıkları mali desteğe göre güçlü ve zayıf şeklinde nitelendirilmektedir. Bilgi bankaları gibi hizmetleri sunsalar da yurt dışında ofisler açsalar da amaçları sadece bölgeye dışarıdan yatırım çekmek olan ajanslar “Zayıf Ajanslar” olarak nitelendirilirken bu amaca “ek olarak bölgesel ekonominin gelişmesine, bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesine, istihdamın artırılması ve bununla ilgili eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi hizmetleri veren” ajanslar “Güçlü Ajanslar” olarak nitelendirilmektedir (DPT, 2000, s.175). BKA’lar faaliyetlerine göre ise, stratejik, genel operasyonel, sektörel ve dış yatırım için bir sınıflandırmaya da tutulmuştur. Bu faaliyetleri gerçekleştirirken bölgenin veya yörenin konumuna ve potansiyeline uygun hareket ederek gerçekleştirmektedir (Dura, 2007, s.146).

Avrupa’daki BKA’lar işlevlerine, yetkilerine ve sorumluluklarına göre farklılıklar barındırmakla birlikte her BKA’da Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Yönetim Kurulu Başkanı ve Yardımcısı, Genel Sekreter, Genel Sekreter Personeli, Hesap ve Bütçeleme Uzmanı veya Uzmanları yer almaktadır. Bu noktada Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Yönetim Kurulu Başkan ve Yardımcısı, BKA’ların kurumsal kimliğini oluşturan, karar alma ve uygulama yetkisine sahip birimlerdir. Genel Sekreterlik ise ajans politikalarını yürütmekle görevli teknik ekiplerdir. Teknik düzeyde faaliyet gösteren personelin sözleşmeleri proje bittikten sonra başarısız olmaları durumuna göre feshedilebilmektedir.

Bazı personel kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların hukuki durumuna göre istihdam edilirken, bazıları ise özel şirket hukukuna göre bağlı olmaktadır (Özen, 2005, s.9).

4.4.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Faaliyetleri

BKA'ların genel faaliyetleri genel itibarı ile şunlardır (Özen, 2005, s.7-8):

- Bilgi bankaları oluşturarak bölgeler hakkında bilgi edinmek,
- Yerel ve bölgesel stratejik planlar yapmak,
- Girişimcilere ve işverenlere yönelik teknik destekler sağlamak,
- Yerel ve ulusal kalkınma noktasında yerel girişimciyi desteklemek.
- Yabancı yatırımcıların bölgeye yatırım yapması için uygun ortamı yaratmak,
- Yatırımcılara finansman desteği sağlamak ve bilgi desteğinde bulunmak,
- KOBİ'ler için finansman desteği sağlamak,
- Yeni buluşlar için bölgeye teknolojik girdi sağlamak,
- Eğitim, altyapı, enerji konularında hizmetler vermek,
- Bölgenin ulusal ve uluslararası kalkınma potansiyelini artırmak

BKA'lar faaliyetlerine göre zayıf ve güçlü şeklinde sınıflandırılabilir. Zayıf BKA'lar, kendi bölgelerine dışarıdan yatırımcı çekmek için enformasyon faaliyeti gerçekleştirirken, güçlü BKA'larsa, yatırımcı çekmenin yanında bölgesel gelişmenin ve istihdamın artırılmasıyla kentleşmenin de bölgesel nitelikler doğrultusunda gerçekleştirilmesini sağlamaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006, s.92-93). BKA'ların genel anlamdaki faaliyetlerini özetleyecek olursak; iç kaynaklara dayalı kalkınmayı sağlamak, yabancı yatırımı bölgeye çekmek, girişimcilere, yerel ve bölgesel yetkililere hizmet vermek ve eğitim hizmeti vermek şeklinde özetlenebilir (Çelik, 2005, s.119-120).

BKA'ların, genel faaliyetlerinden içsel kalkınma, içedönük planlama ve altyapı çalışmalarını içermektedir. Yabancı yatırımcı çekmek doğrultusunda ilgili proje alanında mülakat, yurtdışı ofisler açma, tanıtım, pazarlama ve malî destek sağlama gibi faaliyetleri örnek verebiliriz. Girişimcilere, bölgesel ve yerel otoritelere hizmet noktasında ise BKA'lar, danışmanlık, fuar, malî destek, ihracat için teknoloji desteği, vb. etkinlikleri gerçekleştirmek faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bunun yanında girişimcilere eğitim faaliyetleri vermektedir (Dura, 2007, s.153).

Hizmet alanlarına göre hizmet kapsamları şöyle belirlemiştir (EURADA 1999, s.26'dan çevirerek aktaran Özmen, 2008, s.333):

1) Firmalara Sağlanan Hizmetler:

- a) İdari Hizmetler: Firma danışmanlığı Genel yönetim, İstihdam danışmanlığı, Yasada öngörölmüş hizmetler, Mali danışmanlık, Muhasebe, Halka ilişkiler,
- b) Üretim Hizmetleri: Kontrol, Tamir ve Bakım, Paketleme, Mühendislik danışmanlığı,
- c) Teknoloji Transferi ve Yayılması: Yeni teknoloji kullanımını destekleme, Üretim kalitesini artırma, Üniversiteler ve firmalar arası bilgi transferini geliştirme, Tekno-kentler ile temas
- d) Bilgi ve İletişim: Bilişim hizmetleri, Veri Düzenleme, İletişim hizmetleri
- e) Araştırma: Araştırma geliştirme hizmetleri
- f) İnsan Kaynağı: İstihdam, Sektöre özgü kriter üretme Staj, Geçici İşçi
- g) Pazarlama: Pazar araştırması, Reklamcılık, Pazarlama ihracat desteği, Fuarlar, Tasarım
- h) İş Süreci Servisleri: Toplam kalite yönetimi, Denetleme, Güvenlik, Sürekli Gelişme

2) Girişimlere ve Başlangıç Konumundaki KOBİ'lere Verilen Hizmetler:

- a) Toplumda girişimci ruhu uyandırmak (kampanyalar ve medyada gündemde tutmak gibi ile)
- b) Gelecekteki girişimcilerin yetişmesi için öğretim faaliyetleri
- c) Potansiyel girişimcileri tanımlamak Başlangıç aşamasındaki firmalara danışmanlık ve destek üniversite ile işbirliği sağlamak

3) KOBİ'lerin Uluslararası Piyasaya açılması .

- a) Ticari faaliyetler: Reklamcılık, İhracat, Franchising
- b) Süreçler: Ortak üretim, Fason üretim
- c) Teknoloji Faaliyetleri: Lisans Sağlama, Teknoloji geliştirme, Teknoloji transferi
- d) Finansal Faaliyetler: Ortak girişim, Firma birleşmeleri

4) Tüm Paydaşlara Yönelik Finansal Hizmetler:

- a) Krediler,
- b) Başlangıç Sermayesi Sağlamak,
- c) Teminat Vermek,

- d) Vergi İndirimi,
- e) İhracat Desteği

4.4.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hedefleri

BKA'lar, genel anlamda bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, sosyal, iktisâdî ve çevresel düzeyde ise kentsel ve kırsal yaşamı bireyler ve girişimciler açısından uygun bir hale getirmeyi amaçlamaktadır.

BKA'lar hedefleri amaçlar doğrultusunda bölge kalkınmasında önemli roller üstlenmektedir. Bu hedefler ülke, bölge/yöre ve bireyler yönünden etkiler bırakmaktadır. Genel anlamda amaçların iktisâdî, çevresel ve sosyal olarak sınıflandırılması mümkündür. Bunları şöyle sıralayabilmekteyiz (Şahin, 2008, s.62):

- İstihdam alanları yaratarak beşerî kalkınmayı artırmak,
- Büyüme, istihdam, teknoloji ve altyapı yönünden bölgenin gelişmesini sağlamak,
- Yatırım ve rekabete dayalı sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek,
- İşgücünün niteliğini artıracak yapılar oluşturmak,
- Kentsel ve çevresel döngüye göre kırsal kalkınmayı sağlamak ve yaygınlaştırmak,
- Kent hayatını yaşanılacak ve çalışılacak bir yer haline getirmek,
- Bilgi toplumunun öngördüğü sektörler oluşturmak,
- Şirketlere ve girişimcilere finanslar destekler sunmak

BKA'ların ana amaçlarından bir diğeri ise, rekabetin arttırılması olgusudur. Bölgeler arası ve bölgeye yerli firmalarla yabancı firmaların girişinin sağlanmak istenmesi sağlanmak istenmektedir. Bölgenin yatırım alanına uygun fırsatları yabancı sermayeye sahip girişimcilere aktarmak isteyen BKA'lar, her türlü tanıtım, reklam, danışmanlık hizmeti, bilgi aktarımı ile sunmaktadır. Küresel-ulus sermayenin faaliyetlerinin yaygınlaştırılarak yeni bölgesel ve yerel piyasalara girmesine yardımcı olmaktadır (Dura, 2007, s.151).

Ajansların amaçlanan iktisâdî, çevresel ve sosyal unsurların sonucunda kalkınma noktasında beklentilerin oluşmasına sebep olmuştur. Bunları ise şu şekilde gösterebiliriz (Göymen, 2010, s.159-161):

- Yerel ve bölgesel aktörler arasında uyum yakalamak,

- Ajansların yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama çabalarını artırmak,
- Küçük ve büyük projeler için kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak,
- Yerel aktörlerin kalkınma sorunlarına katılımını sağlamak,
- Yerel aktörlerin potansiyelini ortaya çıkarıp küresel pazarda etkili politikaların yapılmasını sağlamak,
- Plan ve programların uygulanabilir olmasını sağlamak,
- Bölgesel gelişme ve büyüme noktasında kamu ve özel sektörler arası etkileşimi sağlamak,
- Kentsel düzeyde yapılmak istenen fiziksel planların çerçevesini oluşturmak,
- AB'ye uyum çalışmaları noktasında Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki belirtilen sosyal ve iktisâdî programları uygulamaya koymak

4.4.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Dayanağı Yönetişim

Ajansların kamusal yapılanmaları ve en yakınlarındaki taşra örgütleri, yerel yönetim organları, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içindeki yapıları ile küçük ve ortak ölçekli işletmeleri ve girişimcileri desteklemek çerçevesinde bir görev alanları vardır. Bölge kalkınmasını temin ederken yönetim mekanizması onların temel dayanağı olarak öngörülmüştür.

Türkiye'nin AB'nin sunduğu olanaklardan yararlanması için kurumsallaştığı BKA'lar, büyük sanayi kuruluşlarından küçük sanayi kuruluşlarına geçiş evresinin destekleyicisi olarak çıkmıştır. Bu süreç, KOBİ'lerin ihracata dönük esnek modelli bir yapılanma olması doğrultusunda küresel ölçekle bütünleşebilen işletmeleri piyasa ekonomisine dâhil etmesine yol açmıştır. Bunun dışında, devletlerin yeni yönetim düzenleyici modeli esas alan yapısı, yetkilerini özel sektöre ve sivil toplum unsurlarına paylaşmasını sağlayarak yerel yönetişimi esas alan bir yapıyı sağlamıştır (Yılmaz, 2010, s.191).

Yerel yönetim aygıtı olarak ortaya çıkan BKA yapıları, yerel ve bölgesel aktörler arasında arabuluculuk yapan bir birim olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, yerel ölçekteki şirketleri daha büyük odaklara taşıyabilecek kurumsal destekler vermektedir. Yerel girişimcilerle birlikte, küresel alandaki yabancı yatırımcıya da bölgede olanaklar

sağlamaktadır. BKA'lar sadece iktisadi bir birim olmaktan ziyade, bölgedeki diğer aktörler ile yerel öncelikleri belirlemede bir merdiven işlevi görmektedir (Aybay, 2011, s.19-20).

Kalkınma ajanslarının yönetim çerçevesinde farklı düzeyde üstlenebileceği roller ise şöyle özetlenmiştir:

Tablo 4.1: Kalkınma Ajansları için Yönetişim Çerçevesi

	Planlama	Uygulama	İzleme
Ulusal Düzey	Ulusal ve sektörel stratejilerin oluşmasında yerel malumat ve verilerin temin edilmesi,	Yerel sorun, öncelik ve projelerin tanıtımı, lobicilik, işbirliği ortak proje fırsatları, aracılık,	Yönetişim konusunda ulusal karar alıcılara raporlama ve diyalog,
Bölge Düzeyi	Yerel önceliklerin katılımcı yöntemlerle elde edilmesi, uyumlaştırılması ve bölge bazında konsolide edilmesi, Yerel önceliklerin bölgedeki aktörler tarafından öğrenilmesi sahiplenilmesi ve iş planlarına girmesinin sağlanması	Stratejik amaçlar doğrultusunda, yerel aktörlerin bölge düzeyinde kendi aralarında ve diğer bölgelerle işbirlikleri, ortak proje ve eylemler (1- kamu-kamu 2- kamu-özel/STK ve 3- özel/STK-özel/STK)	Ajansın proje ve faaliyetlerinin bölge planına katkılarını izleyecek ve değerlendirecek şeffaf bir çerçeve oluşturmak, Kalkınma kurulunun ve diğer bölgesel aktörlerin uygulamayla ilgili olarak bilgilenmeleri, geri bildirimlerinin alınması ve değerlendirme,
Yerel Düzey	Ulusal öncelikler, sektörel ve tematik stratejiler: Örneğin KOBİ Stratejisi, İstihdam Stratejisi, Kırsal Kalkınma Stratejisi konusunda yerel (kamusal ve özel) aktörlere malumat sağlamak, Yerel kamusal aktörlerin kendi planlama süreçlerinde katılım ve yönetim ilkelerinin uygulanmasını sağlamak, kapasite oluşturmak.	Yerel aktörlerin uygulama kapasitesinin artırılması, Yerel aktörlere stratejik alanlarda malumat sağlama, Ulusal aktörlere yerel malumat sağlama, ulusal aktörlere yerel sekreteryaya oluşturma, gerektiğinde yerel uygulama ayağı olma.	Yerel demokratik meclis, STK, basın ve vatandaşların özellikle kamu uygulamalarını ve planı izlemesini sağlayacak şeffaflık ve araçların gelişmesini teşvik etmek, araçlar geliştirmek, Bölge planının yerelde uygulamasına ilişkin geri bildirim ve izleme mekanizmaları oluşturmak.

Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), 2011, s. 163

BKA'ların yönetim çerçevesinde bakılmasında ajansların Yönetim Kurulu önemli yer tutmaktadır. Bu kurulda, valinin en yüksek mülki amir olarak başkanlık etmesi ve bunun yanında özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını içermesi yönetim perspektifinde kurulduğunun göstergesidir. Ancak bu konuda ajansın özerkliğine ilişkin hususlara dikkat çekildiği görülmektedir. Bölge illeri valilerinin ajanslardaki baskın rolü, "ajansın özerkliği anlayışına uymadığı gibi, bu durum yerel kalkınma konusunda yerel

yönetimlerle de görev ve yetki çatışmalarının yaşanmasına neden olabilir” (Önen ve Kanayran, 2014, s. 127).

Yatırım destek ofislerinin kurulması, küresel kapitalizmin yerel yönetim unsurlarıyla temas etmesine bir imkân vermektedir. Bu doğrultuda merkezi karar alma mekanizmalarının yerine yerinden yönetimciliğe yer veren, yerel ölçekte hesap sorulabilir ve piyasa ekonomisinin hakim olduğu iktisadi karar alma süreçlerinin özerk olduğu birimler (Yılmaz, 2010, s. 192) olarak gösterilmektedirler.

Yönetişimin ana unsurlarından olan saydamlık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, katılımcılık ve etkililik kavramlar BKA için de var olan bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında sivil toplum kuruluşlarını teknolojik ve ekonomik gelişmelerle birlikte iktisadi ve siyasi altyapıyla kaynaştıran ajanslar yönetişimin ana hatlarıyla çerçevesini sunmaktadır (Karaca, 2013, s.136).

Yönetişim çerçevesinde içinde yer alan BKA’lar, merkezi ve yerel kamu birimleriyle uyumlu, işbirliği ve koordineli bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir. Özel kesim ve sivil toplum temsilcileri arasında dar kapsamlı danışma kurulu oluşturularak kurumlar arası eşgüdüm sağlanmalıdır. Mevzuata dayalı kamu ve yerel birimlerdeki çakışmalar önlenmelidir. Bölge planlamaları yapılırken toplumsal uzlaşuya dikkat edilmelidir. Bilgi ve iletişim ağı güçlendirilerek kurumların, üniversitelerin, paydaşların ve hizmet sağlayıcıların yönetim dizgesinin oluşturulması gereklidir. Yönetişim ilkelerinin yatay bir şekilde kamu-özel, merkezi-yerel ve ulus üstü, ulusal, yerel bağlantılarının güçlü alışverişinin sağlanmasıyla, ulusal ve bölgesel kalkınmanın önünün açılmasına fayda getirecektir. Bunun yanında, diğer bölgelerde kurulan ajanslar arasında sık bilgi alışverişi olması BKA’ların yönetim boyutuna katkı sağlayacaktır (Akin, 2006, s.302-304).

4.4.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

BKA’ların finansman kaynakları kamu bütçesinden ve özel fonlardan sağlanan kaynaklardan elde edilmektedir. Ayrıca, ajanslar sanayileşme konusunda krediler alarak kaynak elde etmektedir. Hem devletten hem AB ve Dünya Bankası’ndan sağlanan kaynaklar proje ve planlar için kullanılmaktadır (Cankorkmaz, 2011, s.120). Finansman

noktasında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)²¹ ve Ön Katılım için Yapısal Araç Fonu (ÖKYAF)²² ön plana çıkmaktadır. AB içerisinde ABKF, yerel kalkınmaya, altyapıya ve küresel pazarla bütünleşme içerisindeki ülkelere verilirken, ÖKYAF AB'ye aday ülkelerin altyapı projelerini desteklemek için nakdi kaynaklar sağlamaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006, s.93). Genel anlamda BKA'ların finansman kaynakları şu şekilde sıralanmaktadır (Kıratoğlu, 2015, s.30):

- Kamu ve özel sektörden elde edilen fonlar,
- Yerel veya merkez sağlanan fonlar,
- Bölgenin vergi gelirlerinden sağlanan gelirler,
- Hizmet sonucu elde edilen gelirler,
- KOBİ'ler üzerinden sağlanan gelirler,
- AB ve Dünya Bankası gibi kuruluşlardan sağlanan fonlar

Ajansların denetimi ise ilgili bakanlıkların koydukları kurallar ve Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatı çerçevesinde çalışan bağımsız denetim kuruluşlarının gerçekleştirilmektedir (Önen ve Kanayran 2014, s.123)

4.4.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uluslararası Örgütlenmesi

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (European Association of Economic Development Agencies-EURADA) Aralık 1991'de Belçika yasalarına göre kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olarak kuruldu. Kuruluşun amaçları şunlardır (EURADA, 2018, s.1):

- Üyeler arasındaki deneyim alışverişi ile yerel ve bölgesel ekonomik kalkınma alanında en iyi uygulamaları teşvik etmek;
- Kalkınma ajanslarının özel mekanizmalar ve ekonomik kalkınma kuruluşları olarak tanınmasını teşvik etmek;
- İşletmeler ve özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için bölgesel kalkınma programlarının ve / veya destek programlarının geliştirilmesi ve sunulmasına katılmak;

²¹ ABKF, AB'nin bölgesel düzeydeki ekonomik farklılıkları azaltmak amacıyla birlik üyelerine sağladığı fonlardır. Bu noktada KOBİ'lerin desteklenmesi, yerel kalkınmaya ve altyapıya önem verilmesiyle birlikte, üretken bölgesel yatırımların gerçekleştirilmesinin desteklenmesi amaçlanmıştır (Elçi, 2007, s.43).

²² ÖKYAF, AB'nin aday ülkelere sağladığı projelere ve programlara sağladığı fonlardır. Bu noktada Katılım Ortaklığı Belgesi, İlerleme Raporu, Ulusal Program ve Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda belirtilen öncelik ve esaslar dikkate alınmaktadır (Elçi, 2007, s.71).

- Hem Avrupa Komisyonu hem de diğer AB kurumlarıyla teknik işbirliğini güçlendirmek ve daha iyi organize etmek;
- Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerde yeni kurulan kalkınma ajanslarına yardım etmek;
- Birkaç ülkenin kalkınma ajansları arasında işbirliği projelerinin ortaya çıkışını teşvik etmek

4.5. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

4.5.1. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarının Gelişimi

Dünyada 1980 sonrası küreselleşme ile başlayan değişimler ve dönüşümler, Türkiye'nin iktisadi liberalleşmesini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin IMF, DB ve OECD ile girmiş olduğu ikili ilişkiler ve günümüzde AB ile devam eden bu süreç devletin yeniden yapılanma sürecini hızlandırmıştır (Köksel ve Yöntem, 2011, s.323). Türkiye'de BKA'ların kurulmasını hızlandıran sürecin arkasında AB'nin katılım öncesi mali yardım programında sunduğu bölgesel gelişme yardımlarından yararlanma amacı vardır (Ataay, 2005, s.15).

Belirtilmelidir ki Kalkınma Ajanslarının resmi kuruluşlarından önce, benzer uygulamalara ilk olarak Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında 1997'de faaliyete başlayan ve Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinde kurulan Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) örnek verilebilir. (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2018b) Bugünkü BKA'ları düşününce onların tüm işlevlerini karşılamasalar bile, esnek politika araçlarını kullanmaları, yerli ve yabancı girişimcilere danışmanlık hizmeti veren bir BKA modeli olarak tanımlanabilmektedirler (Kayasü ve Yaşar, 2002, s.70).

AB'ye uyum doğrultusunda strateji ve performansa dayalı hesap verme mekanizmalarını daha rahat uygulamak için dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu değişimlerin kurumsallaşmaya dönüşmesi, il ölçeği ve ulusal ölçeğin arasında bölgesel ölçek olan BKA'ların kurulması sonrası olmuştur (Dedeoğlu ve Sertesin, 2011, s.4).

Türkiye'nin ilk kez BKA'lar ile tanışması AB Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yapılması gerekenler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararında AB'nin kalkınma politikalarına uygun ve bölgelerin sosyo-

ekonomik durumunu gösteren istatistik birimleri olan NUTS projesi oluşturulmuştur. NUTS birimleri bölge kalkınma ajanslarının temelini oluşturulmasını sağlayan yasal bir dayanak olarak ortaya çıkmıştır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006, s.86).

Dünyada “Bölgesel” olarak nitelendirilse de Türkiye’deki örneklerinin sadece “Kalkınma Ajansları” olarak kabul edildiği ki bunun da ülkede bölünme endişelerini tetikleyen “bölgecilik” iddialarının etkisinde kalınmasına bağlandığı ifade edilmektedir. (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2018b, s.1)

AB katılım ortalığı belgelerlerinden ikincisinde “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” başlığından aşağıdan yukarıya doğru bir kalkınma politikasının geliştirilmesinin bir sonucu olarak BKA’ların amaçlarını sıralamıştır (AB, 2003, s.15):

- “Bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ve ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi”
- “Ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikası mevzuatının uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi”
- “Bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin kriterlerini ortaya koyan çok yılı kapsayan bütçeleme usullerinin oluşturulması”
- “Bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi”
- “Bölgesel kalkınma planlarının uygulanması”

hedeflenmiştir.

Bu çerçevede Türkiye’de BKA 5449 sayılı Kanun ile bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, yerel potansiyeli ortaya çıkarmak ve etkin kılmak, bölgesel sürdürülebilirliği artırmak, kamu, özel kesim ve sivil toplum arasındaki işbirliği kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur (Resmî Gazete, 2006, s.1). Yasanın esası olan teorik yaklaşım temelde “post-fordizme geçiş ve âdem-i merkezileşme süreci” olarak nitelenmektedir (Ataay, 2005, s.16).

5449 sayılı BKA’ların kurulması ile ilgili kanunun üniter devlet yapısı ve idarenin bütünlüğü ilkesine aykırı bulunduğu varsayımıyla Anayasa Mahkemesi’ne dava açılmıştır. Anayasa Mahkemesi 30 Kasım 2007 tarihinde ulus-devlet algısına ve kalkınma ajanslarının Türkiye’deki geleceğine yönelik şekilde Anayasa hükümlerine aykırı olmadığına ve iptal talebinin reddine karar verilmiştir. Bu noktadan itibaren BKA’ların kurulmasının önündeki engeller kalkmıştır (Şinik, 2010, s.128).

Türkiye’de kalkınma ajansları, sosyal devlet ilkesi gereğince bölge planlamasına uygun, küreselleşme sürecinde ülke içi ve ülke dışı bir etkileşim ağını içeren, merkezi aktörlerin daha geri planda bırakıldığı ve bu doğrultuda bölgesel ve yerel birimlerin piyasa mekanizması içerisinde düzenleyici olduğu ilişkiler ağını ifade etmektedir (Ataay, 2005, s.25-28).

Bu noktada Dünya’da ve Türkiye’de 21.yüzyılın yönetsel yapısına göre kurulan BKA’lar, liberal ekonomik sistemin bir altyapı aracı olup, ağırlıklı olarak özel sektörün etkisinin olduğu örgütlenme yapısıyla sermaye kesiminin, ulusal ve uluslararası şirketlerin ve STK’ların etkisi altında faaliyetlerini sürdürmektedir (Dura, 2007, s.147).

AB normları çerçevesinde kurulan BKA, yerel yönetim noktasında yerel potansiyeli ortaya çıkarmak ve var olan potansiyeli geliştirmek amacıyla bölgesel düzeyde sermayeyi ulusal ve uluslararası alana yaymak istemektedir. Bu sebeple kamu sektörü, özel sektörle sivil toplum kuruluşları arasındaki paydaşlık bu amaçların ortak bir şekilde gerçekleştirmesinin sağlanmasına yöneliktir. Bu bağlamda, 2006 yılından günümüze değin 26 tane BKA kurulmuş olup, bu ajanslar bölgesel kalkınmaya hizmetler vermektedir (Gürler Hazman, 2011, s.63).

Türkiye’de geçmiş dönemlerde yürütülen kalkınma çabaları yerel düzeyde kurumsal kapasite eksikliği yüzünden yeteri kadar başarılı olamamıştır. Yerel veya bölgesel düzeyde kurumsal kapasite eksikliğini doldurmak, bölgesel politikaları yerel düzeyde uygulamak ve koordinasyonu sağlamak üzere BKA’lar kurulmuştur. Bu noktada BKA’lar, yeni bir kalkınma modelinin bir parçasıdır (Bingöl, 2015, s.32).

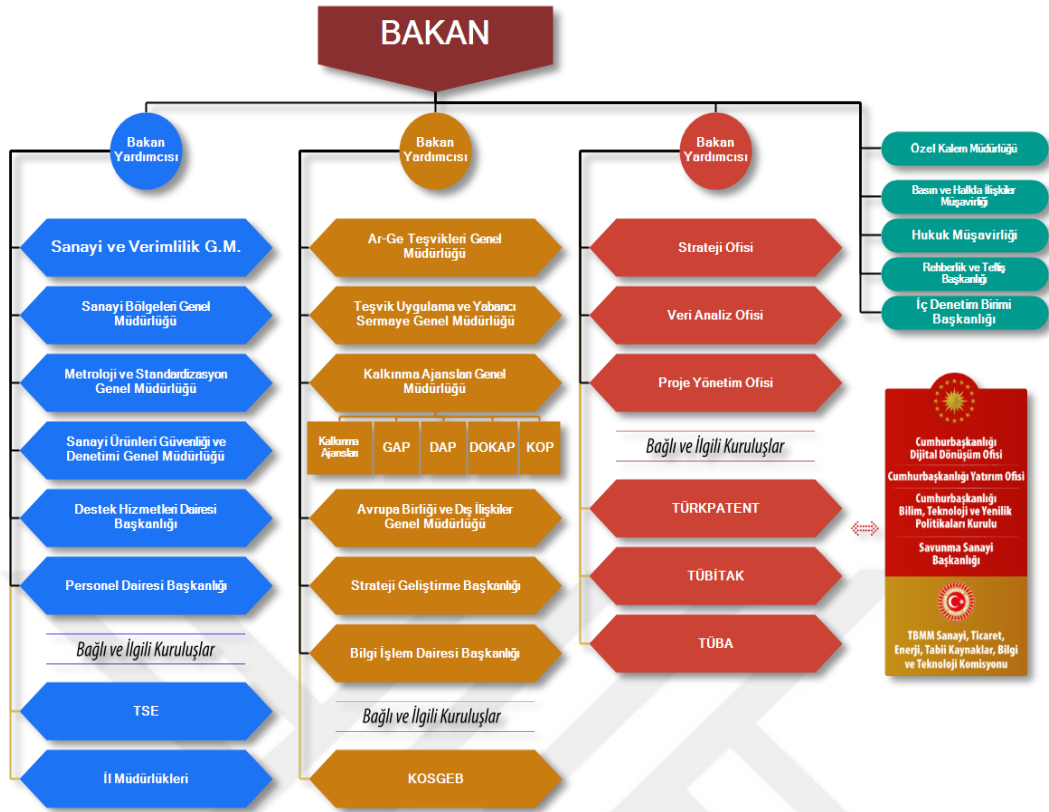
Harita 4.1: Türkiye’de Kalkınma Ajansları

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2018

2006’da itibaren ülke gündeminde resmi şekilde yer alan BKA’lar, ülkenin bölgesel gelişme noktasında etkisini göstermektedir. 25.01.2006 tarihli kanunun kabul edilmesinden sonra ilk ajanslar Çukurova ve İzmir Ajanslarının kurulması ile sağlanmıştır. Adana ve Mersin illerini içeren Çukurova Kalkınma Ajansı 06.01.2007’de, İzmir ili ve çevresini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansı da 13.01.2007 tarihi itibarıyla resmi olarak kurulmuştur (Yeşilbaş, 2012, s.7).

2018’de Türkiye idari yapısında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle 15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 no.lu “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ndeki değişiklikler kalkınma ajanslarını da etkilemiştir. 2018’de yayımlanmış bu kararnameye göre ajanslar, Kalkınma Bakanlığı bünyesinden alınıp Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı teşkilatına dâhil edilmiştir. Kalkınma ajansları bu bakanlığın ulusal koordinasyonundan sorumlu olduğu kuruluşlardan biri olarak gösterilmiştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın hizmet birimleri içinde yer yerilen Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ile de ajanslar tek çatı altına alınmıştır. Böylece tüm ajansların ve bölge kalkınma idarelerinin koordinasyonu sağlanmıştır.

Eski düzenlemelerde olduğu gibi yeni mevzuata göre de “Bakanlık ile ajansların ilişkisi koordinasyon görevini aşan bir düzeyde olduğu görülse de ajanslar Bakanlığın taşra teşkilatı olmadığı gibi, bağlı ve ilgili kuruluşu da değildir.” (Sayıştay Başkanlığı, s.2018, 53)

Şekil 4.1: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Organizasyon Şeması

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü hakkında da Cumhurbaşkanlığı 10 Temmuz 2018 tarihli ve 1. no.lu Kararnamenin 394. maddesinde bilgi verilmektedir. Bu maddedeki açıklamalara göre Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğünün görev ve yetkileri şunlardır (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018a):

- “Bölge, il ve ilçe bazında araştırma ve planlama çalışmaları yapmak veya yaptırmak”
- “Kalkınma ajanslarının genel koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek”
- “Yerel istihdamın ve girişimciliğin geliştirilmesi çerçevesinde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin, esnaf ve sanatkârların ve kırsal kesimin sorunlarına yönelik politikalar geliştirmek amacıyla çalışmalar yapmak, kurumsal ve hukuki düzenlemeler ile ilgili görüş vermek, uygulamayı yönlendirmek”
- “Kalkınmada öncelikli yöreleri ve ihtiyaçlarını tespit etmek, bu yörelerin özelliklerini dikkate alarak daha hızlı bir gelişme sağlanması amacıyla gerekli çalışmaları yapmak, bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili koordinasyonu sağlamak ve görev alanına

giren konularda görüş vermek ve uluslararası kuruluşlarla temas ve müzakerelere iştirak etmek”

d) “Bölgelerin kalkınmasının hızlandırılması amacıyla ilgili kurum ve kuruluşların proje ve faaliyetlerinin uyum ve bütünlük içinde yürütülmesini sağlamak”

e) “Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak”

Yeni kararname, Kalkınma Ajansları için başka bazı yeniliği de beraberinde getirdi. Buna göre, ajanslar bölgeler esas alınarak Cumhurbaşkanı kararı ile kurulacak ve ajans merkezinin bulunacağı il, Cumhurbaşkanı kararnamesinde belirtilecektir. Kalkınma ajanslarının yeniden düzenlenmesine ve hali hazırdaki bir ajansın kaldırılmasına da Cumhurbaşkanı yetkili olacaktır.

Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bölgeler arasındaki veya bir bölgenin içindeki gelişmişlik farklarını azaltacak tedbirleri olarak plan, programlar ve projelerde ajanslara rehberlik edecektir. Bakanlık, programların uygulanmasını izleyip, denetleme ve ajansların yıllık çalışma programlarını onaylamak yetkisindedir. Yönetim Kurulu tarafından teklif edilen ya da Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından belirlenen bir kişi genel sekreter olarak görevlendirilecektir. Bakanlık, gerekli gördüğünde genel sekreteri kendi başına görevden alma yetkisine sahiptir.

Ajanslar desteklenecek etkinlik ve projelerde uygulama sürecini, takip edip değerlendirecek ve neticelerini Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bildirecektir.

2006’da çıkarılan 5449 sayılı kanunun ikinci bölümünün 5. maddesinde ajansların görev ve yetkileri yer almaktaydı. Yeni mevzuatta ilgili madde sadece birkaç kelimelik bir değişiklikle yani eski kanundaki kapsamıyla korunmuştur. Bu doğrultuda ajansların görev ve yetkilerini şunlardır²³:

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını **Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na**²⁴ bildirmek,

²³ Az sayıdaki değişim koyu italik ve altı çizili olarak gösterilmiştir.

²⁴ Eski kanunda “Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına”

- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- **Bölgesel gelişmeye yönelik**²⁵ Ajansa tahsis edilen **iç ve dış**²⁶ kaynaklı fonları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, iktisadi ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek,
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak

Ajansların hukuki yapısını oluşturan diğer yönetmelikler usul ve esaslar ise şöyle

sıralanabilir:

²⁵ Eski kanunda “4’üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde”

²⁶ Eski kanunda olmayan bir eklemedir.

1. Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik 25 Temmuz 2006/26239 (Yürürlükten Kaldırılmıştır)
2. Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği 28 Eylül 2006/26303
3. Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 11 Aralık 2010/27782
4. Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik 04 Haziran 2015/29376
5. Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği 03 Ağustos 2009/27308
6. Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik 22 Aralık 2009/27440
7. Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 11 Aralık 2010/27782
8. Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği 25 Temmuz 2006/26239
9. Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik 22 Aralık 2009/27440
10. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği 08 Kasım 2008/ 27048 (Yürürlükten Kaldırılmıştır)
11. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 31 Aralık 2010/27802 (Yürürlükten Kaldırılmıştır)
12. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik 16 Kasım 2011/28114 (Yürürlükten Kaldırılmıştır)
13. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik 20 Haziran 2013/28683 (Yürürlükten Kaldırılmıştır)
14. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 15 Eylül 2017/30181
15. Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisleri Yönetmeliği 27 Ağustos 2014/29101
16. Kalkınma Ajansları Çalışma Programı Hazırlama Usul ve Esasları
17. Kalkınma Ajansları Çalışma Usul ve Esasları
18. Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu ve Ekleri
19. Kalkınma Ajansları Mal, Hizmet, Yapım İşi Satın Alma İhale Usul ve Esasları

20.Kalkınma Ajansları Mali Desteklerinden Yararlanan Kamu İdarelerine Tahsis Edilen Kaynakların Aktarımı, Kullanımı, Muhasebeleştirilmesi ile Diğer

Hususlara İlişkin Usul ve Esaslar

21.Kalkınma Ajansları Proje Uygulama Rehberi

22.Kalkınma Ajansları Satın Alma Rehberi

23.Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofislerinin Görev ve Yetkilerine İlişkin Usul ve Esaslar

4.5.2. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarına İlişkin Bilgiler

İdari değişikliklerden etkilenmemiş olan Türkiye’de BKA’lar listesini aşağıdaki tablodaki gibi gösterebiliriz:

Tablo 4.2: Kalkınma Ajansları Hakkında Bilgiler

Bölge	İller	Kalkınma Ajansı (KA)	Kısaltma	Kuruluş Yılı
TR31	İzmir	İzmir KA	İZKA	2006
TR62	Adana, Mersin	Çukurova KA	ÇKA	2006
TR52	Karaman, Konya	Mevlâna KA	MEVKA	2008
TR83	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Orta Karadeniz KA	OKA	2008
TRB2	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	Doğu Anadolu KA	DAKA	2008
TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	İpekyolu KA	İKA	2008
TRC3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Dicle KA	DİKA	2008
TR10	İstanbul	İstanbul KA	İSTKA	2008
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	Karacadağ KA	KARACADAĞ	2008
TRA1	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Kuzeydoğu Anadolu KA	KUDAKA	2008
TR21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Trakya KA	TRAKYAKA	2009
TR22	Balıkesir, Çanakkale	Güney Marmara KA	GMKA	2009
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	Güney Ege KA	GEKA	2009
TR33	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	Zafer KA	ZEKA	2009

TR41	Bilecik, Bursa, Eskişehir	Bursa Eskişehir Bilecik KA	BEBKA	2009
TR42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Doğu Marmara KA	MARKA	2009
TR51	Ankara	Ankara KA	ANKARAKA	2009
TR61	Antalya, Burdur, Isparta	Batı Akdeniz KA	BAKA	2009
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Doğu Akdeniz KA	DOĞAKA	2009
TR71	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde	Ahiler KA	AHİKA	2009
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	Orta Anadolu KA	ORAN	2009
TR81	Bartın, Karabük, Zonguldak	Batı Karadeniz KA	BAKKA	2009
TR82	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Kuzey Anadolu KA	KUZKA	2009
TR90	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Doğu Karadeniz KA	DOKA	2009
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Serhat KA	SERKA	2009
TRB1	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	Fırat KA	FKA	2009

Kaynak: 4no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018b, 16. Bölüm Ek Liste

BKA'lar Türkiye'de yönetim perspektifinde kurulmuş yerel birimlerdir. Bu bağlamda, yerelin düşüncelerini ve etkinliğini sağlayıp merkeze ulaştırmayı amaç edinen eklektik bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Ajansların ülke için faydalı birer aktör olduğunun yanında, eleştirel anlamda da ortaya çıkan görüşler mevcuttur. Ajanslara getirilen en önemli eleştirilerden biri ulusal çıkarların arka plana itilmesi ve gelişmekte olan Türkiye'nin bölgesel anlamda yeterli şekilde kalkınamayacağı düşüncesidir (Gürler Hazman, 2011, s.67). Başka bir eleştirel boyut ise, ulus devletin AB çıkarlarıyla aşındırılması ve sosyal yönden negatif durumda olan kesimlerin göz ardı edilip sermayenin etkin kılınacağıdır (Ayman Güler, 2003, s.19). Bununla birlikte BKA'ların, Türkiye'nin idari bütünlüğüne yönelik bir tehdit olduğu ve bölgesel özerkliğe uygun bir adım olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ajansların bölgesel dengesizlikleri derinleştireceği ve yerel sermaye ile küresel sermayenin piyasa odaklı politika oluşturmasına yol açması eleştirisi de mevcuttur (Şinik, 2010, s.132).

BKA'lara yöneltilen diğer eleştiriler ise şunlardır:

- Ajansların kamu tüzel kişiliğine sahip olmamasına rağmen yönetiminde ve sağlanan kaynaklarda kamusal araçları barındırması,
- BKA'ların Yönetim Kurulu Başkanı olan Valilerin, “tarafsız kamu görevlisi” sıfatının dışına çıkarak sağlanan fonları dar bir sermaye kesimi için kullanması,
- BKA'ların devletin diğer aygıtlarının yetki alanlarına giren işlere müdahale edebilmesi ve “iş takipçisi devlet” modeli yaratması,
- Mülga edilen BKA kanununun Cumhurbaşkanlığı bünyesinde toplanması,
- BKA'lara sağlanacak kaynakların yasada belirtilmemiş olması,
- Bürokrasiyi azaltma düşüncesiyle yeni bürokrasiler, iller ve bölgeler arasında yeni çekişmeler, yeni birimler ve denetim dışı yeni harcamalar birimleri yapılması,
- BKA'ların Yönetim Kurulu'nda tarım sektörünün ağırlığını oluşturacak Ziraat Odası, Ticaret Borsası ve Ziraat Mühendisleri Odası'nda herhangi bir üyenin olmaması (Cankorkmaz, 2011, s.129).

Türkiye’de BKA’lar, kuruluşlarından itibaren üstlendikleri rol itibariyle birçok beklentinin ve işlevin yeni kalkınma aktörleridir. Yapıları ve yönetimleri itibariyle ne tam kamu ne özel ne tam merkezi ne de yerel bir kalkınma aracıdır. Kamu yönetiminde yeni olan ajanslar, daha çok bölgesel kalkınmanın yönetim esaslı olması esasıyla yer edinmektedirler (Dedeoğlu ve Sertesin, 2011, s.13). Türkiye’nin kalkınma çabalarına katkı sağlayacağı düşüncesiyle ortaya çıkan BKA, etkinliğini ve geçerliliğini korumaktadır. Bölgesel ve yerel manada, yönetim aktörü olarak sosyal, iktisâdî ve çevresel düzeyde politikalar üreten ve paydaşlarıyla koordineli bir şekilde varlığı sürdürmüştür. Bu bağlamda, Türkiye’nin sosyal ve iktisâdî hedefleri doğrultusunda kalkınma planlarıyla birlikte bölgelerin kalkınmasına etki etmeye devam etmektedir.

4.5.3. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarının Organları

Ajansların teşkilat yapısı ise şöyle öngörülmüştür:

4.5.3.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma kurulu, illerin dengeli temsiline sağlanması için farklı illerin kamu, özel ve sivil sektörlerinden oluşan bir yapıdadır. Bu çeşitlilik nedeniyle en fazla 100 üyeden oluşabileceği mevzuatta belirtilmektedir. Kalkınma Kurulu, bölgenin farklı

sektörleri arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansa rehberlik etmek için kurulmuştur. Kurulun toplantılarında bölgenin potansiyeli, sorunları ve bunlara ilişkin çözüm önerileri ile ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporları değerlendirilerek Yönetim Kuruluna önerilerde bulunmaktadır. Mevzuattaki son değişikliğe göre Kurula temsilci gönderecek kurum ve kuruluşların “gönderecekleri temsilcilerin sayısı, görev süresi ve diğer hususlar Cumhurbaşkanlığı kararı ile belirlenir.” Kalkınma kurulu, başkanın çağrısıyla bir yılda en az 2 kez toplanır. Yanı sıra kurul gerekirse üye tam sayısının 1/5'in talebiyle toplantıya çağırılabilir.

4.5.3.2. Yönetim Kurulu

Ajansların karar alma organıdır. 15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 16. Bölüm, madde 193 bu konuda çerçeveyi çizer: “Tek il ile oluşmuş bölgelerde kurul vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden oluşacaktır. Birden çok il ile oluşmuş bölgelerdeki kurul ise ilgili illerin valileri, büyükşehir belediye başkanları veya merkez ilçe belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve ilgili illerden katılacak ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşacaktır.”

4.5.3.3. Genel Sekreterlik

Ajansın kararlarını uygulama organı genel sekreterliktir. Ajansın karar alıcıları politikaları belirlerken, Genel Sekreterliğin bu politikaları yürütmekle görevli teknik nitelikte bir ekip olduğu söylenebilir (Özen, 2005, s.9).

Genel sekreterlik yönetim kuruluna karşı sorumludur. Genel sekreter, aynı zamanda yatırım destek ofislerinin en üst amiridir.

4.5.3.4. Yatırım Destek Ofisleri

Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini mevzuatta belirtilen sürede veya bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek üzere yetkilendirilmişlerdir.

4.5.3.5. Hukuk Müşaviri

Genel Sekretere bağılı olarak çalışır ve ona karşı sorumludur. Ajansın hukuki konuları hakkında görüş bildirmek, ajansın menfaatlerini koruyucu, anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri vaktinde almak ve sözleşmelerin hukuka uygun olarak yapılmasına yardımcı olmak, davalarda ve icra ve takiplerde gerekli bilgileri hazırlamak, taraf olduğu davalarda ve icra takiplerde ajansı temsil etmek veya ajans tarafından hizmet alımı yoluyla temsil ettirilen dava ve icra-iflas takiplerini takip ve koordine etmektir. Bunun yanında, ajans personeli hakkında kendisine gönderilen inceleme ve soruşturma raporlarını inceleyerek gerekli işlemleri yapmaktadır. Genel Sekreterlikçe verilecek ek görevleri üstlenmek ve çağrıldığı toplantılarda hazır bulunmak üzere avukatlık ruhsatnamesine ve uzman personel niteliklerine sahip kişiler arasından uzman personelin istihdam usullerine uygun olarak Genel Sekreter tarafından görevlendirilmektedir (MARKA, 2019, s.1).

4.5.3.6. İzleme ve Değerlendirme Birimi

Bölge plan ve programları çerçevesinde Ajansın desteklediği proje ve faaliyetler ile yürütülen hibe programlarının izleme ve değerlendirmesinden sorumludur. Ajansa tahsis edilen kaynakların bölge plan ve programlara uygun biçimde kullanılması ve daha verimli, etkili ve sürdürülebilir sonuçlara ulaşılması amacıyla destek faaliyetlerinin düzenli olarak izlenmesini sağlamaktadır. Ajans tarafından desteklenen proje ve faaliyetlerin başarılı bir şekilde uygulanması, yasa ve usullere uygunluğunun kontrolü, yararlanıcıların sorun ve ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenir (DİKA, 2019, s.1).

4.5.3.7. Proje Geliştirme ve Uygulama Birimi

Sağlanacak desteklerin uygulanmasında genel bir çerçeve oluşturan birimdir. Potansiyel yararlanıcılara yönelik başvuru rehberi hazırlamak ve bu kişilere yönelik planlanan eğitimleri gerçekleştirmek ve projeleri değerlendirme, kabul etme, revize etme ve hak kazanan proje sahipleri ile sözleşmeler yapmak birimin önemli görevlerindedir (İSTKA, 2019, s.1).

4.5.3.8. Kurumsal Yönetim Birimi

İdari, mali işler, insan kaynakları, yönetici asistanlığı, halkla ilişkiler, bilgi işlem faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu birimdir. Bu noktada kurumun gelir ve alacaklarını tahsil edildiği ve muhasebeleştirildiği birimdir. Genel Sekreterin iş takibini yapmak, birimler arası koordinasyonu sağlamak, Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulu toplantılarının sekretarya faaliyetlerini yürütmek birimin diğer görevleridir (İZKA, 2019, s.1).

BEŞİNCİ BÖLÜM

FIRAT KALKINMA AJANSI VE YÖNETİŞİM

Fırat Kalkınma Ajansı ve yönetişimin birlikte incelenmesi bu bölüm altında değerlendirilmiştir.

5.1. FIRAT KALKINMA AJANSININ KURULUŞ AŞAMASI

Fırat Kalkınma Ajansı'nın kurulmasında tarihsel ve kültürel süreç içerisinde var olan bölgede tarımsal faaliyetlerin yoğun olması, kamu otoritesinin ekonomi ve istihdam üzerindeki etkisinin zayıflığı ajansın kurulmasında etkili olmuştur. Bunun yanında girişimcilik kültürünün vatandaşlar nezdinde az bilinmesi ajansın kurulmasındaki bir başka arka plandır. Özellikle işletmelerin tasarım, AR-GE ve ürün yeteneklerini geliştirmekle birlikte, bunun yanında bitkisel üretim, organik tarım ve hayvancılık alanlarındaki potansiyeli ortaya çıkarmak için bölgesel ölçekte hissedilen eksikliklerden dolayı illerin birlikte kalkınmasını sağlayacak bir ajansın oluşmasına sebep olmuştur. (Fırat Kalkınma Ajansı, 2019, s.6-9).

Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerini kapsayacak şekilde TRB1 düzeyi bölgesine faaliyetlerini sürdürmek için, 5449 sayılı kanununun madde 3'e dayandırılarak 25 Temmuz 2009 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan 14 Temmuz 2009 ve 15236 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Resmi olarak ilk Yönetim Kurulu toplantısını 06 Temmuz 2009'da gerçekleştiren ajansın merkezi Malatya olup, diğer illerde ise Yatırım Destek Ofisleri bulunmaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.5).

12 Ekim 2009 tarihinde Yönetim Kurulu kararıyla ajansın ismi "FIRAT Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli Kalkınma Ajansı" olarak belirlenmesi yönünde karar verilmiştir. Daha sonra DPT ile yapılan görüşmelerde ajansın ismi "FIRAT Kalkınma Ajansı" olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte ihtiyaç duyulan 30 adet uzman ve 6 adet destek personelinin göreve başlamasıyla resmi olarak hizmetlerine başlamasıyla kurumsallaşmıştır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2009, s.10-11).

5.2. FIRAT KALKINMA AJANSININ MİSYONU VE VİZYONU

Ajans misyonunu, “TRB1 Bölgesinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek için gereken plan, program ve araçları hazırlayarak paydaşlarıyla birlikte uygulamak” şeklinde tanımlarken, vizyonunu ise “*Bölgede meydana getirdiği pozitif değişimle Türkiye'nin gelişmesine ilham kaynağı olan bir Kalkınma Ajansı olmak*” şeklinde belirtmiştir (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.5).

Harita 5.1: TRB1 Bölgesi Vurgulu İstatistiki Bölge Haritaları

Harita 5.1: TRB1 Bölgesi Vurgulu İstatistiki Bölge Haritaları

Kaynak: FKA, 2011, s.12

5.3. FIRAT KALKINMA AJANSININ HEDEFLERİ

Fırat Kalkınma Ajansı hedeflerini şu amaçlar etrafında toplamaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.28):

- “Anayasaya, kanunlara, genel hukuk kurallarına uygun olarak, ulusal plan ve programlar çerçevesinde bölge plan ve programlarının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetleri desteklemek”

- “TRB1 Düzey 2 Bölgesi’nde (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) kurumsal ve beşerî kapasitenin geliştirilmesi suretiyle iktisâdî ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunmak”
- “Katılımcı, yenilikçi, çevreye duyarlı, toplumsal sorumluluğa sahip ve çözüm odaklı bir anlayış çerçevesinde; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ve bütün aktörler arasında hızlı, etkin ve sürekli bir iletişim sürecinin oluşturulmasına katkı sağlamak”
- “Doğal ve kültürel varlıkların korunmasına, bölgenin beşerî sermayesi ve maddi kaynaklarının sürdürülebilir bir çerçevede, etkili ve verimli şekilde kullanılmasına, yatırım ortamının iyileştirilmesine ve istihdam ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik faaliyetlere destek vermek”
- “Yürütülecek faaliyetlerin tamamında açıklık, adalet, tarafsızlık, toplumsal mutabakat ve katılımcılık, eşit muamele, güvenilirlik, verimlilik, sürdürülebilirlik, bilimsellik, etkinlik, erişilebilirlik, öngörülebilirlik ve hesap verilebilirliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almak”
- “Belirtilen tüm bu amaçları gerçekleştirebilecek, planlama ve programlama faaliyetlerini destekleyebilecek gerekli koordinasyon kabiliyetini haiz, teknik kapasitesi yüksek, bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasını desteklemek üzere yereldeki bütün aktörlerle birlikte etkin ve verimli bir kurumsal yapı oluşturmak amacıyla teşkilatlanmaktadır.”

5.4. FIRAT KALKINMA AJANSI’NIN G. Z. F. T. (S. W. O. T.) ANALİZİ

5.4.1. Güçlü Yönleri

Fırat Kalkınma Ajansı’nın en önemli güçlü yönleri olarak şunlar öne çıkmaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.88):

- “10 yıllık tecrübe”
- “Ajansın nitelikli ve sorumluluk sahibi çalışanlarının olması ile paylaşımcılık, iyi niyet ve önlemlerini önceden almasını bilen bir çalışma anlayışına sahip olunması”
- “Ajans görevlerinin ve faaliyetlerinin birimler arasında etkin dağılımı”
- “Ajansın bilinirliğinin günden güne artması”
- “Bölge illerinin yatırım konusunda farklı alternatiflere sahip olması”

- “Bölgedeki kurumsal koordinasyonun gelişmesi ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerdeki artış”
- “İyi tanımlanmış ve deneyimlere göre güncellenen iş süreçleri”
- “Kurumsal yapının geliştirilmesi için yeterli kaynaklara sahip olunması”
- “Paydaşlarla ilişkilerin geliştirilmiş olması”
- “Proje uygulamalarında yararlanıcılarla irtibat halinde çalışmaya özen gösterilmesi”
- “Uygulamadaki program sayısının ve bu sayede edinilen deneyimlerin artması ve bunların olumlu etkileri”

5.4.2. Zayıf Yönleri

Ajansın zayıf yönleri arasında şunlar sayılabilir (FKA, 2018a, s.88):

- “Ajans insan kaynağının geliştirilmesine yönelik eğitimlere yeterli zaman ayırlamaması”
- “Personel sayısının yetersiz olması”
- “Proje uygulama ve izleme süreçleri ile ilgili olarak yararlanıcıların mevzuatın gerekli kıldığı esaslara dair zorluk ve karmaşıklık algısı”
- “Tematik odaklanmada yetersizlik”
- “Yürütülen planlama ve analiz çalışmalarında sağlıklı verilere ulaşılamaması”

Fırat Kalkınma Ajansı'nın güçlü ve zayıf yönleri doğrultusunda sağlamış olduğu mali destekler bu noktada önem taşımaktadır. Desteklenen proje sayısı, desteklenen proje oranı, toplam proje bütçesi, toplam destek miktarı ve toplam destek oranı illere göre dağılımı ajansın TRB1 Bölgesi'ndeki etkisini göstermektedir.

Tablo 5.1: 2010-2018 FKA Mali Desteklerinin Bölge İllerine Göre Dağılımı

Proje İli	Desteklenen Proje Sayısı	Desteklenen Proje Oranı (%)	Toplam Proje Bütçesi (TL)	Toplam Destek Tutarı (TL)	Destek Oranı (%)
Bingöl	128	20,1	52.602.707,83	30.272.138,84	24,3
Elazığ	169	26,5	54.955.076,36	30.763.361,82	24,7
Malatya	245	38,5	80.443.307,83	48.881.861,45	39,3
Tunceli	95	14,9	24.271.060,10	14.621.639,31	11,7
Toplam	637	100	212.272.152,12	124.539.001,42	100

Kaynak: Fırat Kalkınma Ajansı, 2018c

5.4.3. Olası Fırsatlar

Ajansın fırsatları arasında şunlar sayılabilir (FKA, 2018a, s.89):

- “AB fonlarından destek alınması”
- “AB’nin ajansların uygulamalarını desteklemesi”
- “Bölgede üniversitelerin yer alması”
- “Bölgenin doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarını ileri seviyeye taşıyacak bir potansiyele sahip olması”
- “Bölgenin genç nüfusa dayalı dinamik, hareketli olması”
- “Bölgenin tarıma dayalı sanayi, tekstil sanayi ve mekanik/elektrik yapı elemanları dallarında, Orta Doğu ve Kafkas ülkeleri olmak üzere dış pazarlara açılacak bir konumda yer alması”

5.4.4. Bekleyen Tehditler

Ajansın tehditleri arasında şunlar sayılabilir (FKA, 2018a, s.89):

- “Ajans faaliyetlerinin bölge planlama ve bölge aktörleriyle işbirliğini kolaylaştırmak için diğer kurum ve kuruluşlar ile ajans personelinin kişisel yaklaşımları sonucu öngörülen işbirliğinin kırılma olması”
- “Ajansın salt hibe veren kuruluş olarak algılanması”
- “Bölgede ajansa sahiplenme düzeyinin düşük olması”
- “Finansman kaynakların merkezi bütçeye dayanması”
- “Paydaşlar tarafından ajansın tam bilinmemesi, tanımaması”
- “Paydaşların ajanslardan beklentilerinin çok yüksek olması”
- “Sosyo-ekonomik zayıflıktan dolayı nitelikli personelin tutulmaması”
- “Verilen desteklerin farklı kamu kuruluşları ile arasında benzerlik taşıması”

5.5. TRB1 BÖLGESİNDEKİ İLLERİN G. Z. F.T. (S.W.O.T.) ANALİZİ

G. Z. F.T. (S. .W. O. T.) Analizi, FKA bünyesindeki illerin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditlerini ortaya koymak için uygun analiz yöntemidir. Bu doğrultuda sırasıyla Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerine yer verilmiştir.

Harita 5.2: TRB1 Bölgesi İl ve İlçeleri

Kaynak: FKA, 2011, s.13

5.5.1. Bingöl

Bingöl ilinde katılımcı sivil toplum örgütlerinin varlığı güçlüdür. İl Özel İdaresinin ve Bingöl Belediyesi'nin karar alma ve icra yetkisinin etkisi büyüktür. Özellikle yurttaşların ilin mevcut sorunları ile ilgili sorunların çözümündeki katılma isteği önemlidir. Bunun yanında sağlık birimlerinin altyapısının gelişme göstermesi başka bir güçlü yön olarak ortaya çıkmaktadır (Bingöl İl Özel İdaresi, 2014, s.24).

Bingöl ilinde eğitimde ve sağlıkta kalitenin yetersiz olması ildeki zayıf bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte merkez ile ilçeler arasındaki hizmet düzeyinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu noktada yatırımların yerinde kullanılmaması ve şehre aktarılan kaynakların yetersiz olması başka bir zayıf yön olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ildeki mevcut nitelikli personelin azlığı zayıf bir nitelik olarak ortaya çıkmıştır (Bingöl İl Özel İdaresi, 2014, s.24).

Bingöl ili belirli fırsatları barındırmaktadır. Bu fırsatlardan en önemlisi üniversitenin bulunması ve akademik kadronun varlığıdır. Turizme hizmet verebilecek yerlerin çekim merkezi haline getirilmesi ilin çekiciliğini arttıran bir olgu olarak ortaya

çıkmiştir. Yatırım potansiyelinin oluşması noktasında hazine arazilerinin var olması Bingöl ili için bir fırsattır. İlin kalkınmasına kaynak sağlama noktasında AB fonlarından yararlanmak ve belediyenin çevre düzenlemesine katkıda bulunacak olması önemli bir artı değer olarak görülmektedir (Bingöl Belediyesi, 2015, s.54).

Bingöl ilini rahatsız eden belli başlı tehditler önemlidir. Bunlardan en önemlisi işsizlik oranının yüksek olmasıdır. Bununla beraber ilin yatırımı için yabancı sermayenin ilgisizliği ve yatırıma olan yönelimin zayıf olmasıdır. Ayrıca, yatırımların merkezde yoğunlaşması negatif bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Son olarak ise, Trafik sıkışıklığından dolayı kentsel yaşamın riskli hale gelmektedir (Bingöl Belediyesi, 2015, s.55).

5.5.2. Elazığ

Elazığ ilinde güçlü idari yapı ve mali özerklik vardır. İl yönetiminde valinin desteği güçlüdür. İlin sorunlarına karşı vatandaşın katılımcılık düzeyi gelişmiştir. Vatandaşın taleplerinin ilgili birimlere ulaştırılabilmesi kolaydır. Valinin idaresinde yatırım izleme, değerlendirme işbirliği ve koordinasyon toplantılarının yapılması bir başka önemli özellik olarak ortaya çıkmaktadır (Elazığ İl Özel İdaresi, 2015, s.62).

Elazığ ilindeki önemli olumsuz durumlardan birisi, hedeflenen yatırımlar için kaynak yetersizliğidir. Bunun yanında idarenin gelir getiren kaynaklar üretememesi zayıf bir durum olarak görülmektedir. Kurumsal anlamda iletişim eksikliği ve taassubun varlığı görülmektedir. Bunun yanında uzmanlık gerektiren alanlardaki personel eksikliği ve yatırımlarda öncelikli yerlerden kaynaklı sorunlar Elazığ ilinde görülen diğer belli başlı olumsuzluklardır (Elazığ İl Özel İdaresi, 2015, s.63).

Elazığ ili coğrafi konum olarak önemli bir noktada bulunmaktadır. AB projelerinden ve hibe programlarından yeterince faydalanmaktadır. Bununla birlikte İŞGEM ve TEKNOKENT'in olması ve 2. İŞGEM Projesinin hayata geçirilmesi önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Köklü bir üniversite geçmişine sahip ilde KÖYDES kaynaklı projelerin uygulandığı görülmüştür (Elazığ İl Özel İdaresi, 2015, s.64).

Elazığ ilinde girişimcilik kültürü ve birlikte iş yapma kültürü düşük seyir göstermektedir. Uzun vadeli planlamada yaşanan sorunlar ve yatırımlar için istenen ödeneklerin yetersiz olması bir başka tehdit unsuru olarak görülmüştür. Son olarak ilden nitelikli işgücü göçünün olması ve ilin niteliksiz göç alması olgusu ortaya çıkmıştır (Elazığ İl Özel İdaresi, 2015, s.65).

5.5.3. Malatya

Malatya ilinin paydaşlarla (özel ve tüzel kişilikler) ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan güçlü ilişkiler ağı bulunmaktadır. Yerel idarenin halkla olan iletişimi güçlüdür. İl sınırının büyükşehir sınırı olmasından kaynaklı yasal yetkilerin artmıştır. Tecrübeli ve dinamik personelin varlığı güçlü bir yön olarak görülmektedir. Bunun yanında, teknolojik yeniliklere duyulan yatkınlık ve gelişime verilen destek olumludur (MBB, 2015, s.50).

Malatya ilinde birtakım zayıf özellikler bulunmaktadır. Özellikle, bu ilde faaliyet ve projelerin uygulanmasında gerekli olan merkezi finansman destekleri ve AR-GE çalışmaları yetersizdir. Kanun ve yönetmeliklerin denetleme ekiplerine verdiği denetleme gücü etkili değildir. Personelin sahip olduğu bürokratik alışkanlıkların varlığı ve zaman zaman görülen kurum içi iletişim ve koordinasyon eksikliği başka bir sorun olarak görülmektedir (MBB, 2015, s.50-51).

Malatya ili için öngörülen birtakım fırsatlar bulunmaktadır. AB uyum yasaları çerçevesinde hükümet politikaları, teknoloji ve pazarda olan değişimler Malatya için önemli bir fırsattır. Bunun yanında, dünya çapında tanınan marklara ev sahipliği yapmaktadır. Yerel yönetimler yatırımlar için her türlü işbirliğine açık kuruluşlar olarak ortaya çıkmıştır. İlde proje bazlı fon kaynakları sağlayan kamu kurumlarının (DAP, Kalkınma Ajansı, TKDK vb.) varlığı bulunmaktadır. İlin kalkınmasına ulusal ve uluslararası finansal kaynak sağlayan, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ile işbirlikleri görülmektedir (MBB, 2015, s.51).

Malatya ili için belli başlı tehditler görülmektedir. Büyük projelerin gerçekleşmesinde bürokratik kaynaklı sorunların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Malatya Büyükşehir Belediyesi ile diğer belediyeler arasındaki işbirliği ve bilgi paylaşımının iyi noktada olmadığı sorunu önemli bir tehdit unsurudur. Malatya ilinde kaynaklar bilinçsizce tüketilmektedir. Bundan dolayı kent bilinci farkındalığı ve çevre duyarlılığında yaşanan eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca, şehrin her bölgesine farklı hizmet düzeylerinin ulaşmadığı bilinmektedir (MBB, 2015, s.51).

5.5.4. Tunceli

Tunceli ilinin birtakım güçlü yönleri şu önemlidir. İl genelindeki gerekli vizyon ihtiyacı ve planlama anlayışı bilincinin güçlü bir şekilde arttığı görülmektedir. İl Özel İdaresi'nin kendi bütçesini hazırladığı ve bu doğrultuda vatandaşın gelen istek ve

şikâyetlerin hızlı bir şekilde değerlendirdiği önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Valinin ve İl Genel Meclisi'nin stratejik planlamaya verdiği önem ilin güçlü bir yönüdür. Bunun yanında ilde üniversitenin olması artı bir değer olarak görülmektedir (Tunceli İl Özel İdaresi, 2015, s.44).

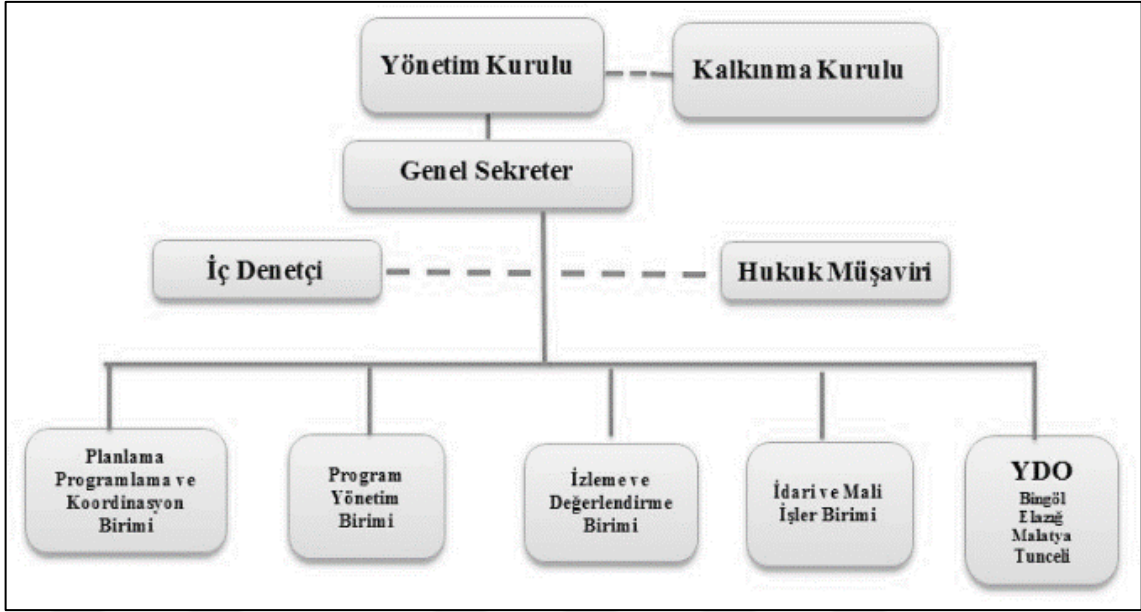
Tunceli'de önemli bir işsizlik sorunu bulunmaktadır. Yatırımlar için kaynak eksikliği görülmektedir. Bunun yanında ilçe özel idare teşkilatlarıyla ve köylerle ciddi koordinasyon sorunu bulunmaktadır. Bunun yanında nitelikli personel eksikliği vardır (Tunceli İl Özel İdaresi, 2015, s.43).

Tunceli ili için temel fırsatlar sayılan birtakım özellikler vardır. İl bölgesinde bozulmamış bir doğaya sahiptir. İlin Teşvik Yasası'nda kapsamında olması önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ilin su kaynakları bakımından zengin olduğu görülmektedir. Organik tarıma elverişli alanların varlığı ilin tarımsal yönünü ortaya çıkaran bir özelliktir. Son olarak da, yerel yönetim anlayışının güçlü yönde gelişmektedir (Tunceli İl Özel İdaresi, 2015, s.44).

Tunceli ili için birtakım tehditler mevcuttur. Bu noktada vatandaşların gelir seviyesi düşük ve gelir dağılımı dengesiz olduğu görülmektedir. İlde sanayi tesisleri yeterince gelişmemiş vaziyettedir. İlin arazi yapısının ve iklim koşullarının tarımsal faaliyetleri sınırlamaktadır. Bunun yanında, siyasal yönden yaşanan sorunlar ve yüksek işsizlik oranlarının görülmesi Tunceli ilinin gelişme düzeyini baltalayan diğer unsurlardır. (Tunceli İl Özel İdaresi, 2015, s.44).

5.6. FIRAT KALKINMA AJANSININ ORGANİZASYON YAPISI

Mevzuata göre Fırat Kalkınma Ajansı'nın organizasyon yapısında Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu, Genel Sekreterlik, Malatya Yatırım Destek Ofisi, Elazığ Yatırım Destek Ofisi, Bingöl Yatırım Destek Ofisi ve Tunceli Yatırım Destek Ofisi yer almaktadır.

Şekil 5.1: Fırat Kalkınma Ajansının Organizasyon Şeması

Kaynak: Fırat Kalkınma Ajansı, 2018c

5.6.1. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, ajansın karar organıdır. Yönetim Kurulu'nda Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli valileri, belediye başkanları, il genel meclis başkanları ve Ticaret ve Sanayi Odası başkanlarıyla birlikte toplam 15 kişiden oluşmaktadır. Yönetim kurulu başkanları illerin alfabetik sıralamasına göre her yıl sırayla değişmektedir. 2018 yılı itibarıyla Yönetim Kurulu başkanlığı Tunceli Valisi Tuncay Sonel tarafından yürütülmektedir (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.8-9).

5.6.2. Kalkınma Kurulu

Bölgesel gelişme hedefine bağlı olarak, bölgede yer alan kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve üniversiteler arasındaki işbirliğini kolaylaştırmak ve desteklemek üzere illerdeki nüfus yapısının kurula dengeli bir şekilde yansımaları için 100 kişiden oluşmaktadır. Fırat Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu'nda yer alan 100 kişiden 21'i Bingöl, 29'u Elazığ, 33'ü Malatya ve 17'si Tunceli'deki üyelerden oluşmaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.8).

5.6.3. Genel Sekreterlik

Ajansın kararlarını uygulama organı genel sekreterliktir. Ajansın ve yatırım destek ofislerinin en üst amiridir. Genel sekreter, Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur. Genel Sekreterlik bünyesinde, Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, Program Yönetim Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Yatırım Destek Ofisleri, İdari ve Mali İşler Birimi ve İç Denetçi bulunmaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.11).

5.6.4. Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi

Birim, bölgenin kalkınmasına bağlı olarak yerel paydaşların işbirliğiyle bölge düzeyinde ve sektör bazında plan ve program çalışmaları yapmaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.18).

5.6.5. Program Yönetim Birimi

Birim, bölge planlamaları ve programları için yapılan destek programlarını yürüten izleme birimidir. Bu birim, başvuruların alınması, destek almaya hak kazanan tüzel ya da özel kişilerin belirlenmesi ve proje imzalanana kadar geçen süreyle ilgilenmektedir (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.19).

5.6.6. İzleme ve Değerlendirme Birimi

Bu birim, hazırlanan projelerin değerlendirildiği, izlendiği ve projeye ilgili bilgilerin takip edildiği birimdir. Yönetişimin ilke ve esaslarını bünyesinde barındıran etkililik ve verimlilik gibi unsurlarla projenin sürdürülebilirliğini takip etmektedir (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.21-23).

5.6.7. Yatırım Destek Ofisleri

Ofisler, Yönetim Kurulu tarafından bölge illerinde birer tane olacak şekilde biri koordinatör olmak üzere en fazla 5 uzmandan oluşmaktadır. Genel Sekretere karşı sorumludurlar. Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli Yatırım Destek Ofisleri teşkilatlanmalarını tamamlamış olup, ilgili illerin kalkınmasına yardımcı olacak hizmetler sunmakta, yatırımcıların izin ve ruhsat işlerini yapmakta, yatırımcılara bilgiler vermekte ve mevcut illerin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımını yapmaktadır. Bu noktada hem

ilgili valiliğe ve hem genel sekreterliğe bilgi vermekten sorumludur (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.11-12).

5.6.8. İdari ve Mali İşler Birimi

Ajansların gelir ve giderleriyle ilgilenen bir birim olup, ajansın iç ve dış gereksinimlerini ve ihtiyaç duyulan mal ve hizmetleri uygun bir şekilde yerine getirmekle yükümlüdür (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.23).

5.6.9. İç Denetim

4 no.lu Kararnamenin madde 207 ikinci bendine göre “İç denetimde Ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenir. İç denetim raporları yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulur.”

Daha dar anlamda da iç denetçi ajansın mali ve idari durumlarıyla ilgili raporları incelemekte ve bu değerlendirmeleri Genel Sekreter ve Yönetim Kuruluna bildirmekle sorumludur (Fırat Kalkınma Ajansı, 2018a, s.26).

Bu noktada Sayıştay’ın ajanslarda iç denetçi çalıştırılması hakkındaki bir tespitini de aktarmak uygundur:

Tablo 5.2: Ajansların 2013-2017 Yılları Arasındaki İç Denetçi Sayıları

AJANS ADI	İç Denetçi Sayısı				
	2013	2014	2015	2016	2017
Kalkınma Ajansı (KA)					
Ahiler Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Ankara Kalkınma Ajansı	1	1	1	1	1
Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	1	1	1	0	0
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Çukurova Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Dicle Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	1	1	0	0	0
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	1	1	1	1	0
Fırat Kalkınma Ajansı	1	1	1	1	1
Güney Ege Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Güney Marmara KA Kalkınma Ajansı	1	0	0	0	0
İpekyolu Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
İstanbul Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
İzmir Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Karacadağ Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Kuzey Anadolu KA	1	1	1	1	0
Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Mevlâna Kalkınma Ajansı	1	1	0	0	0
Orta Anadolu KA Kalkınma Ajansı	1	1	1	1	1
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	1	1	1	1	0
Serhat Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Trakya Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
Zafer Kalkınma Ajansı	0	0	0	0	0
GENEL TOPLAM	10	9	7	6	3

Kaynak: Sayıştay Başkanlığı, 2018, s.206

5.6.10. Dış Denetim

Ajansların dış denetimi ise Bağımsız Dış Denetim Kuruluşları, Sayıştay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.

İlgili Kararnamenin 207. Maddesinin ikinci bendine göre

- “Dış denetimde İçişleri Bakanlığı ve Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca müştereken belirlenecek esas ve usullere göre Ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve
- Gerekli görülen hallerde her zaman Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına incelenir.”

Denetim sonucu suç teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kurulmuş Bağımsız Denetim Kuruluşları, ajansın faaliyetleri, işlemleri, risk ve analizlerine uygun olarak ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğinin (11 Aralık 2010/27782) 22. maddesine göre denetlenmektedir. Ek-1 sayılı Dış Rapor Örneğine uygun bir şekilde şu başlıklar altında denetlenmektedir:

- 1) Mali Denetim Sonuçları
 - a) Bütçe Gerçekleşmeleri ve Mali Tabloların Denetimi
 - b) Mevzuata Uygunluk Denetimi
- 2) İç Kontrol Sistemi Denetimi Sonuçları
 - a) İşlemci Yapılanma ve İnsan Kaynakları
 - b) Süreç ve Yöntemler
 - c) Risk Yönetimi
 - d) Muhasebe ve Kayıt Sistemi ile İlgili Bilgi Sistemleri
- 3) Performans Denetimi Sonuçları
 - a) Ekonomiklik
 - b) Etkililik
 - c) Verimlilik (Sayıştay Başkanlığı, 2018, s.198-199).

Bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları raporu İçişleri Bakanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına sunar. Denetim sonucunda içinde suç tespit edilen

hususlarla ilgili işlemleri teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yetkilidir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018b, 1). Buna rağmen, BKA'ların denetlenmesinde yapısal sorunlar bulunmaktadır. Ajansların iç kontrol sistemi etkin şekilde işletilememekte ve bağımsız denetim kuruluşları yetersiz kalmaktadır. BKA'ların kurumsal performansı ajansların tüm teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yetkilidir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018b, 1).

BKA'ların denetlenmesinin Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Sekretere denetletilmesi iç denetimin ruhuna aykırı düşmekte, bu doğrultuda iç denetçilerin etkisini azaltmaktadır. Bununla birlikte, bağımsız denetçiler tarafından yapılan denetimler sadece ilgili mevzuata uygun yükümlülüklerin yerine getirilmesinden ibaret olduğu ve ajanslara katkı vermediği görülmektedir. Olumsuz kararların verilmediği aşağıdaki tabloda çoğunlukla olumlu ve şartlı kararlar verilmesi çok dikkat çekicidir (Sayıştay Başkanlığı, 2018, s.206-208).

Tablo 5.3: 2017 Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarının Yapılan Denetim Sonuçları

Denetim Görüşü	Mali Denetim Sonuçları		İç Kontrol Sistemi Denetim Sonuçları			Performans Denetimi Bulguları	
	Bütçe Gerçekleş-tirmeleri ve Mali Tabloların Denetimi	Mevzuata Uygunluk Denetimi	Örgütsel Yapılanma ve İnsan Kaynakları	Süreç ve Yöntemler	Risk Yönetimi	Muhasebe ve Kayıt Sistemiyle Bilgi Sistemleri	Ekonomiklik Verimlilik Etkililik
Olumlu	24	24	20	11	15	24	24
Olumsuz	0	0	0	0	0	0	0
Şartlı	0	0	4	13	9	0	0
Toplam	24	24	24	24	24	24	24

Kaynak: Sayıştay Başkanlığı, 2018, s.207

6085 sayılı Sayıştay Kanunu'na göre BKA'ların her türlü faaliyetleri Sayıştay Başkanlığı denetimine tabi tutulmaktadır. Ajanslara tek tek sorulabileceği gibi, genel anlamda tüm ajansları kapsayan raporlar da hazırlanabilmektedir. Sayıştay Başkanlığı raporlarının görüşülmesi, karara bağlanması ve izlenmesi konularında yasal yükümlülüklerin bulunmamaktadır. Kamu zararı tespitlerinde yargılanmaya esas tespitler

“5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu” hükümlerine tabi olmadıkları için BKA’ların denetimini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte 2012 yılında Cumhurbaşkanlığı kararıyla Devlet Denetleme Kurulu tarafından kalkınma ajanslarının tüm yönleriyle ele alınması uygun araştırma ve inceleme yapılmıştır. Ancak ilerleyen süreçte dönemin Kalkınma Bakanlığı’na gönderilen bulgular önemli ölçüde faaliyete geçmemiştir (Sayıştay Başkanlığı, 2018, s.208-209). Şu an ki mevzuatta ise her iki kurum da yer almamaktadır. Yeni düzenleme ve denetim sonuçları, tezin yazım tarihi itibarıyla, henüz gözlemlenmemektedir.

5.7. FIRAT KALKINMA AJANSI'NDA “YÖNETİŞİMİN KALKINMA AJANSLARINDA UYGULANABİLİRLİĞİ” HAKKINDA ALAN ARAŞTIRMASI

Bu başlıkta önceden yer verilen bilgilerin ardından bir ek olarak tezin “*sadece bir masa başı çalışması*” olmaktan çıkıp kurumun uzman personelinin görüşlerinin toplandığı bir anketle varsayımların desteklenip desteklenmediğinin ortaya konulması öngörülmüştür. Anket, tezin merkezini oluşturmaktan ziyade destekleyici niteliktedir.

Fırat Kalkınma Ajansı'nda bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma, yönetişimin kalkınma ajanslarında uygulanmasına dairdir. Diğer yandan bu anket çerçevesinde Ajans'ta çalışanlara değişik hususlarda (uygulama ve kurumsal, fonksiyonel yönlerde) sorular sorularak görüşleri alınmıştır. Bu sorulara verilen yanıtlar farklı açılardan değerlendirilerek çözümlenmiştir. Bu anlamda anketin açık uçlu soruların oluşturulma gerekçesi yüz yüze görüşmelerin kurum uzmanlarının sıkça sahada olmaları, proje başvurularının değerlendirilmesinden kaynaklı iş yoğunluğu vb. gerekçelerle zorlaştığı anlaşılmıştır. Açık uçlu sorularla çevrimiçi anketle bir bölüm oluşturulmuş ve alandaki araştırmanın yöntemi, uzmanların görüşlerini referans edinmeye yönelik yarı yapılandırılmış görüşme ile söylem analizi kesişimidir.

5.7.1. Alan Araştırmasının Tanıtılması

Fırat Kalkınma Ajansı'nda yapılan araştırmanın tanıtılması, yapılışındaki hedefi, araştırmanın önemi, yöntemi, araştırmanın türü ve varsayımları, evreni ve örnekleme, veri toplama kuralları, araçları ve değerlendirme başlıkları altında incelenmektedir.

5.7.2. Alan Araştırmasının Yapılış Hedefi ve Önemi

Çalışmada Fırat Kalkınma Ajansı'nda bir araştırma yapılmasındaki *amaç*, Türkiye'de yönetişimin uygulanmasının, uygulamanın merkezlerinden birinde araştırılmasıdır. Bu bağlamda Fırat Kalkınma Ajansı'nda bir anket çalışması yapılarak araştırmanın daha öncesinde kavramsal ve teorik olarak sunulan yönetişim, kalkınma ve Türkiye kalkınma amacıyla yönetişimin uygulanmasının bir alan araştırması desteğiyle çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Böylece kuramın uygulamayla tutarlı olma derecesi çalışanların görüşlerine dayalı bulgularla sınanmak istenmektedir.

Çalışmanın yöntemi hakkında ise şunlar ifade edilmelidir: Fırat Kalkınma Ajansı'nda bir alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırması, yönetişimin kalkınma ajanslarında uygulanmasıyla ilgili anket uygulanmıştır. Bu ankette Ajans'ta çalışanlara yönelik uygulanma, kurumsal ve fonksiyonel yönlerden sorular sorularak görüşleri alınmıştır. Bu sorulara verilen yanıtlar da 5'li Likert ölçeğinde ve evet-hayır cevaplı bölümlerle görüşleri alınmıştır. Uzman görüşü almak için daha sonraki kısımlarda ise FKA çalışanlarına açık uçlu sorular yönlendirilmiştir. Bu cevaplar çeşitli açılardan değerlendirilerek çözümlenmiştir.

Çalışmada Fırat Kalkınma Ajansı'nda bir alan çalışması yapılmasının önemi Türkiye'de yönetişim hakkında akademinin çalışmaları arasında tamamlanmamış bir yön addedilen *uygulamadaki çalışanların görüşlerine yer veren ve Fırat Kalkınma Ajansı örneğinde yönetişimin Türkiye'de uygulanmasına dair deneysel bir çalışmanın* yapılmış olmasıdır. Mevzuatımızdaki 2018 değişiklikleri sonrası konu hakkında yapılan yeni örneklerden biri olması da literatürü güncel tutmaya katkı yapacaktır. Ayrıca Fırat Kalkınma Ajansı'ndan elde edilen bulgularla tezin önceki kısımlarda ele alınan kavramlar Ajans'taki uzman çalışanların görüşleriyle denenmiş olacaktır. Araştırma *tezin ana varsayımına* dayanarak Türkiye'de yönetişimin uygulanmasını çözümlenmeye çalışmaktadır. Çalışmanın varsayımlarının öznesi olarak Fırat Kalkınma Ajansı seçilmiştir. Bir anket vesilesiyle açık uçlu sorular kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşmelerle varsayımların desteklenmesi istenmiştir. Bu nedenlerle tez, Ajansların Türkiye'de yönetişimin uygulamasında bir katkı sunabilecektir.

Tez için yapılan alan araştırmasının sorularının hazırlanmasında çalışmanın kuramsal ve kavramsal kısımlarından yola çıkılmış ve yararlanılmıştır. Bu bilgiler, Ajansa uyarlanarak (anketin 5'li Likert ve evet-hayır sorularında) uzmanların düzeyinde varsayımların geçerliliği sınanmak istenmiştir.

5.7.3. Alan Araştırmasının Yönetimi

Fırat Kalkınma Ajansı'nda yapılan alan araştırmasının yöntemi; türü, varsayımları, evreni, anket verilerin toplanma şartları, verilerin elde edilmesindeki araçların ve bulgularında değerlendirilmesi kısımları alt başlıklarında gösterilmektedir.

5.7.4. Alan Araştırması: Türü ve Hipotezleri

Bu çalışma, yönetişimin uygulanmasının değerlendirilmesi için uzmanların görüşlerine başvurarak kesit sunan bir çalışma olarak planlanmıştır.

Fırat Kalkınma Ajansı'nda gerçekleştirilen alan araştırmasındaki araştırma hipotezleri aşağıda gösterilmektedir. Varsayımlardan **H1, ana varsayımdır:**

H1: “Türkiye’deki kalkınma ajanslarına dayanılarak yönetim uygulanması sağlanır”. Ana hipoteze bağlı alt hipotezler ise şunlardır:

H2: “Türkiye’nin geçmiş dönem idari ve siyasi gelenekleri yönetim uygulanmasını destekler.”

H3: “Diğer dünya devletlerinde olduğu gibi neo-liberal politikalarından biri olarak 1980’lerden sonra gelişen yeni kamu yönetimi ve yönetim reformları dünyada ve Türkiye’de meydana gelen etki ve olaylar yönetim uygulamalarına geçilmesinin gerektirmiştir.”

H4: “Türkiye’de uygulanacak yönetim anlayışının Türk kamu yönetiminin mevcut sorunlarına ve bu sorunların ortadan kaldırılması için düşünülmüş geleneksel yollara bir alternatiftir.”

H5: “BKA’lar Türkiye’de yerinden yönetimciliğin artırılmasına yönelik bir adımdır.”

H6: “Türkiye’de BKA’lar, hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarına benzer bir şekilde yapılandırılmıştır.”

H7: “Fırat Kalkınma Ajansı yapısında ve faaliyetlerinde iyi yönetim ilkelerine uymaktadır.”

H8: “Fırat Kalkınma Ajansı kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum arasında işbirliğine dayalı yönetim gerektiren politikaları uygulayabilmiştir”

H9: “Fırat Kalkınma Ajansı yapısında yönetişimin izdüşümü olan kalkınma kurulunu barındırdığından yönetişimin benimsenmesini sağlamaktadır.”

5.7.5. Alan Araştırmasının Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 22 Mart-03 Nisan 2019 tarihleri aralığında Fırat Kalkınma Ajansı'nda yetkili olan kişilerle gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada örnekleme gidilmeyerek evrenin tamamına, bir başka deyişle yetki sahibi tüm çalışanlara ulaşmak amaçlanmıştır. Bu kurum için sayı 28’dir.

Genel sekreter, idari mali işler müdürü, iç denetçi ve uzman ünvanlı çalışanlarından oluşan bir ekibi içerecek şekilde 4 ayrı ildeki (Malatya, Bingöl, Elazığ, Tunceli) toplam 27 kişi ile görüşülmüştür. 1 kişi sağlık sorunu nedeniyle raporlu olduğundan çalışmaya katılamamıştır.

5.7.6. Alan Araştırmasındaki Veri Toplama Kuralları

Çalışmanın verileri; nicel ve nitel olmak üzere iki aşamada bir araya getirilmiştir. Ankette 52 adet soru bulunmaktadır.

İlk kısımda otuz sekiz (38) soru vardır. Bunlardan altı (6) tanesi kişisel bilgi için, yirmi yedi (27) tanesi 5'li Likert ölçeğinde, beş (5) tanesi de evet-hayır olarak ve sadece işaretleme yoluyla cevaplanmaktadır. Bu gruptan nicel veriler elde edilmiştir (Bkz. Ek-1: Anket).

Forumun ikinci kısmında on dört (14) adet soru açık uçlu soru şeklinde hazırlanmıştır. Bu gruptan nitel veriler elde edilmiştir (Bkz. Ek-1: Anket).

5.7.7. Alan Araştırmasındaki Veri Toplama Araçları ve Değerlendirme

Eldeki verilerin önemli bir kısmı, araştırmacı tarafından bilimsel yazın çerçevesinde hazırlanan anket formuyla toplanmıştır. Anketin ilk kısmı; kişisel niteliklerin cevaplandığı 6 tane soru, 5'li Likert ölçeği ile ölçülen ve kendi içinde iki tablo olarak tasarlanan ve 7+20 soru ile evet-hayır olarak cevaplanan 5 sorudan oluşmaktadır. Dolayısıyla anket formunun ilk kısmında toplam 38 soru vardır. Bu 38 soruyla Fırat Kalkınma Ajansı'nın kurumsal ve fonksiyonel yönleri ile yönetişimi uygulama düzeyini gösterir veriler toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesindeyse SPSS-18 kullanılmıştır. Sonuçlar yüzdeler, ortalama değerleri olarak verilmiştir.

Anket formunun güvenilirlik analizi de yapılmıştır. Elbette anketin kişisel bilgiler ile evet/hayır olarak yanıtlanan sorulara güvenilirlik analizi uygulanmamıştır. 5'li Likert ölçeği ile sorulan sorulara verilen yanıtların ölçümleri tutarlılık analizine tabi tutulmuştur. Bu ölçümlerin iç tutarlılığı da Cronbach Alpha ile 27 soru için hesaplanmıştır ve $\alpha = 0.863$ 'tür. Bu değere göre iç tutarlılık yüksek güvenilirliktedir.

5.7.8. Bulgular

Tezin bu bölümünde Fırat Kalkınma Ajansı'nda yapılan araştırmadan sağlanan bulgular; nicel ve nitel olarak gösterilmektedir. Devamında ise bu bulguların çözümlenmesi ve değerlendirilmesi sunulmaktadır.

5.7.8.1. Nicel Bulgular

Türkiye'de yönetişimin uygulanması hakkında uzmanların görüşlerine edinmeyi amaçlayan bu ankete 27 kişi katılmıştır. Ulaşılan veriler çeşitli araçlarla ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 5.4: Katılımcıların Kişisel Özellikler (n=27)

Cinsiyet	n	%
Erkek	25	93
Kadın	2	7

Yaş	n	%
26-30	3	11
31-35	11	41
36-40	9	33
41-45	3	11
46-50	1	4

Eğitim	n	%
Lisans	13	48
Yüksek Lisans	13	48
Doktora	1	4

Ajanstaki Görev	n	%
Genel Sekreter	1	3.5
İç Denetçi	1	3.5
Uzman	25	93

İş Deneyimi	n	%
1 yıldan az	0	0
1-3 yıl	2	7
3-6 yıl	6	22
7-10 yıl	7	26
11-15 yıl	7	26
16-25 yıl	5	19

Ajanstaki İş Deneyimi	n	%
1 yıldan az	0	0
1-3 yıl	5	18.5
4-6 yıl	5	18.5
7-10 yıl	17	63

Ankete katılanların kişisel nitelikleri Tablo 5.4'te yer almaktadır. Katılan uzmanların çoğunluğu erkektir (%93). 31-35 yaş arasındaki bireyler (%41) çoğunluktur. Ayrıca araştırmaya katılanların eğitim düzeyleri lisans ve yüksek lisans olarak (%48'er oranla) başa baş durumdadır. Katılanların çoğu kurumda uzman unvanıyla (%93) olarak çalışmaktadır. Çalışanların iş deneyimi daha çok 7-15 yıl (%52) arasındadır ancak ajansta geçen iş deneyimi 7-10 yıl arasında (%63) olanlar çoğunluktadır. Katılımcıların ajanstaki görevi ise daha çok 25 kişi (%93) olmak üzere uzmanlardan oluşmaktadır.

Çalışmaya katılanlara “*Fırat Kalkınma Ajansı'nın kurumsal ve fonksiyonel yönleri*” hakkında görüşlerinin sayı ve yüzdeleri Tablo 5.5'de ve Tablo 5.6'da iki kısımda verilmiştir. Bu görüşler, yönetişimin uygulanabilirliğine ilişkin veriler sağlamaktadır.

Tablo 5.5: Fırat Kalkınma Ajansı'nın Kurumsal ve Fonksiyonel Yönleriyle İlgili Görüşler (I)

Katılma derecesi n= kişi	Kesinlikle Katılmıyorum 1 %(n)	Katılmıyorum 2 %(n)	Fikrim yok 3 %(n)	Katılıyorum 4 %(n)	Kesinlikle Katılıyorum 5 %(n)
Birinci Bölüm					
1. Fırat Kalkınma Ajansı'nın arkasında merkezi yönetimin desteği vardır.	2 (7,4)	3 (11,1)	2 (7,4)	13(48,1)	7 (25,9)
2. Fırat Kalkınma Ajansı bir tüzel kişi olduğundan idari karar alma, örgütsel yapı ve faaliyetleri anlamda özerk olduğu sadece hukuki bir unsur olmakla kalmamakta çalışma ortamında da hissedilmektedir.	2 (7,4)	5 (18,5)	6 (22,2)	11 (40,7)	3 (11,1)
3. Fırat Kalkınma Ajansı diğer kamu kurumları ve kalkınma ajansları arasından yüksek standartlara sahiptir.	1 (3,7)	8 (29,6)	2 (7,4)	8 (29,6)	8 (29,6)
4. Fırat Kalkınma Ajansı'na dış paydaşlar ve bireyler masrafsızca, kolayca ve doğrudan ulaşılabilir.	0 (0)	0 (0)	0 (0)	8 (29,6)	19 (70,4)
5. Fırat Kalkınma Ajansı her başvuru ile tek tek ilgilenmektedir.	0 (0)	1(3,7)	0 (0)	8 (29,6)	18 (66,7)
6. Fırat Kalkınma Ajansı kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisindedir.	0 (0)	0 (0)	2 (7,4)	10 (37)	15 (55,6)
7. Fırat Kalkınma Ajansı'nın basın sektörü ve kamuoyu ile etkin bir ilişkisi vardır.	0 (0)	1 (3,7)	4 (14,8)	15 (55,6)	7 (25,9)

Tablo 5.5 çerçevesinde:

1. Fırat Kalkınma Ajansı'nın arkasında merkezi yönetimin desteği vardır, görüşüne katılımcıların büyük çoğunluğunun katıldıkları (%48,1) veya kesinlikle katıldıkları (%25,9) görülmektedir. Fikri olmayan, katılmayan ve kesinlikle katılmayanların ise toplamda dörtte bir oranında (%25,9) olduğu anlaşılmaktadır.

2. Fırat Kalkınma Ajansı bir tüzel kişi olduğundan idari karar alma, örgütsel yapı ve faaliyetleri anlamda özerk oluşunun sadece hukuki bir unsur olmakla kalmadığı ve bunun çalışma ortamında da hissedildiği görüşüne anlamlı bir grup *katılmaktadır*

(%40,7). Ancak bu görüş hakkında *fikri olmayanlar, katılmayanlar ve kesinlikle katılmayanlar* da toplamda %48,1’lik bir orana ulaşmıştır.

3. Fırat Kalkınma Ajansı diğer kamu kurumları ve kalkınma ajansları arasından yüksek standartlara sahip olduğunu düşünenler katılanlar ve kesinlikle katılanlar çoğunluktadırlar (%59,3). Ancak bu görüş hakkında *fikri olmayanlar, katılmayanlar ve kesinlikle katılmayanlar* toplamda %40,7 gibi azımsanmayacak bir orana ulaşmıştır.

4. Fırat Kalkınma Ajansı’na dış paydaşlar ve bireyler masrafsızca, kolayca ve doğrudan ulaşılabilir, görüşüne *kesinlikle katılanlar* (%70,4) ve *katılanlar* (%29,6) olduğundan çalışanların bu konuda çoğunlukla bir fikir birliğinde olduğu görülmektedir.

5. Fırat Kalkınma Ajansı her başvuru ile tek tek ilgilenmektedir, görüşüne *kesinlikle katılanlar* %66,7 oranındadır. *Katılanlarla* birlikte bu oran %96,3 oranına ulaşmıştır. Bu konuda da çalışanların kesin bir fikir birliğinde olduğu görülmektedir.

6. Fırat Kalkınma Ajansı kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde, görüşüne *kesinlikle katılanlar ve katılanlar* toplamda %92,6 ile çoğunluğa ulaşmaktadır.

7. Katılımcıların çoğunluğu (%81,5) Fırat Kalkınma Ajansı’nın basın sektörü ve kamuoyu ile etkin bir ilişkisi olduğu görüşüne sahipken katılımcıların 1’i buna *katılmamış*, 4’ü ise *fikirlerinin olmadığını* (toplamda %18,5) beyan etmemiştir.

Tablo 5.6: Fırat Kalkınma Ajansı’nın Kurumsal ve Fonksiyonel Yönleriyle İlgili Görüşler (II)

n: kişi	Evet n (%)	Hayır n (%)
1. Fırat Kalkınma Ajansı’nın kurumlar içindeki yeri ve işlevleri ilgili kararnamede ayrı şekilde belirlenmiştir.	21 (77,7)	6 (22,2)
2. Fırat Kalkınma Ajansı’nın çeşitli görev ve yetkiler çerçevesinde eylem ve işlemlerde yönetim mekanizmasını kullanmaktadır.	26 (96,3)	1 (3,7)
3. Fırat Kalkınma Ajansı’nın belirli kural ve düzenlemelere bağlı olarak yerel kalkınma konuları ile ilgilenmektedir.	27 (100)	0 (0)
4. Yönetişimin Ajans yapısı üzerindeki izdüşümü olan Kalkınma Kurulu raporunu Bakanlığa sunar.	18 (66,6)	9 (33,4)
5. Fırat Kalkınma Ajansı’nın yaptırım uygulama ve kesin hüküm verme yetkisi yoktur.	21 (77,7)	6 (22,2)

Tablo 5.6 çerçevesinde yapılan parametrik olmayan bu veriler, parametrik-olmayan istatistiksel analizlerden bir tanesi olan SPSS ile Çapraz Tablo (Cross-

tabulation)²⁷ analizi ile bu cevaplar istatistiksel olarak değerlendirilmiştir²⁸. Belirtilmelidir ki sadece 27 kişilik bir grupta, kadınların sadece 2 kişi olması uzman dışındaki kadrolarda çalışan kişi sayısının 2 olması bu değerlendirmeleri zorlaştırmaktadır. Tablo 5.6 çerçevesinde yanıtlar değerlendirilince ve alt gruplardan en yüksek frekanstakiler vurgulanarak şunlar söylenebilir:

1. Katılımcıların çoğunluğu (%77,7) kurumlar içindeki yeri ve işlevleri ilgili kararnamede ayrı şekilde belirlendiğini belirtmiştir.

Erkeklerin %76'sı, kadınların hepsi bu soruya evet demiştir. Evet diyenlerin çoğunluğu %48 oranında 30 ila 35 yaş arasındaki kişilerden oluşmaktadır. 30 ila 35 yaş arasındaki kişilerin %91 bu soruya evet demiştir. *Evet* diyen grupta uzmanların %80'i, lisans mezunlarının %77, yine yüksek lisans mezunlarının %77'si, ajansta 7-10 yıllık tecrübe sahiplerinin %71'i yer almaktadır. Hayır diyen %22 oranında kişi vardır. Hayır diyenlerin grubunda ise erkeklerin %40'ı, uzmanların %20'i, lisans mezunlarının %23'ü, yüksek lisans mezunlarının da %23'ü, ajansta 7-10 yıllık tecrübe sahiplerinin %29'u vardır. İç denetçi bu soruya evet derken genel sekreter hayır demiştir.

2. Ajansın çeşitli eylem ve işlemlerde yönetim mekanizmasını kullanıldığına katılanlar ciddi bir çoğunlukta (%96). Hayır diyen 1 kişiden dolayı hayır cevabının yüzdesi 4'tür.

Evet diyenlerin %92'si erkektir, %8 kadındır. Erkeklerin %96'si, kadınların da hepsi evet demiştir. Evet diyenlerin %38'i 30 ila 35 yaş arasındaki kişilerdir. Evet diyenlerin %50'si yüksek lisans mezunudur, %92'si uzmandır, %27'si 10 ila 15 yıl arasında tecrübe sahibidir, %62'si de ajansta 7-10 yıllık tecrübe sahibidir.

Hayır diyen 1 kişi vardır. Bu kişi erkek, 30 ila 35 yaş arasında, lisans mezunu olan uzmanın hem toplam deneyimi hem de ajanstaki tecrübesi 7 ila 10 yıl arasındadır.

3. Çalışmada katılımcıların hepsi (%100) Ajansın önceden belirlenmiş kural ve düzenlemeler çerçevesinde yerel kalkınma konularıyla ilgilendiğini belirtmiştir. Dağılımda bu nedenle öne çıkan nitelik 30 ila 35 yaş arasındaki grubun tüm anket grubunun %41'ni oluşturmasıdır.

²⁷ Bu analiz bir değişkenin bir başka değişken üzerindeki etkisini göstermek, bir grubun dağılımını belirlemek, çaprazlanan değişkenler sonucu ortaya çıkan olası alt grupların bütün içindeki dağılımını belirlemek amaçlarıyla kullanılmaktadır (Özbay, 2008, s.461).

²⁸ Analiz verileri için bakınız EK 2

4. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%66,6) yönetişimin Ajans yapısı üzerindeki izdüşümü olan Kalkınma Kurulu raporunu Bakanlığa sunduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %33,4'ü ise Kalkınma Kurulu'nun aktif olmaması sebebiyle bu soruya hayır demiştir.

Evet diyenlerin %92'si erkektir, %8 kadındır. Evet diyenlerin %82'si 30 ila 35 yaş arasındaki kişilerdir. Evet diyenler grubunda tüm erkeklerin %68'i, yüksek lisans mezunlarının %69'u, uzmanların %68'i, toplamda 10 ila 15 yıl arasında deneyim sahibi herkes ve ajansta 7-10 yıllık tecrübe sahibi olanların %76'sı yer almıştır.

Hayır diyenler grubunda 30 ila 35 yaş arasındaki kişilerin %20'si, erkeklerin %32'si, uzmanların %32'si, lisans mezunlarının %38'i, ajansta 7-10 yıllık tecrübe sahibi olanların %24'ü, toplamda 16 ila 25 yıllık deneyim sahibi olan kişilerin de %60'ı vardır.

5. Katılımcılar, Ajansın yaptırım uygulama ve kesin hüküm verme yetkisinin olmadığını %77,7 oranı ile güçlü şekilde ifade etmiştir. Evet diyenler grubunda erkeklerin %76'sı ve kadınların hepsi, 30 ila 35 yaş arasındaki kişilerin %80'i, yüksek lisans mezunlarını %85'i, uzmanların %80'i, toplamda 7 ila 10 yıl arasında deneyimi olanların ve 11 ila 15 yıl arasında deneyimi olanların, %86'sı, ajansta 7-10 yıllık tecrübe sahibi olan kişileri de %76 evet demiştir. Hayır diyenler grubunda erkeklerin %20'si ve kadınların hepsi, 30 ila 35 yaş arasındaki kişilerin %20'si, lisans mezunlarının %31'i, uzmanların %16'sı, toplamda 7 ila 10 yıl arasında deneyimi olanların %86'sı ve yine 11 ila 15 yıl arasında deneyimi olanların %86'sı, ajansta 7-10 yıllık tecrübe sahibi olan kişilerin de %18'i yer almaktadır.

Katılımcıların Ajansın kurumsal ve işlevsel yönleri ile ilgili görüşleri, faaliyetlerin işleyişinin yönetim mekanizmasına uygun yapıldığını göstermektedir.

Çalışmada "Fırat Kalkınma Ajansı'nın yönetişimi uygulayabilmesi ile ilgili görüşler" ise Tablo 5.7'de verilmiştir.

Tablo 5.6: Fırat Kalkınma Ajansı'nın Yönetişimi Uygulayabilmesiyle İlgili Görüşler

n: kişi	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
2. BÖLÜM	1 (n)	2 (n)	3 (n)	4 (n)	5 (n)
1. Kalkınma ajanslarının kurulmasında ulusal ve küresel gerekçeler etkili olmuştur.	0 (0)	2 (7,41)	0 (0)	17 (63)	8 (29,6)
2. Türkiye'de yönetişimin uygulanabilirliğine dair görüş ve izlenimlerim olumludur.	1 (3,7)	7 (25,9)	8 (29,6)	10 (37)	1 (3,7)
3. Dünya ülkelerinde bir kalkınma ajanslarının kurulmasını gerektirecek nedenler veya özellikler Türkiye'de de vardır.	1 (3,7)	2 (7,4)	1 (3,7)	0 (0)	23 (85,2)
4. Türkiye'de yeni kamu yönetimi ve yönetim reformlarıyla kalkınma ajanslarının kurulması arasında önemli bir bağlantı vardır.	1 (3,7)	0 (0)	4 (14,8)	19 (70,4)	3 (11,1)
5. Dünya'da kalkınma anlayışında görülen değişiklikler, ulus üstü yapıların özellikle AB'ye uyum sürecinde gelişen etki ve olaylar Türkiye'de BKA'ların oluşturulmasını gerektirmiştir.	0 (0)	1 (3,7)	3 (11,1)	18 (66,7)	5 (18,5)
6. BKA'lar Türkiye'de yerinden yöneticiliğe yönelik bir adımdır.	3 (11,1)	4 (14,8)	4 (14,8)	15 (55,6)	1 (3,7)
7. Türkiye'de uygulanacak yönetim anlayışının Türk kamu yönetiminin mevcut sorunlarına ve bu sorunların ortadan kaldırılması için düşünülmüş geleneksel yollara bir alternatiftir.	1 (3,7)	1 (3,7)	6 (22,2)	17 (63)	2 (7,4)

8.	Kalkınma ajanslarının kurulmadan önce de aynı işlevi gören benzeri kurumlar vardır.	10 (37)	11 (40,7)	3 (11,1)	3 (11,1)	0 (0)
9.	Fırat Kalkınma Ajansı'nın Türk siyasi ve idari yapısına uygun şekilde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.	0 (0)	2 (7,4)	2 (7,4)	18 (66,7)	5 (18,5)
10.	Kalkınma ajanslarının kamu yönetimi ve vatandaşlar arasında etkin bir iletişim ve halkla ilişkiler aracı olmaktadır.	0 (0)	2 (7,4)	5 (18,5)	13 (48,1)	7 (25,9)
11.	Kısa zaman önce Kalkınma Ajansları için kanunun yürürlükten kalkması ve kararname olarak yayımlanması bir başka deyişle mevzuat değişikliği, yetki kullanımı ve etki alanında bir değişim yaratacaktır.	0 (0)	9 (33,3)	7 (25,9)	9 (33,3)	2 (7,4)
12.	Fırat Kalkınma Ajansı'nın geleceğe yönelik iyi yönetim ilkeleri (demokratik yönetim, hukuk devleti, şeffaflık, hesap verebilirlik, etik düzen ve anlayışı, katılımcılık vs.) konusunda olumlu izlenimler bulunmaktadır.	0 (0)	4 (14,8)	3 (11,1)	14 (51,9)	6 (22,2)
13.	Fırat Kalkınma Ajansı'nın yönetişimi uygulaması konusunda dış paydaşların görüş ve izlenimleri olumlu düzeydedir.	0 (0)	0 (0)	3 (11,1)	20 (74,1)	4 (14,8)

14.	Fırat Kalkınma Ajansı Türk Kamu yönetiminde yönetişimin yerleşmesine faaliyetleriyle destek olan yapılar arasında sayılmalıdır.	0 (0)	1 (3,7)	1 (3,7)	20 (74,1)	5 (18,5)
15.	Fırat Kalkınma Ajansı'nın yurttaşa, idareye ve devlete açısından ayrı ayrı katkıları vardır.	0 (0)	0 (0)	2 (7,4)	17 (63)	8 (29,6)
16.	Fırat Kalkınma Ajansı'nın Toplam Kalite Yönetimi tekniği ile eylem ve süreçlerinin benzer şekildedir.	1 (3,7)	2 (7,4)	5 (18,5)	18 (66,7)	1 (3,7)
17.	Fırat Kalkınma Ajansı çağdaş denetim yöntemleriyle ile denetlenebilmektedir	0 (0)	1 (3,7)	1 (3,7)	14 (51,9)	11 (40,7)
18.	Fırat Kalkınma Ajansı'nın hizmet yapma ve sunma yolları kamu yönetiminin klasik yöntemlerini tamamlayıcı bir özellik taşımaktadır.	0 (0)	1 (3,7)	4 (14,8)	11 (40,7)	11 (40,7)
19.	Fırat Kalkınma Ajansı'nın kuruluş tarihinden bu yana performansı ve etkinliği olumlu düzeydedir.	0 (0)	1 (3,7)	1 (3,7)	20 (74,1)	5 (18,5)
20.	Yönetişimin Ajans yapısı üzerindeki izdüşümü olan Kalkınma Kurulu'nun oluşumu hakkındaki ölçütler açıktır.	0 (0)	4 (14,8)	8 (29,6)	12 (44,4)	3 (11,1)

Tablo 5.7 çerçevesinde;

1. Kalkınma ajanslarının kurulmasında ulusal ve küresel gerekçelerin etkili oluşunu belirtenler (*kesinlikle katılanlar %29,6; katılanlar %63 olmak üzere*) toplamda %92,6 oranındadır. Katılımcıları içerisinde %7,4'lük bir kesim ise bu görüşe katılmamışlardır.

2. Türkiye'de yönetişimin uygulanması hakkında görüş ve izlenimlerinin olumlu olduğunu belirtenler (*kesinlikle katılanlar %3,7; katılanlar %37,3 olmak üzere*) toplamda

ancak %40,7 oranında, yani azınlıkta kalmıştır. Bu grup içerisinde *fikri olmayanlar* (ya da belirtmek istemeyenler) (%29,9), *katılmayanlar* (%25,9), ve *kesinlikle katılmayanlar* (%3,7) toplamda %59,5'lük bir kesimi oluşturarak olumsuzluğun hâkim olduğuna işaret etmektedir.

3. Çalışmaya katılanların grubun çok büyük bir kısmı (%85,2) Dünya ülkelerinde kalkınma ajanslarının varlığını gerektirecek nedenler veya nitelikler Türkiye'de de vardır, görüşüne katılmışlardır.

4. Türkiye'de yeni kamu yönetimi anlayışının yerleştirilmesi için yönetim reformlarıyla kalkınma ajanslarının ihdas edilmesi arasında önemli bir bağlantı olduğu kanısına %81,5 oranında sahiptir (*Katılanlar: %70,3; Kesinlikle katılanlar: %11,1*).

5. Dünya'da kalkınma anlayışında görülen değişiklikler, ulus üstü yapıların özellikle AB'ye uyum sürecinde gelişen etki ve olaylar Türkiye'de BKA'ların oluşturulmasını gerektirmiştir, görüşüne katılanlar büyük oranda %85,2 oranında olumlu görüş belirtmişlerdir (*Katılanlar: %66,6; Kesinlikle katılanlar: %18,5*).

6. Çalışanlar çoğunlukla (%59,3) BKA'ların Türkiye'de yerinden yöneticiliğe yönelik bir adım olduğu görüşündedir (*Katılanlar %55,5; Kesinlikle katılanlar %3,7*). Ancak grup içerisinde *fikri olmayanlar* (ya da belirtmek istemeyenler) %14,8, *katılmayanlar* %14,8 ve *kesinlikle katılmayanlar* (%3,7) toplamda %40,7'lik bir kesimi oluşturarak bir tereddütün de varlığını hissettirmektedir.

7. Çalışanlar %70,4 oranında "Türkiye'de uygulanacak yönetim anlayışının Türk kamu yönetiminin mevcut sorunlarına ve bu sorunların ortadan kaldırılması için düşünülmüş geleneksel yollara bir alternatiftir" görüşündedir (*Katılanlar %63; Kesinlikle katılanlar %7,4*).

8. Kalkınma ajanslarının kurulmadan önce de aynı işlevi gören benzeri kurumların olduğu görüşüne çalışanlar büyük çoğunlukla (%77,7) katılmamışlardır (*Katılmayanlar: %40,74; Kesinlikle katılmayanlar: %37*).

9. Fırat Kalkınma Ajansı'nın Türk siyasi ve idari yapısına uygun şekilde önemli bir boşluğu doldurduğunu düşünenler grubun %85,2'sini oluştururken, %14,8'lik bir kesimin halen bu konuda *kararsız* veya *olumsuz* olduğu görülmüştür.

10. Kalkınma ajanslarının etkin bir iletişim ve halkla ilişkiler aracı olduğu görüşüne anlamlı bir çoğunluk (%74) katılmıştır. Azımsanmayacak bir grup ise *kararsızlık* veya *olumsuzluk* belirtmişlerdir (%25,9).

11.Çalışanlar “Kısa zaman önce Kalkınma Ajansları için kanunun yürürlükten kalkması ve kararname olarak yayımlanması bir başka deyişle mevzuat değişikliği, yetki kullanımı ve etki alanında bir değişim yaratacaktır.” görüşüne %40,7 oranında katılmışlardır. Toplamda %59,2’ü oluşturan bir çoğunluk *kararsızlık (ya da fikir belirtmek istemeyenler)* (%25,9) veya *olumsuzluk (%33,3) belirmişlerdir.*

12.Fırat Kalkınma Ajansı’nın iyi yönetim ilkeleri konusunda olumlu izlenimler olduğunu %74,1 oranında (*Katılanlar %51,9; Kesinlikle katılanlar %22,2*) düşünmektedirler. Yine de *fikri olmayanlar (ya da belirtmek istemeyenler) %11,1, katılmayanlar %14,8* oranında olduğuna dikkat edilmelidir.

13.Fırat Kalkınma Ajansı’nın yönetişimi uygulaması konusunda dış paydaşların görüş ve izlenimleri olumlu olduğunu düşünenler grubun çok ciddi bir çoğunluğunu (%88,9) oluşturmuştur. (*Katılanlar %74; Kesinlikle katılanlar %14,8*).

14.Fırat Kalkınma Ajansı Türk Kamu yönetiminde yönetişimin yerleşmesine faaliyetleriyle destek olan yapılar arasında olduğu görüşünde olanlar da ciddi bir çoğunluktadır (%92,6) (*Katılanlar %74,1; Kesinlikle katılanlar %18,5*).

15.%92,6 oranında çalışan Fırat Kalkınma Ajansı’nın yurttaş, idareye ve devlete açısından ayrı ayrı katkıları olduğu görüşündedir (*Katılanlar %63; Kesinlikle katılanlar %29,6*).

16.Katılımcılardan, Fırat Kalkınma Ajansı’nın Toplam Kalite Yönetimi tekniği ile eylem ve süreçlerinin benzer şekilde olduğu görüşünde olanların oranı %70,4’tür. Yine de *fikri olmayanlar (ya da belirtmek istemeyenler) (%18,5); katılmayanlar (%7,4); kesinlikle katılmayanların (%3,7)* toplamda %29,6 oranında olduğuna dikkat edilmelidir.

17.Fırat Kalkınma Ajansı çağdaş denetim yöntemleriyle ile denetlenebildiğini olduğunu düşünenler de çok net bir ağırlık oluşturmuştur (%92,6).

18.Fırat Kalkınma Ajansı’nın hizmet sunma ve etme yollarının, kamu yönetiminin klasik metotlarını tamamlayıcı niteliktedir, görüşünde olanlar net bir çoğunluğu (%81,5) oluşturmuştur (*Katılanlar: %40,7; Kesinlikle katılanlar: %40,7*).

19.Fırat Kalkınma Ajansı’nın kuruluşundan beri performansı ve etkinliğinin olumlu düzeyde olduğu %92,6 oranı ile katılımcıların genelinin ortak görüşüdür (*Katılanlar: %74,1; Kesinlikle katılanlar: %18,5*).

20.Yönetişimin ajansların yapısı üzerindeki izdüşümü olan Kalkınma Kurulu’nun oluşumundaki ölçütlerin açık olduğunu düşünenler toplamda %55,5 oranındadır. Buna

karşılık *Fikri olmayanlar ya da belirtmek istemeyenler* (%29,6); *katılmayanlar* (%14,81) ise toplamda %44,4 gibi bariz bir orandadır.

5.7.8.2. Nitel Bulgular

Bu aşamada Fırat Kalkınma Ajansı'nda gerçekleştirilen anketteki nitel bulgular; anketin ikinci kısmındaki yarı yapılandırılmış açık uçlu soruların cevaplarındaki tüm yorumların söylem analiziyle ortaya konulmasına dayanmaktadır.

Bu yorumlar niceliksel bir ölçümlemeye tabi tutulmamıştır. Burada gözetilen kaygı, nicel bir ölçüm için yorumların gruplanmasına gidildiğinde yorum zenginliğinin, kişisel görüşlerin değerinin azalacağı kaygısı olmuştur.

Nitel sorular ve gelen görüş ve yorumlar şöyledir:

1. Yönetişimin Türkiye’de uygulanabilirliğine ilişkin olarak en büyük engel nedir?

Katılımcıların büyük çoğunluğun oluşturduğu 27 katılımcıdan 16'sının Türk kamu yönetiminin geleneksel yönetim yapısından kaynaklanan sorunları dile getirdiği görülmektedir. Var olan idari yapılanma katı ve merkeziyetçi olarak algılanmaktadır. Bu grup cevaplarında bürokratik yapının katılığı, kurumlar arası iletişimsizlik ve yetki kargaşasının öncelikle dile getirildiği anlaşılmaktadır. (Uzman 3, 5, 8-10, 12, 15-23, 25)

Özellikle, paydaş kurumların yönetişimi kendi yetki alanına müdahale olarak algılaması ve bürokratların AB normlarına uygun bir hukuk düzeni geliştirememesi sonucu oluşan koordinasyon eksikliği önemli sorunlar arasında görülmektedir. Bunun dışında katılımcılar, ajanslarda yeterli derecede teknik ve uzman personelin olmaması ve bunun beraber kurumlardaki bilgi ve insan kaynağı niteliğinin kurumsallaşmaya olumsuz etki bıraktığını ifade etmektedir. (Uzman 1, 10, 14, 16, 17, 24, 26, 27)

Yanı sıra paydaş kurumlarda liyakate uygun olmayan şekilde oluşturulmuş çeşitli kadroların varlığı yerleşik yönetimin anlayışının katılaşmasına, dolayısıyla yeni bir yapı olarak yönetişimin yerleşememesine yol açtığı düşünülmektedir. (Uzman 2, 7, 11, 21)

Hemen her konuda en temel sorunlardan biri olarak görülen eğitim ihtiyacı ve ezberci sistem vurgusu da katılımcılardan birkaçı tarafından yanıt olarak gösterilmiştir. (Uzman 4, 6)

Diğer engellerden biri ise, STK'ların ajanslara katılımındaki düşüklük olarak vurgulanmaktadır. (Uzman 25)

2. Ajansın idare ve vatandaşlar düzeyinde ne iş yaptığına dair bilinirlik durumu nedir?

Katılımcılar, on yıllık bir geçmişe sahip olan bir kurum olarak TRB1 bölgesinde elbette daha çok tanındığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar bu soruya genellikle Türk idare sistemi içinde kurumun bilinirliğinin yüksek, vatandaşlar açısından ise az olduğunu çoğunlukla vurgulamışlardır. (Uzman 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14-17, 19-21, 23, 25-27)

Daha detaylı cevaplarda Ajansın diğer işlevlerinden daha çok mali destek veren bir kurum olarak bilindiğinin altı çizilmekte (Uzman 10, 18, 22, 24), kurumu tanıyan vatandaşların da -özellikle iş dünyasından olan, devlet desteğini takip eden vatandaşların- kurumu bildikleri belirtilmekte (Uzman 2, 9) ve ajansların faaliyet alanlarından olan planlama, koordinasyon, yatırım destek faaliyetlerinin henüz hibe boyutu kadar bilinmediği veya öneminin anlaşılmadığı dile getirilse de (Uzman 19) konuya oldukça olumlu bakıldığı fark edilmektedir. Katılımcılar kurum faaliyetlerinin katkısıyla da vatandaşların ajans hakkındaki farkındalığının her geçen gün arttığını belirtmektedir. (Uzman 11-13, 27)

Bu noktadan yola çıkarak idare ve vatandaşlar düzeyinde Ajansın “bilinirlik” kadar “tüm yönleriyle bilinirlik” sıkıntısı içerisinde bulunduğu söylenebilecektir.

Cevaplardan anlaşılacağı üzere Türkiye’de ilgilerince yönetim mekanizmaları arzu edilen seviyede bilinmektedir. Bu noktada da ajansın Türkiye’de arzu edilen seviyede etkinlik yapması için vakte gereksinim duyduğu düşünülmektedir.

3. Kamu yönetimindeki pek çok sorunun idarelerin iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde çözümlenmesi ile ajans faaliyetlerinin yaygınlaşması arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz?

Genel itibarıyla katılımcılar “(yönetişime) iyi bir model” olarak tarif etmişlerdir. Onlara göre ajans faaliyetlerinin, tüm paydaşları bir araya getirmeye dayanması yönetim esasının da doğal izdüşümleridir. Kurumun sadece kendi merkezinde bir hizmet sunmakla yetinememesi, bölge illerinde de bu katkıyı çoğaltması yönetim mekanizmasında bir çarpan etkisi oluşturmaktadır. Ajansın, konuların ilgilileri, paydaşları arasında bir köprü vazifesi gördüğünün sıkça altı çizilmiştir. Faaliyetlerin, kamu sektörü, özel sektör ve STK’lar arasında, yerel ve bölgesel düzeyde koordinasyona ve işbirliğine bir çatı oluşturduğundan teknik ve mali desteklerle veya proje yönetimi eğitimini yaygınlaşması gibi çözümlerle bölgede inovasyona olumlu bir katkı sunacağı belirtilmiştir. (Uzman 4-6, 8, 10-13, 15, 16-20, 22, 26)

Bu noktada iyi yönetim ilkelerinin ajans faaliyetleri ile ilgili paydaşları bir araya getiren koordinasyona dayalı yapının bu hedefle net bir ilişkisi vardır. Mevzu (tüm paydaşlar için) “iyi bir model” olarak tarif edilmektedir. (Uzman 4, 6, 8, 10, 12, 14, 20, 27)

Ancak altı çizilmektedir ki kamu kurumlarının sahip olduğu pek çok sorunun çözümlenmesi için iyi yönetim ilkelerini tam anlamı ile uygulaması gerekir. (Uzman 13)

Ancak olumsuz tutumda olan katılımcıların varlığı da göze çarpmaktadır. Özellikle ajansın örgütlenmesinde tasarlanmış Yönetim Kurulu ögesinin yönetişimin işlevselliğine katkısının sınırlı olacağı düşüncesi de katılımcıların ifade etme gereği duydukları bir bahis olarak ortaya çıkmıştır. Bunun temel gerekçelendirilmesi de özerk bir yapıdaki ajansın kurulun, merkeziyetçi otorite ve genel siyaseti gütmemesinden kaçınamaması olarak ifade edilmektedir.

Yanıtlardan kurumun öncü bir rol oynamasında özerk yapısının niteliklerine ağırlık verilmesi gerektiği, özel sektör dinamiklerine daha çok ayak uydurabilen bir yapıda olması dileği çıkarsanmaktadır. (Uzman 1, 2, 9, 21, 25)

4. Türkiye’de birlikte yönetim kültürünün güçlü/zayıf olması faaliyetlerinizi ne yönde etkilemektedir?

Önemli sayıdaki bir kısım katılımcı ajans faaliyetlerinin birlikte yönetim kültürünün yerleşmesiyle faaliyetlerin de olumlu yönde etkileneceğini düşünmektedir. Katılımcılar, bu kültürün hızlı karar alıp çabuk uygulamaya katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu kültürün güçlenmesiyle yönetişimde işlevselliğin, kurumda da etkinliğin sağlanmasının mümkün olacağına katılımcılar inanmaktadır. (Uzman 1, 6, 8, 14, 15, 20, 22, 25)

Bu görüşlerin aksi yönde olanlar da vardır. Bazı katılımcılar, genel itibarıyla birlikte yönetim kültürüne nadir rastlanması, sınırlı sayıdaki personeli ve teknik yönden eksikleri bulunan ajansın faaliyetlerini olumsuz etkilediğini belirtilmektedir. (Uzman 1, 3, 4, 18) Özellikle bu kültürdeki zayıflığın karar alma, iş yapma süreçlerini yavaşlattığını ve fikir ve iş üretimi motivasyonunu olumsuz etkilediği hakkında bazı ifadeler öne çıkmaktadır. Bu nedenle Ajansın etkinliğinin de zarar gördüğü belirtilmektedir. (Uzman 5, 13, 21, 23, 26) Katılımcılardan bazıları kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon sürecindeki aksaklıkların etkisiyle ajans içerisindeki birlikte yönetim kültürünün de yerleşemediğinden şikâyet etmektedir. (Uzman 9, 10, 17, 18,19)

Daha uç noktada bir ki katılımcı da birlikte yönetim kültürünün varlığına ve dolayısıyla faaliyetler için de bir etkide bulunacağına inanmamaktadır. (Uzman 2)

5. Kalkınma ajanslarının tavsiye ettiklerinin % kaç paydaşlar tarafından yerine getirilmektedir?

Ajans destekleri ölçülebilir durumdayken tavsiyelerin yerine getirilmesi hakkında kesin bir oran belirtilmemekte, çok farklı oranlar öne sürülmektedir. Bunun nedeni, bir katılımcıya göre, genel itibarı ile bunu ölçen yeterli bir mekanizmanın bulunmamasıdır. (Uzman 7)

Katılımcılarca %10 ila %90 arasında çeşitli görüşler beyan edilmiştir (*Burada katılımcıların kendilerinin muhatap olduğu dış paydaşlarla olan deneyimlerini esas aldıkları tahmin edilebilir*). Yüksek oranları ifade edenler ajansın tavsiye sorulan konuyu derinlemesine inceleyip tüm yönleri ayrı ayrı anlatıldıktan sonra bir tavsiyede bulunmasını buna temel göstermişlerdir. (Uzman 2-6, 9-15, 17, 18, 22-24, 26-27)

Tavsiyelerin uygulanmasında dış paydaş olan kurumların kendi mevzuatı ve/veya plan, program kısıtlarının da önemli olduğu belirtilmiştir (Uzman 8, 19). Bu paydaş grubunda tavsiyeleri uygulama konusunda daha çok özel sektörün payının daha fazla olduğuna dikkat çekilmiştir. (Uzman 16) Bu görüşlere ek olarak paydaşların yerine getirmesi beklenen tavsiye konusunun uygulama süreci için desteklenmesinin de fark yaratacağına işaret edilmektedir. (Uzman 8, 20, 27)

6. Ajansın kuruluşundan bu yana çeşitli konularda muhataplara verilen desteklerin başarıya ulaşma düzeyleri ne seviyelerdedir? Bunda yönetim mekanizmasının etkisi nasıl değerlendirilir?

Genel itibarı ile FKA'nın kuruluşundan bu yana paydaşlara verdiği desteklerin başarıya ulaşma seviyesi yüksektir, görüşü vurgulanmaktadır.

Özellikle ajansın danışmanlık/yönlendiricilik desteğinde %100'e yakın bir başarı oranı, hibe desteğinde ise başarı %60 ila %70 arasında (*proje sahibi veya piyasa koşulları vb. sebeplerle*) bir başarı oranının yakalandığı belirtilmektedir. (Uzman 11, 13) Ajansın faaliyetlerinde yönetimin işlevselliğinin etkisi arttıkça bu oranın da arttığı, artacağı ifade edilmektedir. (Uzman 4, 15, 19)

Bundaki en önemli nedenlerin proje değerlendirme süreçlerinin ve izleme sisteminin etkinliği olduğunun altı çizilmiştir. (Uzman 1, 19) Özellikle proje değerlendirme sisteminin (diğer kurum ve kişilerin değerlendirme sürecine dâhil edilmesi

anlamında) yönetim mekanizmasının etkinliğinden bahsedilebileceği belirtilmiştir. (Uzman 19)

Ajansın karar ve danışma organlarında yer alan üyeleri ile aktif bir şekilde planlanmaktadır. Bu noktada, katılımcılar ajansın desteklerinin başarıya ulaşma düzeyi diğer devlet kurumlarına nazaran daha yüksek seviyededir. (Uzman 8) Bunun nedeni ise, proje değerlendirme süreçlerinin ve proje izleme etkinliğinin yönetim unsurlarına dâhil edilmesiyle paydaşlarla yakın temas halinde olunması, bölgenin iyi bilinmesi olarak gösterilmiştir. Yönetim mekanizmasının etkin olması ve verilen sermaye desteklerinin yüksek olması gerçekleşme oranını arttırdığı; buna paralel olarak yönetimin yeterli düzeyde sağlanamadığı noktalarda bu oranın azaldığı belirtilmiştir. (Uzman 4, Uzman 9, Uzman 22)

Bu görüşlere net bir oran verilemeyeceği, etki analizi yapılmadan bu oranın netleşmeyeceği gibi notlar da eklenmektedir. (Uzman 20, Uzman 21) Ancak bu oran ölçümlenebilsin veya ölçümlenemesin katılımcıların bakışı oldukça olumlu görülmektedir.

7. Türkiye’de diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yönetim mekanizmalarınıza katılması konusundaki görüşleriniz nelerdir?

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ajansın yönetim mekanizmalarına katılması genel itibarı ile katılımcılarca olumlu görülmektedir.

Özellikle planlama ve uygulama aşamalarında zayıf bir katılım olmasına, katılımında sınırlı veya önyargılarla şekillenmesine rağmen kamu sektörü, özel sektör ve STK’lar ile sağlanan paydaşlığın yönetim anlayışına olumlu yönde etki ettiği belirtilmektedir. (Uzman 1, Uzman 3) Mekanizmadaki en güçlü kurumun Ajans olduğu ve yerel yönetimlerin en katılımcı kuruluşlar olduğuna işaret edilmektedir. (Uzman 20)

Burada Kalkınma Kurulu’nun şu anda üç kalkınma ajansı dışında kaldırılmasının yönetim mekanizmasını olumsuz etkilediğine, Kalkınma Kurulu’nun yeniden oluşturulması ve diğer kamu kuruluşları ile birlikte kurulun etkin bir işbirliğiyle ajansın faaliyetlerinin daha iyi sonuçlanacağına ilişkin bir görüşe de dikkat çekilmelidir. (Uzman 8, Uzman 13, Uzman 16)

Ajansın farklı konularda çalışma yapabilmesindeki kilit unsurun da yine yönetim mekanizması olduğuna dikkat çekilmektedir.

8. Ajansın etkinliği, performansı ve tavsiye edilen faaliyetlerinin uygulanabilirliği ne düzeydedir?

Katılımcılar ajansın etkinliğini, performansını ve tavsiyelerinin uygulanabilirliğini yüksek bulmaktadırlar. (Uzman 1, 3, 6, 8, 13-15, 17, 19, 22, 23, 25-27)

Ajans mevzuatı içinde kalan etkinliklerin uygulanabilmesini büyük ölçüde bürokratik şartların el vermesiyle ilgili olarak görölmektedir. (Uzman 2)

Ajans, özerk yapısının verdiği güçle, bölgesinde etkin, görüşlerine değer verilen ve tavsiyelerine uyulan bir kurum olarak tarif edilmektedir. (Uzman 13) Bunun yanında ajansın kapasite olarak üst seviyede olduğu ancak, performans olarak potansiyelinin çok altında olduğu düşüncesi de ortaya atılmıştır. Bundaki sebebin diğer kamu kuruluşları ile Yönetim Kuruluna üye kurumlarının yönlendirmeleri ajansın etkinliği ve performansı olumsuz etkilediğinin altı çizilmektedir. (Uzman 9, Uzman 10)

Az miktarda da olsa oranın düşük düzeyde olduğunu düşünen katılımcılardaki görüş, ajansın etkinliğinin, performansının ve tavsiyelerinin uygulanabilirliğinin giderek yükseldiğidir. (Uzman 5, Uzman 24)

9. Ajansın toplam başarısının önündeki en önemli kurum içi engeller nelerdir? (Personel kısıtlılığı, bütçe kısıtlılığı vs.)

Ajansın toplam başarısının önündeki en önemli kurum içi engeller katılımcılar tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Tablo 5.8'da bu hususlar gruplandırılmış ve cevaplanma sıklığına göre yukardan aşağı dizilmiş olarak yer almaktadır. (Uzman 23 bu soruda hiç yanıt vermemiştir.)

Tablo 5.8: Ajansın Toplam Başarısının Önündeki En Önemli Kurum İçi Engeller

DİLE GETİRİLEN ZORLUKLAR	KATILIMCI UZMANLAR																											
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	
“Personel kısıtlılığın kaynaklanan sorunlar”						√	√			√			√	√			√	√	√	√	√	√	√				√	
“Personel sayısındaki yetersizliğin ajansta bir kişinin birden çok işi yapmasına yol açması”, “liyakate uygun olmadığı belirtilen kişilerin bir projede yer alması”						√	√			√			√	√			√	√	√	√	√	√	√				√	
“Bütçe Kısıtlılığı”		√														√		√	√						√	√	√	
“Ajansın mevzuatından kaynaklanan kanuni kısıtlılıklar, güncellenmedeki gecikmeler, boşluklar”	√	√										√									√							
“Yönetim Kurulu’nun varlığının ajansın özerk yapısı ile ters düştüğüne ve yönetim mekanizmasının işlevselliğini etkilediği”		√																√				√						
“Uzman kişilerin bireysel performanslarının yüksek olmasına rağmen takım çalışmalarının yapılamaması”		√																	√			√						
“Kariyerde yükselme imkânlarının olmaması ve personel arasındaki ücret dengesizlikleri”		√																	√			√						
“Bütçe kısıtlarının gerçekleştirilmesi düşünülen projelerde yetersiz kalınması, plan ve projelerin değerlendirilmesi ve izlenmesi aşamalarındaki bazı prosedürlerin çok uzun olması”																									√		√	√

DİLE GETİRİLEN ZORLUKLAR	KATILIMCI UZMANLAR																											
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	
“İller arası rekabet koşullarının ajansın toplam başarısını etkilemesi”																									√		√	√
“Yönetişim eksikliği, otoriter yönetim anlayışı”		√						√																				
“Yönetim Kurulunun varlığı”												√						√										
“Otoriter yönetim anlayışıyla yönetim mekanizmasının işlevselliğinin yerine gelememesinin” ve “yönetişimin katılımcı mekanizmasının zaman alan yapısı”								√																			√	
“Yönetişim mekanizmasının uygulanmasının zorunlu olması, katılımcı yapısı nedeniyle karar alma ve iş yapma süresinin uzaması”						√																						
“Ajansın gündeminin sıkça değişmesi”																												√
“Engel içimizdedir”											√																	√
“Engel yoktur”							√																					√

Anlaşılmaktadır ki sınırlı sayıda çalışan, sınırlı bir bütçe ve diğer sınırlılıklara karşın ajans bölgesinde ciddi gelişmeler ortaya koymuştur.

10. Ajans, bölgeler arasındaki farklılıkları nasıl eritmektedir?

Ajansın öncelikle sunduğu desteklerle bu farklılıkları giderme yoluna gittiği belirtilmektedir. Yatırımcılara yol gösterme ve danışmanlık yapma yoluyla doğru yatırımların gerçekleşmesine vesile olduğu dile getirilmiştir (Uzman 2, 13).

Ajansın, sahip olduğu kalifiye insan kaynağıyla AB projelerinden yararlanabilmesiyle personelin uzmanlık alanlarına göre illere katkı sunma gibi faaliyetlerle fark yarattığının altı çizilmektedir. (Uzman 2, 18)

Çünkü ajansın kamu ve özel sektör yatırımlarına sunduğu mali desteklerin yanında illerin potansiyelleri çerçevesinde çalışmalar da yürüttüğü belirtilmektedir. Bunun için kullanılan birçok mekanizma olduğuna işaret edilmiştir. (Mali Destek Programı, Teknik Destek, Finansal Destek, Organizasyonlar vb.) (Uzman 20)

Mali Destek Programları, Teknik Destek ve Fizibilite Desteklerinde ajansların sorumluluk alanlarındaki illere yönelik adil bir dağılımın izlenmesiyle farklılıkların azaltılmaya çalışıldığı altı çizilmektedir. Bunun yanında hazırlanan bölge planları çerçevesinde aktif bir şekilde çalışılmasına ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırma amaçlı programlar ile o bölgenin potansiyelini ortaya koyma çalışmalarının yürütülmesine özen gösterildiğinden bahsedilmektedir. (Uzman 2, 3, 6, 7, 14, 16, 18-23, 26) Yatırımların etkin şekilde gerçekleşmesi ve yeni yatırımların bölgeye çekilmesine de ayrıca gayret gösterildiği ifade edilmektedir. (Uzman 18)

İllere ve bölgeye özgün ve ihtiyaca yönelik projeler geliştirerek ve yine bölgeye özel yolların kullanılmasıyla farklılıkların genel itibarıyla eritildiği belirtilmektedir. (Uzman 3, 10, 17, 21, 27)

Bölgeler arası farklılıkları eritmek uzun bir süreç ve maddi güç istediğinden ajansların kısa bir sürede bunu başarması olası değildir, görüşü de yanıtlarda ortaya çıkmaktadır. (Uzman 24)

Her ajansın kendi bölgesi için farklılıkların azaltılmasında bir etkisi bulunmakla birlikte, bölgeler arası farklılıkların azaltılmasının daha çok ulusal politikalarla mümkün olduğunun, ajansın katkısının zayıf kaldığı da katılımcılarca değerlendirilmektedir. (Uzman 1)

Her ajansın kendi bölgesi için farklılıkların azaltılmasında bir etkisi bulunmakla birlikte, bölgeler arası farklılıkların azaltılmasının daha çok ulusal politikalarla mümkün olduğunun, ajansın katkısının zayıf kaldığı da katılımcılarca değerlendirilmektedir.

11. Ajansın ilkeleri, hedefleri, yapısı gereği, diğer kamu kuruluşlarına göre, faaliyetlerini demokratik yönetim biçimlerine daha açık şekilde yaptığı söylenebilir mi? Bu minvalde demokratik hayat içerisinde ajansın rolünü nasıl tarif edersiniz?

Katılımcılar bu soruya genellikle “söylenebilir” şeklinde cevaplar vermiştir. Ajans, yönetişime önem veren açık, şeffaf sayılabilecek bir yapıya sahip” olarak değerlendirmektedir. İş dünyasının, sivil toplumun sorunlarını, talep ve beklentilerini üst düzeydeki yerel yöneticilere ve hükümete ulaştırma, sorunları çözme ve çözülmesine katkı sunma amacı dolayısıyla demokratik hayat için önemli olan ajansların henüz hak ettiği değeri bulamadıklarına dair görüşler ağırlıktadır. Bunun yanında “ajansın sunduğu desteklerde başvuru sahiplerine tarafsız yaklaştığı, başvuranların incelenmesinde bağımsız değerlendiricilerin rol aldığı ve projeler gerçekleşirken izleme biriminin süreci takip ettiği” de öncelikle belirtilmektedir. Bu açıdan “ajans faaliyetleri istismara ve

antidemokratik yaklaşımlara müsait değildir” görüşü yapılanmaktadır. (Uzman 2, 3, 6, 7, 8, 13, 17, 19, 20, 22, 23, 25)

Bunların aksi görüşte olan katılımcılar da bulunmaktadır. Bunun sebebi ise Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulu’nun varlığı olarak gösterilmektedir. Ulusal ölçekte hazırlanan planların, yerel boyutta merkeziyetçiliğe sebep olduğu kanısı ortaya sürülmektedir. Ajanslar her ne kadar özerk bir kurum olsa da zaman zaman gerek yöneticilerin kişisel tutumları gerekse yönetim anlayışından ötürü demokratik yönetim biçimlerine tamamen bağlı hareket edilemediği belirtilmektedir. (Uzman 1, 18, 21)

Ajansın ilkeleri, hedefleri, yapısı gereği, diğer kamu kuruluşlarına göre, faaliyetlerini demokratik yönetim biçimlerine daha açık şekilde yaptığı görüşüne katılmaktadır. Dolaylı olarak ajans demokratik yaşamın bir aracıdır. Uzmanların çoğuna göre de ajansın nitelikleri gereği yönetim uygulama kalitesini artırarak demokratik yaşama katkıda bulunacak bir idari teşkilattır.

12.Kalkınma ajanslarının kamu yönetimi teşkilâtının tamamı düşünüldüğünde iyi yönetim ilkelerini mevzuatında esas aldığı görüşüne katılır mısınız? Nedenini açıklar mısınız?

Tamamen olumlu görüş belirten katılımcılara göre, özellikle Kalkınma Kurullarında yer alan geniş katılımcı kitlesi göz önüne alındığında iyi yönetim ilkesinin odakta olduğu belirtilmektedir. Bunun dışında ajans illerde, yatırım destek ofisleri aracılığıyla yöre ile yakın ilişkiler kurduğu belirtilmektedir. (Uzman 2, 5-8, 10, 14, 19, 22, 24, 25, 27)

Yönetişim ilkelerinin birçok ajansın misyonunda yer almasına karşın, günümüz yönetim anlayışında bu ilkelerin tamamına uyulduğunun da söylenemeyeceği ifade edilmektedir. (Uzman 18, 21)

Bu soruya verilen yanıtlardan birinde, “iyi yönetim ilkelerinin mevzuatta yer almasına rağmen, ajansın merkeziyetçiliğin etkisinde kaldığı ve bu doğrultuda yönetime sınırlı bir şekilde yer verildiği” düşüncesi de ortaya çıkmaktadır. (Uzman 1) Aynı katılımcı yerel yönetim önündeki en büyük engeli “yapısal düzenlemeler” olarak tespit etmiş, yerel kurumlar merkezin kararları doğrultusunda hareket ettikleri için yönetim mekanizmasının sınırlı kaldığını belirtmektedir. (Uzman 1)

Bunun yanında, merkezi yönetim ağırlığı ve ajansların kanuni yaptırım gücünün olmaması iyi yönetim ilkelerini uygulamayı zorlaştırdığının altı çizilmektedir. İlave

düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilip, diğer kurumlara nazaran daha iyi seviyede olduğundan bahsedilmektedir. (Uzman 9, 13, 20)

Kalkınma ajanslarının kamu yönetimi teşkilatının tamamı düşünüldüğünde iyi yönetim ilkelerini mevzuatında esas aldığı görüşüne uzmanlar katılmaktadır. İyi yönetim ilkelerinin savunulması adına Ajans üstüne düşeni yapmak için imkanlarını zorlamakta ve iyi yönetişimi faaliyetlerine yaydığı izlenimi oluşturmaktadır.

13. Ajansınızın, diğer BKA'lardan farklı olarak diğer bir deyişle bölgenize özel olarak yerel kalkınmaya olan etkileri nedir?

Ajansın özellikle yürütme erki ile olan iyi ilişkileri, ajans görüşünün çalışılan ilde sahiplenmesine katkı sunduğu ifade edilmektedir. (Uzman 1)

Katılımcılara göre, her ajans bulunduğu bölgenin konumuna göre plan ve projeler geliştirmektedir. (Uzman 3, 14, 22)

Kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve dönemsel olarak KOBİ'lere yönelik uygulanan "Mali Destek Programı" aracılığıyla endüstriyel ve sosyo-kültürel anlamda da yerel kalkınma üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. (Uzman 21, 23)

FKA'nın özelinde, bölgede yürütülen AB kaynaklı projeler, özel sektör, kurum ve kuruluşlara verilen proje hazırlama eğitimleri, danışmanlık destekleri, hibe destekleri, yatırım fizibilite ve coğrafi işaretler vb. konularda yapılan çalışmalar, illerin tanıtımı ve yatırımcı çekmeye yönelik çalışmalar kurumsal kapasitenin düşük olduğu bölgede büyük bir etkiye sahip olmuştur. Fırat Kalkınma Ajansının hazırladığı Bölge Planına uygun bir şekilde bölgenin eksikliklerini göz önünde bulundurarak yerel kalkınmaya katkı sağladığı belirtilmektedir. Ajansın yerel kalkınmaya olan başlıca etkileri "bölge potansiyelini ortaya çıkarma, planlama ve program yürütme faaliyetlerini yerine getirme başarısı, düğüm olmuş sorunlara çözüm geliştirmesi ve proje yapma kültürünün geliştirilmesi" olarak sayılmaktadır. Yatırımcılar ile görüşmelerde de faaliyetlerin yatırımcı odaklı olması ve en baştan sona kadar destek verilmesinin de ajansın artıları arasında olduğu netleştirilmektedir. (Uzman 2, 3-6, 11, 14-19, 22, 24, 27)

14. Türkiye'de kalkınma ajanslarının işlevini zorlaştıran hususlar nedir?

Çalışmanın bu sorusuna verilen yanıtlardan ele edilen bulgular değerlendirildiğinde katılımcılar, bazı zorlukların varlığını vurgulamaktadırlar. Tablo 5.9'da bu konular gruplandırılmış ve cevaplanma sıklığına göre yukardan aşağı dizilmiş olarak yer almaktadır. (Uzman 23 bu soruda hiç yanıt vermemiştir.)

Tablo 5.9: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının İşlevini Zorlaştıran Hususlar Nelerdir?

DİLE GETİRİLEN ZORLUKLAR	KATILIMCI UZMANLAR																										
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.
“Mevzuat altyapısının güncellenmemesi”, “Kamu yönetimindeki merkeziyetçilik gibi yapısal sorunlar”		√		√			√	√	√				√	√	√		√			√			x				√
“Yönetim Kurulunun yapısı”, “Yönetim Kurulunun valilerden oluşmasından dolayı ajansın rutin işlerinde dahi bürokratik engellerle karşılaşılması”, “Siyasi müdahaleler” “sorunlara kısa vadeli çözüm arayışı”,			√		√			√									√	√	√		√			x			
“Personel yetersizliği”, “Liyakat yönünden yaşanan sorunlar”		√				√				√					√					√	√		x				
“Bağlı olunan Bakanlık”, “Bakanlık dışında inisiyatif alınmaması”									√							√				√			x			√	
“Yapılması istenen görevlerde personelden beklentinin fazla olması”							√													√	√		x				
“Kurumun idari yapıdaki yerinin ve görev tanımlarının yeterince net olmaması”												√			√								x				√
“Merkezi yönetimden aktarılan bütçedeki kesintiler”, “Bütçenin zamanında yatmaması”			√																	√			x				√

“Yönetişimin eksikliği”, “işbirliği kültürünün yerleşmemesi”	√	√		x
“Personel arasındaki ücret dengesizliği”, “Personel maaşlarında bölgesel farklılıklar gözetilmemesi ve tayin imkânlarının olmaması sonucu personel devir oranının oldukça yüksek olması”			√	√ x
“Kariyer uzmanlığına denk sayılmaması”, “Kariyerde ilerleme imkânlarının bulunmaması”			√	x
“Bakanlığa doğrudan bağlı olunmaması”			√	x
“Yerel kalkınma hakkında farkındalığın olmaması”			√	x

5.8.1. Bulguların Çözümlemesi

Bu bölümde Fırat Kalkınma Ajansı’nda yapılan araştırma sonucu ulaşılan bulguların çözümlenmesi hem genel hem de varsayımların sınanması şeklinde iki aşamadan meydana gelmektedir.

5.8.1.1. Bulguların Genel Olarak Analizi

Fırat Kalkınma Ajansı’nda yapılan anketten elde edilen bulgular çerçevesinde Fırat Kalkınma Ajansı’nda yönetişimin işlevsel yönleri çözümlendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 5.9’ya göre Türkiye’de kalkınma ajanslarının yönetişimi uygulamasını yapmakta örnek olabilecek bir yapı olarak ifade edilebilir. Ancak tam bir örnek olmasının önünde bazı sorunlar vardır. Katılımcıların bazılarının görüşüne göre, Türkiye’nin siyasi, idari, hukuki ve kültürel yapısından kaynaklanan bazı sorunlar kalkınma ajanslarının

yönetişim mekanizmasını uygulamakta zafiyete uğramalarına yol açmaktadır. Bu sorunlardan dolayı Türkiye’de kalkınma ajanslarının yönetişimi arzu edilen şekilde uygulayabilmesi için olgunlaştırıcı bir vaktin geçmesi lâzımdır. Türkiye’deki Kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarına uygun şekilde çalışabilmesi için özellikle birlikte çalışma kültüründe değişimine ihtiyaç vardır.

Katılımcılara aşağıda sıralanan ölçeklere uygun sorular yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır. Önceki kısımda görülen veriler ile yukarıdaki nitel bulguların genel bir değerlendirmesi yapılabilir.

- *“Türkiye’de yönetişim siyasi, idari açıdan uygulanabilir.”*

Fırat Kalkınma Ajansı’nın Türk siyasi ve idari yapısına uygun şekilde önemli bir boşluğu doldurduğunu düşünen olumlu tutum %85 oranındadır. Bu konudaki inanç güçlüdür. Yine de bu konuda %14,8’lik bir kesimin kararsız veya olumsuz olduğu da unutulmamalıdır.

- *“Türkiye’de kalkınma ajansları özerk ve tarafsızdır.”*

Fırat Kalkınma Ajansı bir tüzel kişi olduğundan idari karar alma, örgütsel yapı ve faaliyetleri anlamda özerk olduğu sadece hukuki bir unsur olmakla kalmamakta çalışma ortamında da hissedildiği görüşüne anlamlı sayıda bir grup katılmaktadır (%40,7). Ancak bu görüş hakkında fikri olmayanlar, katılmayanlar ve kesinlikle katılmayanlar toplamda %48,1’lik bir orana ulaşması bu konudaki tereddütleri göstermektedir.

Yapının tam kapasitede özerklik niteliğini yerine getiremediği anlaşılmaktadır. Örneğin Ajans, özerk yapısının verdiği güçle, bölgesinde etkin, görüşlerine değer verilen ve tavsiyelerine uyulan bir kurum olarak tarif edilse de ajanstaki Kalkınma Kurulunun varlığının özerkliği sınırlandığı düşüncesi katılımcıların ifade etme gereği duydukları bir bahis olarak ortaya çıkmıştır. Ulusal ölçekte hazırlanan planların, yerel boyutta merkezîyetçiliğe sebep olduğu kanısı da katılımcılarca ortaya sürülmektedir.

Ajanslar her ne kadar özerk bir kurum olsa da zaman zaman gerek yöneticilerin kişisel tutumları gerekse katı yönetim anlayışından ötürü özerk ve demokratik yönetim biçimlerine tamamen bağlı hareket edilemediği belirtilmektedir. (Uzman 1, 18, 21) Detaylı cevaplardan kurumun öncü bir rol oynamasında özerk yapısının niteliklerine ağırlık verilmesi gerektiği, özel sektör dinamiklerine daha çok ayak uydurabilen bir yapıda olması dileği çıkarsanmaktadır (Uzman 1, 2, 9, 21, 25). Bunun temel

gerekelendirilmesi de özerk bir yapıdaki ajansın kurulun, merkeziyetçi otorite ve genel siyaseti gütmesinden kaçınmaması olarak ifade edilmektedir.

- *“Türkiye’de kalkınma ajansları ulusal ve küresel etkiler ile kurulmuştur.”*

Bu görüşe katıldığını belirtenler (kesinlikle katılanlar %29,6; katılanlar %63 olmak üzere) toplamda %92,6 oranındadır. Bu da oldukça güçlü bir orandır. Katılımcıların ajansların kurulmasında farklı saikleri dikkate almadığı anlaşılmaktadır.

- *Türkiye’de kalkınma ajanslarının daha çok mali desteklerle bilinmesi, mali destek alınacak bir kurum olarak görülmesi diğer işlevleriyle yöreye katkısını sunamaması ajansların zayıf yönüdür.*

Tezin önceki bölümlerinde şöyle bir ifadeye yer verildiği hatırlanmalıdır:

“Bilgi bankaları gibi hizmetleri sunsalar da yurt dışında ofisler açsalar da amaçları sadece bölgeye dışarıdan yatırım çekmek olan ajanslar “Zayıf Ajanslar” olarak nitelendirilirken bu amaca “ek olarak bölgesel ekonominin gelişmesine, bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesine, istihdamın artırılması ve bununla ilgili eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi hizmetleri veren” ajanslar “Güçlü Ajanslar” olarak nitelendirilmektedir (DPT, 2000, s.175).”

Fırat Kalkınma Ajansı’nın “Desteklenen proje sayısı, desteklenen proje oranı, toplam proje bütçesi, toplam destek miktarı ve toplam destek oranı illere göre dağılımının” TRB1 Bölgesi’ndeki çok önemli etki sağladığını göstermektedir. Ancak açık uçlu soruların ikincisindeki cevaplardan anlaşılacağı üzere Ajansın diğer işlevlerinden daha çok mali destek veren bir kurum olarak bilindiğinin altı çizilmektedir (Uzman 10, 18, 22, 24). Özellikle küçük ölçekteki kentlerde yaşayan, iş dünyasından olan, devlet desteğini takip eden vatandaşların kurumu tanıdıkları onların da mali destekleri önemsedikleri belirtilmiştir (Uzman 2, 9) ve ajansların faaliyet alanlarından olan planlama, koordinasyon, yatırım destek faaliyetlerinin henüz hibe boyutu kadar bilinmediği veya öneminin anlaşılmadığı dile getirilmiştir (Uzman 19).

Anlaşıldığına göre muhatap kurumlar veya vatandaşlar öncelikle mali desteklerle ilgilenmekte, ancak mali desteğine duyulan ihtiyacı giderip gelir yaratacak diğer uzmanlık faaliyetlere henüz gerekli değer verilememektedir. Ajansın Türkiye’de arzu edilen seviyede etkinlikte bulunması topluma başka beceriler ve üstünlükleriyle destek olması için zamana ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

- *“Türkiye’de kalkınma ajansları ve özelde de Fırat Kalkınma Ajansı iyi yönetim ilkelerinin taşıyıcısıdır.”*

Genel itibarıyla katılımcılar “(yönetişime) iyi bir model” olarak tarif etmişlerdir. Katılımcılara göre ajans faaliyetlerinin, tüm paydaşları bir araya getirmeye dayanması yönetim esasının da doğal izdüşümleridir. Kurumun sadece kendi merkezinde bir hizmet sunmakla yetinememesi, bölge illerinde de bu katkıyı çoğaltması yönetim mekanizmasında bir çarpan etkisi oluşturmaktadır. Ajansın, konuların ilgilileri, paydaşları arasında bir köprü vazifesi gördüğünün sıkça altı çizilmiştir. Faaliyetlerin, kamu sektörü, özel sektör ve STK’lar arasında, yerel ve bölgesel düzeyde koordinasyona ve işbirliğine bir çatı oluşturduğundan teknik ve mali desteklerle veya proje yönetimi eğitimini yaygınlaşması gibi çözümlerle bölgede inovasyona olumlu bir katkı sunacağı belirtilmiştir. (Uzman 4, 5, 6, 8, 10-13, 15-20, 22, 26)

Bu noktada iyi yönetim ilkelerinin ajans faaliyetleri ile ilgili paydaşları bir araya getiren koordinasyona dayalı yapının bu ilkelerle net bir ilişkisi vardır. (Uzman 4, 6, 8, 10, 12, 14, 20, 27). Tamamen olumlu görüş belirten katılımcılara göre, özellikle Kalkınma Kurullarında yer alan geniş katılımcı kitlesi göz önüne alındığında iyi yönetim ilkesinin daha görünür olduğunu belirtilmektedir (Uzman 2, 5-8, 10, 14, 19, 22, 24, 25, 27).

Ancak altı çizilmektedir ki iyi yönetim ilkelerini tam anlamı ile uygulandığı da söylenemez (Uzman 13). Yönetim ilkelerinin birçok ajansın misyonunda yer almasına karşın, günümüz yönetim anlayışında bu ilkelerin tamamına uyulduğunun da söylenemeyeceği ifade edilmektedir (Uzman 18, 21). Başka bir katılımcı da “iyi yönetim ilkelerinin mevzuatta yer almasına rağmen, ajansın merkezîyetçiliğın etkisinde kaldığı ve bu doğrultuda yönetime sınırlı bir şekilde yer verildiği” düşüncesini belirtmiştir (Uzman 1). Aynı katılımcı yerel yönetim önündeki en büyük engeli “yapısal düzenlemeler” olarak tespit etmiş, yerel kurumlar merkezin kararları doğrultusunda hareket ettikleri için yönetim mekanizmasının sınırlı kaldığını belirtmektedir (Uzman 1).

Merkezi yönetim ağırlığı ve ajansların kanuni yaptırım gücünün olmaması iyi yönetim ilkelerini uygulamayı zorlaştırdığının altı çizilmektedir. İlave düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilip, diğer kurumlara nazaran daha iyi seviyede olduğundan bahsedilmektedir. (Uzman 9, 13, 20)

Kalkınma ajanslarının kamu yönetimi teşkilatının tamamı düşünüldüğünde iyi yönetim ilkelerini mevzuatında esas aldığı görüşüne uzmanlar katılmaktadır. İyi yönetim

ilkelerinin savunulması adına Ajans üstüne düşeni yapmak için imkânlarını zorlamakta ve iyi yönetişimi faaliyetlerine yaydığı izlenimi oluşturmaktadır.

- *Fırat Kalkınma Ajansının etkinliği ve performansı olumlu düzeydedir.*

Ajans, özerk yapısının verdiği güçle, bölgesinde etkin, görüşlerine değer verilen ve tavsiyelerine uyulan bir kurum olarak tarif edilmektedir (Uzman 13). Bunun yanında ajansın kapasite olarak üst seviyede olduğu ancak, performans olarak potansiyelinin çok altında olduğu düşüncesi de ortaya atılmıştır. Bundaki sebebin diğer kamu kuruluşları ile Yönetim Kuruluna üye kurumlarının yönlendirmeleri ajansın etkinliği ve performansı olumsuz etkilediğinin altı çizilmektedir. (Uzman 9, 10) Özellikle desteklenen proje sayısı, desteklenen proje oranı, toplam proje bütçesi, toplam destek miktarı ve toplam destek oranı illere göre dağılımında başarılı olduğu da barizdir.

Sonuç olarak tüm bulguların çözümlenmesi sonrasında gerek ulusal gerek küresel gerekçelerle Türkiye’de yönetişimin uygulanma olasılığının yüksek olduğu görüşü, bazı hususların gerçekleştirilmesi şartıyla desteklenmektedir.

5.8.1.2. Bulguların Varsayımlarla Tutarlılığının Çözümlemesi

Verilerin çözümlenmesi sonrasında elde edilen neticeler, tezin varsayımlarıyla tutarlılığının çözümlenmesi şu şekilde aktarılabilir:

Tezin ana varsayımı olarak “gerek ulusal gerek küresel gerekçelere bağlı olarak Türkiye’de yönetişimin uygulanabilirliği mümkündür” ibaresine dayalı olarak ajansın kurumsal ve işlevsel yönlerine dönük görüşlere ilişkin Tablo 5.5’deki 1 ve 6 numaralı sorulardan, Tablo 5.6’daki 1 ve 2 numaralı sorulardan ve yönetişimin uygulanabilirliğine ilişkin görüşlerin yer aldığı Tablo 5.7’deki 1., 2., 3., 4., 5., 7., 13. ve 14. soruların yanıtları yardımcı olabilir. Bu tablolarda yer alan verilerin sonuçları bağlamında Türkiye’de yönetişimin uygulanabileceği hakkındaki görüş katılımcılarca *olumlu* bulunmaktadır.

Tezin ikinci varsayımı, “Türkiye’nin geçmiş dönem idari ve siyasi gelenekleri yönetim uygulanmasını destekler.” cümlesiyle ifade edilmektedir. İkinci varsayımın sınanması için de Tablo 5.7’de yer alan 2., 4. ve 7. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili soruya verilen cevaplardan da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin üçüncü varsayımı, “Diğer dünya devletlerinde olduğu gibi neo-liberal politikalarından biri olarak 1980’lerden sonra gelişen yeni kamu yönetimi ve yönetişim

reformlarının ortaya çıkmasıyla dünyada ve Türkiye’de meydana gelen etki ve olaylar yönetim uygulamalarına geçilmesini gerektirdi.” cümlesiyle ifade edilmektedir. Bu varsayımın sınanması için de Tablo 5.7’de yer alan 4., 5., 7. ve 14. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili sorulara verilen cevaplardan da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin dördüncü varsayımı “Türkiye’de uygulanacak yönetim anlayışının Türk kamu yönetiminin mevcut sorunlarına ve bu sorunların ortadan kaldırılması için düşünülmüş geleneksel yollara bir alternatiftir.” cümlesiyle ifade edilmektedir. Bu varsayımın sınanması için de Tablo 5.7’de yer alan 4., 7., 13. ve 14. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili sorulara verilen cevaplardan da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin beşinci varsayımı “BKA’lar Türkiye’de yerinden yöneticiliğe yönelik bir adımdır.” cümlesiyle ifade edilmektedir. Bu varsayımın sınanması için de Tablo 5.7’de yer alan 6. ve 10. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili sorulara verilen cevaplarda da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin altıncı varsayımı “Türkiye’de BKA’lar, hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarına benzer bir şekilde yapılandırılmıştır.” cümlesiyle ifade edilmektedir. Bu varsayımın sınanması için de Tablo 5.5’de yer alan 2. sorunun, Tablo 5.6’da yer alan 3 numaralı sorudan ve Tablo 5.7’de yer alan 6., 7. ve 18. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili soruya verilen cevaplardan da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin yedinci varsayımı “Fırat Kalkınma Ajansı yapısında ve faaliyetlerinde iyi yönetim ilkelerine uymaktadır.” cümlesiyle ifade edilmektedir. Bu varsayımın sınanması için de Tablo 5.5’de yer alan 2. sorudan, Tablo 5.6’da yer alan 4. ve Tablo 5.7’de yer alan 10., 12., 13., 14., 17. ve 20. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili soruya verilen cevaplardan da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin sekizinci varsayımı “Fırat Kalkınma Ajansı kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum arasında işbirliğine dayalı yönetim gerektiren politikaları uygulayabilmiştir” cümlesiyle ifade edilmektedir. Bu varsayımın sınanması için de Tablo 5.5’de yer alan 2. sorudan ve Tablo 5.7’de yer alan 10., 12., 13., 14., 15. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili soruya verilen cevaplardan da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin dokuzuncu varsayımı “Fırat Kalkınma Ajansı yapısında yönetişimin izdüşümü olan kalkınma kurulunu barındırdığından yönetişimin benimsenmesini sağlamaktadır” cümlesiyle ifade edilmektedir. Bu varsayımın sınanması için de Tablo 5.5’de yer alan 4. sorudan, Tablo 5.6’da yer alan 4. sorudan ve Tablo 5.7’de yer alan 13. ve 20. soruların yanıtları yardımcı olabilir. İlgili sorulara verilen cevaplardan da katılımcıların büyük oranda *olumlu* olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin bu bölümünden de anlaşıldığı gibi yönetişimin kalkınma ajansları eliyle yönetişimin uygulama imkanını sınamak için hazırlanmış bütün varsayımların alan çalışmasında ulaşılan verilerle doğrulandığı gözlemlenmektedir. Bu minvalde Türkiye’de yönetişimin kalkınma ajanları eliyle standartlara uygun olarak uygulanmasında ana varsayıma dayalı bütün varsayımların olumlu yönde gerçekleşmiştir. Yönetişimin kalkınma ajanları eliyle uygulanabilirliği hakkında destekleyici bilgi edinilmesi için hazırlanmış ankete verilen cevaplarıyla katılımcı uzmanların görüşleri alınarak yapılan değerlendirmelerle bir sonuca ulaşmak artık mümkün görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLERİ

Sonuç olarak yönetim kavramı, saydamlık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, katılımcılık ve etkililik bileşenlerini esas alan kapitalizmin doğasına uygun olarak küreselleşme sürecinin hız kazanması sonucu geleneksel Kamu Yönetimi'nin evrilmesiyle ortaya çıkmış bir kavramdır. Yönetişimin dizgesel boyutlarının gelişiminden önce İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Bretton Woods Sistemi, kavramın uluslararası örgütler nazarında ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sistemin IMF, DB ve DTÖ siyasi ve ekonomik küresel aktörlerle ve AB gibi bölgesel aktörlerin oluşmasına zemin hazırlayarak dünyanın çeşitli yerlerinde liberal ekonomiye dayalı yönetim politikaları oluşturduğu gözlemlenmektedir. Küreselleşme sonrası gelişen neo-liberal ekonominin ülkelerin ve bölgelerin kalkınmasına dünyada ve Türkiye'de doğrudan veya dolaylı bir şekilde etki ederek oluşturulan BKA'lar, yönetime dayalı bir faaliyet aracı olduğu varsayımıyla değerlendirilmiştir. Bu noktada, yönetim politikalarının ulusal, bölgesel ve yerel kalkınmaya ne tür etkiler bırakabileceği sorunsalı tezin temeli olup, Fırat Kalkınma Ajansı örneğinde incelenmiştir.

Yönetişim, geleneksel kamu yönetimini bir tarafa koyan ve yerine yeni kamu yönetimi anlayışını kurum ve kurallarıyla getirmiştir. Ancak bu kurumları ve kuralları inşa etme sürecinde toplumların değil, neo-liberal sistemin taleplerini dikkate almıştır. Neo-liberalizmin kuramları doğrultusunda geleceğin inşası için geleneğin üzerine farklı yapı taşları dikilmiştir. Uluslararası örgütlerin, ulusal ve yerel politikalara etki etmesi yönetim mekanizmasının etkilerinin arttırılmasıyla mümkün olmuştur. Kamu, özel ve sivil toplum ilişkilerindeki geçişkenliğin bu denli artması yasal ve gönüllü kuruluşların varlığını çoğaltmıştır. Demokrasinin yerel ağlarla örülmeye çalışılması ve kalkınma çalışmalarında karşılıklı bağlanmışlık düzeyinin eskiye nazaran güçlü bir seyir haline gelmesi yerel ölçeğin kalkınmadaki önemini arttırmıştır. Yerel düzeyde oluşturulan kurum ve kurumların başarı düzeyi kalkınmanın boyutlarını derinleştirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze değin, demokratik kurumlarda çeşitli gelişmeler ve kalkınmayı etkileyen çeşitli sosyal ve ekonomik politikalarını başkalaştıran olgular ortaya çıkmıştır. Bu olguların demokrasinin köklü şekilde yerleşmesi açısından faydası olmuştur. Aynı zamanda, içerde ve dışarda yaşanan olumsuzluklara rağmen dönemselsel olarak hükümetlerin Batı'ya rağmen Batıcılık anlayışından vazgeçmemesine

de sebep olmuştur. Bu anlayış gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik politikası bağlamında geçerliliğini korumaya devam etmektedir.

Yönetişim anlayışının esas belirginleşeceği alan yerinden yöneticilik, tek bir merkez olgusunun soyutlanarak yerel ölçekte yeni merkezlerin oluşturulması sistemidir. Bu sistemde yer alan kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum unsurları birlikte hareket etmelidir. Bunlardan birinin eksik kalması veya fazla rol üstlenmesi sistemin akışını bozacak, tam demokratik rejimin ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, siyasal ve ekonomik sıkıntıların daha çok hissedildiği bir süreçle ortaya çıkan yerinden yöneticilik eğilimi, bürokrasisi patrimonyal yönde şekillenmiş meşruti monarşinin uygulamaya koyacağı bir düşünce olmamıştır. Fransız İhtilali'nin getirdiği milletçilik akımı ve Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu olumsuz etkilemiş, değişimler karşısında savunmacı bir modernizm anlayışıyla belediye kurumlarının temeli atılmıştır. Ancak oluşturulan bu belediyeler, yerinden yöneticilik hedeflerine uygun şekilde değerlendirilememiş, her zaman merkezi idarenin etkisinde kalmıştır. Bu noktada, yerinden yöneticilik hedeflerine uygun şekilde değerlendirilememesinin altında ise İmparatorluğu koruma düşüncesi yatmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla oluşturulan hukuki ve idari düzenlemeler, ulus devletin çizdiği sınırlarla devleti yeniden tasarlama ve biçimlendirme şeklinde sürmüştür. İmparatorluktan ulusal devlete geçiş sürecinde sıkıntılar yaşayan yeni rejim, daha önce geçmiş dönemde görüldüğü gibi korumacı bir Batılılaşma düzeni ile yapısal, iktisadi ve kültürel düzeyde “Tam Bağımsızlık” düşüncesi temelinde politikalar üretmiştir. Bu dönemde özellikle 1921 Anayasası'nda madde 11'de yer alan illerin yönetimine tüzel kişilik ve muhtariyet verilmesi ve madde 16'da nahiyeler özelinde komün tarzı biçimlendirmeler yer alması itibarıyla yerinden yöneticilik öğelerin yer aldığı gözlemlenebilmektedir. Fakat devletin ulus devlet ilkesinin güçlü bir gereği olarak algılanan merkeziyetçi adımlar atması ve bu doğrultuda izlenen siyasi ve ekonomik politikalar yerinden yöneticiliğin uygulanabilmesini engellemiştir.

Demokratik anlayışın dünya konjonktüründe gelişmesi ve Türkiye Cumhuriyeti özelinde etkinliğinin artmasıyla beraber çoğunlukçu, demokratik toplum yapısına uygun olarak yerinden yönetimin önemli bir parçası olan mahalli idareler (yerel yönetim) birimleri İl Özel İdaresi, Belediyeler ve Köyler şeklinde oluşturulmuştur. Bu birimler

Cumhuriyetin idarenin birliği ilkesinin merkezi yönetimin idari vesayetindedir. Bu birimler günümüzde de kendi konumlarını merkezi idarenin vesayet boyunduruğundan kurtaramamıştır. Mahalli idareler, yerinden yönetim kültürü açısından olumlu faaliyetler yapmıştır. Ancak belediyelerin dönem dönem partizanca hareket etmesi, il özel idarelerinin vali başkanlığında çalışması, köyün de güvenlik gerekçeleriyle sıkı bir gözetimde olması yerleşmeyi ve demokratik kültürün yerel ölçekte yerleşmesini engellemiştir. Bunun neticesinde daha katılımcı ve özerk birimlerin yerinden yönetimciliğe katkı verme imkânı azalmıştır.

Bu genel görünüm uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Yönetim anlayışı özellikle 1980'lerle birlikte hem katı merkeziyetçiliğini sürdürmüş hem de küresel değişimlerin etkisiyle neo-liberal eksende kurumların var edilmesini sağlamıştır. Daha sonraki yıllarda bu kuralların uygulanmak istendiği gözlemlenmektedir. Katı merkeziyetçiliğe rağmen yerinden yönetimi anlayışla politikalar ve kanunlar gerçekleştirilmiştir. Ancak gerçekleştirilen politikaların sürdürülebilir bir anlayışta yapılmayarak sadece dönemsel olarak gerçekleştirilmektedir. Günümüz yerel yönetim anlayışı salt idarecilikten uzak bilimden, sanayiye, ekonomiden kültüre ve sanata doğru birçok alanda faaliyet göstermiş, kalkınmanın yönünü yerinden yönetimciliğe çevirmiştir. Yerel yönetim birimlerinin buldukları bölgelerdeki veya yörelerdeki faaliyetleri her ne kadar yerinden yönetimciliğe hizmet etse de, bağlı bulunulan merkezi birimlerin güçlü etkisi tam anlamıyla yerinden yönetimciliğe izin vermemekte, hatta bazen halkın iradesi dışında kararların dayatıldığı görülmekte ve yerel yönetim hizmeti verecek birimler halka hizmet etmek yerine belirli gruplara hizmet ederek rant kazandırmaktadır. Bu olumsuz anlayış, bölgede ortaya çıkabilecek kalkınma potansiyeline, hizmetlerin eşit dağıtılmasına ve o yerin gelişmişlik durumuna katkı sağlamayacağı açıktır.

Kalkınma kavramı, kamu ve özel sektör politikalarının çizdiği sermaye odaklı bir rejimdir. Sosyal, iktisadi ve beşerî alandaki kalkınma anlayışları dünyadaki farklı coğrafi alanlarda değişiklik göstermektedir. Bunun sebebi ise, ülkelerin veya bölgelerin farklı demografik yapıya, iktisadi yapıya ve demokratik kültüre sahip olmalarıdır. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi yapısı, beşerî yapısı ve demokratik kültür anlayışı da buna göre değişmekte, yıllara göre iç ve dış dalgalanmalar yaşayarak varlığını devam ettirmektedir. Milli gelirden kişi başına düşen gelir miktarı, iktisadi krizler, nüfus değişimleri, teknolojik gelişmeler, işgücündeki ve üretim girdilerindeki artışlar, düşüşler ve yeniden yapılanma hakkında yapısal reformlar vb. kalkınmayı doğrudan etkileyen

etmenlerdir. Bunun dışında, “Satın Alma Gücü Paritesine Göre Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla” ve “İnsani Gelişme İndeksi” kalkınma düzeyini belirleyen faktörlerdendir. Kalkınmanın ölçülmesindeki temel problem, nicel olguların yanında nitel etkilerin eksik olması veya hiç bilinmemesidir. Bu alanda nicel olarak ölçülebilen değerler, iktisat alanında, nitel olarak ölçülebilen değerler ise daha çok kamu politikalarının uygulanabilmesinde demokrasinin etkinliğinin ile ilgilidir. Nicel ve nitel ifade edilen değerler kalkınma politikalarının daha sonraki dönemlerde veri analizi doğrultusunda etkinliğinin değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır.

Kalkınmanın etkinliğini ölçmek için yapılan plan ve programların düzenli, istikrarlı ve kamu politikalarınca tam anlamıyla desteklenmiş olması gerekmektedir. Bu noktadan bakıldığında Türkiye’de zaman zaman yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, siyasal yaşama müdahalelerle siyasal yaşamın kesintiye uğraması ve dış dünyadaki gelişmeler kalkınmanın dengeli ve istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesini engellemiştir. Türkiye’de uygulanan kalkınma politikaları Cumhuriyetin ilk dönemlerinde korumacı ve devletçi, çok partili hayata geçtikten sonra ise, liberal özellikler içeren ancak devletçiliği dışlayamayan bir özelliktedir. Planlı dönem öncesi olan bu gelişmelerin sebebi, devletin savaş ekonomisinden kaynaklı problemlerini çözmeye yönelik olarak ve dış dünyadaki dönemsel gelişmelerin olumsuz etkisi ile gerçekleştiği görülmektedir. Planlı kalkınma dönemi Türkiye’de eğitimde, sağlıkta ve ekonomide gelişen ilerlemeler devletin kalkınma vizyonunu değiştirmiş, kalkınma politikalarında çeşitli plan ve programların yapılmasına olanak sağlamıştır. Kamu ve özel sektör politikaları dönemsel olarak liberalleşme ve AB’ye tam üyelik müzakereleri sebebiyle yönelmiş ve değişiklik göstermişlerdir. Bu noktada on ayrı kalkınma planı içerisinde yapılmıştır. Bu planlar, içeriği itibarıyla devlet ve toplum düzeni için faydalı olabilecek politika araçları olsa bile, genel anlamı itibarıyla fayda noktasında etkisiz kalmıştır. Özellikle bölgesel gelişmişlik düzeylerinin farklı olması, kişi başına düşen gelir miktarının yetersiz seyir göstermesi ve yönetim ilkelerinin kamu kurumlarının politikalarını uygulamalarında odağa alınmaması vb. nedenlerle planlar başarısız kalmıştır.

Bu tarihten planlarda bölgesel kalkınmaya yönelik kısımlara da yer verildiği anlaşılmaktadır. Bölgesel kalkınmanın özellikle 90’lı yıllardan itibaren kamu kurum ve kuruluşlarınca gündeme alındığını görebilmekteyiz. Özellikle politika oluşturmada etkin

olan kesimlerin ve bürokratların AB bütünleşmesine dayanak sağlaması yönünden bölgelere bakışının değiştiğini ve bu yönde kararlar alındığı anlaşılmaktadır.

Stratejik anlamda bölgelerin kalkınması o yörenin içindeki veya dışındaki müteşebbislerin kaynakların etkin ve verimli bir şekilde ortaya çıkarılıp kullanılmasına bağlıdır. AB'nin yerel kaynakların değerlendirilmesinde fark yaratan bir ölçek olarak bölge ölçeğine farklı bakışından doğan bölgesel kalkınma, bir bölgenin veya yörenin iktisadi, beşerî ve sosyal yönden kalkınma perspektifine işaret eden bir kavramdır. Bu noktada, bir bölgenin kalkınmışlık seviyesini gösteren en önemli işaret halkın sosyal faydasına yönelik politikalarlardır. Bunun yanında kalkınma ihtiyacı duyan öncelikli yöreler veya bölgeler dikkate alınmalı ve halkın demokratik bir biçimde kalkınma politikalarına katılımı sağlanmalıdır. Bölgesel kalkınmanın çok çeşitli araçları vardır. Bunun en önemlisi ve tezin konusunu teşkil eden BKA'lardır.

BKA'lar bir bölgenin, yörenin kalkınmasına doğrudan ve ulusal kalkınmaya dolaylı yoldan etki eden özel hukuk tüzel kişiliğine uygun olarak kurulmuş yapılar olarak ortaya çıkmaktadır. BKA'ların ilk olarak ABD'de de ortaya çıkan ve AB üye ülkelerinde hızla yaygınlaştıktan sonra Türkiye'de de oluşturulması, ülkelerin kalkınma politikaları oluştururken BKA'larını çok etkin bir araç olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Çünkü BKA'lar geleneksel kalkınma yöntemlerini bir kenara bırakarak yönetim eksenli yenilikçi bir kalkınma aracıdır. Paydaş eksenli bu araç KOBİ'lerin bölge kalkınmasına etki edebileceği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Yönetim eksenli bir yapı olan BKA'lar kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör temsilcilerinin yanında STK'lar ile birliktelik kuracağı öngörülmüştür. Bu mümkün olduğu müddetçe BKA'ların bölgenin kalkınmasına faydası olacaktır. Bu noktada sivil toplumun göz ardı edilmesi veya eksik bırakılması bir bölgenin veya yörenin kalkınmasına olumsuz etki edecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 2006'dan itibaren faaliyet gösteren BKA'lar buldukları yörenin kalkınmasına önemli katkılar sunmuştur. Geleneksel kalkınma yöntemlerine bir alternatif olarak düşünülen BKA'lar Türkiye'de kamu, özel sektör ve STK'lar aracılığıyla AB sistematiği içerisinde post fordist bir yaklaşımla yerinden yönetimciliğe sürecine katkı noktasında YDO'lar aracılığıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda 2009 yılında kurulan Fırat Kalkınma Ajansı Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerini kapsayacak şekilde kurulmuştur.

FKA, illerin fırsatlarına, tehditlerine, güçlü ve zayıf yönlerine yönelik yatırımcılara danışmanlık hizmeti veren kamu kurumu niteliğinde özerk bir kuruluştur.

FKA'nın yönetişimin bir uygulayıcısı olarak bölge illerinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu noktada, FKA üzerinde yönetim alanında çalışan uzmanlara yönelik yapılan alan tez araştırması sonucunda birtakım bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmaya göre, FKA'nın yerinden yöneticilik sürecinin bir uygulayıcısı olduğu görülmektedir. Ancak, Yönetim Kurulu'nun merkeziyetçi yapısının varlığı ve Türkiye'de üç ajans dışında Kalkınma Kurulu'nun aktif olmaması bu yönetim ilkelerinin tam anlamıyla uygulanmasını engellemektedir. Aktif olarak bölge kalkınmasına etkin eden FKA hizmet yönünden yerinden kuruluşlarına benzemekte olup, sermaye kesiminin kurumu daha çok bildiği fakat vatandaşların kurumu daha az tanıdığını anlaşılmaktadır. Bunun sebebi, ajansın bölgede daha çok "sadece hibe veren bir kurum" olarak bilinmesi ve Yönetim Kurulu'nun katı merkeziyetçi yöntemlerle kararlar alması olabilir.

Bilinmelidir ki, bir bölgenin veya yörenin kalkınması o bölgenin, yörenin izdüşümünün apaçık bir şekilde belirlenmesi ile mümkündür. FKA'nın özelinde mevcut illerin potansiyelini ortaya çıkaracak bir altyapıya sahip olduğu kesindir. FKA'nın fikir, bilgi ve tecrübe kaynağı yönetişim ilkelerini tam anlamıyla uygulama kapasitesinde olduğunu gözlemlenmektedir. Ancak mevzuat gereği bazı yönleriyle bakanlığa bağlı olmasının, ajansın özerkliğini ve yönetişim ilkelerini gölgeleyip bölge kalkınmasına da yeterli düzeyde katkı sağlayamayacağı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Ancak ortaya çıkan bürokratik engeller ve personel eksikliği ajansın yeteri kadar olumlu faaliyet yapmasına imkân vermemektedir. Yönetişimin gerekliliğinin sağlanması için çalışanların ajansın gerektirdiği kalıpları benimseyen kapsamlı bir örgütsel sosyalleşme içerisine girmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, K. (2015). Osmanlı'da Taşra Meclislerinin Mülki ve Hukuki Görevlerinin Ayrılması, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), 1-15.
- Akpınar, R. Özşan M. E. Taşçı K. (2011). *Teoride Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Aktar, C. (2014), *Ademimerkeziyet Elkitabı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Artekin, A. Ö. ve Soydal H. (2017), Bölgesel Farklılık Sorunu ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre İncelenmesi, *Bölgesel Kalkınmada Yeni Dinamikler*, Ed.: A. Esra Peker, (ss: 46-56). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Ataay, F. (2005). Bölge Kalkınma Ajansları Tasarımının 'Kalkınma' Anlayışı Üzerine, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?*, Der. Menaf Turan, (ss. 15-33), Ankara: Paragraf Yayınları.
- Atar, Yavuz (2000), *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınları, Konya.
- Avaner, Tekin (2005), Bölge Kalkınma Ajansları Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Der. Menaf Turan, (ss.239-263), Ankara: Paragraf Yayınları.
- Bayramoğlu, S. (2014). *Yönetişim Zihniyeti*, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı.
- Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Kitabevi Yayınları, 9. Baskı, Ankara.
- Çarkçı, A. (2008). *Ulusal Kalkınma İçin Yerel Teklifler*. İstanbul: Şehir Yayınları, 1. Baskı.
- Çatalbaş, N. (2013). Türkiye Ekonomisi, *Türkiye Ekonomisinin Temel Özellikleri ve Dünya Ekonomisindeki Yeri*, Ed.: M. Toprak ve N. Çatalbaş, (ss: 2-32), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı.
- Çelik, M. (2005). *Bölgesel Kalkınma Ajansları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, Y. (2017). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul. İkinci Sayfa Yayınları, 6. Baskı.
- Çukurçayır, M. A. (2013). *Yerel Yönetimler: Kuram, Kurum ve Yeni Yaklaşımlar*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı.
- Demiral, B. (2013). *Yönetim Ekonomi Siyaset Sarmalında Bölge*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Demirci, A. (2003). Bölgesel Kalkınma Ajansları, *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, 4 (15), 16-20.
- Dikkaya, M. ve Özyakışır, D. (2008). Türkiye Ekonomisinde Radikal Dönüşüm:1980-2007 Dönemi, *Türkiye'nin Ekonomi-Politik 1923-2007*, Ed. M. Dikkaya, D. Özyakışır, A. Üzümcü, (ss. 139-168), Ankara: Orion Kitabevi.

- Dikkaya, M. ve Özyakışır, D. (2008). Türkiye Ekonomisinde Yeni Arayışlar:1946-1960 Dönemi, *Türkiye'nin Ekonomi-Politiği 1923-2007*, Ed. M. Dikkaya, D. Özyakışır, A. Üzümcü, (ss. 105-122), Ankara: Orion Kitabevi.
- Dilek, Ö. ve Erdal, A. (2008). Kamu Müdahaleciliğinin Yeni Evresi ve Planlı Ekonomi:1960-1980 Dönemi, *Türkiye'nin Ekonomi-Politiği 1923-2007*, Ed. M. Dikkaya, D. Özyakışır, A. Üzümcü, (ss. 123-138), Ankara: Orion Kitabevi.
- Dinler, Z. (2010). Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları, *Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlelen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları*, Ed. B. Akgül, N. Uzay, (ss: 53-66), Bursa: Ekin Yayınevi.
- Drucker, P. F. (2012). *Yönetim*, Çev. İlker Gülfidan, İstanbul: Optimist Yayınları.
- Elvan L. (2002). Bölgesel Gelişme ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farkları, *Yerel Ekonomilerin Sürdürülebilir Kalkınması ve Çanakkale Örneği*, Ed. Serdar Sayan, (ss: 93-115). Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları.
- Eroğlu, H. T. (2010). Kamu Yönetiminde Hiyerarşi, Ağ, Piyasa ve Aktörler Düzleminde Yönetişim, *Yönetişim: Kuram, Boyutlar, Uygulama*, Ed. M. Akif Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu, Hülya Eşki Uğuz, (ss: 197-226), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Eryılmaz B., Çevik, H. H., ve Sözen S. (2013). *Kamu Yönetimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- Eryılmaz, B. (1996). Osmanlı Yerel Yönetiminde İstanbul Şehremaneti, *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yönetimler*, Ed. Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü, (ss. 331-353), İstanbul: İlke Yayınları, Cilt: 1
- Eryılmaz, B. (2009), *Kamu Yönetimi*, Ankara: Okutman Yayınları, 2. Baskı.
- Fedai, R. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Kamu Yönetimi: Bürokrasiden Yönetişime Değişim*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Göymen, K. (2010). *Türkiye'de Yerel Yönetişim ve Kalkınma*, İstanbul: Boyut Yayınları
- Gözler, K. (2000), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1. Baskı.
- Gözübüyük, A. Ş. (2009), *Yönetim Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 28. Baskı.
- Gündüz, A. Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Bursa Ekin Kitabevi, 1. Baskı.
- Gürler Hazman, G. (2011). *Türkiye'de Yerel Düzeyde Kalkınma Hedefi ve Belediyeler*, Ankara: Seçkin Yayınları, 1. Baskı.
- Heper, Y. (2015), *Beka Kaygısı: Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü*, İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, 1. Baskı.
- İldırar, M. (2004), *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1.Basım.

- İnalçık, H. (2000), Osmanlı İmparatorluğu Fetih Yöntemleri, *Söğütten İstanbul'a Osmanlı İmparatorluğu Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara: İmge Kitabevi.
- Karabacak, H. (2003). Hukukun Üstünlüğü ve İyi Yönetişim, *İyi Yönetişimin Temel Unsurları*, (ss: 63-75), Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Karakılıçık, Y. (2014). *Yeni Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye'de Bölge Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Karasu, K. (2005). İngiltere'de Bölge Ajansları, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?*, Der. Menaf Turan, (ss. 197-238), Ankara: Paragraf Yayınları.
- Kayasü, S. ve Yaşar, S. (2002). Değişen Bölge Kavramı ve Bölgesel Ekonomik Kalkınma: Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul:10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi 17-18 Ekim 2002 Bildiriler Kitabı, (ss: 69-80).
- Kaynak, M. (2014). *Kalkınma İktisadı*, Ankara: Gazi Kitabevi, 5. Baskı.
- Kazgan, G. (2005). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001) Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- Keleş, R. (1994). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2. Baskı.
- Kıratoğlu, E. (2015). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajanslarının Önemi: Karacadağ Kalkınma Ajansı, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kirby, F. (1962). *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Ankara: İmece Yayınları.
- Koçak, C. (2012). *İktidar ve Demokratlar: Türkiye'de Çok Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt 2.
- Kooiman, J. (2003), *Governing as Governance*, Sage Publications, London.
- Kösekahya, G. (2003). Katılımcılık ve İyi Yönetişim, *İyi Yönetişimin Temel Unsurları*, (ss: 34-44), Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Nacak, O. (2015). *Yeni Kamu Yönetimi ve Türkiye'de Kamu Politikalarının Oluşturulması: Aktör Temelli Bir Analiz*, (Doktora Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nohutçu, A. (2016). *İdare Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, 3. Baskı.
- Okur, U. (2017). *Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Ağrı İlinin İktisadi Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ortaylı, İ. (1996). Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetimler. *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, Ed: Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü, (ss: 445-466), İstanbul: İlke Yayınları, 1. Cilt.
- Ortaylı, İ. (2004). *Osmanlı Barışı*, İstanbul: Da Yayıncılık, 3. Baskı.

- Ökmen, M., Yılmaz A. ve Baştan, S. (2004). Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Bir Yönetişim Faktörü Olarak Yerel Yönetimler, *Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetimi*, Ed. M. Ökmen, A. Yılmaz, (ss: 23-77), Ankara: Gazi Kitabevi
- Ökmen, M.ve Parlak, B. (2010). *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler: İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat*, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2. Baskı.
- Özbudun, E. (1989). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2. Baskı.
- Reyhan, C. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İki Tarzı İdare: Merkeziyetçilik, Yerinden yöneticilik*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Samsun, N. (2003). Hesap Verilebilirlik ve İyi Yönetişim, *İyi Yönetişimin Temel Unsurları*, (ss: 18-31), Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Sandal, E. K. ve Urhan, F. B. (2016). Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme, *Kalkınma Üzerine Ekonomi Politik Yazılar*, Ed. H. İbrahim Aydın ve Y. Emre Özer, Ankara: Orion Kitabevi.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2006). Avrupa'da ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları, *Kamu Yönetimi Forumu ve Sempozyumu (KAYFOR-IV) Bildiriler Kitabı*, (ss. 121-131), Muğla
- Sezen, S. (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Soydal, H. ve Yorgancılar, F. N. (2016). Bir Aktör Olarak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmadaki Rolü ve Önemi, *Bölgesel Kalkınmada Yeni Dinamikler*, Ed. A. Esra Peker, (ss: 57-67). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Şat, N. (2008). *Demokrasi İçin Bir Araç: E-Belediye*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taban, S. (2016). *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller*, 4. Basım, Ekin Basım Yayınları, Bursa.
- Tanör, B. (2016). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 27. Baskı.
- Tekeli, İ. (1998). Yerel Siyaset ve Demokrasi, Çoğulculuk ve Sivil Toplum, *Sivil Toplum İçin Kent Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri*, (ss. 196-214) İstanbul: Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı Yayınları.
- Tunç, H.; Bilir F. ve Yavuz, B. (2009). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Asil Yayınları.
- Ünay, S. (2013). *Kalkınmacı Modernlik: Küresel Ekonomi Politik ve Türkiye*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Yeşilbaş, Mehmet (2012). *Alternatif Bir Kalkınma Modeli Olarak Bölge Kalkınma Ajansları (Bir Alan Araştırması)*, (Doktora Tezi), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Elektronik Kaynaklar

- AB (Avrupa Birliği) (2006). *Avrupa Sosyal Fonu (ESF) 2007-2013*, Erişim tarihi: 14. Ocak.2019.
https://www.ab.gov.tr/files/tarama/tarama_files/22/SC22EXP_ESF_tr.pdf
- AB (Avrupa Birliği) (2016). “Avrupa Yatırım Bankası, Erişim tarihi: 19. Ocak. 2019
<https://www.ab.gov.tr/45638.html>
- AB (Avrupa Birliği) (2018). Human Development, Erişim tarihi: 17. şubat. 2018.
https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/human-development_en.
- AB Başkanlığı, (2003), *Katılım Ortaklığı Belgeleri*, Erişim tarihi: 23.Mart.2017.
https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html.
- Açıkgöz, Ö. ve Karagöl M. (2009). İktisat Tarihi Perspektifinde İktisadi Kalkınma ve Din İlişkisi, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18), 471-486, Erişim tarihi: 20 Temmuz 2017.
<http://www.karagul.org/images/pdf/ikt%20tarh%20perspctf%20ikt%20kalkinma%20ve%20din.pdf>
- Akın, N. (2006). Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Araçlarının Uyum, İş birliği ve Koordinasyonu, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu 7-8 Eylül 2006 Bildiriler Kitabı*, (ss: 295-304). Erişim tarihi: 20.Temmuz.2017.
https://www.tepav.org.tr/upload/files/1321362529-2.Bolgesel_Kalkinma_ve_Yonetisim_Sempozyumu_Bildiri_Kitabi.pdf
- Aktan, C. C. (2017a). İyi Yönetişim Kavramı. Erişim tarihi: 20.Mart.2017.
<http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/tanim.htm>
- Aktan, C. C. (2017b). Kurumsal şirket Yönetimi. Erişim tarihi: 23. şubat.2017.
<http://www.canaktan.org/yonetim/kurumsal-yonetim/aktan-kurumsal.pdf>
- Akyol, A. ve Tolunay, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakóltesi Dergisi*, A (2), 116-127. Erişim tarihi: 25 Mart 2017.
<https://core.ac.uk/download/pdf/148738337.pdf>
- Altıok Gürel, P. (2011). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmaya Etkileri ve Geleceğe İlişkin Öngörüler, *1. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildiriler Kitabı*, (ss: 327-335), Erişim tarihi: 10. şubat.2018.
http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/ULUSLARARASI_BOLGESEL_KALKINMA_KONFERANSI_BILDIRI_KITAPLARI/1.ULUSLARARASI%20BOLGESEL%20KALKINMA%20KONFERANSI%20%20BILDİRİ%20KİTABI.pdf
- Apalı, A. ve Yıldız, R. (2014). Bölgesel Kalkınma Ajansları: Fransa ve İngiltere Örnekleri, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (23), 66-88. Erişim tarihi: 25 Mart 2017. <http://dergipark.gov.tr/kdeniz/issue/16875/175666>
- Apan, A. (2004). Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 13 (4), 39-58. Erişim tarihi: 20 Eylül 2017.
<http://yayin.hacibayram.edu.tr/Dergiler>

- Arıkboğa, F. Ş. ve Menteş, A. (2010). Türkiye’de Kurumsal Yönetişim İklimi, *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*, 59 (2), 85-120. Erişim tarihi: 20 Eylül 2017. <http://dergipark.gov.tr/iuifm/issue/795/8680>
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation, *Journal of the American Planning Association*, 35 (4), 216-224. Erişim tarihi: 23 Ekim 2017. <https://www.participatorymethods.org/sites/participatorymethods.org/files/Arnstein%20ladder%201969.pdf>
- Arslan Elmas, G. ve Demirel, B. (2010). Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi, *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, 8 (2), 51-64. Erişim tarihi: 15 Ekim 2017. <http://www.aso.org.tr/site/files/pdf/asomedya/2010martnisan.pdf>
- Aslan, S. (2003). Osmanlı İmparatorluğu Siyasi Rejimini Şekillendiren Bir Olgu Olarak Patrimonyalizm, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17 (1-2), 245-253. Erişim tarihi: 11.01.2019. <http://dergipark.gov.tr/atauniiibd/issue/2685/35259>
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Tanzimat Döneminde Osmanlı İmparatorluğu Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 287-297. Erişim tarihi: 27.01.2018. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/105.pdf>
- Aybay, R. (2011). *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yatırımcıları Teşvik Etmesindeki Rolü Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Örneği (BAKA) Örneği*, (Yüksek Lisans Bitirme Projesi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim tarihi: 24 Aralık 2018. <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00966.pdf>
- Ayman Güler, B. (2000). Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Yerinden Yönetimcilik mi?, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 9 (2), 14-30. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://yayin.hacibayram.edu.tr/Dergiler>
- Ayman Güler, B. (2003). Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, *Praksis Dergisi*, 9, 93-116. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/009-03.pdf>
- Bayramoğlu, S. (2002). Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim, *Praksis Dergisi*, 7 (3), 85-116. Erişim tarihi: 12 Kasım 2018. <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/007-06.pdf>
- Bingöl Belediyesi. (2015). *Bingöl Belediyesi Stratejik Planı (2015-2019)*. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://www.bingol.bel.tr/resimler/yayinlar/dosyalar/4.pdf>
- Bingöl İl Özel İdaresi. (2014). *Bingöl İl Özel İdaresi Stratejik Planı (2014-2018)*. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://www.bingolozelidare.gov.tr/dosya/uygulama/Stratejik%20Plan.pdf>
- Bingöl, N. (2015). Bölgesel Gelişimde Yönetişim ve Katılım. 3. *Uluslararası Kalkınma Konferansı Bildiriler Kitabı*, (ss. 29-40.) Erişim tarihi: 20 Kasım 2018. http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/ULUSLARARASI_BOLGESEL_KALKINMA_KONFERANSI_BILDIRI_KITAPLARI/3.ULUSLARARASI%20BOLGESEL%20KALKINMA%20KONFERANSI%20%20BILDIRI%20KITABI.pdf

- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ((2018b). *Human Development Index*, Erişim tarihi: 22.Şubat.2018. <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ((2018c). *İnsani Gelişme Endeksleri ve Göstergeleri: 2018 İstatistiksel Güncellemesi*, Erişim tarihi: 23 Eylül 2018. http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_n_sani_geli_me_endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) (2018a). *About Human Development*, Erişim tarihi: 13.Şubat.2018. <http://hdr.undp.org/en/humandev>
- British Urban Regeneration Association (BURA). (1995). British Urban Regeneration Association, *Planning Practice & Research*, 10 (3/4), 399-404, Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02697459509696285>
- Cankorkmaz, Z. (2011). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26 (1), 113-138. Erişim tarihi: 20 Kasım 2018. <https://iibfdergi.deu.edu.tr/index.php/cilt1-sayi1/article/view/286/0>
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018a). *Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, 10 Temmuz 2018 tarihli ve 1 no.lu Erişim tarihi: 20 Kasım 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018b). *Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında*, 15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 no.lu Erişim tarihi: 20 Kasım 2018. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf>
- Çetin, M. (2005). Türkiye’de Beşerî Kalkınma: Bölgesel Bazlı Bir Değerlendirme, *Yönetim ve Ekonomi Celâl Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (2), 141-156. Erişim tarihi: 13 Ekim 2017. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/145902>
- Çiçek, Yeter (2014), Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 53-64. Erişim tarihi: 16 Temmuz 2018. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/107774>
- Çulha Zabcı, F. (2002). Dünya Bankasının Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52 (3), 151-171. Erişim tarihi: 09 Kasım 2017. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/12065/>
- Dedeoğlu, E. ve Sertesin, S. (2011), *Yeni Nesil Bölgesel Planlama Deneyimi Üzerine Bir Yönetişim Çerçevesi Önerisi*. Erişim tarihi: 16.01.2019. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1302293855-7.Yeni_Nesil_Bolgesel_Planlama_Deneyimi_Uzerine_Bir_Yonetisim_Cercevesi_Onerisi.pdf
- Demiral, M. ve Tutar, F. (2007). Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2, (1), 65-

83. Erişim tarihi: 17.01.2019.
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423880385.pdf>
- Demirel, D. (2010). “Yönetişimde Yeni Bir Boyut: E-Yönetişim” *Türk İdare Dergisi*, 466, 65-94. Erişim tarihi: 24 Nisan 2017.
<http://www.tid.gov.tr/Makaleler/466demokaandemirel.pdf>
- Demirel, D. (2011). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma (1839-1923), *Türk İdare Dergisi*, 473, 97-111. Erişim tarihi: 25 Nisan 2017. [http://www.tid.gov.tr/Makaleler/Demokaan DEMIREL_473.pdf](http://www.tid.gov.tr/Makaleler/Demokaan_DEMIREL_473.pdf)
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2000). *Bölgesel Gelişme*, T.C. Başbakanlık Sekizinci Kalkınma Planı (2001 – 2005), Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT, Yayın No: 2766, ÖİK:702, Erişim tarihi: 12.Şubat.2018.
[http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08 BolgeselGelisme.pdf](http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_BolgeselGelisme.pdf)
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007), *Kamuda İyi Yönetişim*, T.C. Başbakanlık Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT, Yayın No: 2721, ÖİK:674, Erişim tarihi: 14.Şubat.2018.
http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/09_KamudaİyiYönetişimoik.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2008). *Bölgesel Gelişme*, T.C. Başbakanlık Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT, Yayın No: 2766, ÖİK:702, Erişim tarihi: 12. Şubat.2018.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3112/oik702.pdf>
- Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA). (2011). *TRC3 Bölge Planı*, Erişim tarihi: 23 Ağustos 2018.
[http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/13668/TRC3 Bolge Plani 2011-2013.pdf](http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/13668/TRC3_Bolge_Plani_2011-2013.pdf)
- Doru, S. (2015), 19. Yüzyıldan Cumhuriyet’e Türk Yerel Yönetim Sisteminin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15 (30), 65-85. Erişim tarihi: 31 Haziran 2018.
<http://dergipark.gov.tr/auibfd/issue/32339/359360>
- Dura, Y. C. (2007). Dünya Uygulamaları Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Yapısal Analizi, *Türk İdare Dergisi*, 455,141-171. Erişim tarihi: 12 Aralık 2017
<http://www.tid.gov.tr/Makaleler/141.171.yahya%20can%20dura.doc>
- Dünya Bankası (2017). *What We Do*, Erişim tarihi: 24 Nisan 2017
<http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do>,
- Dünya Bankası (2018a). *Social Development*, Erişim tarihi: 11. Şubat.2018.
<http://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/overview>
- Dünya Bankası (2018b). *Türkiye Ülke Programının Görünümü*, Erişim tarihi: 06 Haziran 2018. <http://pubdocs.worldbank.org/en/710761525075166622/Turkey-Snapshot-Spring2018-Turkish.pdf>
- Dünya Ticaret Örgütü (2017). *Overview*, Erişim tarihi: 24 Nisan 2017.
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/wto_dg_stat_e.htm
- Economic Developers Association of Canada (EDAC). (2018). *About*. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <https://edac.ca/about/>

- Eğilmez, M. (2012). *Satın Alma Gücü Paritesi Nedir?*, Erişim tarihi: 18. Şubat.2018. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/05/satnalma-gucu-paritesi-nedir.html>,
- Eğilmez, M. (2015). *Güncellenmiş Yapısal Reformlar Rehberi*, Erişim tarihi: 29 Kasım 2018. <http://www.mahfiegilmez.com/2015/10/guncellenmis-yapsal-reformlar-rehberi.html>
- Ekinci, E. B. (2008). Osmanlı İmparatorluğu İdaresinde Yerinden yönetim ve İmtiyazlı Eyaletler, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (6), 7-84. Erişim tarihi: 12. Şubat.2018. <http://www.hukuktarihi.com/dergiler/sayi-6/osmanli-idaresinde-adem-i-merkeziyet-ve-iltyazli-eyaletler>
- Elazığ İl Özel İdaresi (2015). *Elazığ İl Özel İdaresi Stratejik Plan (2015-2019)*. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://www.elazigozelidaresi.gov.tr/kurumlar/elazigozelidaresi.gov.tr/stratejikplan/Stratejik2015-2019.pdf>
- Elçi, S. (2007), *Avrupa Birliği Yapısal Fonları*, Erişim tarihi: 05.01.2019. <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/%C4%B0DAR%C4%B0%200%C4%B0%C5%9ELER/uzman%C4%B1k%20Tezleri/seda.pdf>
- Erol, S. I. (2012). İktisadi Kalkınmada Değerlerin Rolü (İbn-i Haldun'un Perspektifinden). *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3 (2), 49-65. Erişim tarihi: 12 Mart 2018. <http://dergipark.gov.tr/cider/issue/29526/316939>
- Ertaş, N. (2013). *Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Kalkınma Ajansları: Türkiye'de Bölgesel Potansiyelin Değerlendirilmesi Açısından 'Mevlâna Kalkınma Ajansı Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erişim tarihi: 23 Kasım 2018. <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/5519/337724.pdf?sequence=1>
- Eryılmaz, B. ve Tuncer, A. (2013). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1), 165-189. Erişim tarihi: 23 Kasım 2018. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17736>
- EURADA. (1996). *Creation, Development and Management of RDAs Bursells*, Erişim tarihi: 12 Temmuz 2018. <http://www.eurada.org/files/RDA/Creation%20development%20and%20management%20of%20RDA.pdf>
- EURADA. (2018). *About Us*, Erişim tarihi: 12 Temmuz 2018. <http://www.eurada.org/index.php/about>.
- Fırat Kalkınma Ajansı (FKA) (2011). *TRB1 2010-2013 Bölge Planı*, Erişim tarihi: 03 Temmuz 2018. [http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Dokuman_Merkezi/İndirilebilir_Dokumanlar/TRB1%20Bölge%20Planı%20\(2010-2013%20\).pdf](http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Dokuman_Merkezi/İndirilebilir_Dokumanlar/TRB1%20Bölge%20Planı%20(2010-2013%20).pdf).
- Fırat Kalkınma Ajansı (FKA). (2018a). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Erişim tarihi: 23 Nisan 2018. http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/İçerik_Dosya_Ekleri/FAALİYET_RAPORLARI/2017_Faaliyet_Raporu.pdf

- Fırat Kalkınma Ajansı (FKA). (2018b). *Destek İstatistikleri*, Erişim tarihi: 07 Mayıs 2018. <http://fka.gov.tr/destek-istatistikleri-detayi-1463574137911>
- Fırat Kalkınma Ajansı (FKA). (2018c). *Organizasyon Yapısı*, Erişim tarihi: 23 Nisan 2018. <http://fka.gov.tr/organizasyon-yapisi-detayi-146357345429>
- Fidan, Y. (2011). Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 5-10. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://yusbed.yalova.edu.tr/article/view/5000000781/5000001469>
- Fişek, K. (1979). *Yönetim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2. Baskı.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2009). *GATT Bilgilendirme Rehberi*, Erişim tarihi: 04 Haziran 2018. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf
- Genç Yılmaz, A. (2013), Devlet Kapasitesi ve Umumi Müfettişlikler Altyapısal İktidarın Yerelde İnşası, *Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 43-65. Erişim tarihi: 08 Aralık 2018. <http://e-dergi.marmara.edu.tr/marusbd/article/view/1012001211>
- Göymen, K. (2000). Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinmeler, Önermeler, Yönelimler, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 9 (2), 3-13, Ankara: TODAİE. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://yayin.hacibayram.edu.tr/Dergiler>
- Göymen, K. (2005). Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Erişim tarihi: 14 Mart 2018 <http://research.sabanciuniv.edu/1373/1/KorelGoymenOrtaklik.pdf>
- Günay, Ü. (2003). XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişme, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (14) 21-48. Erişim tarihi: 10.Şubat.2018. http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_14/05_gunay.pdf
- Güzelsarı, S. (2003). Neo-liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli, *Amme İdaresi Dergisi*, 36 (2) 17 – 34, Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://yayin.hacibayram.edu.tr/Dergiler>
- Güzelsarı, S. (2004). Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları, *Ankara Üniversitesi SBF, GETA Tartışma Metinleri Serisi*, No: 66, 1-21. Erişim tarihi: 16. Şubat.2018. <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/09/selime.doc>
- Hasanoğlu, M. ve Aliyev, Z. (2006). Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları, *Sayıştay Dergisi*, 29 (60), 81-103. Erişim tarihi: 13 Kasım 2018. <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der60m5.pdf>
- Hassink, R. (1996). Technology Transfer Agencies and Regional Economic Development, *European Planning Studies*, 4(2), 167- 184, Erişim tarihi: 24 Aralık 2018. https://www.researchgate.net/publication/233375993_Technology_transfer_agencies_and_regional_economic_development

- IMF (2009). *IMF ve Dünya Bankası*. Erişim tarihi: 24 Nisan 2017.
<https://www.IMF.org/external/np/exr/facts/tur/IMFwbt.pdf>
- Ivanısın, M. (2004). Interpreting Innovation as a Promotor of Regional Development, *Proceedings of the 7th International Conference on Linking Systems Thinking, Innovation, Quality, Entrepreneurship and Environment*, 23-26 June 2004, Maribor, Slovenia, pp. 43-51. Erişim tarihi: 27 Aralık 2018.
https://www.thomasbauer.at/tab/media/pdf/marko/MarkoIvanısın_7STIQUEarticle.pdf
- İslam Ansiklopedisi. (1992), *Belediye md.*, Erişim tarihi: 04 Ekim 2018.
<https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/5/C05002044.pdf>
- İslam Ansiklopedisi. (2000). *İ'lâ-yi Kelimetullah md.*, Erişim tarihi: 20 Haziran 2018.
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c22/c220036.pdf>
- İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA). (2019). Organizasyon Yapısı, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2019. <https://www.istka.org.tr/kurumsal/organizasyon-yapisi/>
- İZKA (İzmir Kalkınma Ajansı). (2019). *Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA)*, Erişim tarihi: 04.01.2019. <http://www.izka.org.tr/tr/30308/Avrupa-Kalkınma-Ajanslari-Birligi-EURADA>,
- Jessop, B. (1998). The Rise of Governance and the Risks of Failure: the Case of Economic Development, *International Social Science Journal*, 50 (155), 29-45. Erişim tarihi: 12 Mayıs 2018.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1468-2451.00107>
- Kalkınma Bakanlığı (2018). *Kalkınma Ajansları*, Erişim tarihi: 03. Şubat.2018.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFB87C09C48D70E71D1>
- Kalkınma Bakanlığı. (t.y.). *Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi*, Erişim tarihi: 25 Ekim 2018.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFB4A3BAE023E4808D8>
- Kama, Ö. (2011), Yeni Kurumsal İktisat Okulunun Temelleri, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13 (2), 183-204, Erişim tarihi: 03. Şubat.2018.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/287344>
- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Uygulamalar, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 47-63. Erişim tarihi: 12 Temmuz 2018.
<http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000311/1038000146>
- Karaca, Y. (2013), *Yönetişim Perspektifinde Kalkınma Ajansları: Ankara ve Güney Ege Kalkınma Ajansı Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erişim tarihi: 03 Nisan 2018.
<http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/649/1/yakuptez.pdf>
- Karakaş, D. N. ve Tüylüoğlu, Ş. (2006). Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci: Zonguldak Örneği, *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (4), 195-224. Erişim tarihi: 10. Şubat.2018.
https://www.academia.edu/8739517/Bölgesel_Kalkınma_ve_Ekonomik_Durgunlaşma_süreci_Zonguldak_Örneği

- Karakuş, G. (2010). 5018 Sayılı Kanun ile Yönetişim İlke ve Esasları Çerçevesinde Kamu Hizmetlerinin Sunumu, Maliye Bakanlığı, (Mesleki Yeterlilik Tezi), Ankara. Erişim tarihi: 13. Şubat.2018. <https://studylibtr.com/doc/792051/5018-sayili-kanun-ile-yonetisim-ilke-ve-esaslari-cerceves...>
- Kayıkçı, S. (2014). Türkiye’de Yönetimden Yönetişime Geçiş: Yüksek Çevre Kurulu Örneği, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13 (20), 105-114. Erişim tarihi: 05 Aralık 2018. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209381>
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Çevre, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2011 (1), 19-33. Erişim tarihi: 05 Aralık 2018. <http://dergipark.gov.tr/kmusekad/issue/10216/125569>
- Kılıç, E. ve Yenilmez, F. (2018). Türkiye’de İşgücüne Katılma Oranı İlişkisi: Cinsiyet ve Eğitim Düzeyine Dayalı Bir Analiz, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 55-76. Erişim tarihi: 07 Mart 2019. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/515153>
- Kırışik, F. ve Sezer, Ö. (2006), Türk Anayasalarında Yerel Yönetimler, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 15 (2), 5-28. Erişim tarihi: 15 Kasım 2018. http://194.27.218.22/resimler/ekler/0695f89790fcb02_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi
- KOSGEB. (2015). *Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)*, Erişim tarihi: 05 Aralık 2018 https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/Gisep_2015-2018_TR.pdf.
- Köksel, B. ve Yöntem, T. (2011). Türkiye’de Yerelleşme ve Yönetişim Çerçevesinde Kalkınma Kavramına Yeni Bir Yaklaşım: Kalkınma Ajansları, *1. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildiriler Kitabı*, (ss: 319-326), Erişim tarihi: 10. Şubat.2018. http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/ULUSLARARASI_BOLGESEL_KALKINMA_KONFERANSI_BILDIRI_KITAPLARI/1.ULUSLARARASI%20BOLGESEL%20KALKINMA%20KONFERANSI%20%20BILDİRİ%20KİTABI.pdf
- Kurt, M. ve Yaşar Uğurlu, Ö. (2007). Yeni Kamu Yönetimi ve Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımının Gelişiminde Avrupa Birliği'nin Rolü: İlerleme Raporları İçerik Analizi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 9 (11), 81-109, Erişim tarihi: 21 Kasım 2018. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/19015>
- Kuzey, P. (2003). Şeffaflık ve İyi Yönetişim, Maliye Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını. Erişim tarihi: 10 Eylül 2018. <http://debis.deu.edu.tr/userweb//hilmi.coban/şeffaflık.pdf>
- Küçükkiremitçi, O. (2014). *Yüksek Katma Değer, Yüksek Teknoloji ve 2023 Hedefleri*, Erişim tarihi: 01 Aralık 2018. <http://www.inovasyon.org/pdf/okk.katma.deger.tekn.Pl.K.2014.pdf>
- Long Hoang T., Linh T. N., Hao N.D. ve Thi M.H.H. (2018). One Village One Product (OVOP) A Rural Development Strategy and the Early Adaption in Vietnam, the Case of Quang Ninh Province, *Sustainability*, 10, (12-4485), 1-17 Erişim tarihi: 01. Şubat.2019.

https://www.researchgate.net/publication/329255939_One_Village_One_Product_OVOP-A_Rural_Development_Strategy_and_the_Early_Adaption_in_Vietnam_the_Case_of_Quang_Ninh_Province

- Makine Mühendisleri Odası (MMO). (2017). *Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoparklar*, Erişim tarihi: 04 Aralık 2018. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/OSB%20oda%20raporu_675.pdf,
- Maliye Bakanlığı. (2017). İyi Yönetişim, Erişim tarihi: 21 Mart 2018. <http://www.maliye.gov.tr/Sayfalar/iyi-Yonetisim.aspx>
- MARKA (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı) (2019). *Genel Sekreterlik*, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019. <http://www.marka.org.tr/sayfa/76/156/genel-sekreterlik>
- MBB. (2015). *Malatya Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan (2015-2019)*, Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. http://www.malatya.bel.tr/yayin/2015_2019_stratejik_plan_/files/assets/basic-html/index.html#55
- Miser, R. (1999). Kalkınma, Toplum Kalkınması Yöntemi ve İnsanın Gelişimi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 101-112. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/7316/>
- OECD. (2018a). *OECD LEED Programme*, Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <https://ldnet.eu/ldnet-oecd-leed-programme/>
- OECD. (2018b). *Purchasing Power Parities*, Erişim tarihi: 18. Şubat.2018. <https://data.oecd.org/conversion/purchasing-power-parities-ppp.htm>
- Okçu, M. (2005). *Avrupa Yönetişel Alanına Doğru Türk Kamu Yönetimi: Çok Düzlemli Yönetişim*, Erişim tarihi: 18 Mart 2019. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868421r8525.Avrupa_Yonetsel_Alanina_Dogru_Turk_Kamu_Yonetimi_Cok_Duzlemlili_Yonetisim.pdf
- Oktay, T. (2005). Osmanlı Belediye Tarihi ve Kaynak Malzeme Üzerine Notlar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (6), 257-281. Erişim tarihi: 01. Şubat.2019. https://www.academia.edu/5555703/Osmanli_Belediye_Tarihi_Arastirmalari_ve_Kaynak_Malzeme_Uzerine_Notlar_On_the_Sources_and_Studies_of_the_Ottoman_Municipalities_TARKAN_OKTAY
- Ökmen, M. ve Yılmaz, A. (2009). Klasik Dönemden Tanzimat'a Osmanlı Kenti ve Yerel Yönetimler, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 91-110. Erişim tarihi: 18 Mart 2018 http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/23/91-112.pdf
- Önen S. M. ve Kanayran, H. (2014). Kalkınma Ajanslarının Yönetişel Denetimi: Kurumsal ve Hukuki Statüleri Üzerinden Bir Değerlendirme, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 49, (1), 109-130. Erişim tarihi: 25 Aralık 2018 http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c/ea1b7d46a2713b8533471b804c8577b5/976314d95e7b6c4.pdf
- Örnek Özden, E. (2016), Kalkınma Aracı Olarak Organize Sanayi Bölgelerini Yeniden Kurgulamak, *Megaron Dergisi*, 11 (1), 106-124, Erişim tarihi: 10 Temmuz

2018. https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-29200-ARTICLE-ORNEK_OZDEN.pdf
- Övgün, B. (2007). Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3 (62), 255-233. Erişim tarihi: 11 Ağustos 2018. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/4795/>
- Özbay, Ö. (2008). Çapraz Tablo Analizi Nasıl Yapılır?: Pratik Bir Açıklama, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (9), 459-470, Erişim tarihi: 27.01.2019, <http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/dergi/9Sayi.pdf>
- Özdel, G. (2012). “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve Panoptikon ile İktidarın Gözü Göstergeleri, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-Tojdac*, 2 (1), 22-29, Erişim tarihi: 08 Haziran 2018 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/138301>
- Özen, P. (2005). *Bölge Kalkınma Ajansları*, Erişim tarihi: 07 Kasım 2018. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf
- Özkan, A. (2014). Dersaadet'ten Vilayet'e Geçiş Sürecinde İstanbul Cemiyet-i Umûmiye-i Belediye Seçimleri (1922-1923), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (55), 243-276, Erişim tarihi: 07 Kasım 2018. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/1994/20832.pdf>
- Özkan, S. H. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu Toplumsal Düzeni*, Erişim tarihi: 08 Mayıs 2017. <http://www.yarbis.yildiz.edu.tr/common/uploads/9e6fd24790/Osmanli%C4%B1ToplumD%C3%BCzeni.pdf>
- Özmen, F. (2008). AB Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisâdî ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 327-340. Erişim tarihi: 12 Temmuz 2018. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/194724>
- Özsoy, C. E. ve Tosunoğlu, B. T. (2017). GSYH'nin Ötesi: Ekonomik Gelişmenin Ölçümünde Alternatif Metrikler, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (1), 285-301, Erişim tarihi: 24. Şubat.2018. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/362096>
- Öztekin, Ali (2007). *Siyaset Bilimine Giriş*, 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Perktaş, E. (2014). Bölgesel Kalkınma Özelinde Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (7), 472-486, Erişim tarihi: 21 Ekim 2018. http://www.asosjournal.com/Makaleler/1066194024_399%20ERKAN%20PERKTAŞ.pdf
- Resmî Gazete. (2006). *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*, Erişim tarihi: 20 Nisan 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>,
- Resmî Gazete. (2016). *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği*, Erişim tarihi: 04 Aralık 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-8.htm>

- Resmî Gazete. (2017). *Yükseköğretim Kurumları Teknoloji Transfer Ofisi Yönetmeliği*, Erişim tarihi: 04 Aralık 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171207-5.htm>
- Rhodes, R.A.W., (1996). The New Governance: Governing Without Government, *Political Studies*, (44), 652-667. Erişim tarihi: 13. Şubat.2018. <http://spp.xmu.edu.cn/wp-content/uploads/2013/12/The-New-Governance-Governing-without-Government-pdf.pdf>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2013). Kalkınma Ajansları, *Anahtar Dergisi*, (Ocak), Sayı: 289, Erişim tarihi: 02 Ekim 2018. <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/News/kalkinma-ajanslari/355>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2018). *Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Hakkında*, Erişim: 20 Kasım 2018. <https://kagm.sanayi.gov.tr/organization.html?lang=tr>
- Sayıştay Başkanlığı (2018), *2017 Yılı Kalkınma Ajansları Genel Denetim Raporu*, Erişim tarihi: 03. Şubat.2019. https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/62643830/files/raporlar/genel_raporlar/kalkinma_ajanslari/2017_Kalkinma.pdf
- Schremppf, B., Kaplan, D. and Schroeder, D. (2013) National, Regional, and Sectoral Systems of Innovation, *Report for FP7 Project Progress*, Erişim tarihi: 25 Aralık 2018. http://www.progressproject.eu/wp-content/uploads/2013/12/Progress_D2.2_final.pdf
- Senarclens, P. (1998). Governance and the Crisis in the International Mechanisms of Regulation, *International Social Science Journal*, 155, 91-103 Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1468-2451.00112>
- Soyocak Özalp, S. (2017). Kalkınma ve Devlet Algısı: Çorum Örneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 1207-1234. Erişim tarihi: 25. Şubat.2018. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/386040>
- Sönmez, A. ve Toksoy, A. (2011). Kurumsal Yönetim İlkelerinin Türkiye'deki Aile İşletmelerine Uygulanabilirliği, *Maliye ve Finans Yazıları*, 1 (92), 51-89. Erişim tarihi: 05 Haziran 2018. <http://dergipark.gov.tr/mfy/issue/16288/170801>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1972). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. http://www.sbb.gov.tr
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>

- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2006). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.sbb.gov.tr/>
- Şahin, D. (2008). *Yönetimin Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sağlanması Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim tarihi: 23. Şubat.2018. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/4228/>
- Şengül Ü., Eslemian, S. ve Eren, M. (2013). Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve TOBİT Model Uygulaması, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (21), 75-99. Erişim tarihi: 03 Kasım 2018. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/46275>
- Şimşek, A. (2013). *Kalkınma Ajanslarının Performans Ölçümü*, (Uzmanlık Tezi), Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayını. Erişim tarihi: 23. Şubat.2018. <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/15433/TEZ-SON-ASIMSEK.pdf>
- Şinik, B. (2010). Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Türkiye’de (Bölge) Kalkınma Ajansları, *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Megaron E-Dergisi*, 5, (3), 128-136. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2017. http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_5_3_128_136.pdf
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları, *Maliye Dergisi*, (160), ss: 154-176. Erişim tarihi: 09 Kasım 2017. https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/160/008.pdf
- Takım, A. (2012). Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (2), 157-187. Erişim tarihi: 10 Mart 2017. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000053231>
- Taş, B. (2006). AB Uyum Sürecinde Türkiye için Yeni bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 185-197. Erişim tarihi: 03 Mayıs 2018. <https://sbd.aku.edu.tr/VIII2/btas.pdf>
- The World Bank. (1989). *Sub-Saharan Africa: From Crisis To Sustainable Growth. A Long-Term Perspective Study*, Washington D.C., Erişim tarihi:30 Mayıs 2018. <http://documents.worldbank.org/curated/en/498241468742846138/pdf/multi0page.pdf>
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2 (2), 57-73. Erişim tarihi: 09 Ekim 2018. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/issue/10265/125901>
- TMMOB Şehir Plancıları Odası (Şehir Plancılarının Bilgi Paylaşım ve Tartışma Platformu). (2018a). *Türkiye’deki İstatistiksel Bölge Birimleri*, Erişim tarihi: 03

- Aralık 2018. <http://www.planlama.org/index.php/tuerkiyede-boelgesel-kalknma-ajanslar/tuerkiyedeki-statistiksel-boelge-birimleri-bb>
- TMMOB Şehir Plancıları Odası (Şehir Plancılarının Bilgi Paylaşım ve Tartışma Platformu). (2018b). *Türkiye’de (Bölgesel) Kalkınma Ajansları (BKA)*, Erişim tarihi: 03 Aralık 2018. <http://www.planlama.org/index.php/tuerkiyede-boelgesel-kalknma-ajanslar/tuerkiyede-boelgesel-kalknma-ajanslar-bka>
- Tsamis, A. (2009). Science and Technology Parks in the Less Favoured Regions of Europe: An Evaluation of Their Performance and the Parameters of Success, (Thesis), *London School of Economics and Political Science University of London*, Erişim tarihi: 26 Aralık 2018. <http://etheses.lse.ac.uk/2543/1/U615492.pdf>
- Tunceli İl Özel İdaresi. (2015). *Tunceli İl Özel İdaresi 2015-2019 Yılı Stratejik Planı*, Erişim tarihi: 14 Aralık 2018. <http://www.tunceliozelidare.gov.tr/kurumlar/tunceliozelidare.gov.tr/serkan/2015-2019%20Stratejik%20Plan.pdf>
- Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye’deki Ekonomik Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, ss: 56-80. Erişim tarihi: 17 Ekim 2018. <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066559>
- Türk Dil Kurumu (TDK). (t.y.). Mutasarrıf md., Erişim tarihi: 09 Ekim 2018. <http://www.tdk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu (TDK). (t.y.). Yönetişim md., Erişim tarihi: 28. Şubat.2017. <http://www.tdk.gov.tr/>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1921). *Teşkilatı Esasiye Kanunu*, Erişim tarihi: 04 Aralık 2017 <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1924). *1924 Anayasası*, Erişim tarihi: 07 Aralık 2017. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1961). *1961 Anayasası*, Erişim tarihi: 13 Aralık 2017. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Erişim tarihi: 14.01.2019. https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) (2016). *Yapısal Reformlar ve Büyüme Üzerindeki Etkileri*, Erişim tarihi: 29 Kasım 2018. <http://www.tcmb.gov.tr/>
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), (2010). *Güney Kore İnovasyondaki Başarısını Nelere Borçlu? Türkiye İçin Çıkarımlar*, Erişim tarihi: 29 Kasım 2018. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1285828695-5.Guney_Kore_Inovasyondaki_Basarisini_Nelere_Borclu_Turkiye_icin_Cikarimlar.pdf
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2008). *Satın Alma Gücü Paritesi: Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-4*, Erişim tarihi: 18. Şubat.2018. <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27896>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *GSYH-Kişi Başına GSYH (\$) (Yıllık)*, Erişim tarihi: 17. Şubat.2018. <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>

- Uzel, E. (2006). *Küresel Çevresel Yönetişim*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim tarihi: 05 Aralık 2018.
<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/3233/>
- Ünal, F. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 241-246. Erişim tarihi: 12 Haziran 2018.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55714>
- Ünal, Y. (2009). 1940-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Fiyat Artışları ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: 3, ss: 69-107. Erişim tarihi: 17 Aralık 2018.
https://www.academia.edu/2760861/1940_1950_Yılları_Arasında_Türkiyede_Fiyat_Artışları_ve_Bu_Dönem_Ekonomisinin_Genel_Görünümü_Üzerine_Bir_İnceleme
- Ünay, S. (2009). IMF ve Küresel Misyona Arayışı, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı Analiz Dergisi*, (13), 3-19. Erişim tarihi: 16 Mart 2018. <https://docplayer.biz.tr/89945112-Seta-analiz-bretton-woods-konferansi-temmuz-1944-imf-ve-kuresel-misyon-arayisi-sadik-unay.html>
- Üstüner, Y. (2003). Siyasa Oluşturma Sürecinde Ağ Yönetişimi Kuramı, *Amme İdaresi Dergisi*, 36 (3), 49-65. Erişim tarihi: 16 Mart 2018.
<http://yayin.hacibayram.edu.tr/Dergiler>
- Williamson, J. (2002). What Washington Means by Policy Reform, Erişim tarihi: 17 Temmuz 2018. <https://pie.com/commentary/speeches-papers/what-washington-means-policy-reform>
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16 (3), 181-208. Erişim tarihi: 22 Kasım 2018.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/287214>
- Yılmaz, A. (2010). Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim, *Türk İdare Dergisi*, (466), 175-195. Erişim tarihi: 13.01.2018.
<http://www.tid.gov.tr/Makaleler/466aliyilmaz.pdf>
- Yörük, E. (2017). Uluslararası Kalkınma, Devlet ve Toplum, *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 2 (4), 309-327, Erişim tarihi: 22 Ekim 2018.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/394564>
- Yörük, S. (2016). *Bir Sosyal Kalkınma Örneği: ÇATOM*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim tarihi: 24.01.2018.
<http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/3666>
- Yurtseven, Y. (2007). Osmanlı Klasik Döneminde İdeoloji, Din ve Siyasi Meşruiyet Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1-2), 1255-1283. Erişim tarihi: 24.01.2018.
http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/11_50.pdf
- Yüksel, K. (2015). *İktisadi Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü; Çorum İline Yönelik Bir Analiz*, (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum. Erişim tarihi: 05 Kasım 2019.
http://cdn.hitit.edu.tr/sbe/files/34921_233201510850261.pdf

Yüksel, M. (2000). Yönetişim Kavramı Üzerine, *Ankara Barosu Dergisi*, 58 (3), 145-159. Erişim tarihi: 09 Kasım 2017.
<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2000-3/5.pdf>

EK-1 ANKET FORMU

Bu anket formu, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Türkiye'de Kalkınma Ajansları ve Yönetişim: Fırat Kalkınma Ajansı Örneği" konulu yüksek lisans tezi için yürütülen bir araştırma için hazırlanmıştır. Anketin amacı, Türkiye'de yönetişimin uygulanabilirliğinin, konunun uygulama merkezlerinden birinde araştırılmasının gerçekleştirilmesidir. Nitekim bu bağlamda Fırat Kalkınma Ajansı'nda bir anket çalışması ve mülakat (görüşme) gerçekleştirmek amacındadır. Bilimsel nitelik taşıyan bu araştırmanın, idari veya siyasi herhangi bir yönü yoktur.

Anket kâğıt üstünde veya isteğiniz halinde size iletilecek bağlantı adresindeki çevrimiçi form yoluyla gerçekleştirilecektir. Anketin çevrimiçi sürümünü tercih etmeniz halinde dahi kimlik tespitine dair hiçbir veri toplanmamaktadır.

Lütfen anket formuna adınızı, soyadınızı veya kimliğinizi belirten hiçbir şey yazmayınız ya da kimliğinizi belirten hiçbir işaretleme koymayınız.

Bu ankette, kişisel bilgiler bölümü dâhil 52 adet soru bulunmaktadır. Otuz sekiz (38) tanesi hemen işaretleme ile yapılabilecektir. On dört (14) adet soru ise açık uçlu soru şeklindedir. Sorulara mümkün olduğu kadar tek seçenikle cevap vermeye çalışınız. Soruları, parantez içindeki boşluklara X işareti koyarak cevaplandırınız. Örnek: (X)

Anketi kâğıt üstünde veya isteğiniz halinde size iletilecek bağlantı adresindeki çevrimiçi formda ilgili yerde yazarak yanıtlayabileceksiniz.

Sorulara eksiksiz, gerçekçi ve içtenlikle cevap vermeniz, bu araştırmanın amacına ulaşmasına katkıda bulunacaktır.

Sorulara vereceğiniz cevaplarla yapacağınız değerli katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz. Saygılarımızla.

Dr. Öğretim Üyesi Nur ŞAT

Bahadır BUDAK

Hitit Üniversitesi İ.İ.B.F.-
SBKY Bölümü
(Tez Danışmanı)

Hitit Üniversitesi S.B.E.,
Siyaset ve Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Programı
(Tez Öğrencisi)

KİŞİSEL BİLGİLER: (Lütfen size uygun cevabı işaretleyiniz.)

1	Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek ()	Kadın ()						
2	Yaşınız Nedir?	21-25 ()	26-30 ()	30-35 ()	36-40 ()	41-45 ()	41-45 ()	46-50 ()	50 Üstü
3	Öğrenim Durumunuz Nedir? (son mezun olduğunuz aşamayı işaretleyiniz):	Lise ()	Yüksekokul ()	Fakülte ()	Yüksek Lisans ()	Doktora ()			
4	Ajanstaki Göreviniz Nedir?	Genel Sekreter ()	İç Denetçi ()	Uzman ()	Diğer ()	Diğer ise belirtiniz:			
5	Toplamda İş Deneyiminiz ne kadardır?	1 yıldan az ()	1-3 yıl ()	3-6 yıl ()	7-10 yıl ()	10-15 yıl ()	15-20 yıl ()	20 yıl üstü ()	
6	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir?	1 yıldan az ()	1-3 yıl ()	3-6 yıl ()	7-10 yıl ()	10-15 yıl ()	15-20 yıl ()	20 yıl üstü ()	

1. BÖLÜM:

	GÖRÜŞÜNÜZ: (En Düşük 1, En Yüksek 5 olmak üzere işaretleyiniz.)				
	Kesinlikle Katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Fikrim yok 3	Katılıyorum 4	Kesinlikle Katılıyorum 5
1. Fırat Kalkınma Ajansı'nın arkasında merkezi yönetimin desteği vardır.	1	2	3	4	5
2. Fırat Kalkınma Ajansı bir tüzel kişi olduğundan idari karar alma, örgütsel yapı ve faaliyetleri anlamda özerk olduğu sadece hukuki bir unsur olmakla kalmamakta çalışma ortamında da hissedilmektedir.	1	2	3	4	5
3. Fırat Kalkınma Ajansı diğer kamu kurumları ve kalkınma ajansları arasından yüksek standartlara sahiptir.	1	2	3	4	5
4. Fırat Kalkınma Ajansı'na dış paydaşlar ve bireyler masrafsızca, kolayca ve doğrudan ulaşılabilir.	1	2	3	4	5
5. Fırat Kalkınma Ajansı her başvuru ile tek tek ilgilenmektedir.	1	2	3	4	5
6. Fırat Kalkınma Ajansı kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisindedir.	1	2	3	4	5
7. Fırat Kalkınma Ajansı'nın basın sektörü ve kamuoyu ile etkin bir ilişkisi vardır.	1	2	3	4	5

2. BÖLÜM:

ÖLÇÜTLER		GÖRÜŞÜNÜZ: (En Düşük 1, En Yüksek 5 olmak üzere işaretleyiniz.)				
		Kesinlikle Katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Fikri m yok 3	Katılıyorum 4	Kesinlikle Katılıyorum 5
1.	Kalkınma ajanslarının kurulmasında ulusal ve küresel gerekçeler etkili olmuştur.	1	2	3	4	5
2.	Türkiye’de yönetişimin uygulanabilirliğine dair görüş ve izlenimlerim olumludur.	1	2	3	4	5
3.	Dünya ülkelerinde bir kalkınma ajanslarının kurulmasını gerektirecek nedenler veya özellikler Türkiye’de de vardır.	1	2	3	4	5
4.	Türkiye’de yeni kamu yönetimi ve yön etişi reformları ile kalkınma ajanslarının kurulması arasında önemli bir bağlantı vardır.	1	2	3	4	5
5.	Dünya’da kalkınma anlayışında görülen değişiklikler, ulus üstü yapıların özellikle AB’ye uyum sürecinde gelişen etki ve olaylar Türkiye’de BKA’ların oluşturulmasını gerektirmiştir.	1	2	3	4	5
6.	BKA’lar Türkiye’de yerinden yönetimcilğe yönelik bir adımdır.	1	2	3	4	5
7.	Türkiye’de uygulanacak yönetim anlayışını Türk kamu yönetiminin mevcut sorunlarına ve bu sorunların ortadan kaldırılması için düşünülmüş geleneksel yollara bir alternatiftir.	1	2	3	4	5
8.	Kalkınma ajanslarının kurulmadan önce de aynı işlevi gören benzeri kurumlar vardır.	1	2	3	4	5
9.	Fırat Kalkınma Ajansı’nın Türk siyasi ve idari yapısına uygun şekilde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.	1	2	3	4	5
10.	Kalkınma ajanslarının kamu yönetimi ve vatandaşlar arasında etkin bir iletişim ve halkla ilişkiler aracı olmaktadır.	1	2	3	4	5
11.	Kısa zaman önce Kalkınma Ajansları için kanunun yürürlükten kalkması ve kararname olarak yayımlanması bir başka deyişle mevzuat değişikliği, yetki kullanımı ve etki alanında bir değişim yaratacaktır.	1	2	3	4	5

12	Fırat Kalkınma Ajansı'nın geleceğine yönelik iyi yönetim ilkeleri (demokratik yönetim, hukuk devleti, şeffaflık, hesap verebilirlik, etik düzen ve anlayışı, katılımcılık vs.) konusunda olumlu izlenimler bulunmaktadır.	1	2	3	4	5
13	Fırat Kalkınma Ajansı'nın yönetimi uygulaması konusunda dış paydaşların görüş ve izlenimleri olumlu düzeydedir.	1	2	3	4	5
14	Fırat Kalkınma Ajansı Türk Kamu yönetiminde yönetimin yerleşmesine faaliyetleriyle destek olan yapılar arasında sayılmalıdır.	1	2	3	4	5
15	Fırat Kalkınma Ajansı'nın vatandaş, idare ve devlet açısından ayrı ayrı katkıları vardır.	1	2	3	4	5
16	Fırat Kalkınma Ajansı'nın faaliyet, eylem ve süreçlerinin Toplam Kalite Yönetimi te kniği ile benzer yönleri vardır.	1	2	3	4	5
17	Fırat Kalkınma Ajansı çağdaş denetim yöntemleriyle denetlenebilmektedir.	1	2	3	4	5
18	Fırat Kalkınma Ajansı'nın hizmet yapma ve sunma yolları kamu yönetiminin klasik yöntemlerini tamamlayıcı bir özellik taşımaktadır.	1	2	3	4	5
19	Fırat Kalkınma Ajansı'nın kuruluş tarihinden bu yana performansı ve etkinliği olumlu düzeydedir.	1	2	3	4	5
20	Yönetişimin Ajans yapısı üzerindeki izdüşümü olan Kalkınma Kurulu'nun oluşumu hakkındaki ölçütler açıktır.	1	2	3	4	5

3. BÖLÜM:

	Evet	Hayır
1. Fırat Kalkınma Ajansı'nın kurumlar içindeki yeri ve işlevleri ilgili kararnamede ayrı şekilde ile belirlenmiştir.		
2. Fırat Kalkınma Ajansı'nın çeşitli görev ve yetkileri çerçevesinde eylem ve işlemlerde yönetim mekanizmasını kullanmaktadır.		
3. Fırat Kalkınma Ajansı'nın belirli kural ve düzenlemelere bağlı olarak yerel kalkınma konuları ile ilgilenmektedir.		
4. Yönetişimin Ajans yapısı üzerindeki izdüşümü olan Kalkınma Kurulu raporunu Bakanlığa sunar.		
5. Fırat Kalkınma Ajansı'nın yaptırım uygulama ve kesin hüküm verme yetkisi yoktur.		

4. BÖLÜM:

1. Yönetişimin Türkiye’de uygulanabilirliğine ilişkin olarak en büyük engel nedir?
 2. Ajansın idare ve vatandaşlar düzeyinde ne iş yaptığına dair bilinirlik durumu nedir?
 3. Ajansın faaliyetleri yaygınlaştıkça kamu yönetimindeki pek çok sorun idarelerin iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde çözülmesine ne gibi katkısı olabilir?
 4. Türkiye’de birlikte yönetim kültürünün güçlü/zayıf olması faaliyetlerinizi ne yönde etkilemektedir?
 5. Kalkınma ajanslarının tavsiye ettiklerinin % kaçını paydaşlar tarafından yerine getirilmektedir?
 6. Ajansın kuruluşundan bu yana çeşitli konularda muhataplara verilen desteklerin başarıya ulaşma düzeyleri ne seviyelerdedir? Bunda yönetim mekanizmasının etkisi nasıl değerlendirilir?
 7. Türkiye’de diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yönetim mekanizmalarınıza katılması konusundaki görüşleriniz nelerdir?
 8. Ajansın etkinliği, performansı ve tavsiye edilen faaliyetlerinin uygulanabilirliği ne düzeydedir?
 9. Ajansın toplam başarısının önündeki en önemli kurum içi engeller nelerdir? (Personel kısıtlılığı, bütçe kısıtlılığı vs.)
 10. Ajans, bölgeler arasındaki farklılıkları nasıl eritmektedir?
 11. Ajansın ilkeleri, hedefleri, yapısı gereği, diğer kamu kuruluşlarına göre, faaliyetlerini demokratik yönetim biçimlerine daha açık şekilde yaptığı söylenebilir mi? Bu minvalde demokratik hayat içerisinde ajansın rolünü nasıl tarif edersiniz?
 12. Kalkınma ajanslarının kamu yönetimi teşkilatının tamamını düşündüğünde iyi yönetim ilkelerini mevzuatında esas aldığı görüşüne katılır mısınız? Nedenini açıklar mısınız?
 13. Ajansınızın, diğer BKA’lardan farklı olarak diğer bir deyişle bölgenize özel olan yerel kalkınmaya olan etkileri nedir?
 14. Türkiye’de kalkınma ajanslarının işlevini zorlaştıran hususlar nedir?
- Anketimiz sona ermiştir. Teşekkür ederiz. Ekleme istediğiniz bir husus varsa lütfen çekinmeden not ediniz:

.....
.....

EK-2 ÇAPRAZ TABLO (CROSS TABULATION) ANALİZİ

1. Fırat Kalkınma Ajansı'nın kurumlar içindeki yeri ve işlevleri ilgili kararnamede ayrı şekilde belirlenmiştir.			Yaşınız					Toplam
			26-30	30-35	36-40	41-45	46-50	
Evet	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	1	10	5	2	1	19
		Kadın	1	0	1	0	0	2
	Toplam		2	10	6	2	1	21
Hayır	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	1	1	3	1	0	6
		Toplam		1	1	3	1	0
Evet	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	2	4	3	0	1	10
		Yüksek Lisans	0	5	3	2	0	10
		Doktora	0	1	0	0	0	1
	Toplam		2	10	6	2	1	21
Hayır	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	0	1	1	1	0	3
		Yüksek Lisans	1	0	2	0	0	3
	Toplam		1	1	3	1	0	6
Evet	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	2	10	6	2	0	20
		İç Denetçi	0	0	0	0	1	1
	Toplam		2	10	6	2	1	21
Hayır	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	1	1	2	1	0	5
		Genel Sekreter	0	0	1	0	0	1
	Toplam		1	1	3	1	0	6
Evet	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	2	0	0	0	0	2
		3-6 yıl	1	3	0	0	0	4
		7-10 yıl	0	3	2	1	0	6
		10-15 yıl	0	2	4	0	0	6
		16-25 yıl	0	0	2	1	0	3
	Toplam		3	8	8	2		21
Hayır	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	0	1	0	0	0	1
		3-6 yıl	0	1	0	0	0	1
		7-10 yıl	0	0	1	0	0	1
		10-15 yıl	0	0	0	1	0	1
		16-25 yıl	0	0	0	0	1	1
	Toplam		0	2	1	1	1	5
Evet	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir? Yaşınız?	1-3 yıl	2	1	1	0	0	4
		3-6 yıl	0	5	0	0	0	5
		7-10 yıl	0	4	5	2	1	12

	Toplam		2	10	6	2	1	21
Hayır	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir? Yaşınız?	1-3 yıl	1	0	0	0	0	1
		7-10 yıl	0	1	3	1	0	5
	Toplam		1	1	3	1	0	6
2.Fırat Kalkınma Ajansı'nın çeşitli görev ve yetkiler çerçevesinde eylem ve işlemlerde yönetim mekanizmasını kullanmaktadır.			Yaşınız					Toplam
			26-30	30-35	36-40	41-45	46-50	
Evet	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	2	10	8	3	1	24
		Kadın	1	0	1	0	0	2
	Toplam		3	10	9	3	1	26
Hayır	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	0	1	0	0	0	1
		Toplam		0	1	0	0	0
Evet	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	2	4	4	1	1	12
		Yüksek Lisans	1	5	5	2	0	13
		Doktora	0	1	0	0	0	1
	Toplam		3	10	9	3	1	26
Hayır	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	0	1	0	0	0	1
		Toplam		0	1	0	0	0
Evet	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	3	10	8	3	0	24
		İç Denetçi	0	0	0	0	1	1
		Genel Sekreter	0	0	1	0	0	1
	Toplam		3	10	9	3	1	26
Hayır	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	0	1	0	0	0	1
		Toplam		0	1	0	0	0
Evet	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	2	0	0	0	0	2
		3-6 yıl	1	5	0	0	0	6
		7-10 yıl	0	3	2	1	0	6
		10-15 yıl	0	2	5	0	0	7
		16-25 yıl	0	0	2	2	1	5

	Toplam		3	10	9	3	1	26
Hayır	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	7-10 yıl	0	1	0	0	0	1
	Toplam		0	1	0	0	0	1
Evet	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir?	1-3 yıl	3	1	1	0	0	5
		3-6 yıl	0	5	0	0	0	5
		7-10 yıl	0	4	8	3	1	16
	Toplam		3	10	9	3	1	26
Hayır	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir?	7-10 yıl	0	1	0	0	0	1
	Toplam		0	1	0	0	0	1
3.Fırat Kalkınma Ajansı'nın belirli kural ve düzenlemelere bağlı olarak yerel kalkınma konularıyla ilgilenmektedir.			Yaşınız					Toplam
			26-30	30-35	36-40	41-45	46-50	
Evet	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	2	11	8	3	1	25
		Kadın	1	0	1	0	0	2
	Toplam		3	11	9	3	1	27
Evet	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	2	5	4	1	1	13
		Yüksek Lisans	1	5	5	2	0	13
		Doktora	0	1	0	0	0	1
	Toplam		3	11	9	3	1	27
Evet	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	3	11	8	3	0	25
		İç Denetçi	0	0	0	0	1	1
		Genel Sekreter	0	0	1	0	0	1
	Toplam		3	11	9	3	1	27
Evet	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	2	0	0	0	0	2
		3-6 yıl	1	5	0	0	0	6
		7-10 yıl	0	4	2	1	0	7
		10-15 yıl	0	2	5	0	0	7
		16-25 yıl	0	0	2	2	1	5
	Toplam		21	11	9	3	1	27
Evet	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir?	1-3 yıl	3	1	1	0	0	5
		3-6 yıl	0	5	0	0	0	5
		7-10 yıl	0	5	8	3	1	17
	Toplam		3	11	9	3	1	27
			Yaşınız					Toplam

4.Yönetişimin Ajans yapısı üzerindeki izdüşümü olan Kalkınma Kurulu raporunu Bakanlığa sunar.			26-30	30-35	36-40	41-45	46-50	
Evet	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	1	9	6	1	0	17
		Kadın	0	0	1	0	0	1
	Toplam		1	9	7	1	0	18
Hayır	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	1	2	2	2	1	8
		Kadın	1	0	0	0	0	1
	Toplam		2	2	2	2	1	9
Evet	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	0	5	3	0	0	8
		Yüksek Lisans	1	3	4	1	0	9
		Doktora	0	1	0	0	0	1
	Toplam		1	9	7	1	0	18
Hayır	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	2	0	1	1	1	5
		Yüksek Lisans	0	2	1	1	0	4
	Toplam		2	2	2	2	1	9
Evet	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	1	9	6	1	0	17
		Genel Sekreter	0	0	1	0	0	1
	Toplam		1	9	7	1		18
Hayır	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	2	2	2	2	0	8
		İç Denetçi	0	0	0	0	1	1
	Toplam		2	2	2	2	1	9
Evet	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	1	0	0	0	0	1
		3-6 yıl	0	3	0	0	0	3
		7-10 yıl	0	4	1	0	0	5
		10-15 yıl	0	2	5	0	0	7
		16-25 yıl	0	0	1	1	0	2
	Toplam		1	9	7	1		18
Hayır	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	1	0	0	0	0	1
		3-6 yıl	1	2	0	0	0	3
		7-10 yıl	0	0	1	1	0	2
		10-15 yıl	0	0	0	0	0	0
		16-25 yıl	0	0	1	1	1	3
	Toplam		2	2	2	2	1	9
Evet	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir? Yaşınız?	1-3 yıl	1	1	0	0	0	2
		3-6 yıl	0	3	0	0	0	3
		7-10 yıl	0	5	7	1	0	13
	Toplam		1	9	7	1	0	18

Hayır	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir? Yaşınız?	1-3 yıl	2	0	1	0	0	3
		3-6 yıl	0	2	0	0	0	2
		7-10 yıl	0	0	1	2	1	4
	Toplam		2	2	2	2	1	9
5.Fırat Kalkınma Ajansı'nın yaptırım uygulama ve kesin hüküm verme yetkisi yoktur.		Yaşınız					Toplam	
		26-30	30-35	36-40	41-45	46-50		
Evet	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	2	8	7	2	0	19
		Kadın	1	0	1	0	0	2
	Toplam		3	8	8	2	0	21
Hayır	Cinsiyetiniz? Yaşınız?	Erkek	0	2	1	1	1	5
		Toplam		0	2	1	1	1
Evet	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	2	3	3	1	0	9
		Yüksek Lisans	1	4	5	1	0	11
		Doktora	0	1	0	0	0	1
	Toplam		3	8	8	2	0	21
Hayır	Öğrenim Durumunuz? Yaşınız?	Lisans	0	2	1	0	1	4
		Yüksek Lisans	0	0	0	1	0	1
	Toplam		0	2	1	1	1	5
Evet	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	3	8	7	2	0	20
		Genel Sekreter	0	0	1	0	0	1
	Toplam		3	8	8	2	0	21
Hayır	Ajanstaki göreviniz? Yaşınız?	Uzman	0	2	1	1	0	4
		İç Denetçi	0	0	0	0	1	1
	Toplam		0	2	1	1	1	5
Evet	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	2	0	0	0	0	2
		3-6 yıl	1	3	0	0	0	4
		7-10 yıl	0	3	2	1	0	6
		11-15 yıl	0	2	4	0	0	6
		16-25 yıl	0	0	2	1	0	3
	Toplam		3	8	8	2	0	21
Hayır	Toplamda İş Deneyiminiz? Yaşınız?	1-3 yıl	0	0	0	0	0	0
		3-6 yıl	0	1	0	0	0	1
		7-10 yıl	0	1	0	0	0	1
		11-15 yıl	0	0	1	0	0	1
		16-25 yıl	0	0	0	1	1	2
	Toplam		0	2	1	1	1	5
Evet	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma	1-3 yıl	3	1	1	0	0	5
		3-6 yıl	0	2	0	0	0	2

	Ajanslarında geçmiştir? Yaşınız?	7-10 yıl	0	5	7	2	0	14
	Toplam		3	8	8	2	0	21
Hayır	İş deneyiminizin ne kadarı Kalkınma Ajanslarında geçmiştir? Yaşınız?	3-6 yıl	0	2	0	0	0	2
		7-10 yıl	0	0	1	1	1	3
	Toplam		0	2	1	1	1	5

